

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

FÓKUSZBAN

Porkoláb Imre ezredes – Négyesi Imre alezredes:

A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben. 3

HÚSZ ÉVE A NATO-BAN

Dániel Richárd őrnagy:

Az amerikai „Atlanti megoldás” művelet (OAR) értékelése 21

Molnár Anna:

Az Európai Unió és a NATO együttműködése
az EU önállósodási folyamatának tükrében 44

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Fekete-Karydis Klára t. őrnagy – Lázár Bence főhadnagy:

A kibervédelmi stratégiák fejlődése, kibervédelmi kihívások, aktualitások (2.) 60

Rózsa Tibor ezredes:

Az információs műveletek elmélete, gyakorlata és tendenciái 73

Tábi Levente alezredes:

A Magyar Honvédség és a NATO Rögtönzött Robbanóeszközök Elleni
Kiválósági Központ (C-IED COE) kapcsolata 88

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Kövári László alezredes:

Az amerikai–orosz fegyverzetkorlátozási,
illetve -csökkentési megállapodások helyzete és perspektívája 102

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Zentai Károly őrnagy:

Katonai mesterlövészek alkalmazása 114

<i>Kiss Ferenc ezredes:</i> A külföldi missziós szolgálat helye, szerepe a katonai teljesítményértékelési és előmeneteli rendszerben	126
HADTÖRTÉNELEM	
<i>Terék Tamás alezredes:</i> Szemelvények a robbanóanyag- és gyújtószertárolás, -karbantartás előírásaiból a Magyar Királyi Honvédségben a két világháború között, a mai hazai szabályozás tükrében	135
SZEMLE	
<i>Szenes Zoltán ny. vezérezredes:</i> A haderő-átalakítások kezdete. A magyar haderő átalakítása 1987 és 1992 között című kötetről.	144
<i>Hegedűs Ernő mk. alezredes:</i> Hogyan győzzünk kiszámíthatatlan környezetben is? Porkoláb Imre új könyvéről	148
<i>Végh Ferenc. ny. vezérezredes:</i> Nemzetközi szakirodalmi szemle	150
<i>Gál Csaba ny. mk. ezredes:</i> Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból	161
ABSTRACT	171

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD), a Honvédelmi Minisztérium nemzeti fegyverzeti igazgatójának kutatás-fejlesztésért és innovációért felelős helyettese
Dr. Négyesi Imre alezredes (PhD) egyetemi docens (NKE Informatikai Tanszék)
Dániel Richárd őrnagy, a Magyar Honvédség Parancsnokság Kiképzési Csoportfőnökség Gyakorlattervező Főnökség főtisztje
Dr. Molnár Anna (PhD) tanszékvezető egyetemi docens (NKE Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék)
Fekete-Karydis Klára t. őrnagy, tudományos kutató (MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság HVK Tudományos Kutatóhely)
Lázár Bence főhadnagy, biztonsági szakreferens (Honvédelmi Minisztérium Biztonsági Felügyelet)
Dr. Rózsa Tibor ezredes (PhD), a Honvédelmi Minisztérium Honvédelmi Államtitkári Titkárság vezető szakreferense

Tábi Levente alezredes, NATO C-IED COE katonai műszaki kiemelt főtisztje, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Kóvári László alezredes, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Zentai Károly őrnagy, egyetemi tanársegéd (NKE HHK)
Kiss Ferenc ezredes, az NKE HHK Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatója
Terék Tamás alezredes, bázisparancsnok (MH Anyagellátó Raktárbázis, Pusttavacs), az NKE HDI doktorandusza
Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc)
Dr. Hegedűs Ernő mk. alezredes (PhD), a Haditechnika főszerkesztője
Gál Csaba ny. mk. ezredes
Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Porkoláb Imre ezredes – Négyesi Imre alezredes:

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEINEK KUTATÁSA A HADERŐBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A mesterségesintelligencia-trendek és -lehetőségek feltérképezése, illetve a Magyar Honvédség fejlesztési irányainak meghatározása érdekében a szerzők elemzik az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának – 2019 elején elérhetővé vált – mesterségesintelligencia-stratégiáját (Defense Artificial Intelligence Strategy), illetve az amerikai haderőnemek ez irányú fejlesztési trendjeit. Ezenfelül bepillantást nyerhetünk a nemzetközi trendekbe, különös tekintettel a NATO és az EU mesterségesintelligencia-kutatásaiba, hogy a tanulmány végén megismerhessük a szerzők által javasolt hazai kutatási irányokat.

KULCSSZAVAK: NATO, mesterséges intelligencia, stratégia, vezetés és irányítás, biztonság

BEVEZETÉS

Az elmúlt évtized során az információs technológiákat célzó tudományos fejlődés, illetve az azokból fakadó technológiai modernizáció eredményeképpen felforgató változásnak lehetünk szemtanúi, amely a jövő technológiai lehetőségeit oly mértékben átformálta, hogy az adott kor technológiai szintjén képességek birtokosává válni kívánó szereplőktől folyamatos fejlődést, technológiai követést, bizonyos technológiai területeken pedig – amelyek közül kiemelt a mesterséges intelligencia – folyamatos fejlesztést követel.

Alapvetően a műszaki megoldások folyamatos evolúciója tette lehetővé ezt a változást, melynek során az elektronikai alkatrészek technológiájában egyre újabb és újabb digitális jelfeldolgozó processzorok folyamatosan egyre kisebb méretekben és egyre olcsóbban váltak elérhetővé, miközben az új processzorok egymást követő generációi a rohamosan növekvő jelfeldolgozási kapacitásaik, sebességük miatt korábban elérhetetlennek tűnő számítási képességet tettek egyre könnyebben hozzáférhetővé mindenki számára.

A digitális technológiai forradalom azonban magával vonja azt a képességet is, amely az exponenciális mértékben terjedő internethez kapcsolódó eszközök által szolgáltatott adatmennyiség feldolgozására és értelmezésére törekszik. A rendelkezésünkre álló hatalmas, többnyire feldolgozatlan adatmennyiség az információs technológiához kötődően időszakonként újabb és újabb „hot topic”-okat eredményez, melyekre mind a tudományos élet szereplőinek, mind az ipari szférának újabb és újabb megoldásokat kellett keresnie, kidolgoznia.

Ez a kutatási terület az elmúlt évszázad második felében indult fejlődésnek, és eleinte a „nagy mennyiségű adatok” (*Big-Data*) feldolgozására fókuszált, ráirányítva a figyelmet arra a területre, hogy a gigantikus mennyiségű adatot a korábbi megoldásainkkal nem lehetett hatékonyan kezelni és feldolgozni. Hamarosan erre a problémahalmazra felülteve erősödött fel a „gépi tanulás” (*Machine Learning*) lehetőségeinek kérdése, illetve kapott az utóbbi időben egyre nagyobb figyelmet a mesterséges intelligencia (MI) tudományterülete is,

mely a közeljövőben minden, a műszaki tudományterület jelenleg aktív, fontosabb szereplői, így a haderő számára is várhatóan kihívásokat fog jelenteni.

Az MI területének a felkapottsága az utóbbi 3-4 év technológiai fejlődésének eredményeként különösen felerősödött. A jelenlegi fejlesztésben a civil piaci szereplők mellett óriási szerepet kapnak a katonai alkalmazási lehetőségek kutatói is, és ebből adódóan a kormányzati erőfeszítések egyre szélesebb spektrumban keresik és találják meg a kutatási témák irányait.

Az MI területével komolyan foglalkozó országok között a NATO-ban a legjelentősebb szereppel az Amerikai Egyesült Államok rendelkezik, az általa mozgósítható erőforrások és dominancia megkérdőjelezhetetlen, de a nemzetközi szinten az orosz és a kínai kormányzati szerepvállalás is arra mutatnak rá, hogy az MI várhatóan a hadviselés döntő technológiájává válik a következő tíz év során.

Ezért vállalkoztunk arra, hogy írásunkban bemutatjuk a legfrissebb nemzetközi trendeket ezen a kutatási területen, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok mesterségesintelligencia-programjára fókuszálva, de a NATO legújabb kutatási irányait, illetve a hazai lehetőségeket is felvillantva.

A 2018-as amerikai nemzeti védelmi stratégia az MI-t a fejlődő technológiák azon csoportjába sorolja, amelyek megváltoztatják a háború jellegét, és kihívást jelenthetnek a régóta fennálló háborús harci elvekre. A kínai szakértők szerint az MI „mély katonai forradalomhoz vezet”. Nézetük szerint az információk összegyűjtése, kiaknázása és terjesztése a hadműveletek változásának leginkább nyomon követhető oka. A legnagyobb veszélyt ugyanakkor abban látják, hogy az MI-rendszerek felgyorsíthatják a harc ütemét olyan pontra, ahol a gépi műveletek meghaladhatják az emberi döntéshozatal sebességét, ami potenciálisan az emberi kontroll elvesztéséhez vezethet.

A NATO éppen ezért elsődleges kérdésként kezeli a mesterséges intelligenciával támogatott döntéshozatali folyamatokkal kapcsolatos kutatásokat és az autonóm rendszerek fejlesztését. NATO-tagországgént pedig Magyarországon is elindult egy folyamat, amelynek keretében az együttműködés az egyetemi kutatóközpontokkal, a KKV-k bevonása a fejlesztésekbe és az egyéb innovációs ökoszisztéma szereplői bevonásának eredményeképpen számos területen konkrét együttműködések alakulnak ki.

Célunk, hogy segítséget nyújtsunk a tudományterületet érintő legújabb kihívások és eredmények bemutatásával annak eldöntéséhez, hogy az MI már a közeljövőben forradalmi hatással lesz-e a hadviselésre, illetve segítséget nyújtsunk a hazai MI-stratégia megalkotásához, valamint az innovációs ökoszisztémával összehangolt kutatás-fejlesztési programok beazonosításához.

AZ AMERIKAI STRATÉGIA ELŐZMÉNYEI

A hidegháború vége óta az Amerikai Egyesült Államok a nemzetközi rendben gyakorlatilag egyedüli szuperhatalomnak tekinthető. Ennek egyik fontos pillére a páratlan katonai-technológiai fölény. Az amerikai katonai erőfölényt a múltban alátámasztó technológiák azonban – mint például a precíziós irányítású fegyverek – a versenytársak számára is elérhetővé váltak. Kína és Oroszország is olyan képességeket fejlesztett ki, amelyek egyre inkább kihívást jelentenek az amerikai katonai fölényvel szemben. Kína kutatásai az MI területén elsősorban a gyorsabb és tájékozottabb döntéshozatal elősegítésére, valamint az autonóm katonai járművek kifejlesztésére koncentrálnak, Oroszország MI-fejlesztései pedig elsősorban a robotika területére fókuszálnak.

Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma először 2016-ban adta ki az MI stratégiáját, melyet első ízben 2018-ban vizsgáltak felül.¹ A kiadott dokumentumok egyértelműen leírják, hogy ezen a műszaki területen a főbb versenytársaik (Kína és Oroszország) olyan erős kutatási folyamatokat indítottak be, melyek elengedhetetlenné teszik a téma kiemelt kezelését az amerikai stratégiában is. A 2018. évi védelmi stratégia arra hívja fel a figyelmet, hogy az MI valószínűleg megváltoztatja a háború jellegét.²

A kormányzati MI-prioritások erősödésével több szinten is szervezeti módosításokat hajtottak végre, így többek között a DARPA³ mellé – amely kifejezetten a védelmi szféra kutatószervezete – erre a célra egy új kutatóközpont (IARPA⁴) létrehozásáról intézkedtek, melynek felelősségi körébe az MI területéhez kapcsolódó kutatás-fejlesztési témák vezetése tartozik.

A védelmi szektorban a 2016 októberében Ashton Carter védelmi miniszter által létrehozott Védelmi Innovációs Tanács (DIB⁵) kiemelt ajánlásaként szerepelt egy „központosított, koncentrált, jól finanszírozott szervezet létrehozása a Védelmi Minisztériumban, amely a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás lehetőségeinek vizsgálatára fókuszál”.

Az ajánlás alapján 2018. június végén megalapították az Összhaderőnemi Mesterségesintelligencia-központot (JAIC⁶). A JAIC az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának Mesterségesintelligencia-központ Kiválósági Központja, amely szakembereivel segítheti a haderő mesterséges intelligencia alkalmazására irányuló törekvéseinek megvalósítását, és célja a haderőn belül a mesterséges intelligenciával kapcsolatos problémák megoldása, valamint a megoldások elterjesztése, elsősorban a missziós feladatok végrehajtása során.⁷

A Pentagon által 2018. június 27-én kiadott memorandumban⁸ a védelmi miniszter helyettese – Patrick M. Shanahan – meghatározza a JAIC konkrét feladatait és a Védelmi Minisztérium információs főnökének alárendeltségébe utalja a szervezetet.

Az új szervezet elsősorban feladatként a mesterséges intelligenciával összefüggő katonai kutatások összehangolását, felgyorsítását, illetve kutatási, oktatási és civil programok becsatolását, valamint új partnerek felkutatását kapta.

A memorandum szerint a JAIC átfogó célja, hogy felgyorsítsa a mesterséges intelligenciára épülő képességek kialakítását. Figyelemre méltó, hogy a JAIC középpontjában az etika, a humanitárius megfontolások, valamint a rövid és a hosszú távú MI-biztonság is szerepelnek.

Az elképzelések szerint a JAIC globálisan fontos modellként szolgálhat más hasonló technológiákat alkalmazó szervezetek számára, amennyiben bizonyítja, hogy a biztonság-tudatos és etikai megközelítés az MI-hez nem veszélyezteti a nemzetbiztonságot.

¹ US Department of Defense: Summary of the 2018 Artificial Intelligence Strategy – Harnessing AI to Advance our Security and Prosperity. <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963-1-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

² US Department of Defense: Summary of the 2018 National Defense Strategy – Sharpening the American Military’s Competitive Edge. 5. https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf?mod=article_inline (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

³ Defense Advanced Research Projects Agency.

⁴ Intelligence Advanced Research Projects Activity.

⁵ Defense Innovation Board. <https://innovation.defense.gov> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

⁶ Joint Artificial Intelligence Center.

⁷ Jade Leung – Sophie-Charlotte Fischer: JAIC: Pentagon debuts artificial intelligence hub. 08. 08. 2018. <https://thebulletin.org/2018/08/jaic-pentagon-debuts-artificial-intelligence-hub/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

⁸ Memorandum. Subject: Establishment of Joint Artificial Intelligence Center. 27. 06. 2018. https://admin.govexec.com/media/establishment_of_the_joint_artificial_intelligence_center_osd008412-18_r....pdf (Letöltés időpontja: 2019. 08. 09.)

A JAIC tevékenysége nyomán, illetve vele együttműködve az Amerikai Szárazföldi Haderő 2018-ban megalapította a JAIC MI kutatási tevékenységének támogatására a Szárazföldi Mesterségesintelligencia-kutató Központot (Army Artificial Intelligence Task Force in Support of the Department of Defense Joint Artificial Intelligence Center), amelyet egy 2018. október 2-án kelt memorandumban jelentettek be. A Központ tevékenységének alapját a Védelmi Minisztérium mesterségesintelligencia-stratégiája⁹ és a védelmi miniszter helyettese által kiadott memorandum¹⁰ jelentették. Az új szervezet célja elősegíteni a jelenlegi technológiák alkalmazásának javítását és csökkenteni az MI-képességek hiányát, ezzel is segítve a béke megőrzését vagy a győzelem kivívásának lehetőségét.

A Kongresszusi Kutatószolgálat (CRS¹¹) 2019 elején frissítette a mesterséges intelligenciával és a nemzetbiztonsággal foglalkozó összefoglalóját,¹² amelyből további részletek derülnek ki az amerikai kutatási programokról. A CRS hiteles, bizalmas és objektív politikai és jogi elemzéseket biztosít a bizottságok, a parlament és a Szenátus tagjai számára, függetlenül a pártoktól. A Kongresszusi Könyvtár jogalkotói ügynökségeként a CRS több mint egy évszázadig értékelt és tiszteletben tartott erőforrás volt a politikai döntéshozói körökben, és azt támasztja alá, hogy a mesterséges intelligenciával kapcsolatos amerikai kutatások és fejlesztések a kínai és az orosz nyilatkozatokra és tervekre reflektálnak.

Konkrétumokról nyílt forrásból elég keveset lehet hallani, de viszonylag széles körű nyilvánosságot kapott az egyik úttörő 2017-es projekt,¹³ amelynek során az MI segítette az Iszlám Állam elleni harcot Irakban és Szíriában. A Maven-projekt fő területeit az információgyűjtés és -elemzés, a logisztika, a számítógépes műveletek, az információs rendszerek üzemeltetése, irányítása, ellenőrzése, valamint a különböző autonóm és félautonóm járművek alkalmazásai jelentették.

A védelmi szféra már az elmúlt években is számos lehetséges problémát vetett fel. Ezek költségeinek fedezésére a Pentagon már 2017-ben jelentős összegeket tervezett, és a következő lényeges kérdésekre kereste a választ:

- Mi a megfelelő arány a katonai MI-fejlesztéseknél a kereskedelmi és kormányzati finanszírozás tekintetében?
- Hogyan befolyásolja döntéseivel a Kongresszus a katonai MI-fejlesztéseket?
- Milyen változások szükségesek az ellenőrzés területén (Kongresszus és Védelmi Minisztérium)?
- Milyen etikai megfontolásokat kell figyelembe venni (és egyensúlyba hozni) az MI-fejlesztések és az autonóm rendszerek esetében?
- Milyen jogalkotási vagy szabályozási változások szükségesek a katonai MI-alkalmazások tekintetében?
- Milyen intézkedéseket hozhat a Kongresszus, hogy segítse az MI-verseny globális kezelését?

⁹ US Department of Defense: Summary of the 2018 Artificial Intelligence Strategy.

¹⁰ Memorandum. Subject: Establishment of Joint Artificial Intelligence Center.

¹¹ Congressional Research Service.

¹² Greg Allen – Taniel Chan: Artificial Intelligence and National Security. 07. 2017. Cambridge, Harvard Kennedy School, Belfer Center. <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/AI%20NatSec%20-%20final.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

¹³ Cheryl Pellerin: Project Maven to Deploy Computer Algorithms to War Zone by Year's End. 21. 07. 2017. <https://dod.defense.gov/News/Article/Article/1254719/project-maven-to-deploy-computer-algorithms-to-war-zone-by-years-end/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

A Védelmi Minisztérium nem az egyetlen amerikai intézmény, amely védelmi célú kutatásokat folytat a mesterséges intelligenciával kapcsolatban. Csak a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA¹⁴) legalább 140 különböző projektben hasznosítja az eddig megszerzett tapasztalatait. A Maven-projekt megfigyelőrendszere ugyanis csak egy a mesterséges intelligencia lehetséges felhasználási területei közül.

Lehetetlen lenne felsorolni a több ezer projektet, de előrehaladott és ígéretes kutatások folynak a logisztikát támogató rendszerek területén is. Ennek keretei között az MI próbálja meg elemezni és előre jelezni például a katonai repülőgépek – például E-3 Sentry, F-16 Fighting Falcon, F-35 Lightning II – vagy épp egy Bradley harcjármű valószínűsíthető logisztikai igényeit. Ezt a projektet a Védelmi Minisztérium által a Szilícium-völgyben alapított Védelmi Innovációs Kirendeltség (DIU¹⁵) alakította ki a Légierő és a JAIC együttműködésével.

A kibervédelem területén a mesterséges intelligencia próbálja elemezni és jelezni az anomáliákat a hálózati adatforgalomban, továbbá önállóan képes a sebezhetőségek felismerésére is. De megkezdődtek a kutatások az „ellenérdekelt” mesterséges intelligenciák elhárítására is. Nemzetbiztonsági kockázatot jelenthet például a közvélemény befolyásolása. Már több olyan technológia létezik, amely mesterséges intelligenciát alkalmaz. Ilyen például a *deepfake*¹⁶ technológia, amely mesterséges intelligencia segítségével a hamis valóságot tünteti fel igazságként. Ennek a technológiának a kiszűrését célozza a DARPA Media Forensics (MediFor) projektje is, ahol MI harcol MI ellen.¹⁷ A *laser phishing* is modern támadási forma, amelynek során egy rosszindulatú mesterséges intelligencia megpróbál minél több információt begyűjteni a közösségi oldalakról az áldozattal kapcsolatban, majd azokkal támadást indítani, ami akár zsarolás is lehet – ahol a *botok* fogják megszemélyesíteni az MI-t használó embereket.

A generatív ellenséges hálózatok (GAN¹⁸) megoldás lényege is az, hogy két gépi intelligencia folyamatosan hibákat keresve ellenőrzi a másikat, majd az eredményt elküldi a vetélytársának. Goodfellow és társai 2014-es megfogalmazásában¹⁹ a generatív ellenséges hálózatok lényege, hogy két mesterséges intelligencia segíti egymást a tanulásban oly módon, hogy például míg az egyik valóság-hű képeket próbál előállítani, addig a másik elemzi az eredményt, és eldönti, hogy a képek valódiak vagy mesterségesek. Technikai megvalósítása úgy történhet, hogy a mesterséges intelligencia folyamatosan keresi a kritikus pontokat, melyek alapján még pontosabb képeket állíthat elő. Összefoglalva: „A generatív modell célja, hogy becsapja a kritikust, és elhitesse vele, hogy valódi képeket készít.”²⁰ A szakemberek azt mondják, hogy ez a módszer az elmúlt 20 év legjobb ötlete a mélytanulás (*deep learning*) terén.

¹⁴ Central Intelligence Agency.

¹⁵ Defense Innovation Unit.

¹⁶ A „deepfake” elnevezést egy portmanteau nevű Reddit-felhasználónak köszönhetjük, aki a „deep learning” és a „fake” kifejezések ötvözésével alkotta meg azt.

¹⁷ Dr. Matt Turek: Media Forensics (MediFor). <https://www.darpa.mil/program/media-forensics> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 09.)

¹⁸ Generative Adversarial Network.

¹⁹ Ian J. Goodfellow et al.: Generative Adversarial Nets. 10. 06. 2014. <https://arxiv.org/pdf/1406.2661.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

²⁰ Dömös Zsuzsanna: A Google összeereszti mesterséges intelligenciáit. 2017. 04. 18. <https://24.hu/tech/2017/04/18/a-google-osszeereszti-mesterseges-intelligenciat/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA STRATÉGIAI PROGRAMJA

A 2018-ban kiadott stratégia első és legfontosabb üzenete az, hogy az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma azonnali lépéseket akar tenni a mesterséges intelligencia lehetséges előnyeinek kihasználására.

Ennek érdekében szerveztek egy sor kezdeményezést, amelyek azt célozták, hogy az MI gyorsan, iteratíván és felelősségteljesen beépüljön a katonai döntéshozatalba a missziós területen folytatott műveletek hatékonyabbá tétele érdekében. A minisztérium azt is meghatározta, hogy ezek a kezdeményezések milyen konkrét feladatokat foglalnak magukban, és azok milyen kulcsfontosságú platformokon keresztül valósíthatók meg. Ezek között szerepel a közös alapokon nyugvó adatok megosztásának lehetősége, az újrafelhasználható eszközök létrehozása, a szabványok pontosítása, a felhő- és a szélessávú szolgáltatások elérésének szabályozása. Ezzel párhuzamosan lépéseket határoztak meg az MI-alkalmazások folyamatainak előkészítésére digitalizálással és intelligens automatizálással.

A stratégia módosítása alapvetően nyolc irányt rögzített:

1. *Hosszú távú beruházások szükségesek az MI-tárgyú K+F-területen, ezek prioritizáltan kerülnek végrehajtásra, és a prioritásokat a költségvetés tervezésénél is figyelembe kell venni.*
2. *Kiemelt terület a hatékony megoldások fejlesztése az ember és az MI együttműködésének optimalizálására.* Ebben a fő fókusz a kapcsolathoz szükséges kommunikáció és a valós helyzetkép átadhatóságának kérdése, melyek mellett erősen megjelenik annak szükségessége, hogy az ember értse és helyén kezelje az MI működését és szolgáltatásait. Ezért ezen a területen is erős fejlesztésre van szükség, például a vizualizációs technikák, a hatékony nyelvfeldolgozás és az emberi képességek kiegészítését biztosító technológiák területén.
3. *Az MI-rendszerek etikai, jogi és társadalmi vonzatainak fejlesztése, vagyis olyan megoldások keresése, amelyek ezt a kérdéskört támogatni képesek.* Ez egy rendkívül összetett, több tudományterület ötvözését igénylő feladat.
4. *Az MI-rendszerek biztonságának, védelmének erősítése, azaz olyan MI-alapú rendszerek fejlesztését kell megcélozni, melyek biztonságosak, ellenállóak, megbízhatóak és hitelesek.* Ezeket a követelményeket a fejlesztéseknél érvényesíteni kell ahhoz, hogy a technológia ténylegesen hasznosítható lehessen. Ehhez olyan kutatási témákat indított a DARPA és az IARPA, melyek az MI-rendszerek, illetve a velük szembeni követelmények pontosításához a megbízhatóságot, a támadások elleni sebezhetetlenségek erősítését és ezek validálhatóságát irányozzák elő.
5. *Megosztott, nyilvános adatkészlet és környezet fejlesztése* oktatásra és tesztelésre, vagyis a fejlesztések és az oktatás nem fog tudni működni a megfelelő környezet elérhetősége nélkül. Erre szövetségi és a részt vevő ipari, illetve szolgáltatói szereplők biztosítanak hozzáférést a rendelkezésre álló adathalmazokból nagy mennyiségű adatokhoz (közlekedési szenzoroktól származó adatok, egészségügyhöz kapcsolódó adatok stb.).
6. *Az MI-technológiák mérése és értékelése, azaz szabványokon és egységes mérőszámokon alapuló mérések végrehajtása* során ki kell alakítani a megoldások széles spektrumát az összehasonlításához, a független értékeléshez. Ehhez egyrészt fejleszteni kell a standardok kialakíthatóságát, másrészt erőfeszítéseket kell tenni egy mérőszámokon alapuló összehasonlíthatóság, értékelhetőség kialakításához. Fejleszteni kell az MI-testbedeket a kutatók munkájának segítésére.

7. Az MI területén aktív fejlesztők szükségleteinek jobb megértése és fejlesztése, vagyis lehetőség szerint fejleszteni szükséges a nemzeti K+F-képességet, és kiemelt hangsúlyt kell fektetni a fejlesztő- és kutatóállomány toborzására és megtartására.

8. Az MI fejlesztése érdekében *fejleszteni kell a kapcsolatrendszer a nyilvános szereplőkkel*, azaz minél szélesebb körű érdekeltséget kell elérni, mert rendkívül széles a technológiai terület, továbbá a kutatási befektetések döntő hányada nem a kormányzati szektorból jön, így az eredmények érdekében az erőfeszítéseket össze kell hangolni.

A kiadott stratégia részletesen foglalkozik a megvalósítás kérdéseivel is. Azon belül kiemelt kérdésként tárgyalja, hogy milyen kulcsfontosságú küldetésekkel kell foglalkozni az MI-képes funkciók megvalósításával. Ezek a területek nemcsak a missziós tevékenységekre terjednek ki, de felölelik a békevezetés területeit is. A stratégia szerint az MI-alkalmazások lehetséges területei:

- *A helyzetudatosság és a döntéshozatal javítása.* Ebbe a körbe tartoznak azok az MI-alkalmazások, amelyek képesek a vezetőket ellátni helyzetinformációkkal (pl. képelemzés), ezáltal segítve az optimális cselekvési utak kiválasztását, tehát a döntéshozatalt.
- *A műveletbe bevont eszközök, berendezések biztonságának növelése.* Lényegében meg kell teremteni a lehetőséget az MI segítségével, hogy a bonyolult helyzetekben is fokozzák a repülőgépek, a hajók és más járművek biztonságát azáltal, hogy az MI figyelmeztetést küld az üzemeltetőknek.
- *A prediktív karbantartás és ellátás megvalósítása.* Az adatokra és a berendezések állapotára alapozva az MI-t használjuk a kritikus alkatrészek meghibásodásának előrejelzésére, a diagnosztika automatizálására és a karbantartás megtervezésére. Hasonló technológiákat fognak használni a pótalkatrészek készítésének irányítására és a készletszintek optimalizálására. Ezek az előrelépések biztosítják a megfelelő készletszinteket, segítenek a hibaelhárításban, valamint lehetővé teszik alkalmazkodó erőik gyorsabb és olcsóbb telepítését. A végrehajtás úgy történhet, hogy a mesterséges intelligencián alapuló megoldások az egyedi berendezések vezérlőjén keresztül gyűjtik össze, elemzik és használják fel az adatokat, hogy meghosszabbítsák a berendezés élettartamát és a leállások megelőzése érdekében észleljék a hibákat. A nyers adatok begyűjtésének folyamatát már automatizálták, és ezt már teljes egészében a gépeken belül az „Edge” mellett működő új, mesterséges intelligencián alapuló vezérlő végzi az adatok megbízhatóságának és egységességének érdekében. Ráadásul a vezérlő az összefüggések elemzése alapján automatikus adatmodellezést végez és ellenőrzi a berendezés állapotát.
- *A végrehajtás egyszerűsítése.* Az MI-t azzal a céllal fogják használni, hogy csökkentse a manuális, ismétlődő és gyakori feladatokra fordított időt. Az automatizált feladatok felügyeletének lehetővé tétele révén az MI képes csökkenteni a hibák számát és így a költségeket, növelni a teljesítményt és a mozgékonyt, valamint előmozdítani a Védelmi Minisztérium erőforrásainak elosztását magasabb értékű tevékenységekre és a feltörekvő missziós prioritásokra.

A felsorolt konkrét tevékenységeket mintegy akciótervként értelmezve körvonalazódik, hogy milyen alapelveket kívánnak követni az amerikai védelmi szférában az MI-fejlesztések során:

- *Átfogó megközelítés.* A társadalom egészét érintő jelentős globális kihívások (humanitárius segítségnyújtás, erdőtüzek, hurrikánok, földrengések, katasztrófák) MI segítségével történő kezelése nyitott MI-küldetések kialakításával. Ezek a feladatok kihívást jelentenek egy széles körű közösség számára, és így összefogva az egyetemeket és az ipar szereplőit elősegítheti a fő védelmi feladatok megvalósítását is.

- *A partnerség erősítése a tudományos élet szereplőivel és új MI innovációs körzetek elterjesztése.* A stratégia szerint az egyetemek számára hosszabb távú stabil finanszírozást biztosítanak, hogy a legjobb tudósokat vonzzák a kritikus védelmi területekkel kapcsolatos hosszú távú kutatásba, valamint biztosítsák az MI-fejlesztés területén tehetséges szakemberek következő generációjának oktatását. Ez magában foglalja a meglévő csatornákon – például a DARPA, az IARPA és a haderőnemi kutatólaboratóriumok segítségével történő beruházások növelését, valamint a minisztérium szempontjából releváns hosszú távú felfedezések támogatását.
- *A partnerség megerősítése az Amerikai Egyesült Államok iparával.* A stratégia kimondja, hogy az MI-technológia ökoszisztémájának bevonása és megerősítése megköveteli, hogy számos – tradicionálistól eltérő – partnerségi modellel kísérletezzenek. Ezek közé tartoznak merész új MI-kezdeményezések nagy ipari partnerekkel, induló kis- és közepes vállalkozásokkal, valamint kockázati-tőke-befektetőkkel. Emellett lépéseket tesznek annak érdekében, hogy az MI-közösség tagjai könnyebben részt vehessenek a folyamatokban, például fel kell gyorsítani a fontosabb partnerségi folyamatokat és csökkenteni szükséges az adminisztratív akadályokat. Létrehoznak egy központosított MI-portált a potenciális partnerek számára, amely részletezi a kulcsfontosságú folyamatokat, az érdeklődésre számot tartó témákat és a kapcsolatokat a szerződések és a beszerzés egyszerűsítése érdekében.
- *Fejlődő nemzetközi szövetségek és partnerségek.* Kölcsönösen előnyös szövetségek és partnerségek kiterjesztett hálózata az együttműködés révén tartós eszköz a globális MI-kihívások leküzdésére, az agresszió megakadályozására és a stabilitás támogatására. A külföldi szövetségek és partnerek olyan perspektívákat és tehetségeket kínálnak, amelyek során a résztvevők bevonása, a kombinált portfóliótervezés és az együttműködésen alapuló MI-fejlesztések kiépítéséből származó átjárhatóság bizalmat hozhat létre.
- *Kapcsolatok ápolása a nyílt forráskódú közösséggel.* A nyílt forráskódú közösség a tehetséges egyének és átalakító ötletek globális inkubátora. Adatainkat, kihívásainkat, kutatásainkat és technológiáinkat hozzáadva ehhez a közösséghez – a nyílt forráskódú ökoszisztémával együttműködve – ez a leghatékonyabb eszköze a tehetségek bevonásának, illetve a fejlesztések során törekedni lehet az új védelmi technológiákat átalakító új MI-technológiák azonosítására, valamint az elérhető technológiai bázis bővítésére is. Ez a terület természetesen számtalan biztonsági kérdést generál, amelyek vizsgálatára a stratégia később egy külön részben tér ki.

HADERŐNEMI FEJLESZTÉSEK ÉS KIHÍVÁSOK

Minden egyes amerikai haderőnem azon dolgozik, hogy beépítse a mesterséges intelligenciát autonóm járművekbe – például harci repülőgépekbe, drónokba, a földi járművekbe és vízfelszíni, illetve víz alatti járművekbe.²¹

A védelmi fejlesztések eredményei ezen a területen hasonlítanak a kereskedelemben kapható félautomata járművekhez, amelyek az MI-technológiákat használják a környezet észlelésére, az akadályok felismerésére, a navigáció tervezésére és akár más járművekkel való kommunikációra.

²¹ Congressional Research Service: Artificial Intelligence and National Security (2019). 30. 01. 2019., 13–14. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45178> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

A Boeing nemrégiben fejezte be a Loyal Wingman-program tesztelésének második fázisát, melynek során egy pilóta nélküli korábbi generációjú vadászrepülőgép (ebben az esetben F-16 típusú) repült párban pilóta által vezetett F-35 vagy F-22 repülőgéppel. Ebben az esetben az F-16 tesztplatform önállóan reagált az előre nem programozott eseményekre, mint például az időjárás változása és más, előre nem látható akadályokra.

A DARPA 2018 elején befejezte egy tengeralattjáró elleni, személyzet nélküli hajó prototípusának tesztelését. Ez már haditengerészeti program, ezért a DARPA-nak is meglehetősen sok ideig tartott a szervezeti kultúra leküzdése, mert a haditengerészet eredetileg nem akart olyan vízi járművekkel együttműködni, amelyeken nincs legénység. A rendszer képes arra, hogy önállóan navigálhasson a nyílt tengeren, kicserélje a moduláris hasznos terheléseket és koordinálja tevékenységeit hasonló személyzet nélküli eszközökkel.

A halálos autonóm fegyverrendszerek (LAWS²²) a fegyverrendszerek speciális osztályát képezik, amelyek képesek egymástól függetlenül azonosítani a célt, majd emberi beavatkozás nélkül alkalmazzák fedélzeti fegyverrendszerüket. A törvények megkövetelik e fejlesztések során a számítógépes látásrendszert és a fejlett gépi tanulási algoritmusokat, amelyek alkalmasak az egyes objektumok osztályozására (saját vagy ellenség megkülönböztetése), képesek döntést hozni, majd a kijelölt célra önállóan tüzet vezetni. Ez a képesség lehetővé teszi a rendszerek meghibásodott környezetben vagy a kommunikáció nélküli működését.

Az Amerikai Egyesült Államok katonai állománya jelenleg nem rendelkezik megfelelő törvényekkel a LAWS fejlesztéseinek folytatásához. Néhány katonai és védelmi vezető aggodalmának adott hangot a törvényi szabályozás hiányosságai miatt. Például 2017-ben a fegyveres szolgálatok szenátusi bizottsága előtt tett tanúvallomásában Paul Selva, a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága elnökének helyettese kijelentette: „Nem hiszem, hogy indokolt volna számunkra robotokat olyan helyzetbe hozni, hogy helyettünk döntsenek emberi élet elvételéről.”²³ Ugyanakkor Selva tábornok is belátta, hogy a haderő rákényszerül ennek a technológiának a fejlesztésére, mert Amerika potenciális ellenfelei is foglalkoznak hasonló fegyverrendszerek fejlesztésével.

Hasonlóképpen figyelmet érdemel a szárazföldi haderőnem logisztikai támogató tevékenysége (LOGSA²⁴), amelyre LOGSA-szerződést kötöttek az IBM-mel a Stryker harcjárműflottája eszközre szabott karbantartási ütemtervének kidolgozására. A tervezéshez az egyes járművekre szerelt 17 érzékelőtől kapott információkat használták fel. 2017 szeptemberében a LOGSA megkezdte a második projektet, amely szintén az IBM algoritmusát használja a javításhoz szükséges alkatrészek forgalmazására irányuló szállítási folyamatok elemzésére, megpróbálva meghatározni a leginkább idő- és költséghatékony eszközt a megfelelő ellátás biztosítására. Ezt a feladatot jelenleg emberi elemzők végzik, akik évente 100 millió dollárt takarítottak meg a hajózási kérelmek mindössze 10%-ának elemzésével. Az elképzelések szerint a hadsereg a mesterséges intelligencia bevonásával képes lesz a hajózási kérelmek 100%-ának elemzésére, ami még nagyobb költségmegtakarítást eredményez rövidebb idő alatt.²⁵

²² Lethal Autonomous Weapons System.

²³ Colin Clark: Selva Says US Must Not Let Robots Decide Who Dies; Supports LRSO. 18. 07. 2017. <https://breakingdefense.com/2017/07/vcjc-selva-us-must-not-let-robots-decide-who-dies-supports-lrso/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

²⁴ Logistics Support Activity.

²⁵ Frank R. Konkel: Army Logistics Renews \$135M Cloud Contract – And Gets Watson. <https://www.nextgov.com/it-modernization/2017/09/army-logistics-renews-135m-cloud-contractand-gets-watson/140755/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

Kihívást jelent a katonai jellegű kutatások során a kutatóknak az ember és a gép közötti interakciók technológiai jellegű problémáinak megoldása, amelyek a következők lehetnek:

- *A cél összehangolása.* Az embernek és a gépnek is meg kell értenie a célt. Mivel a katonai rendszerek dinamikus környezetben hajtják végre feladataikat, a célok folyamatosan változnak, ezért az embernek és a gépnek egyidejűleg el kell igazodnia a komplex környezet megosztott képe alapján.
- *A feladat kiigazítása.* Az embereknek és a gépeknek meg kell érteniük egymás döntési területének határait, különösen akkor, ha a célok megváltoznak. Ebben a folyamatban az embereknek tisztában kell lenniük a gép tervezési korlátaival, hogy ne legyenek túlzott bizalommal a rendszer iránt.

Jelenleg az MI-rendszerek számára még nem létezik megfelelő auditálási folyamat, melynek eredményeként a katonai tesztközösség igazolva látná, hogy a rendszer képes az elvárt teljesítményre. A Védelmi Minisztérium jelenleg egy keretrendszert fejleszt az MI-rendszerek életciklusainak tesztelésére és végzi az MI-rendszerek tesztelési módszereinek kidolgozását különböző komplex emberi és gépi kölcsönhatásokkal rendelkező környezetben.

NATO-FEJLESZTÉSEK AZ MI TERÜLETÉN

Az Amerikai Egyesült Államokon kívül, de velük együttműködésben számos nemzetközi intézmény megvizsgálta az MI-t érintő kérdéseket, beleértve a G7-csoportot, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetet (OECD²⁶), az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködést (APEC²⁷), az EU-t és a NATO-t is.

A közelmúlt NATO-évfordulójára való tekintettel tanulmányunkban kiemelten kívánunk foglalkozni a NATO-fejlesztésekkel, de előljáróban meg kell említeni, hogy az EU megközelítése is hasonló: a lehetséges kormányzati és ipari szereplők együttes bevonásával, egyfajta koalíció, illetve kapcsolódó testületek létrehozásával próbálja beindítani és erősíteni a kutatásokat és versenyképes eredmények elérését.

Az Európai Bizottság a közösségi együttműködések támogatására a tervezetten 2021-től induló újabb pénzügyi szakaszra több milliárd eurónyi dedikált támogatást is ígért, valamint több olyan megoldásra már most is fordítottak forrásokat, melyek a témában érdekelt jelenleg is aktív szereplők együttműködésének elősegítését célozzák. Az MI-t célzó kutatási lehetőségek 2018-tól jelentősen megerősödtek, és a trendeket tekintve ez a folyamat erősödni fog a közeljövőben. A téma központi szerepet kapott az EU-ban az Európai Védelmi Ügynökség (EDA²⁸), és a NATO-ban a Tudományos és Technológiai Szervezet (STO²⁹) irányadó paneljei között is.

Az európai erőfeszítéseket tekintve a civil kutatási témákat már most is megemelt forrásokkal támogatják, de a 2021-től tervezett *Horizon Europe* programban várhatóan megerősített költségvetési keretet terveznek ilyen irányú fejlesztésekre.

A védelmi célú tevékenységeket illetően a jelenleg folyamatban levő *Preparatory Action* elnevezésű pályázati program aktuális kiírása is tartalmaz már egy, az MI katonai alkalmazhatóságát célzó projektjavaslatot (FDD³⁰), és bár dedikálva jelenleg nincs, de a 2021-től

²⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development.

²⁷ Asia-Pacific Economic Cooperation.

²⁸ European Defence Agency.

²⁹ Science and Technology Organization.

³⁰ Future Disruptive Technology.

induló Európai Védelmi Alaphoz (EDF³¹) kötött programban is várhatóan fontos szerepet kapnak majd az ilyen irányú fejlesztések.

Az EDA együttműködési lehetőségeit tekintve az Információtechnológiai CapTech munkacsoport (Info CapTech) már a tavalyi évben megkezdte az MI alkalmazhatóságát célzó közös együttműködési lehetőségek előkészítését. 2019 májusában megrendeztek egy szimpóziumot, melynek célja olyan közös kutatási témák azonosítása, amelyek az MI alkalmazhatóságát vizsgálják a kommunikációs és radarterületeken elektronikai hadviselési környezetben.³²

A NATO tekintetében a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (ACT³³) játszik vezető szerepet az MI-fejlesztések kérdésében. A Szövetség történetének egyik legjelentősebb transzformációs időszakát éli át, és ennek keretében igyekszik megújulni, valamint „egy teljes spektrumú elrettentő képességet biztosítani, amelynek keretében a stabilitás és a reziliencia biztosítása a tagországok határain túlra is kiterjeszhető”.³⁴

Egy teljes spektrumot átölelő eszközkészlet kifejlesztése a varsói NATO-csúcstalálkozón is szóba került, ahol az államfők felhívták a figyelmet arra, hogy a helyzet tudatosság és a stratégiai döntéshozatal technológiai megoldásokkal történő támogatása – amelynek az MI szerves részét képezi – kiemelt szerepet élveznek.³⁵ Ezek az ötletek később megjelentek egyéb stratégiai dokumentumokban is, a rezilienciaképesség fejlesztését,³⁶ illetve a technológiai fejlesztések során az innováció fontosságát hangsúlyozva.³⁷

A Stratégiai előretétekintés (SFA³⁸) 2017-es jelentése³⁹ és a Szövetség jövőbeni műveleteinek keretdokumentuma (FFAO⁴⁰) egyaránt felhívja a figyelmet az adaptáció és a változás szükségességére, valamint az MI-fejlesztések fontosságára.⁴¹

³¹ European Defence Fund.

³² Kiadásra került egy kutatási témajavaslat (CatB-projekt) többnemzeti finanszírozással, melynek címe: „Communications and Radar systems hardened with Artificial Intelligence in contested electronic warfare environment (CRAI).” A téma alapvetően a kognitív radar- és kommunikációs eszközök fejlesztéséhez kapcsolódóan céloz olyan MI-vel támogatott jelfeldolgozási és vezérlési technológia fejlesztést, mely lehetővé teszi azok működését bonyolult körülmények között, vagyis támogatja a kapcsolódó frekvencialehetőségek dinamikus használatát.

³³ Allied Command Transformation.

³⁴ Hans Binnendijk et al.: Alliance Revitalized: NATO for a New Era. 04. 2016., IV. Center for Transatlantic Relations – School of Advanced International Studies – Johns Hopkins University. https://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2018/09/NATO-Alliance-Revitalized-Report_Key_CORRECTED-VERSION_EURO.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 08. 11.)

³⁵ North Atlantic Treaty Organization: Warsaw Summit Communique. 09. 07. 2014. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

³⁶ Franklin D. Kramer et al.: NATO's New Strategy: Stability Generation. 09. 2015, 1. Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/NATOs_new_strategy_web.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 08. 11.)

³⁷ Franklin D. Kramer – James A. Wrighston: Innovation, Leadership and National Security. 11. 04. 2016. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/innovation-leadership-and-national-security> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 11.)

³⁸ Strategic Foresight Analysis.

³⁹ NATO Allied Command Transformation: Strategic Foresight Analysis – 2017 Report. 3. Allied Command Transformation, Norfolk. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

⁴⁰ Framework for Future Alliance Operations.

⁴¹ NATO Allied Command Transformation: Framework for Future Alliance Operations. Allied Command Transformation, Norfolk, 2018, 21–24. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18-txt.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

Denis Mercier tábornok, a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság parancsnoka (SACT⁴²) 2018 áprilisában hangsúlyozta, hogy rendszeresen tájékoztatni kell a Szövetség legmagasabb szintű döntéshozóit az MI területén folyó a fejlesztések állásáról.⁴³ Az Észak-atlanti Tanács 2018-as ülésén éppen ezért az MI került fő témaként megjelölésre, és Sofia, a robot egy panelbeszélgetés résztvevőjeként demonstrálta, hogy hol tart az MI-fejlesztés napjainkban.

Manfred Nielson admirális, a SACT helyettese egy washingtoni konferencián szintén kifejtette, hogy az ember és gép közötti kapcsolatok fejlesztései a közeljövőben áttörő eredményeket hoznak a hadviselés területén, így a NATO egyaránt kiemelt figyelmet fordít a fejlesztések technológiai és etikai vonatkozásaira.⁴⁴ Az admirális felhívta a hallgatóság figyelmét arra, hogy az ACT a NATO stratégiai parancsnokságaként vezető szerepet tölt be a NATO fejlesztési folyamataiban.

A fenti stratégiai iránymutatások tükrében nem meglepő, hogy a Szövetség kiemelt figyelmet fordít az MI-fejlesztésekre. A mesterséges intelligencia kulcsfontosságú téma volt a transzformációs főnökök 2018-as konferenciáján is, ahol a NATO-tagállamok és a meghívott partnerországok transzformációs főnökei, illetve a NATO akkreditált kiválósági központok vezetői megvitatták az MI-vel kapcsolatos technológiai és etikai kihívásokat. A tényleges fejlesztési projektek területén az ACT elsősorban a szervezeti tanulási folyamatok átalakítására, a döntéshozatalra és az autonóm rendszerekre fókuszálva támogat fejlesztéseket ezen a területen.

De nemcsak az ACT, hanem a NATO STO keretei között is egyre erősebb az MI-hez kötődő közös tevékenységek kezdeményezése.⁴⁵ Valószínűleg az amerikai stratégiából származó prioritásváltások miatt is a NATO STO IST⁴⁶ paneljében folyamatosan jelennek meg az MI-t célzó, alacsony technológiai készenléti szintű közös tevékenységekre vonatkozó javaslatok, melyek akkor tudnak kutatási együttműködési témaként elindulni, ha legalább négy nemzet jelzi érdeklődését. Ezekben az első döntéseket 2019 májusában már előkészítették, és az őszi jóváhagyási szakaszt követően, 2020 elején indulnak.

HAZAI KUTATÁS-FEJLESZTÉSI IRÁNYOK ÉS ELKÉPZELÉSEK

A nemzetközi trendekkel párhuzamosan Magyarországon is elindult egy folyamat, melynek keretében az egyetemi kutatóközpontokkal való együttműködés, a KKV-k és az egyéb innovációs ökoszisztéma szereplőinek bevonása a fejlesztésekbe számos területen kibontakozóban van.

Jól láthatóan a hazai megoldás az európai vonalat követi, melynek során az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) vezetésével létrehozásra került a Mesterséges Intelligencia Koalíció (MIK). A MIK elsődleges célja a hazai tudományos, közigazgatási, ipari és civil szektor mobilizálásával az MI-hez kapcsolódó területek széles platformon történő összefogása, a magyar MI-technológiák nemzetközi versenyképességének javítása, beépítésük az üzleti életbe és az állami folyamatokba.

⁴² Supreme Allied Commander Transformation.

⁴³ Denis Mercier (SACT): Keynote előadás a 2018. évi CWIX konferencián.

⁴⁴ Manfred Nielson (DSACT): Keynote előadás a 2018. évi, a Hudson Institute által szervezett Driving NATO's Military Transformation Agenda Forward konferencián.

⁴⁵ NATO STO: AC/323-D(2017)0006 STO Tech Trends Report. 08. 08. 2017. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/20180522_TTR_Public_release_final.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 03.)

⁴⁶ Information Systems Technology.

A MIK hat főbb tudomány- és technológiaszemléleten alapuló munkacsoportot hozott létre, ezek alatt szerveződnek a konkrét projektcsoportok, melyek MI és kapcsolódó képességek fejlesztését és felhasználását célozzák meg, és elsődlegesen rövidebb életciklusú intenzív csapatmunkával terveztek célokat elérni. A főbb munkacsoportok és azok kezdeti fókuszpontjai az alábbiak:

1. *Alkalmazások és piacfejlesztés.* MI-alapú alkalmazások, piac felkészítése munkaerőmenedzsment-területen – iparági MI-plattformok, kormányzati ügyintézés MI-asszisztensekkel, okos egészségügyi intézmény, MI a gyakorlatban és munkaerőpiaci átalakulások.
2. *Technológia és biztonság.* Technológiafejlesztés, biztonsági kérdések, iparági fejlesztések – MI-alapú platformok, kibervédelem, megbízhatóság kérdésköre.
3. *Adatipar és adatvagyon.* Adatmenedzsment, adatvagyon-leltár és -besorolás – MI-kapcsolódású adatpolitikai stratégia, a GDPR-konform adatmegosztás, a B2B-adatkereskedelem, az Ipar 4.0 adatmegosztás, az egészségügyi adatok kutatási célú megosztása, valamint a Nemzeti adatvagyon sandbox kialakítása.
4. *Nemzetközi kapcsolatok.* MI-térkép kialakítása, hálózatosodás és tudásmegosztás, nemzetközi „best practices”.
5. *Oktatás és tudatosítás.* Felsőoktatás és képzés, társadalmi ismeretterjesztés, munkaerőpiaci folyamatok – MI Akadémia, MI-tömegoktatás és regionális innovációs hubok létrehozása.
6. *Szabályozási és etikai keretek.* Szabályozási igények, etikai vonatkozások, piacfejlesztési forrásigények kérdésköre.

A MIK a belső kapcsolat tartására zárt elektronikus felülettel készült. A 2018-as év során a keretszervezet felállt, melynek eredményeképpen 2019 első felében ténylegesen is megalakultak az egyes munkacsoportok és megkezdődött a lehetséges területek – érdeklődési irányok – beazonosítása.

2019 elejétől az egyes munkacsoportok megkezdték a felelősségi területükhöz kapcsolódó projektek előkészítését, azokhoz kapcsolódóan projektek szervezését, a kiválasztott projektek megvalósítását, melyek elemei az őszre tervezett Nemzeti Mesterséges Intelligencia Akciótervben is megjelennek, és majd a későbbiekben a Nemzeti Mesterséges Intelligencia Stratégiába is beilleszthetők lesznek. Az Akcióterv három főbb területre koncentrál: az adattermelésre, az MI-technológia kutatására és fejlesztésére, illetve az MI bevezetésére.

A MIK-szintű tevékenység célja a Nemzeti Mesterséges Intelligencia Stratégia mihamarabbi kidolgozása és kiadása. E nemzeti rendszerben a HM is képviselteti magát, elsődlegesen a Technológia és Biztonság Munkacsoportban. E munkacsoporton belül megindultak a projektcsoport-előkészítések, elsődlegesen a kibervédelem és a felhőalapú technológiákhoz kötődő MI-fejlesztések területein.

A hazai MI-fejlesztések egyik legnagyobb kihívása az elérhető szakemberek hiánya. Magyarországon (de a világon máshol is) igaz az, hogy az MI-ben jártas, önálló kutatási projekteket vinni képes kutatók száma erősen korlátozott, a szakemberek hiánya pedig jelentősen befolyásolni tudja a kutatás-fejlesztési eredmények időrendjét. A szakembergárda kérdése idővel a képzési rendszerek hozzáigazításával kezelhető, de ez jelentős kormányzati akaratot és támogatást igényel, egy olyan technológiai környezetben, ahol az MI-től függetlenül is egyre nagyobb dominanciát jelentenek az informatikust igénylő technológiák előretörései.

Az MI a védelmi felhasználási területeket tekintve a hazai haditechnikai műszaki kutatás-fejlesztés területén is megkerülhetetlennek tűnik. Az MH Modernizációs Intézet 2019 januárjában azzal a céllal alakult, hogy irányt mutasson és támogassa a védelmi célú

kutatás-fejlesztési tevékenységeket. A Modernizációs Intézet által végrehajtásra tervezett kutatás-fejlesztési feladatok során lényeges annak elfogadása, hogy nemzeti lehetőségeink a kutatási témák spektrumának szélességében és a tárca lehetséges finanszírozási képességeit tekintve korlátozottak. Így elsődlegesen csak kevesebb számú és olyan MI-fejlesztést célzó témák támogatására számíthatunk a közeljövőben, melyek fenntartható tevékenységet eredményeznek és képesek kapcsolódni valamely jelenleg futó vagy indításra tervezett, magasabb technológiai készültségi szintű fejlesztési projekthez, illetve a belátható 3–5 éves időszak alatt demonstrálható eredmények megjelenítését teszik elérhetővé. Figyelembe véve a nemzetközi trendeket és a hazai kutatás-fejlesztési irányokat, az alábbi területeken valószínű MI-témájú feladat indítása a közeljövőben:

- Autonóm irányítású szárazföldi járművek vezérlésénél, útvonal-megválasztás optimalizálása tárgyában, az autonóm szárazföldi jármű (UGV⁴⁷) képességfejlesztésekhez illeszkedve.
- Radartelepítési hely meghatározása a felderítési képességek optimalizálása tárgyában, illetve radarcéltárgy észlelésének optimalizálása és automatizált céltárgyosztályozás támogatása területén.
- Vezetési rendszer szoftveres döntéstámogatása és helyzetértékelés, optimalizálás területén.
- Kamerából származó képek feldolgozásán alapuló anomáliaészlelés, illetve automatizált riasztás, illeszkedve a digitális katonai vagy felderítési képesség fejlesztésekhez.

A hazai fejlesztéseknél a tervezett témák irányait tekintve elmondható, hogy azok egybevágnak az MI nemzetközi szinten is előre vetített lehetséges alkalmazási területeivel. A terület kapcsán általánosan jelzett lehetséges további irányokat tekintve (például a kibervédelem, a logisztikai és a szenzorrendszerek optimalizálása) szintén várhatóak további kutatások.

A hazai iránymutatás során fontos a hazai innovációs ökoszisztéma (egyetemi, kutatóintézeti fejlesztői háttér) feltérképezése és bevonása a védelmi jellegű fejlesztésekbe. A nagyobb információtechnológiai cégek piaci kutatásait leszámítva hazánkban az ipari szféra nagyobb része is csak kutatási folyamatokat vezet, melyekben a meglévő kutatási kapacitások korlátai miatt jelenleg nagy szerepet kap az egyetemi és a kutatóintézeti lehetőségek minél szélesebb kiaknázása. Ez hazai viszonylatban azt jelenti, hogy az informatikai területen aktív szereplők (BME, ELTE, SZTE, illetve az MTA SZTAKI) jelentős szerepet játszhatnak a védelmi jellegű képességfejlesztések során.

Az egyedi képességek miatt várhatóan fontos szerepet kapnak a technológiában jártas KKV-k és startup vállalkozások is, melyek többnyire korábbi kutatókra vagy egyetemről frissen kikerült szereplőkre épülnek.

A fent bemutatott innovációs ökoszisztéma komoly lehetőségeket rejt magában, amennyiben sikerül a védelmi szektor által meghatározott fókuszterületek köré összegyűjteni a hazai kapacitásokat.

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

Az MI területe korunk kiemelt jelentőségű műszaki kutatás-fejlesztési iránya, mely olyan hatást gyakorol a technológiára és ebből fakadóan a mindennapi életünkre, amelyet a védelmi fejlesztések tekintetében is kiemelten kell kezelni.

⁴⁷ Unmanned Ground Vehicle.

A védelmi célú fejlesztések alapvetően a szenzorokhoz, fegyverrendszerekhez kapcsolódó automatizálás, a paraméterek valós környezethez történő optimális illesztése, illetőleg a különböző szintű döntéstámogatás területén várhatóak elsődlegesen. Ehhez a hazai haditechnikai kutatás-fejlesztési területen az MH is igyekszik felzárkózni egyrészt a nemzeti kutatásokhoz való kapcsolódási lehetőségek feltérképezésével, másrészt pedig egy védelmi célú MI innovációs ökoszisztémahálózat megteremtésével.

Mind a nemzetközi, mind pedig a hazai fejlesztéseket tekintve megállapítható, hogy egyfajta momentum, az úgynevezett harmadik MI-forradalom van kibontakozóban, amelynek keretében folyamatosan új lehetőségek nyílnak meg a közös tevékenységekben történő részvételre.

Írásunkban a terjedelmi korlátok miatt nem tudunk kitérni a megvalósítással kapcsolatos kérdésekre, inkább csak olyan trendeket és lehetőségeket vázoltunk fel, amelyek lehetséges eredményei illeszkedni tudnak a Magyar Honvédség fejlesztési elképzeléseihez.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a harmadik MI-forradalom elsősorban nem technológiai problémákat vet fel. Ahogyan arra a volt amerikai védelmi miniszter, James Mattis is rámutatott, a sikert nem azok a nemzetek lesznek képesek felmutatni, ahol a technológiát kifejlesztik, hanem azok, amelyek azt alkalmazni is tudják.⁴⁸ Éppen ezért az MI-fejlesztések során alapjában véve kell átgondolnunk a haderőszervezéssel, -vezetéssel és -irányítással kapcsolatos koncepcióinkat. Útravalóul arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a jelenlegi gyors változások tükrében a vezetés alapkonceptióját (küldetésalapú vezetés) is újra kell értékelni, mert a Küldetésalapú Vezetés 2.0 koncepciójának egyik lényegi eleme az ember és a gép szimbiózisa lesz.⁴⁹

A hadviselés forradalma tehát a szemünk láttára zajlik, és egyre gyorsabb ütemben igényli az adaptív szemléletmóddal rendelkező új megoldások kifejlesztését, illetve integrációját a haderőbe. A robotika és a mesterséges intelligencia korában a vezetési elvek újragondolására, a dinamikusan változó környezetben a küldetésorientált vezetési szemléletmód szervezeti kultúra szintjén történő meghonosítására törekszünk. A Zrínyi 2026 program során az újonnan beszerzett kerülő eszközök rendszeresítését követően alapkövetelmény lesz e rendszerek rendkívül gyors integrációja a hadrendbe. Ez pedig alapvetően szervezeti kihívás, hiszen elavulttá válik az a haderő, amely lemarad az alkalmazott hadviselési módszertan és az erők, eszközök alkalmazhatóságának tekintetében, azaz nem megfelelő tempóban alkalmazkodik a környezeti változásokhoz és a technológiai fejlődésből eredő kihívásokhoz.

Éppen ezért kell kiemelt figyelmet fordítani a nemzeti védelmi stratégia által vezérelt innovációra, amely képes felgyorsítani a mesterséges innovációval kapcsolatos fejlesztéseket és ezzel párhuzamosan az emberi adaptációs folyamatokat, a szervezeti kultúra megváltoztatásához szükséges szemléletváltást, illetve a vezetési szemléletmód újragondolását.

⁴⁸ Remarks by Secretary Mattis on the National Defense Strategy. 19. 01. 2018. <https://www.defense.gov/Newsroom/Transcripts/Transcript/Article/1420042/remarks-by-secretary-mattis-on-the-national-defense-strategy/> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 11.)

⁴⁹ Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában. Honvédségi Szemle, 2019/1. szám, 3–12. https://honvedelem.hu/files/files/114204/hsz_2019_1_beliv_003_012.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 08. 11.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allen, Greg – Chan, Taniel: *Artificial Intelligence and National Security*. July 2017. Cambridge, Harvard Kennedy School, Belfer Center. <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/AI%20NatSec%20-%20final.pdf>
- Binnendijk, Hans – Hamilton, Daniel S. – Barry, Charles L.: *Alliance Revitalized: NATO for a New Era*. 04. 2016., IV. Center for Transatlantic Relations – School of Advanced International Studies – Johns Hopkins University. https://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2018/09/NATO-Alliance-Revitalized-Report_Key_CORRECTED-VERSION_EURO.pdf
- Clark, Colin: *Selva Says US Must Not Let Robots Decide Who Dies; Supports LRSO*. 18. 07. 2017. <https://breakingdefense.com/2017/07/vcjc-selva-us-must-not-let-robots-decide-who-dies-supports-lrso/>
- Congressional Research Service: *Artificial Intelligence and National Security (2019)*. 30. 01. 2019. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45178>
- Defense Innovation Board.: <https://innovation.defense.gov>
- Dömös Zsuzsanna: *A Google összeereszti mesterséges intelligenciáit*. 2017. 04. 18. <https://24.hu/tech/2017/04/18/a-google-osszeereszti-mesterseges-intelligenciait/>
- Goodfellow, Ian J. – Pouget-Abadie, Jean – Mirza, Mehdi – Xu, Bing – Warde-Farley, David – Ozair, Sherjil – Courville, Aaron – Bengio, Yoshua: *Generative Adversarial Nets*. 10. 06. 2014. <https://arxiv.org/pdf/1406.2661.pdf>
- Konkel, Frank R.: *Army Logistics Renews \$135M Cloud Contract – And Gets Watson*. <https://www.nextgov.com/it/modernization/2017/09/army-logistics-renews-135m-cloud-contractand-gets-watson/140755/>
- Kramer, Franklin D. – Binnendijk, Hans – Hamilton, Daniel S.: *NATO's New Strategy: Stability Generation*. 09. 2015., 1. Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/NATOs_new_strategy_web.pdf
- Kramer, Franklin D. – Wrihston, James A.: *Innovation, Leadership and National Security*. 11. 04. 2016. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/innovation-leadership-and-national-security>
- Leung, Jade – Fischer, Sophie-Charlotte: *JAIC: Pentagon debuts artificial intelligence hub*. 08. 08. 2018. <https://thebulletin.org/2018/08/jaic-pentagon-debuts-artificial-intelligence-hub/>
- Memorandum. Subject: Establishment of Joint Artificial Intelligence Center. 27. 06. 2018. https://admin.govexec.com/media/establishment_of_the_joint_artificial_intelligence_center_osd008412-18_r....pdf
- Mercier, Denis (SACT): *Keynote előadás a 2018. évi CWIX konferencián*.
- NATO Allied Command Transformation: *Framework for Future Alliance Operations*. 2018. Allied Command Transformation, Norfolk. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18-txt.pdf
- NATO Allied Command Transformation: *Strategic Foresight Analysis – 2017 Report*. Allied Command Transformation, Norfolk. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf
- NATO STO: *AC/323-D(2017)0006 STO Tech Trends Report*. 08. 08. 2017. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/20180522_TTR_Public_release_final.pdf
- Nielson, Manfred (DSACT): *Keynote előadás a 2018. évi, a Hudson Institute által szervezett Driving NATO's Military Transformation Agenda Forward konferencián*.
- North Atlantic Treaty Organization: *Warsaw Summit Communique*. 09. 07. 2014. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

- Pellerin, Cheryl: *Project Maven to Deploy Computer Algorithms to War Zone by Year's End*. 21. 07. 2017. <https://dod.defense.gov/News/Article/Article/1254719/project-maven-to-deploy-computer-algorithms-to-war-zone-by-years-end/>
- Porkoláb Imre: *Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában*. Honvédségi Szemle, 2019/1. https://honvedelem.hu/files/files/114204/hsz_2019_1_beliv_003_012.pdf
- Remarks by Secretary Mattis on the National Defense Strategy. 19. 01. 2018. <https://www.defense.gov/Newsroom/Transcripts/Transcript/Article/1420042/remarks-by-secretary-mattis-on-the-national-defense-strategy/>
- Turek, Matt: *Media Forensics (MediFor)*. <https://www.darpa.mil/program/media-forensics>
- US Department of Defense: Summary of the 2018 Artificial Intelligence Strategy – Harnessing AI to Advance our Security and Prosperity. <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF>
- US Department of Defense: Summary of the 2018 National Defense Strategy – Sharpening the American Military's Competitive Edge. https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf?mod=article_inline

Felhívás tanulmány készítésére

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága a 2020-ban megjelenő folyóirat számok tematikus blokkjaiba minden olyan – új kutatási eredményeken alapuló – témát szívesen lát, amely az alábbi kiemelt témakörök valamely aspektusát elemzi.

Kiemelt témakörök:

1. *Hibrid hadviselés – a vezetési módszertan változásai: döntéshozatal és küldetésorientált vezetői szemléletmód a 21. században.*
2. *Automatizált rendszerek: az autonóm rendszerek hadműveleti követelményeinek változásai a technológiai fejlesztések tükrében.*
3. *Hadviselés a hagyományostól eltérő hadszíntéren: az információs hadszíntér kihívásai és lehetőségei, az információs hadviselés szerepe és jelentősége napjaink konfliktusaiban.*
4. *Beépített területek: a városarc jellegzetességei és digitális katonai kihívásai beépített területen.*
5. *Kognitív fejlesztés: Szuperkatonák? A digitális katona mentális fejlesztésének kihívásai és lehetőségei – ember és gép szimbiózisa a hadszíntéren (human-machine teaming).*
6. *A technológiai változások vezetéstechnikai aspektusai és döntéshozatalra gyakorolt hatása. A küldetésalapú vezetés szervezeti szinten történő meghonosítása a Magyar Honvédségben.*

A tervezett tanulmányokról előzetesen egy max. 2000 leütés terjedelmű absztraktot kérünk, a felelős szerkesztőnek címezve (Kiss.Zoltan@hmzrinyi.hu). A beküldött absztraktokat a Szerkesztőbizottság bírálja el, és az eredményről értesíti a benyújtót. Az elfogadott absztrakt ugyanakkor nem jelenti automatikusan az írás megjelenését, arról az elkészült tanulmány végleges szövegének ismeretében, annak szakmai lektorálása után születik döntés.

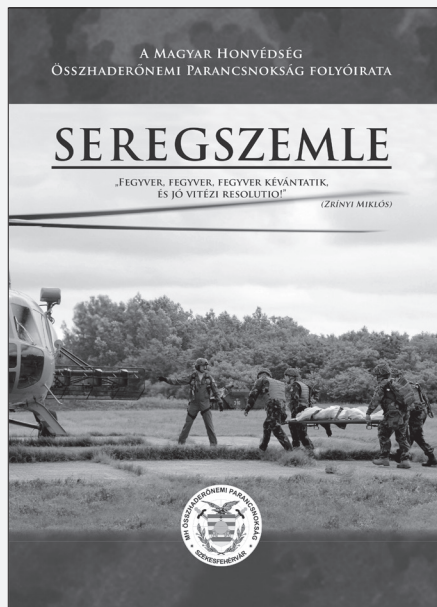
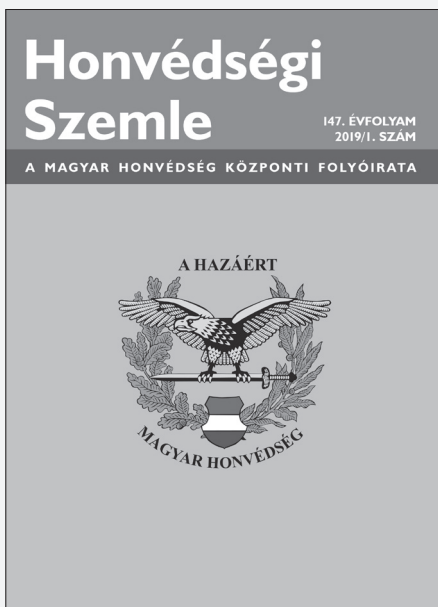
Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága

Szerzőinkhez, olvasóinkhoz!

Tájékoztatjuk szerzőinket, olvasóinkat, hogy a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokságot is érintő, 2019. január 1-jével bekövetkezett szervezeti változások okán a Seregszemle című folyóirat önálló kiadványként megszűnt.

A jövőben az MTA által „A” kategóriás tudományos kiadványként elismert Honvédségi Szemle fogadja be azokat a cikkeket, tanulmányokat is, amelyeket a Seregszemle folyóirat egykori szerzői írnak, s amelyek a Honvédségi Szemlében történő megjelenés előírt és közzétett feltételeinek megfelelnek.

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

A Honvédségi Szemle a világhálón

Tájékoztatjuk szerzőinket és olvasóinkat, hogy folyóiratunk teljes terjedelemben olvasható a www.honvedelem.hu portál *Kiadványok* rovatában.

Dániel Richárd őrnagy:

AZ AMERIKAI „ATLANTI MEGOLDÁS” MŰVELET (OAR) ÉRTÉKELÉSE

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2014-ben váratlanul kibontakozó orosz–ukrán konfliktus, a Krím félsziget Oroszország általi elcsatolása komoly kihívás elé helyezte az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét, megterhelte a NATO–orosz és az amerikai–orosz kapcsolatokat. A kialakult konfliktus merőben új helyzetet teremtett, amely akár a fegyveres beavatkozás veszélyét is magában hordozza az európai kontinensen. Ennek eredményeképpen – a szövetségi döntésekkel összhangban, valamint az amerikai külpolitikai érdekekkel magyarázhatóan – előtérbe került az Amerikai Egyesült Államok által adható politikai és katonai válaszok lehetősége, valamint a Szövetségen belül a készenlét javításának és a kollektív védelmi képességek fejlesztésének követelménye. Az Obama-adminisztráció 2014 áprilisában elindította az „Atlanti megoldás” műveletet (Operation Atlantic Resolve, OAR), amely rotációs alapú amerikai katonai jelenlétet hozott létre Európában. Az intézkedés legfőbb célja, hogy demonstrálja az Amerikai Egyesült Államok elkötelezettségét a NATO kollektív védelmi feladatai iránt: „az Amerikai Egyesült Államok nem hagyja magára a szövetségeseit”. A tanulmány az OAR 2014–2018 közötti kezdeményezéseit, főbb eseményeit és a kibontakozó tendenciáit vizsgálja a NATO politikájának és katonai kezdeményezéseinek tükrében.

KULCSSZAVAK: NATO, Amerikai Egyesült Államok, Operation Atlantic Resolve, készenlét javítása, kollektív védelmi képesség

BEVEZETÉS

Az ukrán válság igazi frontvonalá szűkebb értelmezésben véve a hidegháború óta egyedüli globális erőkihívató képességgel rendelkező szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és nyugati szövetségesei – a NATO – és az Oroszországi Föderáció között húzódik, amelyben Ukrajna inkább csak eszköz. Regionális szinten az Európai Unió és Oroszország között zajlik a küzdelem Ukrajna jövőbeni irányultságának befolyásolásáért, vagy inkább az ukrán piacért. Ukrajna szempontjából az a kérdés, hogy Kijev az európai integrációt vagy az orosz befolyást tekinti-e irányadónak.¹ Moszkva vonatkozásában Ukrajna inkább biztonságpolitikai jelentőséggel bír,² hiszen a 19. század óta hagyományos orosz biztonsági felfogást tekintve a stratégiai mélység, saját biztonsági zónák létrehozásában érdekelt. Ennek következtében a mai orosz vezetés is megpróbálja ismét létrehozni a Szovjetunió felbomlása folytán elvesztett pufferzónát.

¹ Tólas Péter: Folytatódó ukrán válság. Nemzet és Biztonság, 2014/4. szám, 2. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_4_02_bevezeto.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 18.)

² Etl Alex – Jójárt Krisztián: Kérdések és válaszok a varsói NATO-csúcs előtt. Nemzet és Biztonság, 2016/2. szám, 87. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_08_etl_alex-jojart_krisztian_-_kerdesek_es_valaszok_a_varsoi_nato-csucs_elott.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 05.); Rácz András: Nem állam az államban – a kelet-ukrajnai szeparatizmusról. Nemzet és Biztonság, 2014/5. szám, 127–128. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_5_12_racz_andras.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

Az európai tagországok a fenyegetettség mértékét eltérő módon értékelik. A fenyegetést legnagyobb mértékűnek a *balti államok és Lengyelország érzékelik*, melyek folyamatosan hangot is adnak ennek.³ A 2014-es eseményeket követően a NATO és az EU skandináv és balti államai is célpontjai lettek a különböző orosz fenyegetéseknek, de megfigyelhető az orosz beavatkozás a Nyugat-Balkánon (Montenegró, Macedónia) is, különösen, ha az adott ország szorosabb kapcsolatokra törekszik az Amerikai Egyesült Államokkal vagy a NATO-val.⁴

Az Amerikai Egyesült Államok ezzel szemben Oroszország magatartásában a régi „hidegháborús” befolyási övezetének újraépítési szándékát látja.⁵ Az észak-atlanti térségben Oroszország politikájával igyekszik az EU és a NATO problémáit kihasználni és azokat érdekeinek megfelelően befolyásolni. Az utóbbit támasztja alá az orosz belső stratégiai kommunikáció is, amely az ország politikai, katonai és gazdasági függetlenségének védelmére fókuszál, illetve a nemzetközi üzenetek, amelyek inkább a Nyugat céljainak és erőfelfejtésének aláásását célozzák. Ennek kiemelt „hadszíntere” a közösségi média, ami olcsó és hatékony eszköze az információs „művelti térnek”, amely fizikai határok nélkül tud terjeszkedni.

A legvalószínűbb „célpont” a három kisebb balti állam lehet, amelyek a Szövetség legebevezetőbb tagjai közé tartoznak mind katonai, mind gazdasági tekintetben. Az orosz kisebbség aránya különösen magas Lettországból és Észtországból, ahol eléri a lakosság 25–30%-át. A krími orosz akciót alapul véve Moszkva a „hibrid” eszközökön és hadviselésen keresztül kihasználhatja és válságba taszíthatja a balti államokat, vagy megpróbálhatja aláásni a NATO hitelességét.⁶ Az Oroszország nyugati katonai körzetében levezetett gyakorlatok aggodalmat keltenek, egyben felvetik az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) – illetve az átláthatóságra és a bejelentési követelményekre vonatkozó bécsi dokumentum – rendelkezéseinek megszegését.⁷ Ugyanakkor az átláthatóság elkerülése lehet szándékos része az orosz stratégiának, előkészítve egy jövőbeli meglepetés lehetőségét.⁸

A Baltikum megerősítése azonban több szempontból is nehézkes, mivel Oroszország úgynevezett hozzáférést gátló/területmegtagadó⁹ (Anti-Access/Area Denial, A2/AD) képességet telepít a Kalinyingrádi területre, illetve a Nyugati Katonai Körzetbe. A katonai doktrínákban szereplő kifejezés jelen esetben azt jelenti, hogy Oroszország a Kalinyingrádi területen keresztül elvághatja a balti államokat a többi NATO-országtól, képes a Balti-tenger és Lengyelország fenyegetésére, valamint korlátozza a NATO szárazföldi, tengeri és légi

³ Szenes Zoltán: Előre a múltba? A NATO Wales után. Külügyi Szemle, 13. évf. 3. szám, 2014. ősz, 14. http://kki.hu/assets/upload/tartalomjegyzek_ees_szerzk.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 19.)

⁴ Artur Kacprzyk – Karsten Friis: Adapting NATO's Conventional Force Posture in the Nordic-Baltic Region. PISM No. 3, 08. 2017, 1. https://www.pism.pl/files/?id_plik=23496 (Letöltés időpontja: 2018. 08. 12.)

⁵ Csizmazia Gábor: A NATO katonai jelenléte Kelet-Közép-Európában az ukrainai válság fényében. Felderítő Szemle, XIII. évf. 3. szám, 2014. 10., 26–27. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-3.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 21.)

⁶ Kacprzyk–Friis: i. m. 2., 6.

⁷ A gyakorlatok kapcsán Oroszország kijelentette, hogy összlétszáma nem érte el a 13 ezer főt, míg a valós résztvevők száma gyakran megközelíti és némely esetben meghaladja a 100 ezret is, mivel a gyakorlatot látszólag sok egymástól független gyakorlásra szedi szét az orosz fél. Uo.

⁸ Ben Hodges et al.: Securing the Suwałki Corridor – Strategy, Statecraft, Deterrence, and Defense. 07. 2018, 40. Center for European Policy Analysis. https://docs.wixstatic.com/ugd/644196_e63598001eb54f8387b10bc0b30c5873.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 10. 02.)

⁹ Anti-Access/Area Denial (A2/AD): a képesség célja, hogy az orosz fél megkísérelje kizárni az amerikai és a NATO-erőket a térségből, illetve megpróbálja minél kisebbre szorítani vagy akadályozni a szövetséges erők cselekvési és mozgási szabadságát.

cselekvési és mozgási szabadságát a térségben.¹⁰ Lengyelország esetében ez azt jelenti, hogy a hagyományosnak vett (légi, szárazföldi, tengeri) katonai műveletek mellett az információs, a pszichológiai és kiberműveletek *célpontjává is válhat egy többdimenziós hadviselés¹¹ révén a régióban zajló összeütközés korai szakaszában.*¹²

Az amerikai *RAND Corporation* kutatóintézet egy 2015-ös tanulmányában felmérte az Oroszország és a NATO közötti konfliktus lehetőségeit, a különböző forgatókönyvekkel kapcsolatos kihívásokat a 2015. évi katonai erőviszonyok alapján. A számítógépes hadijáték nem mutatott a NATO számára kedvező képet, ugyanis az orosz erők ezen elemzés szerint mintegy 60 óra alatt elfoglalnák Tallinnt és Rigát is. A hadijáték alapján a kutatók következtetése az volt, hogy a NATO térségben lévő erői egyensúlyának javításához, az orosz támadás megelőzéséhez *hét összefegyvernemi dandár és a légierő hathatós támogatása* szükséges. Továbbá ajánlásokat fogalmaztak meg, amelyek kulcsfontosságúak lennének a Szövetség térségbeli erőviszonyainak javításához.¹³

Az ajánlás szerint a hét dandárból hármat – amerikai szervezés szerinti páncélosdandár-harcsoportot (Armored Brigade Combat Team, ABCT) – a balti államokban szükséges elhelyezni, továbbá egy amerikai tüzérdandárnak is lennie kell Lengyelországban. Az Amerikai Egyesült Államok a fegyvereladások és a kiképzést támogató (Mil-to-Mil) programok révén nyújtson segítséget a balti államoknak, hogy saját erőik képesek legyenek az *ellenséges erők lassítására vagy megsemmisítésére*. A NATO növelje a területileg elszórt szövetséges harcokocsierők készenlétét, valamint telepítsen légvédelmi erőket a légibázisok, logisztikai raktárak és kritikus vezetési pontok közelében.¹⁴

A washingtoni *Center for Strategic and International Studies* intézet tanulmánya hasonló ajánlást fogalmazott meg az amerikai haderő létszámának növelésére Európában. A jelentés ajánlása szerint az Amerikai Egyesült Államok 2015-ben megkezdett rotációs jelenléte – az Európában lévő páncélosdandár-harcsoport – mellé hozzon létre egy másikat is. A kutatók szerint ezenkívül nyolc dandárnak megfelelő előpozicionált felszerelést is telepíteni kell Európába, főleg a veszélyeztetett régiókba, amiben benne van a két rotációs ban szereplő dandár is.¹⁵

Az amerikai *War College tanintézet*¹⁶ 2016. májusban készült elemzése azonban arra is rámutatott, hogy bár a folyamatban lévő OAR, az európai biztonságmegerősítő kezdeményezés (European Reassurance Initiative, ERI) és a NATO készenléti akcióterve (Readiness Action Plan, RAP) jelenlegi intézkedései megnyugtathatják

¹⁰ John W. Nicholson: NATO's Land Forces: Strength and Speed Matter. PRISM Volume 6, Number 2, 18. 07. 2016, 36. https://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_6-2/Nicholson.pdf?ver=2016-07-05-104620-387 (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

¹¹ Multi Domain Battle: az amerikai Kiképzési és Doktrinális Parancsnokság (US Army TRADOC) által kidolgozott koncepció, mely szerint a jövő hadszínterén többféle művelet folyik majd egyszerre, a hagyományosnak vett (légi, szárazföldi, tengeri) katonai műveletek mellett az információs, pszichológiai és kiberműveletek is megjelennek. E hadviselés lesz az elkövetkező évtizedek háborúinak legvalószínűbb formája.

¹² Kacprzyk–Friis: i. m. 2.

¹³ David A. Shlapak – Michael W. Johnson: Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defence of the Baltics. RAND Corporation, 2017, 1. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1253/RAND_RR1253.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 10.)

¹⁴ Bryan Frederick et al.: Assessing Russian Reactions to U.S. and NATO Posture Enhancements. RAND Corporation, 2017, 21. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1800/RR1879/RAND_RR1879.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

¹⁵ Uo. 21.

¹⁶ US Army War College.

a NATO-szövetségeseket, ezek az erőfeszítések azonban önmagukban nem elegendők az elrettentéshez, további intézkedéseket kell hozni, figyelembe véve az orosz lépéseket. Az elemzés végül egy folyamatos állandó katonai jelenlétet javasolt létrehozni a balti térségben egy páncélosdandár-harccsoport formájában. Kezdeményezte továbbá, hogy az erők vezetésére és a NATO térségben lévő vezetési szerveivel való kapcsolattartásra hozzanak létre egy hadosztályszintű parancsnokságot, amely koordinálná a rotációs amerikai erők és a befogadó nemzetek közötti együttműködést.¹⁷

AMERIKAI KATONAI JELENLÉT EURÓPÁBAN AZ UKRÁN VÁLSÁG ELŐTT

A Krím félsziget orosz annexiója, valamint a Kelet-Ukrajnában 2014-től kibontakozó orosz katonai műveletek és az orosz–ukrán konfliktus kiéleződése időszakában – a korábbi évtizedhez viszonyítva – jelenösen lecsökkentett amerikai katonai jelenlét volt Európában. A redukált amerikai katonai jelenlét legfőbb oka a meghirdetett amerikai külpolitikai irányváltás volt, aminek következtében az Amerikai Egyesült Államok stratégiai fókuszja az ázsiai térségre helyeződött át (*pivot to Asia*). Washington többször kihangsúlyozta, hogy ez nem jelenti a hagyományosan vett transzatlanti kapcsolatok és az európai szövetségi kapcsolatok háttérbe szorítását, ezért a „*pivot*” kifejezést a „*rebalancing*” (kiegyensúlyozás) fogalommal váltotta fel. Az Obama-adminisztráció ezzel is hangsúlyozni kívánta, hogy valójában az új geopolitikai helyzetnek megfelelően az erők „újraelosztásáról” van csupán szó.¹⁸

A csökkentés a szárazföldi erőket érintette a legérzékenyebben. A hidegháború idején az Európában állomásozó amerikai erők létszáma még meghaladta a 450 ezer főt. A hidegháború befejezését követően azonban az erők létszáma jelentősen csökkent, folyamatosan hagyták el a kontinenst, aminek következményeként 2014-ben a szárazföldi haderőnem személyi állománya már csak 29 ezer fő volt. Az Európában állomásozó teljes amerikai haderő létszáma ebben az időben – beleértve a légierőt, a haditengerészetet és a tengerészgyalogságot is – megközelítőleg csupán 67 ezer fő volt. A második világháború befejezése után ez volt az Európában állomásozó legkisebb létszám.¹⁹

A külpolitikai váltás következményeként 2012–2013-ban megszüntették Németországban a 170. Dandárharcsoportot²⁰ (170th Brigade Combat Team) és a 172. Dandárharcsoportot²¹ (172nd Brigade Combat Team), valamint az V. Hadtestparancsnokságot²² (V Corps

¹⁷ Frederick et al.: i. m. 21.

¹⁸ Csízmazia: i. m. 26.

¹⁹ United States House Committee on the Armed Services. One Hundred and Thirteenth Congress. First Session: Testimony of Admiral James Stavridis, United States Navy Commander. United States European Command, 2013, 3. <https://docs.house.gov/meetings/AS/AS00/20130315/100396/HHRG-113-AS00-Wstate-StavridisUSNA-20130315-U1.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 10.); European Activity Set. <https://www.globalsecurity.org/military/agency/army/eas.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 10.)

²⁰ Állomáshelye Baumholder, 2012. október 9-én deaktiválták. Andrew Feickert: Army Drawdown and Restructuring: Background and Issues for Congress. Congressional Research Service, 28. 02. 2014., 7. <https://fas.org/spp/crs/natsec/R42493.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 08.); USAREUR. <https://www.globalsecurity.org/military/agency/army/usaeur.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 23.)

²¹ Állomáshelye Grafenwoehr, 2013. május 31-én deaktiválták. Feickert: i. m. 5.; USAREUR.

²² Állomáshelye Wiesbaden, 2013. június 12-én deaktiválták. Daniel Cole: V Corps inactivates after nearly a century of service to U.S. Army. 12. 06. 2013. https://www.army.mil/article/105339/v_corps_inactivates_after_nearly_a_century_of_service_to_us_army (Letöltés időpontja: 2018. 09. 23.)

Headquarters). A két dandárharcsoport megszüntetése a nehézharckocsi-erők,²³ egy A–10 Thunderbolt repülőgépekkel felszerelt csapatrepülő-század és egy légtérelenőrző század kivonását jelentette.²⁴

A csökkentett mértékét nézve 2014-ben az Egyesült Államok Európában Állomásozó Szárazföldi Erőinek (United States Army Europe, USAREUR) *wiesbadeni parancsnoksága* alárendeltségében lévő „harcoló” erők két amerikai dandárharcsoportra, egy csapatrepülő-dandárra és egy légvédelmi rakétaparancsnokságra zsugorodtak:

- 173. Légi Szállítású Dandárharcsoport – 173rd Infantry Brigade Combat Team/Airborne, 173 IBCT (A);
- 2. páncélosfelderítő-ezred – 2nd Cavalry Regiment, 2CR;²⁵
- 12. Csapatrepülő-dandár – 12th Combat Aviation Brigade, 12CAB;
- 10. Légvédelmi Rakétaparancsnokság – 10th Army Air and Missile Defense Command, 10AAMDC.

A csökkentések alól egyedül a haditengerészet jelentett némi kivételt, mivel 2014-ben az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészetének a 6. Flottája – amely a haditengerészeti műveletekért felelős Európában – négy Arleigh Burke-osztályú rombolóval²⁶ és a USS *Mount Whitney* parancsnoki hajóval rendelkezett. A négy romboló kulcsfontosságú eleme a NATO európai rakétavédelmi programjának. A hajóegységek rendszeres járőrfeladatokat és kikötőlátogatásokat hajtottak végre a Fekete-tenger térségében, valamint csatlakoztak a tervezett nemzeti és nemzetközi gyakorlatokhoz. A tengerészgyalogság részéről egy 1500 fős különleges rendeltetésű tengerészgyalogsági levegő-föld harcsoport (Special Purpose Marine Air-Ground Task Force, SPMAGTF) van jelen a kontinensen. Az amerikai légierő Európában négy országban (Nagy-Britannia, Németország, Olaszország és Törökország) összesen hét repülőbázison települ, amelyek harci, harctámogató és logisztikai egységeknek, alegységeknek adnak otthont.²⁷

1. táblázat *A főbb amerikai katonai jelenlét Európában*²⁸

Szárazföldi csapatok	Haditengerészet és Tengerészgyalogság	Légierő
<ul style="list-style-type: none"> • Stryker-dandár (Dandárharcsoport) • Légi Szállítású Dandárharcsoport • Csapatrepülő-dandár • Légvédelmi Rakétaparancsnokság 	<ul style="list-style-type: none"> • négy Arleigh Burke-osztályú romboló • parancsnoki hajó • SPMAGTF 	<ul style="list-style-type: none"> • hat repülőszázad • két logisztikai század

²³ Az Amerikai Egyesült Államok 2013-ban vonta ki az utolsó harckocsialegységét (22 db M1 Abrams harckocsit) Európából. Dániel Richárd őrnagy: Úti jelentés az Európai Szövetséges Szárazföldi Erők Parancsnokainak éves konferenciájáról. 2018, 9.

²⁴ Stavridis: i. m. 3., 31.; Feickert: i. m. 5–8.

²⁵ A 2CR gyakorlatilag egy Stryker-dandárharcsoportot jelent.

²⁶ Az Aegis rakétavédelmi rendszerrel felszerelt négy romboló kulcsfontosságú részét képezi a NATO európai rakétavédelmi programjának. U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. 29. 01. 2015., 9–11. https://archive.defense.gov/home/features/2014/0514_atlanticresolve/Operation_Atantic_Resolve_Fact_Sheet_2014.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 07. 16.)

²⁷ Frederick et al.: i. m. 12.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. i. m.

²⁸ Frederick et al.: i. m. 12.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK VÁLASZA AZ UKRÁN VÁLSÁGRA

A rotációs alapú amerikai katonai jelenlét létrehozásával működő OAR legfőbb célja, hogy demonstrálja az Amerikai Egyesült Államoknak a NATO kollektív védelmi feladatai és a washingtoni szerződés 5. cikke iránti elkötelezettségét. A rotációs jelenléttel megerősítették a balti államok néhány ezer főből álló nemzeti haderőit, de a széttelepítéssel jutott erő Lengyelországba, Magyarországra, Romániába és Bulgáriába is. Így egy konfliktus esetén az amerikai erők azonnal képesek lennének bekapcsolódni a kibontakozó hadműveletekbe, lehetőségét biztosítva a Szövetség és az Amerikai Egyesült Államok erőinek előrevonására.²⁹

Az Obama-adminisztráció által 2014 áprilisában elindított rotációs alapú *amerikai katonai művelet* kezdetben a balti országok és Lengyelország, valamint a Fekete-tengeri régióban tervezett szövetségi és nemzeti harcászati gyakorlatokhoz, kiképzési rendezvényekhez csatlakozott. A kiképzési rendezvények segítségével az amerikaiak – epizodikus jelleggel – különböző harcászati kötelékeket (zászlóalj- és századharccsoportokat) telepítettek az úgynevezett fenyegetett országokba.

Az „Operation Atlantic Resolve” politikai és pénzügyi hátterét az európai biztonságmegerősítő kezdeményezés (ERI) biztosította. Obama elnök az orosz agresszió elleni „veszélyhelyzetre” alapozva – valamint csatlakozva a NATO által meghirdetett kollektív védelmet megerősítő programokhoz és intézkedésekhez – 2014. június 3-án Varsóban ígéretet tett az 1 milliárd dolláros ERI elindítására a 2015-ös költségvetési évben. Az ERI-t a védelmi költségvetés keretében tervezték be, és a külföldi, vagyis honi területen kívüli műveletek (Overseas Contingency Operations, OCO) részeként jelent meg. Ezzel a megoldással rugalmasan képesek voltak finanszírozni a célkitűzésekben megfogalmazott feladatokat, és a program így nem igényelt elvonást vagy átcsoportosítást a védelmi költségvetésen belül. A programot a 2016-os pénzügyi évben is megújították, a 2017-es pénzügyi évben pedig már jelentősen megemelték. Az ERI-t a 2018-as pénzügyi évtől átkeresztelték európai elrettentő kezdeményezésre (European Deterrence Initiative, EDI).³⁰

Az ERI (EDI) céljait öt pontban határozták meg:

1. az amerikai jelenlét növelése a rotációban részt vevő erők által;
2. a kiképzések és a gyakorlatok méreteinek és kiterjedésének növelésével az együttműködési képesség fokozása a NATO-szövetséges erőkkel;
3. az Amerikai Egyesült Államok erői megerősítése érdekében eszközök és felszerelések előpozicionálása és a befogadóképesség növelése Európában;

²⁹ U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. 1.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 31. 12. 2015., 1. https://dod.defense.gov/Portals/1/features/2014/0514_atlanticresolve/docs/Operation_Atlantic_Resolve_Fact_Sheet_31_DEC_2015.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 12.)

³⁰ United States Senate Committee on Armed Services: Statement of General Curtis M. Scaparrotti, United States Army, Commander, United States European Command. 2018. 08. 03. 2018. <https://www.eucom.mil/media-library/document/36271/eucom-2018-posture-statement> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 16.); U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. 1.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 1.; ERI Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2017, 1.; EDI Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2019. 1.

4. az európai – elsősorban a kelet-közép-európai műveletek szempontjából kulcsfontosságú – infrastruktúrák (hidak, utak, vasúti kirakóponatok, gyakorlóterek stb.) fejlesztése, hogy javuljon a készenléti műveletek támogatása;
5. a szövetséges és a partnerországok képességeinek fejlesztése,³¹ ami hozzájárul saját védelmükhöz és a szövetséges elrettentéshez.³²

2. táblázat Az ERI/EDI költségvetési kerete a 2015–2018 közötti pénzügyi években (millió dollár)³³

Pénzügyi év Kategória	2015 (2014. 10. 01. – 2015. 09. 30.)	2016 (2015. 10. 01. – 2016. 09. 30.)	2017 (2016. 10. 01. – 2017. 09. 30.)	2018 (2017. 10. 01. – 2018. 09. 30.)
Megnövelt jelenlét	423,1	471,4	1049,8	1732,7
Két- és többoldalú gyakorlatok	40,6	108,4	163,1	217,7
Előretelepített eszközök	136,1	57,8	1903,9	2221,8
Infrastruktúra fejlesztése	196,5	89,1	217,4	337,8
Képességfejlesztés	13,7	62,6	85,5	267,3
ERI transzferalap	175	–	–	–
Összesen	985	789,3	3419,7	4777,3

AMERIKAI KATONAI MEGERŐSÍTÉSEK (2014–2016)

A művelet leglátványosabb és legtöbbet látható része a Németországban és a Kelet-Közép-Európában végrehajtott két- és többoldalú gyakorlatok, amelyeken keresztül biztosítható volt az állandó amerikai jelenlét. Az Amerikai Egyesült Államok a műveleten keresztül kívánta biztosítani, hogy továbbra is elkötelezett a régió stabilitása és a kollektív biztonság mellett olyan cselekvési változatokon keresztül, amelyek célja a NATO-szövetségesek megerősítése.³⁴

A művelet első része a légierőhöz fűződik: 2014. március 6-án a NATO a balti légtérrendészeti feladatokat ellátó köteléket két és félszeresére növelte.³⁵ Ugyancsak márciusban a USS Truxtun (DDG 103) Arleigh Burke-osztályú romboló hajtott végre jelenlétfokozó manővereket román és bolgár hadihajókkal a Fekete-tenger térségében, valamint kikötői

³¹ Az ERI-programban eredetileg szerepelt a partnerországok – Ukrajna, Moldova és Georgia – támogatása is, de ez 2016-tól kikerült. EtI Alex: Az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének alakulása az Ázsia felé fordulás tükrében. Nemzet és Biztonság, 2015/4. szám, 77. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_4_06_etl_alex_-_az_egyesult_allamok_europai_katonai_jelenletenek_alakulasa.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 05.)

³² Scaparrotti: i. m.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. 1.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 1.; European Reassurance Initiative, Defense Budget Fiscal Year (FY) 2017. 02. 2017. 1. https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2017/FY2017_ERI_J-Book.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 09. 20.)

³³ ERI, Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2017. 1.; EDI, Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2019. 1. https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2019/fy2019_EDI_JBook.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 09. 20.)

³⁴ Scaparrotti: i. m.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. 1.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 1.; ERI, Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2017. 1.

³⁵ Az addigi négy F–15C típusú vadászpilóta repülőgéphez további hat csatlakozott. Operation Atlantic Resolve. <https://www.globalsecurity.org/military/ops/atlantic-resolve.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 02.)

látogatásokat romániai és bulgáriai kikötőkben. Ezt követően rendszeres járőr feladatokat és kikötőlátogatásokat hajtottak végre a Fekete-tenger térségében, valamint csatlakoztak a térségben tervezett nemzeti és nemzetközi gyakorlatokhoz.³⁶

A déli irányt tekintve az amerikaiak még az előző évben előkészített és Bulgáriában (március 21. – április 4. között) megrendezett „Sabre Guardian 14” gyakorlaton egy zászlóaljszintű amerikai kötelékkel vettek részt. A fenyegetett északkeleti irányban 2014. április második felében, Lengyelországban (23-án) és a balti államokban (Lettországban 24-én, Litvániában 26-án, Észtországban 28-án) előre nem tervezett intenzív kiképzésekbe és gyakorlatokba kapcsolódtak be. A 173. Légi Szállítású Dandárharcsoport kijelölt századharccsoportjai – országonként 150 fős elosztásban – előretelepített kontingensekként kezdték meg a tevékenységet a szövetséges erők közötti átjárhatóság fenntartása érdekében.³⁷ A folyamatos jelenlétet a 2. páncélosfelderítő-ezred és 173. Légi Szállítású Dandárharcsoport alegységeire támaszkodva rotációs alapon biztosították a Szövetség északkeleti és délkeleti országaiban intenzív kiképzés és a betervezett nemzeti és szövetségi gyakorlatokon való részvétel útján.

Az ERI pénzügyi alapja fokozatos emelésével az amerikai vezetés 2015-től folyamatosan növelte a honi területről Európába történő csapatmozgások és erők telepítésének gyakoriságát és hosszát. A művelet keretében 2015-ben a Georgia állambeli Fort Stewartban állomásozó 3. Lövészadosztály (3rd Infantry Division, 3 ID) állományába tartozó 1/3. Páncélosdandárharcsoportot (1st Armoured Brigade Combat Team, 1-3 ABCT) helyezték és telepítették át két alkalommal több hónapos időszakra Európába. A nagyságrendileg 3000 fős személyi állománnyal rendelkező dandár a körülbelül 750 darabos technikai eszközparkjával³⁸ együtt települt át.

A dandár csatlakozott a 2. páncélosfelderítő-ezred és 173. Légi Szállítású Dandárharcsoport alegységeinek rotációjához, március–június között kisebb alegységekkel részt vett Lengyelországban és a balti államokban közös kiképzéseken és nemzeti gyakorlatokon, amivel leváltotta a 2. páncélosfelderítő-ezred kihelyezett alegységeit. A rotációt követően visszatelepült honi területre, és a dandár állományából 110 haditechnikai eszköz maradt Lettországban, Rigában, valamint több mint 120 haditechnikai eszközt Németországban betároltak az európai tevékenységet támogató készletképzésre (European Activities Set, EAS). A dandár 2016-ban a hat hónapos tartózkodás alatt részt vett alegység- és egység szintű gyakorlatokon Lengyelországban, a balti államokban, Romániában és Bulgáriában, hozzájárult a rotációs váltáshoz. Az egész dandár teljes erejével közreműködött az „Anakonda 2016” gyakorlaton, és csak október végén települt vissza honi területre.³⁹

Az Amerikai Egyesült Államok légierije a „hadszíntéri” biztonsági megerősítés (Theater Security Package) részeként több epizodikus kihelyezést hajtott végre. A légierő 12 darab F-15⁴⁰ típusú elfogóvadászgépet és teljes kiszolgálószemélyzetet telepített a térségbe 2015. április és szeptember között, majd ezt 2016-ban is megismételte. 2016. április–május, valamint augusztus–szeptember időszakban Litvániába, Lengyelországba és Romániába

³⁶ Uo.

³⁷ Uo.; U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. 6..

³⁸ Az eszközök jellemzően M1 Abrams harckocsi, M2 Bradley gyalogsági harcjármű, tüzérségi eszközök és kiszolgáló járművek.

³⁹ U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 5.

⁴⁰ 142. vadászrepülő-ezred (Oregoni Nemzeti Gárda).

telepített 12 darab F–22⁴¹ típusú többfunkciós vadászrepülőgépet kiszolgálószeméllyel együtt. A megerősítés keretében 12 darab A–10⁴² csapatrepülőgépet küldtek Bulgáriába 2015. május–június hónapokban. A folyamatos jelenlétet a 2015. szeptember és 2016. január között az Ámari légibázisra (Észtország), a Câmpia Turzii légibázisra (Románia) és Kecskemétre telepített A–10⁴³ csapatrepülőgépek tették teljessé. Az amerikai légierő repülőgépei is bekapcsolódtak a légtérrendészeti feladatokba, valamint szövetséges és partnerországokkal együtt folyamatos kiképzést folytattak. A szövetséges és nemzeti légierők által szervezett közös gyakorlatok ideje alatt a NATO további repülőgépek térségbe vezénylésével járult hozzá a hatékony elrettentéshez.⁴⁴

Az állandó koordináció és a művelet zavartalan biztosítása érdekében 2015. február 12-től helyezték át a 4. Lövészadosztály kiküldönített vezetési elemét (4th Infantry Division Mission Command Element, 4 ID MCE) a németországi Baumholderbe (Smith Barracks). A mintegy 100 fős elem feladata, hogy összeköttetést biztosítson a regionálisan összehangolt erők és az USAREUR parancsnoksága, valamint a befogadó nemzetek között az úgynevezett „hadműveleti területen”. A parancsnoksági elem biztosítja az állandó koordinációt az amerikai erők és a befogadó nemzetek között, annak érdekében, hogy az amerikai erők elérjék a két- és többoldalú gyakorlatok alatt a kiképzési céljaikat, valamint folyamatosan növeljék az együttműködési képességet. A vezetési elem 2017. április 29-én áttelepült új állomáshelyére, a lengyelországi Poznańba.⁴⁵

A művelet 2014-ben – a két stratégiai iránynak megfelelően – *három régióra* koncentrált:

1. Északi régió (északi irány): Lengyelország, illetve a balti államok (Litvánia, Észtország, Lettország) területén 90 napos rotációval biztosított amerikai jelenlétet az intenzív kiképzések, valamint a régióban megrendezett nemzeti és szövetségi gyakorlatokhoz történő csatlakozással.
2. Fekete-tengeri régió (déli irány): Bulgária, Románia, Magyarország vonatkozásában 60 napos rotációval biztosított „állandó” amerikai jelenlétet az intenzív kiképzések, valamint a régióban megrendezett nemzeti és szövetségi gyakorlatokhoz történő csatlakozással.
3. Központi régió: Németországban a két fő stratégiai iránytól eltérően alapvetően az amerikai erők kezdeti felkészítése és logisztikai támogatása történt. A régióban működik az USAREUR wiesbadeni parancsnoksága, valamint a németországi felkészítéseket és gyakorlatokat koordináló 7. Hadsereg Kiképző Parancsnokság (7th Army Training Command, 7ATC), amelynek területén a három felkészítést támogató gyakorlat sorozat indult.

⁴¹ 95. vadászrepülő-század.

⁴² 354. expedíciós vadászrepülő-század.

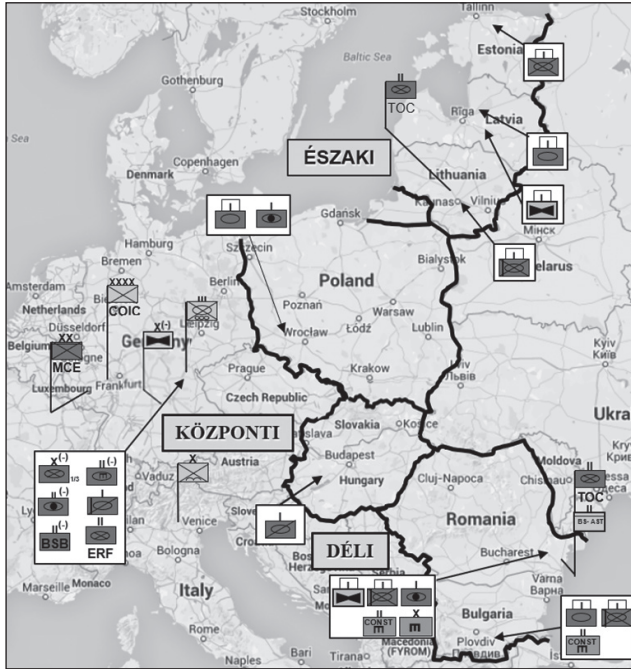
⁴³ 23. repülőezred.

⁴⁴ U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 7–9.; The White House: Fact Sheet: U.S. Assurance and Deterrence Efforts in Support of NATO Allies. 08. 07. 2016. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/07/08/fact-sheet-us-assurance-and-deterrence-efforts-support-nato-allies> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 12.)

⁴⁵ U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 5.; Atlantic Resolve Press Release: U.S. Army Europe's division-level headquarters deploys to Poland for Operation Atlantic Resolve. 04. 05. 2017. <https://pl.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/23/2017/05/relocation.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 12.)

A három régió 2015-ben Magyarország és Szlovákia bevonásával alakult át, ekkor bővítették (tették önállóvá) a Központi régiót a két országgal. A következő változás 2016-ban történt (az amerikai pénzügyi év kezdetén), amikor Lengyelország került át a Központi régióba, amelynek következtében a művelet három régiója az alábbiak szerint módosult:

1. Központi régió – Lengyelország, Magyarország, Szlovákia;
2. Északi régió – Litvánia, Észtország, Lettország;
3. Déli (Fekete-tengeri) régió – Bulgária, Románia.

1. ábra Az „Operation Atlantic Resolve” rotációs terve (2016)⁴⁶

Az OAR régiókban bekövetkező változás már előrevetítette az elemzések nyomán bővülő amerikai jelenlét súlypontját. Az Amerikai Egyesült Államok részt vesz a lengyelországi megerősített előretolt jelenlét (enhanced Forward Presence, eFP) biztosításában, ahol az amerikai keretnemzet egy megerősített Stryker-zászlóaljat biztosít a 2. páncélosfelderítő-ezred állományából.⁴⁷

AMERIKAI SZERVEZÉSŰ GYAKORLATOK (2014–2018)

A szövetségi és a nemzeti gyakorlatok mellett Németországban, a 7ATC grafenwöhri és hohenfelsi gyakorlóterein 2014-ben három műveleti felkészítést támogató gyakorlatsorozatot indítottak el, amelyek a rotációs amerikai és a szövetséges erők összekovácsolását végzik a balti és a délkeleti régiókban végrehajtandó feladataik érdekében:

⁴⁶ Timothy J. Daugherty dandártábornok (USAREUR törzsfőnökének műveleti helyettese) USAREUR Operations & Training Overview című előadása, 2016. 07. 25. 3. dia. Nemzetközi kiképzési konferencia (Combined Training Conference, CTC), Oberammergau, NATO School, 2016. 07. 25–29.

⁴⁷ Atlantic Resolve Fact Sheet. 04. 01. 2017. <https://www.eucom.mil/media-library/document/35545/operation-atlantic-resolve-fact-sheet> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 16.)

1. A „Saber Junction” részben dandárszintű, számítógéppel támogatott parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat, amelynek egy zászlóaljszintű valós végrehajtás is részét képezi. A „Szablyák egyesülése” gyakorlaton – váltott rendben – elsősorban a 2. páncélosfelderítő-ezred és a 173. Légi Szállítási Dandárharcsoport dandártörzsét és alárendelt zászlóaljait gyakoroltatták.
2. A „Combined Resolve” részben hadosztályszintű, számítógéppel támogatott parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat, amelyhez szintén tartozik egy dandárszintű (általában két zászlóalj) valós végrehajtás. A „Közös megoldás” gyakorlat a 4. Lövészadosztály kiküldönített vezetési eleme, valamint a regionálisan tevékenykedő erők törzseinek és alárendelt alegségeinek a felkészítését végzi.
3. Az „Allied Spirit” dandárszintű, számítógéppel támogatott parancsnoki és törzsvezetési, valamint zászlóaljszintű valós végrehajtással tervezett gyakorlat. A „Szövetséges szellemiség” gyakorlaton az elsődleges kiképzendő állományt a szövetséges erők (szövetséges vagy többnemzeti dandár, zászlóalj) alkotják.

A felkészítést biztosító gyakorlatsorozatot éves szinten két alkalommal (féléves periódusban) rendezik meg, ezzel biztosítva a részt vevő amerikai és szövetséges erők folyamatos felkészülését és készenlétét. Az amerikai erők kiképzésének fókuszában a készség fenntartása áll.

A „Resolute Castle” (Eltökélt vár) gyakorlatok keretében elkezdődött az európai, elsősorban a kelet-európai műveletek szempontjából kulcsfontosságú infrastruktúra (hidak, utak, vasúti kirakópontok, gyakorlóterek) fejlesztése, hogy javuljon a készenléti műveletek támogatása.

2015-től a három gyakorlatot kibővítették a „Swift Response” (Gyors válasz) gyakorlatsorozattal, amely az amerikai ejtőernyős erők gyakorlata. Általában a 173. Légi Szállítási Dandárharcsoport, több esetben a 82. Légi Szállítási Hadosztály (82nd Airborne Division), valamint a Nemzeti Gárda kijelölt alegségei részvételével valósul meg. A gyakorlat sajátossága, hogy önállóan vagy valamelyik másik rendezvénytől összekapcsolva az ejtőernyős erők hol honi bázisukról indulva, hol ideiglenes összpontosítási körletet (Interim Staging Base) felhasználva hajtják végre a harcászati feladataikat, ejtőernyős műveleteiket, valamint innét látják el utánpótlással a már „kihelyezett” alegségeiket is.

Az USAREUR 2016-ban indította el a grafenwöhri kiképzőbázison a „Dynamic Front” (Dinamikus front) elnevezésű többnemzeti tüzérgyakorlatot, amelynek célja a hadtesttől az ütegszintig lemenő, többlépcsős harc-, tűzvezetés és tűztámogatás végrehajtása számítógéppel támogatott törzsgyakorlás és éleslövészetek keretein belül, valamint az együttműködési képesség vizsgálata a tüzérségi rendszerekben. A gyakorlat elsődleges fókuszja a digitális tűzvezető rendszerekkel történő együttműködésére irányul.

A gyakorlatsorozatokon felül az OAR részeként az USAREUR az európai felelősségi területen harc-készségi és készenlétfokozó („Freedom Shock”) gyakorlatokat hajt végre. A hidegháború időszakában az összekovácsolási feladatokat a „Reforger” gyakorlatokon végezték, amelyek a tengerentúli erők Európába történő átcsoportosítását voltak hivatottak begyakorolni. A „Freedom Shock” (Szabadság sokk) gyakorlatok célja, hogy az USAREUR az alárendelt erőket az európai működési területen minél gyorsabban fel tudja vonultatni, hogy demonstrálja a készenléti és a valós elrettentési képességeket. A gyakorlatokat Európában regionális, szövetségi vagy nemzeti gyakorlatok keretében, vagy akár ezektől függetlenül rendezik meg. Az erők gyors felvonulásához elengedhetetlenül szükséges a mozgásszabadság biztosítása és az ehhez szükséges idők csökkentése. A problémát az országok eltérő diplomáciai engedélyeihez köthető határidők, az alkalmazási területen a közlekedési infrastruktúra korlátai

jelentik. Ennek kiküszöbölésére Frederick B. Hodges altábornagy, az USAREUR volt parancsnoka⁴⁸ megalkotta a „Military Schengen” kifejezést, amely szabványosított eljárásrendek alkalmazása révén lehetővé tenné a térségben lévő NATO-országok között az erők gyors mozgását, vagyis az amerikai szóhasználat szerinti mozgásszabadságot.

A „Freedom Schock” gyakorlatok részeként hajtották végre 2015-től kezdődően több alkalommal a 2. páncélosfelderítő-ezred „Dragoon Ride” gyakorlatát. Az általában megerősített zászlóaljharccsoporttal végrehajtott gyakorlatba több száz harc- és gépjárművet, valamint 500–800 fő katonát vontak be. A feladatok végrehajtása során például 2015-ben az ezredet a Baltikumból Lengyelország és Csehország érintésével menetben csoportosították vissza állomáshelyére. Ugyancsak 2015 második felében az alakulat a németországi Vilseckből hajtott végre Csehország, Szlovákia és Magyarország érintésével Románia irányába hasonló közúti menetet, 2016-ban pedig 2200 kilométeres közúti menet végrehajtása után csatlakozott a „Saber Strike 2016” többnemzeti gyakorlathoz. A készenléti gyakorlatok alatt sikeresen szemléltetik a NATO-szövetségesek iránti elkötelezettséget, valamint tapasztalatokat szereztek az európai működési területen az erők gyors felvonultatásának lehetőségeiről, a meglévő infrastruktúra és úthálózat hiányosságairól.⁴⁹

A gyakorlatok sorából kiemelkedik a 2016 júniusában a NATO varsói csúcstalálkozója előtt megrendezett „Anakonda 2016” gyakorlat. Az USAREUR wiesbadeni parancsnoksága által támogatott és részben finanszírozott gyakorlatot eredetileg – lengyel nemzeti gyakorlat egyes fázisaiban – Lengyelország különböző (Orzysz, Ustka, Nadarzyce, Drawsko, Wędrzyn, Świątoszów, Nowa Deba) gyakorlóterein hajtották végre, hadműveleti és harcászati szinten egyaránt. Az „Anakonda 2016”, a bejelentett kapcsolt gyakorlatokkal együtt a 2016-os év legnagyobb gyakorlata volt, hasonlóan a „Trident Juncture 2015” gyakorlathoz. Az amerikai támogatás, finanszírozás és aktív közreműködés ellenére a gyakorlat stratégiai kommunikációjában a NATO és a lengyel haderő képességei kerültek előtérbe. A Szövetség számára az igazi hozadék, hogy a gyakorlat alatt a lengyel nemzeti vezetést és irányítást átadták a NATO (az MNC-NE parancsnokság)⁵⁰ részére.

A 24 nemzet részvételével megrendezett gyakorlat több, területileg elszórt hadműveleti és harcászati gyakorlatot integrál magába, ami már előrevetítette, hogy a következő években a tervezett USAREUR-felelősségű gyakorlatok egyre nagyobb méretben, egyre több szövetséges bevonásával és kiterjedtebb földrajzi területen valósulnak meg.

AZ ELRETTENTÉSHEZ SZÜKSÉGES ERŐK LÉTREHOZÁSA

2017 jelentős változást hozott az amerikai NATO-politikában, a Pentagon megkezdte az elrettentéshez szükséges rotációs képességek európai kontinensre történő átcsoportosítását az orosz fél aktív elrettentésének céljából. Az Európában állomásozó amerikai szárazföldi manővererők számát három dandárra növelte, ami jelentős harcértéknövelést jelent. A művelet keretében már nem epizodikusán néhány hónapra, hanem stabil kilenc hónapos rotációs rendszerben egy nehéz (páncélos-) dandárharccsoport települ Európába. A harccsoport a saját

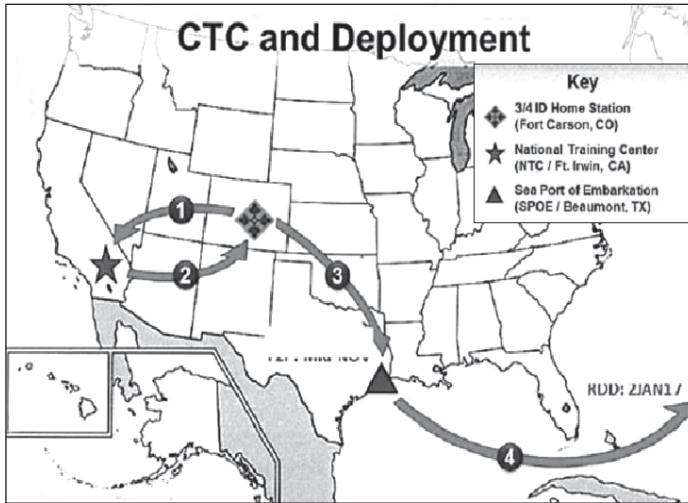
⁴⁸ Hodges tábornok 2017-ben nyugállományba vonult, jelenleg a washingtoni székhelyű, az európai politikát elemző kutatóintézet, a CEPA (Center for European Policy Analysis) főmunkatársa, ahol stratégiai kérdésekkel foglalkozik.

⁴⁹ U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 4.

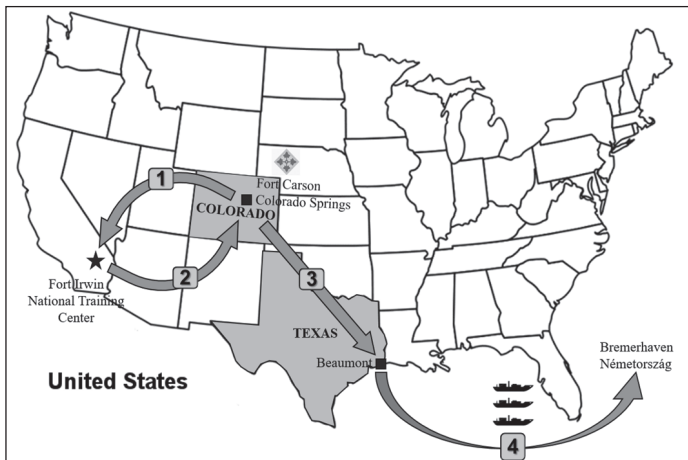
⁵⁰ Az MNC-NE a lengyel 16. Gépesített Hadosztályt (Nyugati régió), a lengyel 12. Páncélosadosztályt (Közép régió) és az amerikai 4. Lövészadosztályt (Keleti régió) (US 4th Infantry Division) vezette a terepen végrehajtott harcászati gyakorlatok és a számítógéppel támogatott törzszvetési gyakorlat ideje alatt.

hazai haditechnikai eszközeivel és felszerelésével kerül áthelyezésre. Az elgondolás szerint az erők kilenc hónapos rotációját követően a felszerelések és a katonai eszközök egy része a szétbontakozási és tárolási rendnek megfelelően Európában maradnak.⁵¹

Az amerikai manővererők Európába telepítése rotációs rendszerben 2017. januárban megkezdődött. A 4. Lövészadosztály (4th Infantry Division, 4 ID) 3. Páncélosdandár-harcsoportjának (3rd Armoured Brigade Combat Team, 3-4 ABCT) áttelepítése technikai eszközeivel mintegy 13 nap alatt megtörtént, míg a 10. Csapatrepülő-dandár (10th Combat Aviation Brigade, 10 CAB) stratégiai szállítása 22 napot vett igénybe. Az Európában állomásozó 12. Csapatrepülő-dandár 2017-ben két helikopter-zászlóalj erővel rendelkezett.⁵²

2. ábra A 3/4. Páncélosdandár-harcsoport átcsoportosítása Európába (1. ütem)⁵³

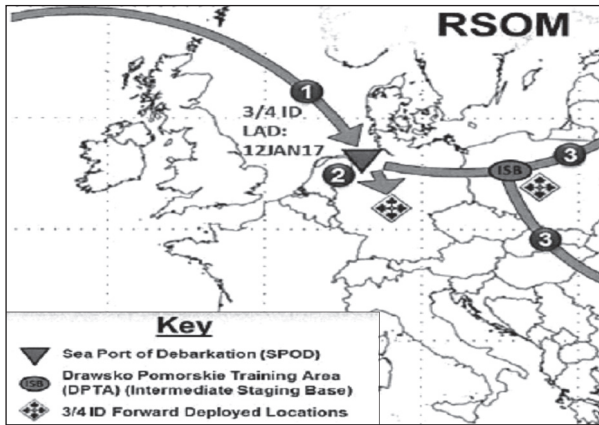
⁵¹ Atlantic Resolve Fact Sheet. 04. 01. 2017.

⁵² Uo.

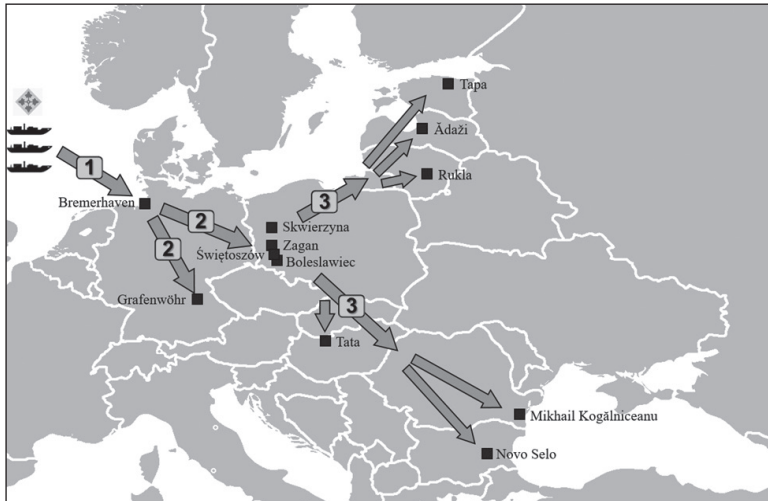
⁵³ Sang M. Sok alezredes (G35 Assessments): 3/4 ABCT and 10CAB Deployments Overview című előadása. 2017. 05. 09., 1. dia. Nemzetközi Kiképzési Konferencia (Combined Training Conference – CTC), Oberammergau, NATO School, 2017. 05. 9–11.

A Colorado állambeli Fort Carsonban állomásozó dandárharcsoport 2017 januárjában érkezett Bremenhavenbe (Németország), és onnan csoportosították át a lengyelországi közbül-ső összpontosítási bázisra (Drawsko Pomorskie), majd a művelet régióiba. Az amerikai fél és a fogadó nemzetek az áttelepülés közben is gyakorolták az erők műveleti átcsoportosításának, befogadásának (*Reception*), állomásoztatásának és logisztikai kiszolgálásának (*Staging*), műveleti területen belüli áttelepülésének (*Onward Movement*) feladatait.⁵⁴

A megnövekedett gyakorlatok csapatrepülő támogatása érdekében 2017. februárban az Amerikai Egyesült Államokból áttelepítették a 10. Csapatrepülő-dandárt. A 12. Csapatrepülő-dandár és a 10. Csapatrepülő-dandár erőit három alegységbe szervezték, amelyek három irányban támogatták az OAR-t. A csapatrepülők elsősorban a nagyobb gyakorlatokat, illetve a 7. Hadsereg Kiképző Parancsnokság területén folyó felkészítéseket támogatták.⁵⁵

3. ábra A 3/4. Páncélosdandár-harcsoport átcsoportosítása Európába (2. ütem)⁵⁶

⁵⁴ Uo. Atlantic Resolve Fact Sheet. 04. 01. 2017.

⁵⁵ Uo.

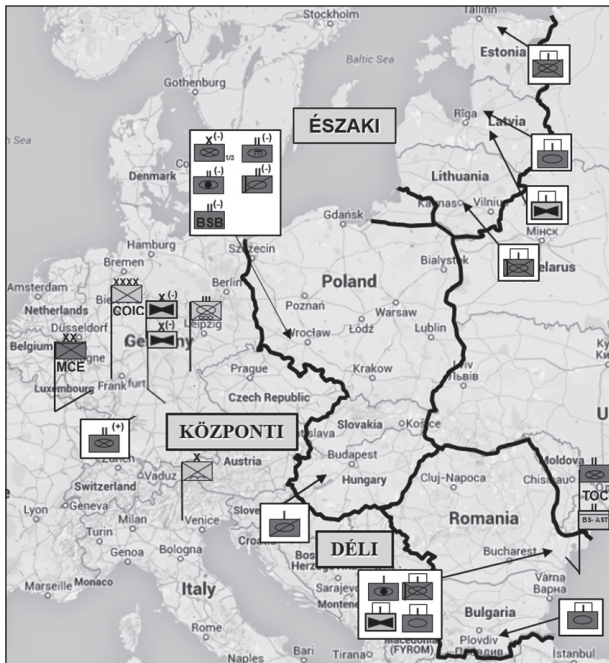
⁵⁶ Uo. Sang M. Sok alezredes (G35 Assessments): 3/4 ABCT and 10CAB Deployments Overview című előadása. 2017. 05. 09., Nemzetközi Kiképzési Konferencia (Combined Training Conference – CTC), Oberammergau, NATO School, 2017. május 9–11.; Atlantic Resolve Fact Sheet. 04. 01. 2017.

A 3/4. Páncélosdandár-harcsoport mintegy 3500 fős személyi állománnyal, 87 darab M1 Abrams harckocsival, 144 darab Bradley harcjárművel, 18 darab M109 Paladin önjáró löveggel és további 446 lánctalpas, 907 kerekes járművel és 650 utánfutóval érkezett.⁵⁷

A dandárharcsoport alegységeit 2017 februárjától helyezték ki az OAR régióinak megfelelően:

- a dandártörzs, a műszaki és a támogató zászlóalj, a 4/10. páncélosfelderítő-zászlóalj (egy század kivételével, amely Magyarországra, Tatára települt) és a 3/29. tábori tüzérsztyál Lengyelországba (Żagań, Świętoszów, Skwierzyna és Bolesławiec);
- az 1/68. harckocsizászlóalj – századonként elosztva – a balti országokba;
- az 1/8. lövészászlóalj megosztva Romániába és Bulgáriába;
- az 1/66. harckocsizászlóalj kiképzés és karbantartás céljából Németországba (Grafenwöhr).⁵⁸

A New York állambeli, Fort Drumból érkezett 10. Csapatrepülő-dandár 1800 fős személyi állománnyal, 10 darab Chinook, 50 darab Blackhawk, 24 darab Apache helikopterrel rendelkezett.⁵⁹

4. ábra Az OAR rotációs terve (2017)⁶⁰

Az Amerikai Egyesült Államok a 2018. pénzügyi év kezdetén (2017. október 1.) a rotációs erőiben végrehajtotta a váltást. Ennek megfelelően a 3/4. Páncélosdandár-harcsoport visszatelepült az eredeti állomáshelyére, és Kansas államból (Fort Riley) az 1. Lövészadosztyál (1st Infantry Division, 1 ID) 2. Páncélosdandár-harcsoportját (2nd Armoured Brigade

⁵⁷ Atlantic Resolve Fact Sheet. 04. 01. 2017.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Atlantic Resolve Fact Sheet. 04. 01. 2017. Uo.

⁶⁰ Daugherty: i. m. 21. dia.

Combat Team, 2-1 ABCT) telepítették Európába. A dandárt hasonló erővel és technikai felszereltséggel helyezték át, mint a felváltott harccsoportot.⁶¹

2018. májustól már a harmadik váltás teljesít rotációban szolgálatot. A texasi Ford Hoodból érkezett az 1. Páncélosfelderítő-hadosztály (1st Cavalry Division) alárendeltségébe tartozó 1. Páncélosdandár-harccsoport (1st Armoured Brigade Combat Team, 1-1 ABCT), amely 3300 fővel, 87 darab Abrams harckocsival, 125 darab Bradley harcjárművel, 13 darab tűztámogató Bradley harcjárművel és 19 darab Paladin önjáró löveggel, további 395 lánctalpas, 976 kerekes járművel és 349 utánfutóval rendelkezik. A technikai eszközöket és a személyi állományt Belgiumból a lengyelországi közbülső összpontosítási bázist érintve csoportosították át a NATO keleti államaiba. A harccsoport egy zászlóaljjal azonnal csatlakozott a „Saber Strike 2018” gyakorlathoz Lengyelországban.⁶²

Szintén kilenc hónapos váltási rendben telepítették át a 4. Lövészhadosztály 4. Csapatrepülő-dandárját (4th Combat Aviation Brigade), amely 1700 fővel, 52 darab UH-60 és HH-60 Black Hawk, 12 darab CH-47 Chinook, 24 darab AH-64 Apache helikopterrel rendelkezik. A dandár fő erői a németországi Illsheim mellett, míg az alárendelt alegységek Lettorszában, Romániában és Lengyelországban települtek.⁶³

A vezetés terén is váltás történt az év folyamán: a 4. Lövészhadosztály kikülönített vezetési eleme helyett az 1. Lövészhadosztály kikülönített vezetési elemét (1st Infantry Division Mission Command Element, 1 ID MCE) csoportosították át Poznańba.⁶⁴ Az év folyamán Lengyelországban egy logisztikai támogatóelem (Logistics Task Force) is megjelent, amely Lengyelországból támogatja a műveletben részt vevő erőket. A logisztikai elem a 16. Logisztikai Támogatódandár (16th Sustainment Brigade) alárendeltségében, 17 különböző aktív és tartalékos alegységből, illetve a Nemzeti Gárda részeiből tevődik össze.⁶⁵

2016-ban a gyakorlatok és a kiképzési rendezvények súlypontja az északkeleti régió volt, amelynek kiemelt kiképzési eseménye volt az „Anakonda 2016” gyakorlat. A hiteles elrettentés és a valós kollektív védelmi képességek demonstrálása érdekében az USAREUR wiesbadeni parancsnoksága által szervezett – és a NATO részére kijánlott – gyakorlatok a NATO Reagáló Erő és a Szövetség regionális parancsnokságai részére is lehetőséget biztosítanak.

Az eltelt időben szerzett tapasztalatok azt mutatták, hogy az amerikai és a szövetséges erők közötti együttműködési képesség területén nagy hiányosságokat mutat a híradó-informatikai támogatás, valamint a vezetés és irányítás területe, továbbá a harcászati szintű integráció. A harcászati és hadműveleti szintű együttműködési képesség hiánya széttagozottá teszi az egyébként cselekvőképes szövetséges erőket, ezért a meglévő képességek hasznosítása és az együttműködés erősítése került az amerikai erők fókuszába. Amerikai hadműveleti megközelítésben a közös műveleti helyzetkép azonosítása jelenti az interoperabilitás alapját,

⁶¹ U.S. Army Fort Riley – Home of the 1st Infantry Division: 1st Infantry Division. <https://home.army.mil/riley/index.php/tenants/1st-ID> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 16.)

⁶² Atlantic Resolve Armored Rotation Fact Sheet. 19. 07. 2018. <http://www.eur.army.mil/Portals/19/Fact%20Sheets/Armored%20Rotation%20Fact%20Sheet.pdf?ver=2018-07-10-031756-957> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 24.)

⁶³ Atlantic Resolve Aviation Rotation Fact Sheet. 15. 06. 2018. <https://www.eur.army.mil/Portals/19/documents/Fact%20Sheets/FactSheet-AviationRotation.pdf?ver=2019-01-22-110643-853> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 17.)

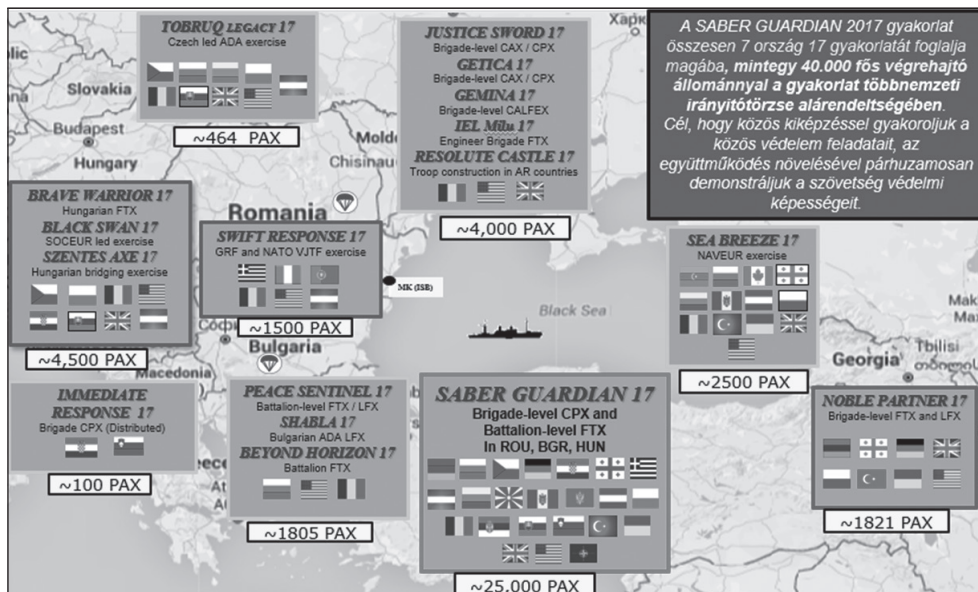
⁶⁴ Atlantic Resolve Fact Sheet. 12. 03. 2018. <http://www.eur.army.mil/Portals/19/Fact%20Sheets/Atlantic%20Resolve%20Fact%20Sheet.pdf?ver=2018-07-03-035345-750> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 05.)

⁶⁵ Fact Sheet: Atlantic Resolve Sustainment Task Force. 16. 11. 2018. <http://www.eur.army.mil/Portals/19/Fact%20Sheets/Task%20Force%20Fact%20Sheet.pdf?ver=2018-11-16-092542-413> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 24.); Atlantic Resolve Fact Sheet. 12. 03. 2018.

amely nélkül nem lehet megbízható információkat kapni a szövetségi és a bevonható partnererőkről, valamint a helyzetértékelésről és a döntéstámogató javaslatokról.

2017-től az amerikai szervezésű kiképzések és gyakorlatok súlypontjában is jelentős változás történt, az USAREUR a két stratégiai iránynak (Északi és Déli régió) megfelelő két gyakorlatra, a „Saber Guardian 2017” (Déli) és a „Saber Strike 2018” (Északi) gyakorlatra fókuszált. A két nagygyakorlat-sorozat célja az volt, hogy a szövetséges erőknél zajló számos „szétszór” harcászati és hadműveleti gyakorlatot időben és térben szinkronizálva, a két stratégiai iránynak megfelelően nagygyakorlatok köré csoportosítsa. E rendezvények elsődleges kiképzendő állománya az amerikai rotációs erők, a NATO Reagáló Erő (NATO Response Force, NRF), a megerősített előretolt jelenlét (eFP) zászlóaljharccsoportjai és a NATO-erőket integráló elemek (NATO Force Integration Unit, NFIU) állománya.

A 2017-ben megrendezett kiképzési események sorából kiemelkedik a „Saber Guardian” („Szablyás őrző”) többszintű, nagy láthatóságú gyakorlat, amelynek egyes fázisait a fő súlypontot jelentő romániai gyakorlótereken (Cincu, Cîrțișoara, Smârdan, Babadag, Constanța, Galați), valamint Bulgáriában és Magyarországon hajtották végre.

5. ábra A „Saber Guardian 2017” és a kapcsolt gyakorlatok⁶⁶

A 22 NATO-tagállam és -partnerország részvételével délen megrendezett gyakorlat több elszórt hadműveleti és harcászati gyakorlatot integrált magába. Ennek eredményeként a részt vevő erők létszáma elérte a 25 ezer főt, így a hidegháború óta a Szövetség legnagyobb gyakorlata volt. A gyakorlat célja a NATO varsói csúcstalálkozóján megfogalmazott hiteles és kollektív védelmi képességek demonstrálása, ami éleslövészetekkel egybekötött, terepen végrehajtott harcászati gyakorlatokból (romániai gyakorlótereken),

⁶⁶ Kevin Volk: USAREUR Exercises című előadása. 2017. 05. 09. Nemzetközi Kiképzési Konferencia (Combined Training Conference – CTC), Oberammergau, NATO School, 2017. 05. 9–11.

valamint Bulgáriából, a Novo Seló-i kiképzőbázison vezetett, számítógéppel támogatott törzsvezetési gyakorlatból tevődött össze.

A gyakorlat alatt alkalmazott műveleti megközelítés egy lehetséges konfliktusban végrehajtásra kerülő feladatok képét mutatta, amelyben az erők gyors mozgatása, a haderőnemi műveletek végrehajtása és a nagy létszámú összefegyvernemi erők koncentrációja került a végrehajtás fókuszába. A kapcsolt gyakorlatok alatt a különleges műveleti erőket integrálták a hagyományos erők kötelékeibe.

A gyakorlat részeként végrehajtott „Swift Response 2017” („Gyors válasz”) ejtőernyős-gyakorlat alatt az alegységek az erőszakos harcérintkezés feladatait gyakorolták az ideiglenes összpontosítási körletből, amely Pápa Bázisrepülőterre települt. A 173. Légi Szállítású Dandárharcsoport, a 82. Légi Szállítású Hadosztály egy dandárharcsoportja és a Texasi Nemzeti Gárda kijelölt alegységei (kb. 3500 fő és 17 darab C-130 Hercules) települtek Magyarországra.

Szintén a gyakorlat részeként a három országban hajtottak végre úgynevezett RSOM⁶⁷ és Reverse RSOM műveleteket, melynek során a 2. páncélosfelderítő-ezred egy megerősített zászlóaljharcsoportját (kb. 900 fővel és 140 technikai eszközzel) Németországból (Vilseck) Romániába harcászati menet végrehajtásával csoportosították át.

ELŐRE TELEPÍTETT ESZKÖZÖK ÉS KÉSZLETEK

Az amerikai haditechnikai eszközök telepítése Európában egyfelől arra irányul, hogy megnyugtassák az európai szövetségeseket, másfelől lehetőséget biztosít a személyi állomány gyors áthelyezésére, az erők gyors telepítésére, ami nem jár a haditechnikai eszközök szállításával. A krími események, valamint a Kelet-Ukrajnában 2014-től kibontakozó orosz katonai műveletek következtében ismét felerősödött az igény a nehéz páncélozott erők iránt. Az OAR kiterjesztésével az Amerikai Egyesült Államok megnövelte Európában az előre telepített eszközöket és készleteket⁶⁸ (Army Prepositioned Stocks, APS), aminek célja, hogy szükség esetén az erőket gyorsan átdobhassák a honi területről az európai veszélyzónába. Az előre telepített eszközök az amerikai stratégiai mobilitás egyik meghatározó elemét képezik a légi és a tengeri szállítás mellett.⁶⁹ A kontinensen tárolt készletek célja megteremteni a hiteles elrettentéshez szükséges valós katonai képességeket.

Létezik egy jelenleg 12 ezer haditechnikai eszközt számláló készletmennyiség, amely előzetesen van elhelyezve Európában (European Activity Set, EAS)⁷⁰ a regionálisan összehangolt erők felszerelésére. Eredetileg, 2014-ben még egyetlen zászlóaljkészletből állt, az 1. Páncélosfelderítő-hadosztály (1st Cavalry Division), 1. Páncélosdandár-harcsoport alárendeltségében lévő 2/5. páncélosfelderítő-zászlóalja (2/5th Cavalry Regiment)⁷¹ használhatta. A művelet keretében 2017-ig gyakorlatilag egy páncélosdandár-harcsoport felszerelését helyezték ide. A készlet a 7. Hadsereg Kiképző Parancsnokság grafenwöhri kiképzőbázis területén lévő 405. támogató zászlóalj kezelésében van elhelyezve, az EAS több eszközét a litvániai Mumaičiaiiban, a ro-

⁶⁷ Az erők műveleti átcsoportosításának, befogadásának (Reception), állomásoztatásának és logisztikai kiszolgálásának (Staging) és műveleti területen belüli áttelepülésének (Onward Movement) a feladatai.

⁶⁸ APS-2: az európai és az afrikai készlet. ATP 3-35.1 Army Pre-Positioned Operations. 10. 2015. 1-1. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/atp3_35x1.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 01.)

⁶⁹ Rodney H. Honeycutt et al.: Establishing Europe's Army pre-positioned stocks. 05. 09. 2017. https://www.army.mil/article/192455/establishing_europes_army_pre_positioned_stocks (Letöltés időpontja: 2018. 09. 10.); European Activity Set; ATP 3-35.1, 1-1., 1-2.

⁷⁰ Az EAS beolvad az APS-2-be.

⁷¹ Valójában egy Squadron, ami zászlóaljnak felel meg.

mániai Mihail Kogălniceanu Légibázison és a bulgáriai Novo Seló-i kiképzőbázison tárolják, ami lehetővé teszi az eszközök gyors kiadását a regionális erők számára.⁷²

A 405. támogató zászlóalj kapacitásának kibővítésére 2019-ig Németországban (Miesau és Dülmen), Hollandiában (Egghelshoven) és Belgiumban (Zutendaal) alakítanak ki tárolási, raktározási feltételeket. Ez azt is jelenti, hogy egy esetleges konfliktus esetén az amerikai erők 2020-ra képesek lesznek még egy páncélosdandár-harccsoportot felszerelni a szükséges eszközökkel és felszereléssel. A raktárak létrehozása biztosítja a szövetséges erők gyors megerősítésének lehetőségét is, hiszen Európa védelmét csak a kontinensen lévő erőkkel és eszközökkel lehet azonnal megkezdeni.⁷³

BEFEJEZÉS

A tanulmány bemutatja, hogy az OAR elsősorban a jelenléte demonstrálja, nem pedig a valós szándékot egy hagyományos háború megvívására. Az elrettentésnek ugyanis legfontosabb eleme a valós képességek bizonyítása, amely az amerikai haderő méretét és képességeinek spektrumát tekintve csak minimálisan valósul meg Európában.

Ugyanakkor a művelet több tekintetben is képes a valós hiteles elrettentést és a bizalom-erősítést szolgálni. Az amerikai vezetés is felismerte, hogy – összevetve az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek „azonnal” bevethető egységeit, magasabbegységeit a NATO reagálóképességével – a *Szövetség hátrányban* van. Emellett az orosz politikai és katonai döntéshozatal messze gyorsabb a NATO döntéshozatali folyamatánál.

Az amerikai vezetés kezdetben csak az Európában állomásozó erőkre, alapvetően a 173. Légi Szállítású Dandárharccsoport és 2. páncélosfelderítő-ezred erőire támaszkodhatott. A rotációs erők kiképzésének fókuszában kezdettől fogva a *készültség fenntartása* állt, ami magában foglalta a rendeltetés szerinti gyors és többnemzeti környezetben történő alkalmazást, annak minden kiképzési vonzatával. Ezt a célt szolgálja a rotációs erők fokozatos gyakorlatprogramja, amelyet 2017-től összehangoltak a NATO eFP műveletével is. A rotációs erők egyes országokban lévő gyakorlatsorozata biztosítja a „beillesztő” kiképzést a többnemzeti környezetbe, valamint a minősítés elvégzését a „Combined Resolve” gyakorlatsorozat által. A magas készenlétű áttelepítéssel járó nagy láthatóságú („Saber Guardian” és „Saber Strike”) gyakorlatok végrehajtásával pedig megteremtette az egyensúlyt az erők széttagolásában a Déli és az Északi régiók között.

Az Amerikai Egyesült Államok elkötelezettségét bizonyítja, hogy a 2011-ben Európából elvitt erőket *viSSzacsoportosítással* igyekszik helyreállítani. Az USAREUR a wiesbadeni parancsnoksága alárendeltségében lévő erőt – a művelet keretében – 2017-től kilenc hónapos rotációs rendben egy nehézdandárral és egy csapatrepülő-dandárral egészítette ki. A jelenleg Európában állomásozó erőket szükség esetén „azonnal” képesek további erőkkel megerősíteni. Ezt támasztja alá, hogy egy nehézdandárnak megfelelő készletet telepítettek az öreg kontinensre, amelynek gyors bevetéséhez elegendő a személyi állomány mielőbbi áthelyezése. Ma pedig azon dolgoznak, hogy 2020-ig megteremtsék egy másik nehézdandár-készlet telepítésének feltételeit.⁷⁴

⁷² Honeycutt et al.: i. m.; European Activity Set.

⁷³ Honeycutt et al.: i. m.; Jen Judson: Funding to deter Russia reaches \$6.5B in FY19 defense request. 12. 02. 2018. <https://www.defensenews.com/land/2018/02/12/funding-to-deter-russia-reaches-65b-in-fy19-defense-budget-request/> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 17.); European Activity Set.

⁷⁴ Honeycutt et al.: i. m.; Judson: i. m.

Ezenfelül az Amerikai Egyesült Államok vezetése képes a 82. Légi Szállítású Hadosztályt mint globális reagáló erőt *18 órán belül bárhol a világon bevetni*, és ezzel biztosítani tudja a gyors politikai döntések katonai megvalósítását.⁷⁵ Mindezek mellett – a 2018-ban megjelent új nemzeti védelmi stratégia szerint – az Amerikai Egyesült Államoknak képesnek kell lennie – mint a hidegháború alatt – *két magas intenzitású konfliktus (háború) egy időben történő megvívására, két különböző kontinensen*.⁷⁶ Az európai csapatbővítés mellett megkezdődött a kelet-európai műveletek szempontjából kulcsfontosságú infrastruktúra (hidak, utak, vasúti kirakópontok, gyakorlóterek) fejlesztése, hogy javuljon a készenléti műveletek támogatása.

A hidegháborús időszakhoz képest meglévő kis létszámot a magas intenzitású gyakorlatokkal egybekötött manőverekkel és a NATO-erőkkel való együttműködési képesség erősítésével ellensúlyozzák. Ezt bizonyítja az erősödő tendencia, amely a 2016-os „Anakonda” gyakorlat óta bontakozott ki, hogy az USAREUR wiesbadeni parancsnoksága egyre szélesebb földrajzi területen, egyre több szövetséges bevonása mellett, egyre nagyobb létszámú és kiterjedtebb gyakorlatokat szervez. A 2017-ben megrendezett „Saber Guardian” gyakorlatsorozatot 2019-ben átnevezték „Black Sea/Balkan Region”⁷⁷ gyakorlatsorozattá, amely még több éleslövészettel egybekötött, terepen végrehajtott harcászati gyakorlatból és hadműveleti szintű, számítógéppel támogatott törzsvezetési gyakorlatból áll. Ezek a kiképzési feladatok az amerikai rotációs erők legnagyobb gyakorlatai, amelyeket Románia, Bulgária és Magyarország mellett Szlovénia, Horvátország, Macedónia és Görögország bevonásával és aktív közreműködésével szerveznek. A gyakorlatsorozat az amerikai erők régiók közötti átcsoportosítását is hivatott szolgálni az „Atlantic Resolve” művelet segítségével.

Az amerikai tapasztalatok szerint egy dandár tengeren túli átcsoportosítása 10-15 nap alatt valósulhat meg. Tovább növelik az Európába áttelepülő erők nagyságát, 2020. áprilisban már egy teljes lövészadosztály áttelepítését tervezik a „Defender 2020” gyakorlat keretében, melynek célja hadosztályszinten megegyezik a hidegháborús „Reforger” gyakorlatokéval. A „Defender 2020” az északi irányú „Saber Strike 2020” gyakorlathoz fog kapcsolódni a NATO vezetése alatt, amelyet azt követően már minden évben beterveznek. Az amerikaiak a gyakorlatok végrehajtásán keresztül kívánják megteremteni a mozgásszabadságot, hogy az európai működési területen minél gyorsabban fel tudják vonultatni az erőiket, valamint demonstrálni tudják a készenléti és a valós elrettentési képességeket.

Az átcsoportosítási gyakorlatok transzformációt is generálnak: a NATO keretében egy új összhaderőnemi haditengerészeti parancsnokságot állítanak fel a jövőben, valamint a terv részeként az amerikai haditengerészet visszaállítja a 2. Flottát. A tervezetten Norfolkba települő parancsnokság feladata lesz az atlanti térségben az erők átcsoportosításának megszervezése és koordinációja. Az észak-atlanti térség haditengerészeti erőinek bővítése már szerepel a 2018-as amerikai nemzeti védelmi stratégiában.⁷⁸

⁷⁵ U.S. Army Fort Bragg: 83nd Airborne Division. <https://home.army.mil/bragg/index.php/units-tenants/82nd-airborne-division> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 17.)

⁷⁶ Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America. 5–6. <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 10.)

⁷⁷ A gyakorlatsorozat több harcászati, hadműveleti gyakorlatot egyesít: „Saber Guardian 2019”, „Immediate Response 2019”, „Astral Knights 2019”, „Swift Response 2019” és „Trojan Footprint 2019” („Black Swan 2019”).

⁷⁸ Szenes Zoltán: Új székház, új feszültségek, változatlan politika – A NATO brüsszeli csúcstalálkozójának értékelése. Biztonságpolitika, 2017. 07. 22. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/uj-szekhaz-uj-feszultsegek-voltozatlan-politika-a-nato-brusszeli-csucstalalkozojanak-ertekelese> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

Az Amerikai Egyesült Államok az orosz fenyegetés csökkenésével sem fogja elfelejteni, hogy vannak európai szövetségesei, akiket szükség esetén „meg kell védenie”. A szakirodalmi adatok alapján az Amerikai Egyesült Államok már most képes nagyságrendileg két hadosztályt biztosítani Európa védelmére, amelyet 2020-tól képes lesz egy további hadosztállyal megerősíteni.

A művelet azonnali intézkedéseket jelent a Szövetség keleti határán, állandó jelenlétet biztosít, amire a kezdeti kritikus időszakban a NATO sajátosan lassabb döntéshozatala miatt nagy szükség van. A művelet ezen időszaka fontos tapasztalatokat adott a Szövetség nemzeteinek a NATO – a varsói csúcson elfogadott – eFP-konceptiójának megvalósításához, amely alapján a Szövetség északkeleti határán (a Baltikumban és Lengyelországban) egy-egy zászlóaljharccsoport települt.

A bemutatott válaszlépések főleg a konvencionális kihívásokra reagálnak, hiszen az elrettentés elmélete is erre alapoz. Az elmúlt időszakban az amerikai megközelítésben szereplő „többdimenziós hadviselés” is egyre jobban előtérbe került, ami azt jelenti, hogy a hagyományos haderőnemi (légi, szárazföldi, tengeri) katonai műveletek mellett a különleges, a kiber- és az információs műveletek is egyre szélesebb körben kerülnek alkalmazásra. Nem szabad azonban megfélemlíteni arról, hogy ezek a műveletek – bár nagy károkat tudnak okozni – önmagukban még nem nyernek meg egy háborút. Téves az a felfogás, hogy a különleges műveleti erők a szárazföldi csapatokat minden feladatban képesek kiváltani. Az elrettentés elméletét tekintve igenis a *konvencionális katonai képességek jelentik a fő hangsúlyt*, de nem szabad megfélemlíteni a nem konvencionális képességekről sem. Az elmúlt évek tapasztalatait és „jó gyakorlatát” be kell dolgozni és meg kell jeleníteni a NATO doktrínáiban, művelettervezési eljárásaiban, vezetési és irányítási rendszereiben. A tapasztalatok nemzeti szintű feldolgozását a magyar vezetésű többnemzeti hadosztályparancsnokság (MND-C) felállítása indokolja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Atlantic Resolve Armored Rotation Fact Sheet. 19. 07. 2018. <http://www.eur.army.mil/Portals/19/Fact%20Sheets/Armored%20Rotation%20Fact%20Sheet.pdf?ver=2018-07-10-031756-957>
- Atlantic Resolve Aviation Rotation Fact Sheet. 15. 06. 2018. <https://www.eur.army.mil/Portals/19/documents/Fact%20Sheets/FactSheet-AviationRotation.pdf?ver=2019-01-22-110643-853>
- Atlantic Resolve Fact Sheet. 04. 01. 2017. <https://www.eucom.mil/media-library/document/35545/operation-atlantic-resolve-fact-sheet>
- Atlantic Resolve Fact Sheet. 12. 03. 2018. <http://www.eur.army.mil/Portals/19/Fact%20Sheets/Atlantic%20Resolve%20Fact%20Sheet.pdf?ver=2018-07-03-035345-750>
- Atlantic Resolve Press Release: U.S. Army Europe's division-level headquarters deploys to Poland for Operation Atlantic Resolve. 04. 05. 2017. <https://pl.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/23/2017/05/relocation.pdf>
- ATP 3-35.1 Army Pre-Positioned Operations. 10. 2015. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/atp3_35x1.pdf
- Cole, Daniel: *V Corps inactivates after nearly a century of service to U.S. Army*. 12. 06. 2013. https://www.army.mil/article/105339/v_corps_inactivates_after_nearly_a_century_of_service_to_us_army
- Csizmazia Gábor: *A NATO katonai jelenléte Kelet-Közép-Európában az ukrajnai válság fényében*. Felderítő Szemle, XIII. évf. 3. szám, 2014. 10. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-3.pdf>

- Dániel Richárd őrnagy: *Úti jelentés az Európai Szövetséges Szárazföldi Erők Parancsnokainak éves konferenciájáról*. 2018.
- Daugherty, Timothy J.: *USAREUR Operations & Training Overview*. Előadás. 2016. 07. 25. Nemzetközi Kiképzési Konferencia (Combined Training Conference, CTC), Oberammergau, NATO School, 2016. 07. 25–29.
- Etl Alex: *Az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének alakulása az Ázsia felé fordulás tükrében*. Nemzet és Biztonság, 2015/4. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_4_06_etl_alex_-_az_egyesult_allamok_europai_katonai_jelenletenek_alakulasa.pdf, 2016/2.
- Etl Alex – Jójárt Krisztián: *Kérdések és válaszok a varsói NATO-csúcs előtt*. Nemzet és Biztonság, 2016/2. szám. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_08_etl_alex-jojart-krisztian_-_kerdesek_es_valaszok_a_varsoi_nato-csucs-elott.pdf
- European Activity Set. <https://www.globalsecurity.org/military/agency/army/eas.htm>
- European Defense Initiative Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2019. https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2019/fy2019_EDI_JBook.pdf
- European Reassurance Initiative, Defense Budget Fiscal Year (FY) 2017. 02. 2017. https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2017/FY2017_ERI_J-Book.pdf
- Fact Sheet: Atlantic Resolve Sustainment Task Force. 16. 11. 2018. <http://www.eur.army.mil/Portals/19/Fact%20Sheets/Task%20Force%20Fact%20Sheet.pdf?ver=2018-11-16-092542-413>
- Feickert, Andrew: *Army Drawdown and Restructuring: Background and Issues for Congress*. Congressional Research Service, 28. 02. 2014. <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R42493.pdf>
- Frederick, Bryan – Povlock, Matthew – Watts, Stephen – Priebe, Miranda – Geist, Edward: *Assessing Russian Reactions to U.S. and NATO Posture Enhancements*. RAND Corporation, 2017. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1800/RR1879/RAND_RR1879.pdf
- Hodges, Ben – Bugajski, Janusz – Doran, Peter B.: *Securing the Suwalki Corridor – Strategy, Statecraft, Deterrence, and Defense*. 07. 2018. Center for European Policy Analysis. https://docs.wixstatic.com/ugd/644196_e63598001eb54f8387b10bc0b30c5873.pdf
- Honeycutt, Rodney H. – Bezold, Richard A. – Dothager, Robin T.: *Establishing Europe's Army pre-positioned stocks*. 05. 09. 2017. https://www.army.mil/article/192455/establishing_europes_army_pre_positioned_stocks
- Judson, Jen: *Funding to deter Russia reaches \$6.5B in FY19 defense request*. 12. 02. 2018. Forrás: <https://www.defensenews.com/land/2018/02/12/funding-to-deter-russia-reaches-65b-in-fy19-defense-budget-request/>
- Kacprzyk, Artur – Friis, Karsten: *Adapting NATO's Conventional Force Posture in the Nordic-Baltic Region*. PISM No. 3, 08. 2017. https://www.pism.pl/files/?id_plik=23496
- Martin-Vézian, Louis: *3/4 ABCT deployment to Europe*. 22. 03. 2017. <https://cigeography.blogspot.com/2017/03/3-4ABCT.html>
- Nicholson, John W.: *NATO's Land Forces: Strength and Speed Matter*. PRISM Volume 6, Number 2, 18. 07. 2016. https://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_6-2/Nicholson.pdf?ver=2016-07-05-104620-387
- Operation Atlantic Resolve. <https://www.globalsecurity.org/military/ops/atlantic-resolve.htm>
- Rác András: *Nem állam az államban – a kelet-ukrajnai szeparatizmusról*. Nemzet és Biztonság, 2014/5. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_5_12_racz_andras.pdf
- Shlapak, David A. – Johnson, Michael W.: *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defence of the Baltics*. RAND Corporation, 2017. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1253/RAND_RR1253.pdf

- Sok, Sang M.: *3/4 ABCT and 10CAB Deployments Overview*. Előadás. 2017. 05. 09., 1. dia. Nemzetközi Kiképzési Konferencia (Combined Training Conference – CTC), Oberammergau, NATO School, 2017. 05. 9–11.
- Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America. <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>
- Szenes Zoltán: *Előre a múltba? A NATO Wales után*. Külügyi Szemle, 13. évf. 3. szám, 2014. http://kki.hu/assets/upload/tartalomjegyzek_ees_szerzk.pdf
- Szenes Zoltán: *Új székház, új feszültségek, változatlan politika – A NATO brüsszeli csúcstalálkozójának értékelése*. Biztonságpolitika, 2017. 07. 22. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/uj-szekhaz-uj-feszultsegek-valtozatlan-politika-a-nato-brusszeli-csucstalalkozojanak-ertekelese>
- Tálas Péter: *Folytatódó ukrán válság*. Nemzet és Biztonság, 2014/4. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_4_02_bevezeto.pdf
- The White House: Fact Sheet: U.S. Assurance and Deterrence Efforts in Support of NATO Allies. 08. 07. 2016. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/07/08/fact-sheet-us-assurance-and-deterrence-efforts-support-nato-allies>
- U.S. Army Fort Bragg: 83nd Airborne Division. <https://home.army.mil/bragg/index.php/units-tenants/82nd-airborne-division>
- U.S. Army Fort Riley – Home of the 1st Infantry Division: 1st Infantry Division. <https://home.army.mil/riley/index.php/tenants/1st-ID>
- U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2014. 29. 01. 2015. https://archive.defense.gov/home/features/2014/0514_atlanticresolve/Operation_Atantic_Resolve_Fact_Sheet_2014.pdf
- U.S. European Command: Operation Atlantic Resolve 2015. 31. 12. 2015. https://dod.defense.gov/Portals/1/features/2014/0514_atlanticresolve/docs/Operation_Atantic_Resolve_Fact_Sheet_31_DEC_2015.pdf
- United States House Committee on the Armed Services. One Hundred and Thirteenth Congress. First Session: Testimony of Admiral James Stavridis, United States Navy Commander, United States European Command, 2013. <https://docs.house.gov/meetings/AS/AS00/20130315/100396/HHRG-113-AS00-Wstate-StavridisUSNA-20130315-U1.pdf>
- United States Senate Committee on Armed Services: Statement of General Curtis M. Scaparotti, United States Army, Commander, United States European Command. 08. 03. 2018. <https://www.eucom.mil/media-library/document/36271/eucom-2018-posture-statement>
- USAREUR. <https://www.globalsecurity.org/military/agency/army/usaeur.htm>
- Volk, Kevin: *USAREUR Exercises*. Előadás. 2017. 05. 09. Nemzetközi Kiképzési Konferencia (Combined Training Conference – CTC), Oberammergau, NATO School, 2017. 05. 9–11.

Molnár Anna:

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A NATO EGYÜTTMŰKÖDÉSE AZ EU ÖNÁLLÓSODÁSI FOLYAMATÁNAK TÜKRÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: 2019-ben a NATO 70. évfordulója mellett az EU közös biztonság- és védelempolitikájának 20 éves évfordulója is alkalmat ad a két szervezet közötti kapcsolatok áttekintésére és elemzésére. Az együttműködés azt követően vált fontossá, hogy 1999-ben az Európai Tanács ülésén döntés született a közös európai biztonság- és védelempolitika (Common European Security and Defence Policy, CESDP) létrehozásáról. A cikk első része az együttműködés kezdetét, a 2003-ig tartó folyamatokat mutatja be. A továbbiakban Ciprus 2004-es csatlakozása után elakadó kapcsolatok ismertetése következik. Noha a 2009-ben hatályba lépett lisszaboni szerződés a közös kül- és biztonságpolitika, valamint a közös biztonság- és védelempolitika területein is megerősítette az Európai Uniót, 2016-ig a két szervezet közötti kapcsolatban komoly előrelépés nem történt. 2016-ban a Brexitről szóló népszavazás és a globális stratégia elfogadását követően a kapcsolatok új lendületet kaptak. A globális stratégiában szereplő NATO–EU-kapcsolatokról az írás harmadik, a feléledő intézményes kapcsolatokról pedig a tanulmány befejező része szól.

KULCSSZAVAK: Európai Unió, közös biztonság- és védelempolitika, NATO, együttműködés, évfordulók

BEVEZETÉS

A NATO és az EU kapcsolata szinte a két szervezet megalakulása óta ellentmondásosnak tekinthető, az érték- és érdekszövetségen alapuló együttműködés és a konfliktusok egyaránt jellemzik a viszonyt. A hidegháború idején még egyértelműen szétvált a NATO és az EU elődjének, azaz az Európai Közösségeknek (EK) a nemzetközi rendszerben betöltött feladatköre: a NATO kollektív védelmi szervezetként, az Európai Közösségek pedig elsősorban gazdasági és politikai integrációs szervezetként jött létre. Noha az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) megalakulása kezdetektől egy biztonsági projektnek is tekinthető, 1949-ben, a NATO létrejöttékor Nyugat-Európa biztonságát az új kollektív védelmi szervezet és rajta keresztül az Amerikai Egyesült Államok biztosította. Az európai integrációs folyamat alapvetően a gazdasági területen indult el. Az EK a gazdasági erejének növekedésével párhuzamosan vált valódi nemzetközi szereplővé, így fokozatosan elengedhetlenné vált a kül-, a biztonság- és a védelempolitikai területen történő megerősítése is. A kilencvenes évek elején – az EU létrejöttével – a kezdetben inkább puha vagy civil hatalom a nemzetközi rendszerben egyre határozottabb szerepet kívánt játszani.

A hidegháború végén a nemzetközi rendszerben bekövetkezett változások mindkét szervezetet változásra és alkalmazkodásra késztették. A NATO a kollektív védelmi terület mellett egyre inkább nyitott a kollektív és kooperatív biztonsággal összefüggő feladatok felé. Egyre fontosabb szerepet kívánt betölteni a területén kívüli válságkezelés és a békefenntartás terén. Emellett megkezdődött a folyamatosan szélesedő NATO-partnerségi hálózat kiépítésének

folymata, amely a csatlakozás előkészítése mellett lehetőséget kínált a korábban ellenséges államok közötti bizalom erősítésére. A Szövetség területén kívül, például Afganisztánban végrehajtott műveletek – több-kevesebb sikerrel – lehetőséget teremtettek arra is, hogy a hagyományos katonai feladatok mellett a NATO az újjáépítésben és az államépítésben is szerepet vállaljon. A 2000-es évektől a NATO expedíciós műveletek végrehajtására rendezkedett be.

A maastrichti szerződéssel létrejövő Európai Unió pilléres szerkezetének fontos elemét képezte a közös kül- és biztonságpolitika, majd a 2000-es évektől az annak szerves részeként kialakuló európai, majd közös biztonság- és védelempolitika. Annak ellenére, hogy a második pilléres területeken a kormányközi együttműködés maradt a meghatározó, az EU a nemzetközi rendszer meghatározó szereplőjévé vált. A lisszaboni szerződéssel bevezetett kölcsönös segítségnyújtási klauzula következtében az Európai Unió egyfajta kooperatív biztonsági struktúrára épülő biztonsági közösségből a tagállamok kollektív védelmét is megerősítő nemzetközi biztonsági szervezetté vált.¹

Mindennek köszönhetően a két szervezet biztonsággal és védelemmel összefüggő feladataiban a kilencvenes évek végétől egyfajta konvergencia figyelhető meg: a NATO és az EU számos területen közeledett egymáshoz. Ez a konvergencia azonban nem feltétlenül a kapcsolatok javulását, hanem sok esetben éppen a versengés felerősödését hozta magával. A két szervezet közötti súrlódások akkor kezdtek kieleződni, amikor a kilencvenes évek végén az EU a Nyugat-Európai Unió feladatait átvéve kiépítette saját biztonságpolitikai és válságkezelési struktúráit. Ettől kezdve a NATO, az Amerikai Egyesült Államok és annak főbb atlantista európai szövetségesei aggodalommal figyelték az EU védelmi területen történő önállósodási törekvéseit. Jelenleg az EU 28 tagállamából 22 tagja a NATO-nak is.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KEZDETEI

1999-től, a Saint Maló-i nyilatkozat aláírását követően megkezdődött az európai biztonság- és védelempolitika, az ezzel összefüggő intézményrendszer (például a Politikai és Biztonsági Bizottság, az EU Katonai Bizottság és az EU Katonai Törzs), valamint az EU külső válságkezelési kapacitásainak kiépülése. 1998-ban a brit és a francia miniszterelnök által aláírt nyilatkozat az önálló cselekvési képesség érdekében saját hiteles katonai erő létrehozására tett javaslatot. A NATO-n belüli egyeztetéseket követően megrendezett 1999. júniusi kölni Európai Tanácson döntés született az európai biztonság- és védelempolitika kialakításáról, valamint a Nyugat-európai Unió (NYEU) funkcióinak és egyes intézményeinek átvételéről és integrálásáról, illetve az európai katonai képességek közös fejlesztéséről. A csúcstermézetesen deklarálta, hogy a kollektív védelem letéteményese a tagállamok számára továbbra is a NATO marad.² A képességfejlesztési célokat (Helsinki Headline Goals 2003) az Európai Tanács 1999. decemberi helsinki ülése határozta meg.³

A NYEU feladatainak átvételekor a NATO-val való duplikáció elkerülése volt a legfontosabb szempont a két szervezet közötti tárgyalásokon. 1999 áprilisában a NATO washingtoni csúcstalálkozásán döntés született a NYEU és/vagy az EU által vezetett műveletekben

¹ Lásd részletesebben: Marsai Viktor – Molnár Anna – Wagner Péter (szerk.): Nemzetközi biztonsági szervezetek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.

² Presidency Conclusions – Cologne 3 and 4 June 1999. 06. 1999. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/57886.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

³ Presidency Conclusions Helsinki European Council, Helsinki European Council, Annex IV of the 10 and 11 December 1999. http://www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm#IV (Letöltés időpontja: 2019. 07. 25.)

a NATO eszközeinek és képességeinek használatáról. A döntések alapját 1999-ben az amerikai külügyminiszter, Madeleine Albright 3D-elve⁴ jelentette, amelyet a szélesebb megállapodási rendszert jelentő Védelmi Képességek Kezdeményezés (Defence Capabilities Initiative, DCI) keretében 1999-ben hirdettek meg.

E változásokkal párhuzamosan felerősödött egy önálló uniós parancsnoksági struktúra létrehozásával, illetve az EU és a NATO közötti feladatok elhatárolásával kapcsolatos politikai vita. Az EU és a NATO kapcsolatával összefüggő kérdések 1998 és 2003 között fokozatosan rendeződtek. A megállapodásra azonban árnyékot vetett, hogy 2003-ban Németország, Franciaország, Luxemburg és Belgium kormányai az Európai Biztonsági és Védelmi Unió (European Security and Defence Union, ESDU), illetve egy önálló uniós műveleti parancsnokság létrehozását javasolták („tervureni koncepció”). Az atlantista Egyesült Királyság kezdetektől egyértelműen ellenezte a NATO-tól független parancsnokság és ezzel együtt párhuzamos vezetési és irányítási struktúrák létrehozását. A vita lezárását, valamint az EU és a NATO közötti viszony rendezését végül 2003-ban az ún. „Berlin Plusz” megállapodás jelentette. A duplikációk elkerülése érdekében lehetővé tette az EU számára a NATO-eszközök és -képességek (például tervezés, parancsnokság, minősített információ megosztása) használatát.⁵ A megállapodás alapján összesen két uniós művelet indult el: Macedóniában 2003-ban az EU első katonai művelete, az Operation Concordia, majd 2004-ben Bosznia-Hercegovinában az EUFOR Althea. Ciprus 2004-es uniós csatlakozását követően a török–ciprusi konfliktus miatt a megállapodás alkalmazására már nem volt lehetőség. A NATO részéről Törökország, az EU részéről pedig Ciprus blokkolta a további együttműködés megvalósítását.

Mindezzel párhuzamosan 2004-ben létrejött az Európai Védelmi Ügynökség, és megkezdődött az európai harccsoport-koncepció (EU Battle Group) és a továbbfejlesztett helsinki célok (Headline Goals 2010) megvalósítása, amely a NATO-val szoros együttműködésben és a NATO-szabványok és -eljárások (STANAG-ok) figyelembevételével történt.⁶

Az önálló parancsnokság kérdése azonban később sem került le a napirendről, hiszen 2004-től a török–ciprusi ellentét miatt a „Berlin Plusz” megállapodás gyakorlati megvalósítása elakadt, a két szervezet közötti valós együttműködési lehetőségek csupán korlátozott mértékben valósultak meg.

AKADOZÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS

A kétezres évektől biztonsági szereplővé váló Európai Unió és a NATO között – a számos esetben elhatározott szorosabb együttműködés ellenére – továbbra sem alakult ki valós eredményeket felmutató kapcsolat. Nem véletlen, hogy 2007-ben Jaap de Hoop Scheffer, a NATO akkori főtitkára egy beszédében a kapcsolatokat „befagyott konfliktushoz”

⁴ 3D: no „decoupling”, azaz az EU NATO-tól való leválásának megelőzése; no „duplication”, vagyis a felesleges kiadásnövelő intézményi duplikáció elkerülése; no „discrimination”, vagyis a nem EU-tagállam NATO-tagokkal (pl. Törökország) szembeni diszkrimináció elkerülése.

⁵ Molnár Anna: Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei. Dialóg Campus Kiadó, 2018, 177–180. https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_Az_Europai_Unio_kulkapcsolati_rendszere.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 07. 25.)

⁶ Kristi Raik – Pauli Järvenpää: A New Era of EU–NATO Cooperation: How to Make the Best of a Marriage of Necessity. International Centre for Defence and Security, Tallinn, 05. 2017., 5. https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_A_New_Era_of_EU-NATO.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

hasonlította, és az együttműködés új alapokra helyezését javasolta.⁷ A kezdeti lendület ellenére a NATO és az EU közötti együttműködés nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A helyzeten még az sem javított, hogy 2009-ben Franciaország – az EU egyik meghatározó katonai hatalma – visszatért a NATO katonai szárnyába.

A 2009-ben hatályba lépett lisszaboni szerződés számos területen igyekezett megerősíteni az Európai Unió nemzetközi rendszerben betöltött kül- és biztonságpolitikai szerepét, például létrejött az Európai Külügyi Szolgálat, illetve az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseleti pozíciója. A szerződés az európai biztonság- és védelempolitika területén bevezette az állandó strukturált együttműködés (Permanent Structured Cooperation, PESCO) lehetőségét, a kölcsönös segítségnyújtási klauzulát, a szolidaritási klauzulát és az indulási (*start-up*) pénzügyi alapot.

A NYEU feladatainak átvétele valójában a lisszaboni szerződéssel zárult le, hiszen a szerződés az EU-nak is korlátozott mértékű kollektív védelmi funkciót adott. A 42.7 cikk a NYEU kölcsönös segítségnyújtásra vonatkozó korábbi cikkelyét részben átvette, és kimondja:

„A tagállamok valamelyikének területe elleni fegyveres támadás esetén a többi tagállam – az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikkével összhangban – köteles minden rendelkezésére álló segítséget és támogatást megadni ennek az államnak. Ez nem érinti az egyes tagállamok biztonság- és védelempolitikájának egyedi jellegét.

Az e területen vállalt kötelezettségeknek és együttműködésnek összhangban kell lenniük az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének keretein belül tett kötelezettségvállalásokkal, mely szervezet az abban részes államok számára továbbra is a kollektív védelem alapját képezi, és annak végrehajtási fóruma marad.”

A lisszaboni szerződéssel bevezetett változásoknak köszönhetően jelentősen nőtt az EU nemzetközi szerepe. Ezt követően ismét nagyobb igény mutatkozott a két szervezet közötti kapcsolat rendezésére. 2010-ben a NATO új stratégiai koncepciója ugyan elkötelezettséget vállalt az EU és a NATO közötti együttműködés megerősítése mellett, valójában ezt követően is kevés kézzelfogható eredmény történt. Az Amerikai Egyesült Államok sokszor ellentmondásos politikája mindig is hátráltatta az EU biztonság- és védelempolitika területén történő önállósulási igyekezetét. 2010-ben az úgynevezett Weimari Csoport országai, Franciaország, Németország és Lengyelország egy állandó civil-katonai tervezési és műveleti vezetési képességet biztosító uniós parancsnoksági struktúra létrehozását javasolták. Noha a tervet később Olaszország és Spanyolország is támogatta („Weimar Plusz”), elsősorban az Egyesült Királyság következetes ellenállása miatt nem valósulhatott meg.⁸

Ez az új cikkely a 2005-ben elbukott alkotmányos szerződés föderatív megközelítését tükrözte. A 2000-es évek lendületével ellentétben az EU védelmi területen elindult önállósulási törekvései lelassultak, és sok esetben még a lisszaboni szerződésben meglévő lehetőségek is kiaknázatlanok maradtak. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy nem csupán a külső tényezők játszottak szerepet a sikertelen önállósulási törekvésekben, hanem a NATO európai tagállamainak sokszor alacsony védelmi ráfordításai és a védelmi fejlesztésekkel

⁷ NATO and the EU: Time for a New Chapter – Keynote speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer. 29. 01. 2007. <https://www.nato.int/docu/speech/2007/s070129b.html> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

⁸ Claudia Major: A Civil-Military Headquarters for the EU – The Weimar Triangle Initiative Fuels the Current ebate. In: Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs. 12. 2010. https://www.files.ethz.ch/isn/125738/2010_12_31_mjr_English.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

szemben megjelenő negatív társadalmi vélemény is hátráltatták, hogy az időről időre fellángoló „ötletcsóvák” valódi politikai akarattá formálódjanak. A 2018-as adatok alapján az európai tagállamok 2011-ben a GDP-jük 1,55%-át, Kanada 1,23%-át, az Amerikai Egyesült Államok pedig 4,78%-át fordította védelmi kiadásokra. Európában a 2%-os határt az Egyesült Királyság és Görögország haladta meg, a tagállamok döntő többsége jelentősen elmaradt az elvárt határértéktől.⁹

A 2014 után felerősödő biztonsági kihívások ismét ösztönzően hatottak az EU védelmi területen történő megerősítésére és ezzel párhuzamosan a két szervezet közötti együttműködés megerősítésének alátámasztására. Nem véletlen, hogy 2015-ben Javier Solana korábbi kül- és biztonságpolitikai főképviseelő és NATO-főtitkár, illetve Jaap de Hoop Scheffer korábbi NATO-főtitkár vezetésével készített jelentés az integráció végső céljaként a védelmi területen egyfajta Európai Védelmi Unió (European Defence Union, EDU) létrehozását tartotta szükségesnek.¹⁰

2016-ig, a Brexitről szóló népszavazás pozitív, azaz az Egyesült Királyság kilépését támogató eredménye előtt egyre kevesebb esély látszott arra vonatkozóan, hogy a NATO és az EU közötti – továbbra is inkább versengéssel és konfliktusokkal leírható – kapcsolatban valós javulás várható. Ugyanis az Egyesült Királyság részvétele és hatékony támogatása nélkül elképzelhetetlen lett volna az EU közös biztonság- és védelempolitikája területén elindult reformok megvalósítása, mert a britek mindvégig gyanakvással figyelték az EU önállósulási kísérleteit. 2016-ban a kilépés lehetősége újabb lendületet adott az uniós védelempolitika megerősítésének és ezzel együtt az EU és a NATO közötti kapcsolat rendezésének is.

Mindez önmagában talán kevés lett volna, de az amerikai elnökválasztás eredménye, a 2015-ben elmélyülő migrációs és menekültválság, 2014-től a Nyugat és Oroszország közötti folyamatosan romló viszony, és mindezzel összefüggésben az EU tagállamainak a – terrortámadások miatt bekövetkezett – biztonsági felfogásában történt változások katalizátorként hatottak a két szervezet közötti kapcsolat megerősítésének igényére. Az Európa biztonságát fenyegető kihívások felerősödése az euroatlanti szövetségi rendszeren belüli kapcsolatok megerősödését hozta.

A nemzetközi rendszerben a multilateralizmus meggyengülése és a hatalmi politika megerősödése rákényszerítette a két szervezetet a kapcsolatok javítására és ezzel együtt eddigi pozíciójuk megerősítésére. Az EU globális stratégiájának („Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa. Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan”) elfogadását követően, 2016-tól felgyorsultak az események. A globális stratégia a kollektív biztonság megerősítése érdekében a transzatlanti kötelék és a NATO-val való kapcsolat elmélyítésének szükségességét hangsúlyozta:

„Ebben a stratégiában az Európai Unió stratégiai autonómiájának ambíciója fogalmazódik meg. Ez nemcsak polgárai közös érdekeinek, hanem elveinknek és értékeinknek az előmozdításához is szükséges. Tisztában vagyunk azonban azzal, hogy e prioritások megvalósítását leginkább az segíti elő, ha nem vagyunk egyedül, ha egy szabályokon és

⁹ Defence Expenditure of NATO Countries (2011–2018). 10. 07. 2018. Communiqué PR/CP(2018)091, 8. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 08. 24.)

¹⁰ Javier Solana: More Union in European Defence. Report of a CEPS Task Force. Centre for European Policy Studies, Brussels, 12. 2015., 7–8. <https://www.ceps.eu/system/files/TFonEuropeanDefence.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

multilateralizmuson alapuló nemzetközi rendszer része vagyunk. Ez nem a globális rendteremtők és a magányos harcosok ideje. Kül- és biztonságpolitikánknak egyaránt meg kell birkóznia a globális problémákkal és a helyi viszonyok változásával, kezelnie kell a superhatalmakat éppúgy, mint az egyre töredezetebb identitásokat.

*Az Unió partnereinek megerősítésén fog dolgozni: Továbbra is törekedni fogunk a transzatlanti kötelék és a NATO-val való partnerség elmélyítésére, ugyanakkor keressük majd a kapcsolatot az új szereplőkkel, és megvizsgáljuk a lehetséges új formátumokat. Fejlesztani fogjuk a regionális szervezetekkel való kapcsolatainkat és a régiók közötti és azokon belüli együttműködést. Elő fogjuk mozdítani a globális kormányzás reformját, hogy azzal meg lehessen felelni a 21. század kihívásainak.*¹¹

Nem véletlen, hogy a stratégia elfogadását követően több EU-tagállam is a közös biztonság- és védelempolitika megerősítése mellett érvelt. 2016. június 27-én, négy nappal a népszavazás után a francia és a német külügyminiszter egy nyílt levélben az Európai Védelmi Unió létrehozásának szükségességét hangsúlyozta.¹² 2016 augusztusában a weimari háromszög országai többek között ismét egy állandó civil-katonai tervezési és műveleti vezetési képesség létrehozását javasolták.¹³ Még abban a hónapban az olasz kormány is közreadta a védelmi integrációval kapcsolatos „védelmi Schengen” tervet (*Schengen della difesa*).¹⁴

Az EU önállósodási törekvéseivel kapcsolatos folyamatokat felgyorsította, hogy az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Donald Trump 2017 óta mind az EU-val, mind pedig a NATO-val szemben erős kritikákat fogalmazott meg. Az alacsony európai költségvetési hozzájárulás miatt számos esetben például a NATO létezésének szükségességét is megkérdőjelezte.¹⁵ Kijelentéseinek azonban valamelyest ellentmond, hogy a növekvő orosz fenyegettség következtében jelentősen nőtt az Európában állomásozó amerikai haderő létszáma, többek között az Atlantic Resolve műveletnek is köszönhetően.¹⁶

¹¹ Európai Külügyi Szolgálat: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa – Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan. 2016, 5. <https://publications.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/3eaae2cf-9ac5-11e6-868c-01aa75ed71a1/language-hu> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 25.)

¹² Nicole Koenig – Marie Walter-Franke: France and Germany: Spreaheading a European Security and Defence Union? Jacques Delors Institut, Berlin. 19. 07. 2017. http://www.delorsinstitut.de/2015/wp-content/uploads/2017/07/20170719_FR-D-EU-Security_Koenig-Walter.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.); Jean-Marc Ayrault – Frank-Waltheer Steinmeier: Ein starkes Europa in einer unsicheren Welt. 2016. <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/281670/c65ad55fdee0a76fe393492d8c3e3b1a/160624-bm-am-fra-dl-data.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

¹³ Joint declaration by the Foreign Ministers of the Weimar Triangle, Frank Walter Steinmeier, Jean Marc Ayrault and Witold Waszykowski, on the future of Europe date of issue (August 28, 2016). <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/germany/the-weimar-triangle/the-weimar-meetings/article/joint-declaration-by-the-foreign-ministers-of-the-weimar-triangle-frank-walter> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

¹⁴ Una Schengen della difesa per rispondere al terrorismo. 11. 08. 2016. <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2016/08/11/una-schengen-della-difesa-per-rispondere-al-terrorismo02.html> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 25.)

¹⁵ Ashley Parker: Donald Trump Says NATO is 'Obsolete', UN is 'Political Game'. 02. 04. 2016. <https://www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/04/02/donald-trump-tells-crowd-hed-be-fine-if-nato-broke-up/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 25.)

¹⁶ U.S. Army Europe: Atlantic Resolve. <https://www.eur.army.mil/AtlanticResolve/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 25.)

1. táblázat A NATO-tagállamok védelmi kiadásai a GDP százalékában¹⁷

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Európa	1,55	1,52	1,49	1,44	1,42	1,44	1,46	1,50
Albánia	1,53	1,49	1,41	1,35	1,16	1,1	1,11	1,19
Belgium	1,04	1,04	1,01	0,98	0,92	0,92	0,91	0,93
Bulgária	1,32	1,34	1,46	1,32	1,26	1,26	1,27	1,56
Csehország	1,07	1,05	1,03	0,95	1,03	0,96	1,04	1,11
Dánia	1,31	1,35	1,23	1,96	1,12	1,17	1,16	1,21
Egyesült Királyság	2,40	2,17	2,27	1,01	2,06	2,15	2,11	2,10
Észtország	1,68	1,90	1,91	1,82	2,05	2,13	2,08	2,14
Franciaország	1,86	1,87	1,86	1,18	1,78	1,79	1,78	1,81
Görögország	2,38	2,29	2,22	0,86	2,31	2,41	2,38	2,27
Hollandia	1,26	1,23	1,16	1,51	1,12	1,15	1,16	1,35
Horvátország	1,60	1,53	1,46	1,40	1,35	1,21	1,27	1,30
Lengyelország	1,72	1,74	1,72	1,31	2,22	2,00	1,89	1,98
Lettország	1,01	0,88	0,93	0,88	1,04	1,46	1,69	2,00
Litvánia	0,79	0,76	0,76	0,38	1,14	1,49	1,73	1,96
Luxemburg	0,39	0,38	0,38	1,50	0,43	0,4	0,52	0,55
Magyarország	1,05	1,03	0,95	1,08	0,92	1,02	1,05	1,08
Montenegró	1,75	1,66	1,47	1,15	1,4	1,42	1,38	1,58
Németország	1,28	1,31	1,22	2,21	1,18	1,2	1,24	1,24
Norvégia	1,51	1,47	1,48	1,85	1,46	1,54	1,55	1,61
Olaszország	1,30	1,24	1,2	0,96	1,01	1,12	1,15	1,15
Portugália	1,49	1,41	1,44	1,35	1,33	1,27	1,24	1,36
Románia	1,29	1,22	1,28	0,99	1,45	1,41	1,72	1,93
Spanyolország	0,94	1,04	0,93	1,45	0,93	0,81	0,90	0,93
Szlovákia	1,09	1,09	0,98	0,97	1,13	1,12	1,10	1,20
Szlovénia	1,30	1,17	1,05	0,92	0,93	1,00	0,98	1,01
Törökország	1,64	1,59	1,52	2,17	1,39	1,46	1,52	1,68
Észak-Amerika								
Kanada	1,23	1,1	0,99	1,01	1,2	1,15	1,36	1,23
Amerikai Egyesült Államok	4,78	4,42	4,08	3,77	3,56	3,56	3,57	3,50
NATO összesen	2,97	2,81	2,64	2,48	2,39	2,40	2,42	2,40

¹⁷ Uo.

A NATO AZ EU GLOBÁLIS STRATÉGIÁJÁBAN

2016-tól az EU globális stratégiájának elfogadását követő végrehajtási folyamatban a két nemzetközi biztonsági szervezet között intenzívebb kapcsolat jött létre. A dokumentum hangsúlyozta, hogy az európaiaknak nagyobb felelősséget kell vállalniuk saját biztonságukért, készen állva arra, hogy elrettentsék a biztonságukat fenyegető szereplőket, valamint arra, hogy reagáljanak a külső fenyegetésekre és megvédjék magukat azoktól.

A stratégia továbbra is hangsúlyozza, hogy a NATO feladata az Unión belüli NATO-tagországok megvédése a külső támadástól. Emellett az európaiaknak képessé kell válniuk arra, hogy hozzá tudjanak járulni a kollektív erőfeszítésekhez, illetve önállóan is képesek legyenek fellépni. Megfelelő szintű ambíció és stratégiai autonómia szükséges ahhoz, hogy Európa képes legyen előmozdítani a békét és megőrizni a biztonságot határain belül és azokon túl is. A szöveg egyértelműen fogalmazza meg, hogy „*az európaiaknak képesnek kell lenniük arra, hogy megvédjék Európát [...]*.” Ebben az esetben azonban fontos hangsúlyozni, hogy a globális stratégia eredeti, angol nyelvű változata a védelem kifejezésére a NATO esetében következetesen a „*defend*”, az EU esetében pedig többnyire a „*protect*” igét használja. A magyar nyelvű fordítás sajnálatosan nem tesz különbséget a két ige között. A „*protect*” ige fordítása érdekében az „*óv*” és „*megóv*” igék megfelelőbben fejezték volna ki a stratégia megalkotóinak eredeti szándékait, azaz a két szervezet kollektív védelemmel összefüggő erőfeszítései közötti különbségtételt.

Az európai védelem többször is megjelenik a stratégiában. Mindennek jogi alapját a lisszaboni szerződésben szereplő kölcsönös segítségnyújtási (EUSZ 42.7 cikk) és szolidaritási (EUMSZ 222. cikk) kötelezettségvállalás jelenti. A szöveg azonban hangsúlyozza, hogy míg a NATO a kollektív védelem elsődleges keretét biztosítja a legtöbb tagállam számára, addig az EU elsősorban az olyan belső és külső kihívásokkal szemben kíván fellépni, mint a *terrorizmus, a hibrid fenyegetések, a kiber- és energiabiztonság, a szervezett bűnözés és a külső határok igazgatása*. Nem véletlen, hogy itt nem jelenik meg az EU kollektív védelmi szerepére történő utalás, hiszen a globális stratégia szövegezésére éppen a Brexitről szóló népszavazást megelőző kampány időszakában került sor. Az Egyesült Királyság kilépését támogató kampányban kiemelt téma volt az „*európai hadsereg*” létrehozásának terve. A szöveg megalkotói valószínűsíthetően mindenképpen el akarták kerülni, hogy a szövegből kiolvasható legyen a NATO-tól önállósodó kollektív védelmi szervezetre vagy éppen az európai hadsereg létrehozására vonatkozó utalás. A stratégia nem kollektív védelmi szervezethez, hanem *biztonsági közösségként* definiálja az Európai Uniót.

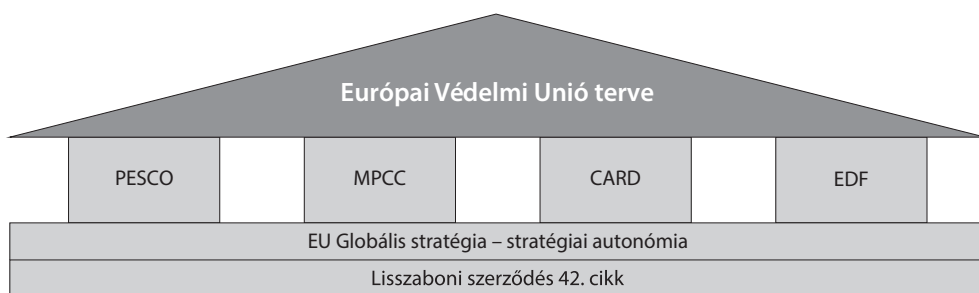
Az EU globális stratégiája a nem NATO-tagállamokat is figyelembe véve tűzi ki a NATO és az EU közötti – elsősorban a szinergiákra és a kiegészítő jellegre építő – kapcsolat megerősítésének szükségességét. A kapcsolatok megerősítése ugyanis nem érintheti e tagállamok biztonság- és védelempolitikáját. A dokumentum célkitűzései szerint az EU egyfajta biztonsági közösségként támogatja a NATO erőfeszítéseit. Mindemellett hangsúlyozza, hogy „*a hitelesebb európai védelem az Egyesült Államokkal fennálló egészséges transzatlanti partnerség szempontjából is elengedhetetlen*”.¹⁸

2016 szeptemberében a Külügyi Tanács ülésén Federica Mogherini, az EU akkori külügyi és biztonságpolitikai főképviselője ismertette a globális stratégia végrehajtásával kapcsolatos teendőket (például az EB által készített európai védelmi cselekvési tervet – European

¹⁸ Európai Külügyi Szolgálat: i. m. 14–15.

Defence Action Plan, EDAP), a NATO–EU-együttműködést és az Európai Védelmi Alap (European Defence Fund, EDF) létrehozását.¹⁹ A megfogalmazott tervekkel kapcsolatban kiemelendő Juncker akkori bizottsági elnök az Európai Parlamentben 2016. szeptember 14-én megtartott hagyományos évértékelő beszéde, amelyben többek között hangsúlyozta a védelmi területen megvalósuló szorosabb integráció szükségességét, például az uniós műveletek számára egyetlen parancsnokság felállítását.²⁰

2017-ben a globális stratégia végrehajtásával megkezdődött az európai védelmi együttműködés elmélyítését szolgáló kezdeményezések megvalósítása. A program négy pillérét: az állandó strukturált együttműködés (PESCO) alkalmazása, a védelmi kiadások koordinált éves felülvizsgálata (Co-ordinated Annual Review on Defence, CARD), a Katonai Tervezési és Végrehajtási Szolgálat (Military Planning and Conduct Capability, MPCC) létrehozása, valamint az Európai Bizottság által készített európai védelmi cselekvési terv (EDAP) alapján az Európai Védelmi Alap (EDF) felállítása jelenti.²¹

1. ábra Úton az Európai Védelmi Unió felé (Szerkesztette a szerző)

A GLOBÁLIS STRATÉGIÁT KÖVETŐEN FELÉLEDŐ KAPCSOLAT

Közvetlenül a globális stratégia elfogadását követően és az Egyesült Királyság EU-ból történő kilépésének lehetőségével a két szervezet közötti viszony erősödni látszott. 2016. július 8-án a NATO-csúcson Varsóban az EU részéről az Európai Tanács elnöke és az Európai Bizottság elnöke, illetve a NATO főtitkára *együttes nyilatkozatot írt alá az EU és a NATO közötti együttműködésről*.²² A nyilatkozat aláírását követően a két szervezet közötti együttműködés új lendületet kapott, és kiterjed a hibrid fenyegetések elleni küzdelemre, a kiberbiztonság és -védelem területeire, a védelmi képességekre, a védelmi iparra és az e területen folytatott

¹⁹ Informal Meeting of Foreign Affairs Ministers (Gymnich) 2–3 September 2016. 12. 09. 2016. <https://www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-statement/Commons/2016-09-12/HCWS141/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 25.)

²⁰ Jean-Claude Juncker: Az Unió helyzete 2016-ban: Építsünk egy jobb Európát – amely védelmet nyújt, eszközöket ad polgárai kezébe és garantálja a biztonságot. Strasbourg, 2016. 09. 14. http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_hu.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

²¹ Molnár Anna: Európai hadsereg: álom vagy valóság? In: Halm Tamás et al. (szerk.): Gazdasági, politikai és társadalmi kihívások a 21. században – Ünnepi kötet a 65 éves Halmi Péter tiszteletére. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

²² Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organisation. 08. 07. 2016. <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

kutatásra, a gyakorlatokra, valamint a nyugat-balkáni, továbbá a keleti és déli partnerek kapacitásépítési erőfeszítéseinek és ellenálló képességük megerősítésének támogatásaira.²³

A NATO tagállamai 2016-ban a varsói csúcson döntöttek arról, hogy a Szövetség az embercsempészet elleni küzdelemben támogatja az EU közös biztonság- és védelempolitika területén megvalósuló EUNAVFOR MED Sophia műveletet.²⁴ Az észak-atlanti szövetség 2016 novemberében indította el a Sea Guardian tengerbiztonsági műveletét, amely a közép-mediterrán területeken látja el feladatait.²⁵ Ez a haditengerészeti együttműködés a migrációs válság megoldásában azonban nem előzmények nélküli, hiszen a görög–török tengereken kialakult menekültválság kezelése érdekében – az EU és Törökország közötti megállapodást követően – 2016-tól a NATO szorosan együttműködött az uniós Frontex művelettel.

A varsói közös NATO–EU-nyilatkozat aláírását követően felmerült a kérdés, hogy a két szervezet által elindított folyamatot a tagállamok valós politikai akarata is követi-e, tekintettel elsősorban Donald Trumpnak az EU-val szemben tanúsított sokszor barátságtalan megnyilvánulásaira. A kétségek ellenére a szervezetek vezető képviselői által aláírt nyilatkozatban megfogalmazott célokat a NATO és az EU tagállamai is megerősítették. 2016 decemberében az EU Tanácsa és a NATO 42 közös javaslatot tett a kitűzött célok végrehajtása érdekében. Az EU Tanácsa és a NATO 2017 decemberében további új javaslatokat fogadott el az együttműködés javítása érdekében a terrorizmus elleni küzdelem, a katonai mobilitás, a nők, a béke és biztonság kérdéseinek területein. A javaslatok száma így már 74-re emelkedett.²⁶

2016 decemberében Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke, Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke és Stoltenberg NATO-főtitkár közös cikket írt a két szervezet közötti kapcsolatok új szintre emeléséről. A szerzők kiemelték, hogy a szervezetek tagjait fenyegető kihívások – a terrorizmus, a nemzetközi jogot fenyegető Oroszország, a migrációs és menekültválság, valamint a kibertámadások – következtében napjainkban már nem elegendő, hogy egymás mellett működjenek, hanem „kéz a kézben” kell a továbbiakban feladataikat ellátni.²⁷

2016 óta egyértelműen javult a két szervezet közötti együttműködés, számos találkozó, információcsere történt, illetve közös szemináriumokat és képzéseket szerveztek. Emellett fontos megemlíteni az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council, NAC) és az uniós Politikai és Biztonsági Bizottság (Political and Security Committee, PSC) közötti informális találkozókat, amelyek jelentősen segítettek a politikai szinten kitűzött célok megvalósítását.²⁸ A 2017. júniusi első előrehaladási jelentés többek között a hibrid

²³ EU Tanácsa: EU–NATO együttműködés: A Tanács következtetéseket fogadott el az együttes nyilatkozat végrehajtása céljából. 2016. 12. 16. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2016/12/06/eu-nato-joint-declaration/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

²⁴ Marsai Viktor: A migrációs diskurzus margojára III. – A líbiai válság az európai migráció tükrében. SVKK Elemzések, 2017/1. szám, 11. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-1-a-migracios-diskurzus-margojara-iii-a-lib.original.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

²⁵ Operation Sea Guardian. 27. 06. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm (Letöltés időpontja: 2018. 07. 24.)

²⁶ Council of the European Union, Council Conclusions on the Implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization (ST 14802 2017 INIT). 05. 12. 2017. <https://www.consilium.europa.eu/media/31947/st14802en17.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

²⁷ Taking EU–NATO cooperation to a new level. 13. 12. 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_139368.htm (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

²⁸ Nicole Koenig: The EU and NATO: A Partnership with a Glass Ceiling Deputy Director. Jacques Delors Institute, Berlin, 11. 2018., 3. https://www.iai.it/sites/default/files/eugs_watch_8.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

fenyegetéssel szembeni közös fellépést, a kiberbiztonság terén elért eredményeket, illetve a tengerbiztonsági területen megvalósuló műveleti szintű együttműködést emelte ki.²⁹

Az együttműködés egyik legfontosabb eredménye, hogy – finn kezdeményezésre, de az EU és a NATO támogatásával – 2017-ben Helsinkiben létrejöhett a Hibrid Tevékenységek Elleni Kiválósági Központ (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats), amelynek feladata az elsősorban az Oroszország felől érkező kiberbiztonsági kihívások, a dezinformációs műveletek és a stratégiai kommunikáció elemzése, valamint a kihívásokra hatékony és közösen koordinált válaszok kidolgozása.³⁰ Az új központ felállítása lehetőséget biztosított az Észak-atlanti Tanács és az uniós Politikai és Biztonsági Bizottság közötti informális találkozók megszervezésére, és így a hibrid fenyegetéssel szembeni koordinált fellépés kidolgozására.³¹

A 2017. novemberi második előrehaladási jelentésben első helyen szerepelt az új központ felállítása. A jelentés emellett kiemelte a tengerbiztonsági, valamint a kiberbiztonsági és a védelmi fejlesztés területeken elért eredményeket. Ezek közül kiemelte a képzések és gyakorlatok területén megvalósuló együttműködések fontosságát. A NATO-alkalmazottak például részt vehettek az Európai Unió Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség (European Union Agency for Network and Information Security, ENISA) kiberbiztonsági gyakorlatán. A fejlesztési duplikációk elkerülése érdekében folyamatossá vált az együttműködés.³²

Az önállóan működő központ munkájába 2019 januárjáig az Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Ciprus, Csehország, Dánia, az Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Hollandia, Kanada, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország, Norvégia, Olaszország, Románia, Spanyolország és Svédország kapcsolódott be. Fontos megjegyezni, hogy az új együttműködési forma a semleges EU-tagállamok (Ausztria, Finnország és Svédország), illetve a nem uniós NATO-tagok (Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Norvégia) számára is lehetővé tette a csatlakozást. A meglévő ellentétek következtében Ciprus és Törökország kezdetektől nem vesz részt a megvalósításban.³³ Magyarország mindeddig nem kapcsolódott be a helsinki székhelyű kutatóközpont munkájába, bár az illetékesek vizsgálják a belépés lehetőségét.³⁴

A NATO és az EU közötti szorosabb együttműködés másik fontos elemét a *katonai mobilitás* területén elindított kezdeményezések jelentik. Nem véletlen, hogy ennek az együttműködési formának a háttérben is az orosz fenyegetés áll. Már 2015-ben Frederick B. Hodges altábornagy, az Amerikai Egyesült Államok európai hadseregének akkori parancsnoka egy „katonai schengeni övezet” létrehozását javasolta, amelynek köszönhetően a szövetséges erők mozgása

²⁹ Progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by NATO and EU Councils on 6 December 2016. 14. 06. 2017. <https://www.consilium.europa.eu/media/23997/170614-joint-progress-report-eu-nato-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

³⁰ European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

³¹ Hybrid CoE Supports Informal NAC-PSC Discussion. 28. 09. 2018. <https://www.hybridcoe.fi/news/hybrid-coe-supports-informal-nac-psc-discussion/> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 24.)

³² Second progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by NATO and EU Councils on 6 December 2016. 29. 11. 2017. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_11/171129-2nd-Joint-progress-report-EU-NATO-eng.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

³³ European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. What is Hybrid CoE? <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

³⁴ Lásd pl. Jegyzőkönyv az Országgyűlés Külügyi bizottságának 2017. június 7-én, szerdán, 10 óra 07 perckor az Országház főemelet 55. számú tanácstermében megtartott üléséről. <https://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjvk40/KUB/1706071.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

zavartalanul történhetne Európán keresztül.³⁵ Az ötletet az EU is felkarolta, és az Európai Tanács 2017 decemberében felkérte a külügyi és biztonságpolitikai főképviselőt, az Európai Bizottságot és a tagállamokat, hogy segítsék a katonai mobilitás megvalósítását mind az állandó strukturált együttműködés (PESCO), mind pedig az EU–NATO-együttműködés keretében.³⁶

Az EU Tanácsa által 2018. március 6-án elfogadott 17 PESCO-projektjavaslat egyike, a Hollandia által vezetett katonai mobilitás (Military Mobility) épp ezt tűzte ki céljául.³⁷ Még 2018 márciusában megszületett a külügyi és biztonságpolitikai főképviselő és az Európai Bizottság közös közleménye a katonai mobilitásról szóló cselekvési tervről. E területen a két szervezet közötti hatékony együttműködés nélkül elképzelhetetlen a tervek sikeres megvalósítása, hiszen az EU jelentős szerepet játszhat a jogi, infrastrukturális és eljárási akadályok hatékony leküzdése érdekében.³⁸ 2018 júniusában az Európai Tanács ülésének napirendjén Jens Stoltenberg NATO-főtthökár is részt vett. Az EU állam- és kormányfői „üdvözlötték a PESCO és az EU–NATO-együttműködés keretében a katonai mobilitás terén elért eredményeket is. Az Európai Tanács felszólította a tagállamokat, hogy 2024-ig egyszerűsítsék és egységesítsék a vonatkozó szabályokat.”³⁹

A 2018. júliusi brüsszeli NATO-csúcstalálkozón kiadott zárónyilatkozat 72. pontja kimondja, hogy a Szövetség nem uniós tagjai továbbra is jelentős szerepet vállalnak az EU képességfejlesztési törekvéseiben. *A NATO és az EU közötti stratégiai partnerség érdekében fontos, hogy a Szövetség nem EU-tagjai is részt vegyenek ennek megvalósításában.*⁴⁰ Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az új PESCO-projektek elfogadásával párhuzamosan heves vita alakult ki az EU-n kívüli harmadik országok részvételéről az induló projektekben. Az EU tagállamainak egy része – Franciaország és Németország vezetésével – nem vagy csak nagyon szigorú feltételekkel támogatta harmadik országok, így pl. az Amerikai Egyesült Államok, Törökország, Norvégia vagy akár az Egyesült Királyság a Brexitet követő részvételét a programokban. A kelet-közép-európai országok a vitában ennél megengedőbb álláspontot képviseltek.⁴¹

2018 márciusában megjelent az EU és a NATO harmadik előrehaladási jelentése a korábban megállapodott 74 javaslat végrehajtásáról. A jelentés a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépést, a tengerbiztonsági együttműködést, a kiberbiztonság területét, a védelmi képességfejlesztést, a védelmi ipart és kutatást, a gyakorlatokat és a politikai párbeszéd területén elért eredményeket emelte ki. A jelentés hangsúlyozta, hogy a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés továbbra is kulcsszerepet tölt be az együttműködésben, hiszen a 74 javaslat közül 20 erre a területre összpontosít. A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés területein

³⁵ Top US General: We need a Military Schengen Zone Inside NATO. 18. 11. 2015. <https://www.defencematters.org/news/top-us-general-we-need-a-military-schengen-zone-inside-nato/416/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

³⁶ Koenig: i. m. 4.

³⁷ A Tanács határozata a PESCO keretében kidolgozandó projektek listájának összeállításáról. 2018. 03. 01. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6393-2018-INIT/hu/pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 24.)

³⁸ A külügyi és biztonságpolitikai főképviselő és az Európai Bizottság közös közleménye a katonai mobilitásról szóló cselekvési tervről. JOIN/2018/0005, 2018. 03. 28. <https://secure.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/082dbcc562a77e0e0162ab5a5e2a0349.do> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 24.)

³⁹ Az Európai Tanács ülése (2018. június 28.) – Következtetések. 2018. 06. 28. <https://www.consilium.europa.eu/media/35946/28-euco-final-conclusions-hu.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 24.)

⁴⁰ Brussels Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018. 30. 08. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (Letöltés időpontja: 2018. 09. 24.)

⁴¹ Battle rages over EU defence pact. 02. 10. 2018. <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/battle-rages-over-eu-defence-pact/> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 24.)

jelentős mértékben javult az együttműködés, a helsinki székhelyű Hibrid Tevékenységek Elleni Kiválósági Központ mind az uniós, mind pedig a NATO érintett szerveit támogatja, az információcsere minősége jelentős mértékben javult. Emellett a tengerbiztonsági területen is eredményeket értek el. A Földközi-tenger térségében az uniós EUNAVFOR Sophia művelet és a NATO Sea Guardian művelete az információcsere, a logisztikai támogatás és az üzemanyag-utántöltés területein tud együttműködni.⁴²

Noha a NATO 2018. júliusi brüsszeli csúcstalálkozója az amerikai elnök nyilatkozatai következtében feszült hangulatban folyt,⁴³ július 10-én, a csúcstalálkozó előtt az EU és a NATO újabb együttes nyilatkozatot írt alá a két szervezet közötti kapcsolat további mélyítése és a közös biztonsági fenyegetésekkel szembeni együttes fellépés érdekében. Az együttműködés középpontjában továbbra is a katonai mobilitás, a kiberbiztonság, a hibrid fenyegetések és a terrorizmus elleni küzdelem, illetve a nők és a biztonság kérdései állnak.⁴⁴ Az EU és a NATO közötti szervezeti együttműködés javulására azonban árnyékot vetettek Donald Trump amerikai elnöknek az európai tagállamok alacsony védelmi kiadásaira vonatkozó aggasztó kijelentései, illetve magával az Európai Unióval szemben gyakorolt álláspontja.

KÖVETKEZTETÉSEK

A 2016-os év fordulópontot jelentett az EU és a NATO közötti kapcsolatok történetében, ezt követően felgyorsultak az események. Az eddig elért részeredmények ellenére fontos hangsúlyozni, hogy az Amerikai Egyesült Államok és az EU közötti feszültségek továbbra is kétségessé teszik a hangzatos célok megvalósulását. A két szervezet közötti kapcsolat javulására elsősorban a Brexit, az orosz fenyegetés és az Amerikai Egyesült Államok változó Európa-politikája hatott. Emellett fontos megjegyezni, hogy az utóbbi években a neoliberais megközelítésen alapuló multilaterális keretekre épülő nemzetközi rendszer szétfeszülni látszik. A nemzetközi rendszerben végbemenő átrendeződés, a hagyományos hatalmi politika megerősödése, valamint az új regionális és globális hatalmak felemelkedése a kialakult, de törekeny egyensúly felborulását hozhatja magával.

A két szervezet az érték- és érdekközösség ellenére továbbra is jelentős mértékben különbözik egymástól. A különbségek ellenére azonban kiegészítik egymást. Egyrészt Európa területi védelme továbbra sem oldható meg a NATO és ezen keresztül az Amerikai Egyesült Államok hatékony részvétele nélkül. Másfelől az EU átfogó válságkezelési eszközrendszere megfelelő mértékben egészíti ki a NATO eszközeit az EU szomszédságában kialakult válságok kezelése érdekében. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az amerikai elnök ellentmondásos nyilatkozatai ellenére az európai elrettentési kezdeményezés (European Deterrence Initiative, EDI) keretein belül megerősödött az amerikai katonai jelenlét Európában.

⁴² Third progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by NATO and EU Councils on 6 December 2016, and 5 December 2017. 31. 05. 2018. <https://www.consilium.europa.eu/media/35578/third-report-ue-nato-layout-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 24.)

⁴³ Szenes Zoltán: Új székház, új feszültségek, változatlan politika – A NATO brüsszeli csúcstalálkozásának értékelése. 2018. 07. 22. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/uj-szekhaz-uj-feszultsegek-valtozatlan-politika-a-nato-brusszeli-csucstalalkozojanak-ertekelese> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 24.)

⁴⁴ Joint declaration on EU–NATO cooperation by President of the European Council Donald Tusk, President of the European Commission Jean-Claude Juncker, and Secretary General of NATO Jens Stoltenberg. 10. 07. 2018. https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 08. 24.)

Az EU védelmi önállósulási törekvései, azaz a stratégiai autonómia és hosszabb távon az Európai Védelmi Unió megvalósításának terve ismét nyugtalanságot keltettek az Amerikai Egyesült Államok és a NATO atlantista irányultságú tagjai körében. Nem véletlen, hogy 2018 után Madeleine Albright 3D-elvével kapcsolatos aggodalmak ismét a politikai viták középpontjába kerülhetnek.⁴⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A külügyi és biztonságpolitikai főképviseelő és az Európai Bizottság közös közleménye a katonai mobilitásról szóló cselekvési tervről. JOIN/2018/0005, 2018. 03. 28. <https://secure.ipex.eu/IPLEX-WEB/dossier/files/download/082dbcc562a77e0e0162ab5a5e2a0349.do>
- A Tanács határozata a PESCO keretében kidolgozandó projektek listájának összeállításáról. 2018. 03. 01. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6393-2018-INIT/hu/pdf>
- Ayrault, Jean-Marc – Steinmeier, Frank-Walter: *Ein starkes Europa in einer unsicheren Welt*. 2016. <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/281670/c65ad55fdee0a76fe393492d8c3e3b1a/160624-bm-am-fra-dl-data.pdf>
- Az Európai Tanács ülése (2018. június 28.) – Következtetések. 2018. 06. 28. <https://www.consilium.europa.eu/media/35946/28-euco-final-conclusions-hu.pdf>
- Battle rages over EU defence pact. 02. 10. 2018. <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/battle-rages-over-eu-defence-pact/>
- Brussels Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018. 30. 08. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm
- Council of the European Union, Council Conclusions on the Implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization (ST 14802 2017 INIT). 05. 12. 2017. <https://www.consilium.europa.eu/media/31947/st14802en17.pdf>
- Defence Expenditure of NATO Countries (2011–2018). 10. 07. 2018. Communique PR/CP(2018)091. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf
- Európai Külügyi Szolgálat: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa – Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan. 2016. <https://publications.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/3eaae2cf-9ac5-11e6-868c-01aa75ed71a1/language-hu>
- European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi>
- European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. What is Hybrid CoE? <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/>
- EU Tanácsa: EU–NATO együttműködés: A Tanács következtetéseket fogadott el az együttes nyilatkozat végrehajtása céljából. 2016. 12. 16. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2016/12/06/eu-nato-joint-declaration/>
- Hybrid CoE Supports Informal NAC-PSC Discussion. 28. 09. 2018. <https://www.hybridcoe.fi/news/hybrid-coe-supports-informal-nac-psc-discussion/>

⁴⁵ Nicole Koenig: EU–NATO Cooperation. Distinguishing Narrative from Substance. Jacques Delors Institute, Berlin, 20. 07. 2018. <https://www.delorsinstitut.de/en/all-publications/eu-nato-distinguishing-narrative-from-substance/> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 24.)

- Informal Meeting of Foreign Affairs Ministers (Gymnich) 2–3 September 2016. 12. 09. 2016. <https://www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-statement/Commons/2016-09-12/HCWS141/>
- Jegyzőkönyv az Országgyűlés Külügyi bizottságának 2017. június 7-én, szerdán, 10 óra 07 perckor az Országház főemelet 55. számú tanácstermében megtartott üléséről. <https://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjvk40/KUB/1706071.pdf>
- Joint declaration by the Foreign Ministers of the Weimar Triangle, Frank Walter Steinmeier, Jean Marc Ayrault and Witold Waszczykowski, on the future of Europe date of issue (August 28, 2016). <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/germany/the-weimar-triangle/the-weimar-meetings/article/joint-declaration-by-the-foreign-ministers-of-the-weimar-triangle-frank-walter>
- Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organisation. 08. 07. 2016. <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf>
- Joint declaration on EU-NATO cooperation by President of the European Council Donald Tusk, President of the European Commission Jean-Claude Juncker, and Secretary General of NATO Jens Stoltenberg. 10. 07. 2018. https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf
- Juncker, Jean-Claude: *Az Unió helyzete 2016-ban. Építsünk egy jobb Európát – amely védelmet nyújt, eszközöket ad polgárai kezébe és garantálja a biztonságot.* Strasbourg, 2016. 09. 14. http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_hu.pdf
- Koenig, Nicole: *EU–NATO Cooperation. Distinguishing Narrative from Substance.* Jacques Delors Institute, Berlin, 20. 07. 2018. <https://www.delorsinstitut.de/en/all-publications/eu-nato-distinguishing-narrative-from-substance/>
- Koenig, Nicole: *The EU and NATO: A Partnership with a Glass Ceiling* Deputy Director. Jacques Delors Institute, Berlin, 11. 2018. https://www.iai.it/sites/default/files/eugs_watch_8.pdf
- Koenig, Nicole – Walter-Franke, Marie: *France and Germany: Spreaheading a European Security and Defence Union?* Jacques Delors Institut, Berlin. 19. 07. 2017. http://www.delorsinstitut.de/2015/wp-content/uploads/2017/07/20170719_FR-D-EU-Security_Koenig-Walter.pdf
- Major, Claudia: *A Civil-Military Headquarters for the EU – The Weimar Triangle Initiative Fuels the Current ebate.* In: Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs. 12. 2010. https://www.files.ethz.ch/isn/125738/2010_12_31_mjr_English.pdf
- Marsai Viktor: *A migrációs diskurzus margójára III. – A libiai válság az európai migráció tükrében.* SVKK Elemzések, 2017/1. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-1-a-migracios-diskurzus-margojara-iii-a-lib.original.pdf>
- Marsai Viktor – Molnár Anna – Wagner Péter (szerk.): *Nemzetközi biztonsági szervezetek.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei.* Dialóg Campus Kiadó, 2018. https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_Az_Europai_Unio_kulkapcsolati_rendszere.pdf
- Molnár Anna: *Európai hadsereg: álom vagy valóság?* In: Halm Tamás – Hurta Hilda – Koller Boglárka (szerk.): *Gazdasági, politikai és társadalmi kihívások a 21. században – Ünnepi kötet a 65 éves Halmai Péter tiszteletére.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- NATO and the EU: Time for a New Chapter – Keynote speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer. 29. 01. 2007. <https://www.nato.int/docu/speech/2007/s070129b.html>
- Operation Sea Guardian. 27. 06. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm
- Parker, Ashley: *Donald Trump Says NATO is 'Obsolete', UN is 'Political Game'.* 02. 04. 2016. <https://www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/04/02/donald-trump-tells-crowd-hed-be-fine-if-nato-broke-up/>

- Presidency Conclusions – Cologne 3 and 4 June 1999. 06. 1999. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/57886.pdf
- Presidency Conclusions Helsinki European Council, Helsinki European Council, Annex IV of the 10 and 11 December 1999. http://www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm#IV
- Progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by NATO and EU Councils on 6 December 2016. 14. 06. 2017. <https://www.consilium.europa.eu/media/23997/170614-joint-progress-report-eu-nato-en.pdf>
- Raik, Kristi – Järvenpää, Pauli: *A New Era of EU–NATO Cooperation: How to Make the Best of a Marriage of Necessity*. International Centre for Defence and Security, Tallinn, 05. 2017. https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_A_New_Era_of_EU-NATO.pdf
- Second progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by NATO and EU Councils on 6 December 2016. 29. 11. 2017. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_11/171129-2nd-Joint-progress-report-EU-NATO-eng.pdf
- Solana, Javier: *More Union in European Defence. Report of a CEPS Task Force*. Centre for European Policy Studies, Brussels, 12. 2015. <https://www.ceps.eu/system/files/TFonEuropeanDefence.pdf>
- Szenes Zoltán: *Új székház, új feszültségek, változatlan politika – A NATO brüsszeli csúcstalálkozójának értékelése*. 2018. 07. 22. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/uj-szekhaz-uj-feszultsegek-valtozatlan-politika-a-nato-brusszeli-csucstalalkozojanak-ertekelese>
- Taking EU–NATO cooperation to a new level. 13. 12. 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_139368.htm
- Third progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by NATO and EU Councils on 6 December 2016, and 5 December 2017. 31. 05. 2018. <https://www.consilium.europa.eu/media/35578/third-report-ue-nato-layout-en.pdf>
- Top US General: We need a Military Schengen Zone Inside NATO. 18. 11. 2015. <https://www.defencematters.org/news/top-us-general-we-need-a-military-schengen-zone-inside-nato/416/>
- U.S. Army Europe: Atlantic Resolve. <https://www.eur.army.mil/AtlanticResolve/>
- Una Schengen della difesa per rispondere al terrorismo. 11. 08. 2016. <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2016/08/11/una-schengen-della-difesa-per-rispondere-al-terrorismo02.html>

Fekete-Karydis Klára t. őrnagy – Lázár Bence főhadnagy:

A KIBERVÉDELMI STRATÉGIÁK FEJLŐDÉSE, KIBERVÉDELMI KIHÍVÁSOK, AKTUALITÁSOK (2.)

Az Európai Unió kiberbiztonsági szabályozása 2013-tól napjainkig

ÖSSZEFOGLALÓ: A kibervédelem aktualitása hazai és nemzetközi szinten is megkérdőjelezhetetlenné vált, ami a jelenség körüli stratégiák, képzési programok és szakmai fórumok számának gyors növekedésében is megmutatkozik. Az illegális tevékenységek és a terrorizmus új kapcsolódási pontjai egyúttal azt is megkövetelik a kormányzattól, annak illetékes szerveitől, ügynökségeitől és tisztviselőitől, hogy csak egy kevesek által értett technológia által megtestesített jelenséget szabályozzanak, és továbbfejleszték a gyorsan változó technológiákkal szembeni védelmet és társadalmi ellenállást. A tanulmány második részében a szerzők közelebbről is bemutatják a kibertér, a kibertérből érkező fenyegetések típusait és az ott zajló trendeket. Vizsgálják a kibervédelem területén jelentkező fő kockázatokat, kihívásokat és fenyegetéseket, illetve hogy mi szükséges egy a kibertámadásokra hatékonyan reagáló nemzeti és nemzetközi rendszer működtetéséhez.

KULCSSZAVAK: kiberstratégia, kritikus információs infrastruktúra, terrorizmus, kiberbiztonság, NATO, Európai Unió, kibertámadás, hibrid hadviselés, haderőfejlesztés, kibervédelem, Magyar Honvédség

BEVEZETÉS

A technológiai forradalom, az információs és a kommunikációs rendszerek példátlanul gyors fejlődése és a posztmodern társadalmi és üzleti kapcsolattartás és a közösségi média eszköztára új alapokra helyezte a nemzeten belüli és a nemzetközi érintkezés platformjait. A 21. századi ember végleg szakítani látszik a hagyományos kommunikációs csatornákkal, és legyen szó társas vagy üzleti kapcsolatokról, részben a költséghatékonyság szempontjainak, részben a megváltozott szokásoknak megfelelően egyre inkább áttevődik mindennapi életünk a kibertérbe. Ez azonban azt is jelenti, hogy mindennapi biztonságunk egy jelentős hányada is e szférába került, hiszen elektromosság és internet nélkül egyszerűen nem működne a ma ismert világunk. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a hagyományos fenyegetések típusai vagy pusztító ereje lecsökkent volna. Ez azt jelenti, hogy a konvencionális veszélyforrások mellett egy új dimenzió nyílt, így biztonságunk és az annak védelmére hivatott erők feladatköre még komplexebbé – és sebezhetőbbé – vált.

A kiberbiztonság azokat a biztosítékokat és intézkedéseket jelenti, amelyek segítségével mind a polgári, mind a katonai területeken egyaránt megvédhető a virtuális tér azoktól a fenyegetésektől, amelyek azok összefüggő hálózataival és információs infrastruktúráival kapcsolatosak, vagy amelyek károsíthatják ezeket. A kiberbiztonság célja a hálózatok és

az infrastruktúra rendelkezésre állásának és integritásának, valamint a benne lévő információk titkosságának megőrzése.

AZ EURÓPAI UNIÓ KIBERVÉDELMI SZABÁLYOZÁSA 2013-TÓL

2013 mérföldkö volt az EU kibervédelmi építkezésében, ekkor született meg a „kibervédelmi törvény” néven is ismert dokumentum, az Európai Bizottság és az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának főképviseelőjének közös közleménye (2013. február 07.). Az Európai Unió Kiberbiztonsági Stratégiája: egy nyílt, biztonságos és megbízható kibertér (JOIN/2013/01),¹ melynek fő tartalmi elemei között már robusztusan megjelennek a kibervédelem katonai és műveleti vonatkozásai is. A kiberbiztonsági alapelvek legfontosabb mondanivalója, hogy stratégiaileg azonos szintre helyezi a digitális teret a fizikai térrel, valamint a rájuk vonatkozó jogi szabályozás, védelem és irányítás kérdéseinek fontosságát. Az uniós jövőképet öt, a kiemelt kihívásokra reagáló stratégiai prioritásban foglalja össze:

1. a kibertámadásokkal szembeni ellenálló képesség elérése a tudatosság javításán keresztül;
2. a számítástechnikai bűnözés drasztikus csökkentése, a dokumentum ennek érdekében szigorú és hatékony jogszabályok bevezetését és hatékonyabb uniós szintű koordinációt sürget;
3. a kibervédelmi politika és képességek kifejlesztése a közös biztonság- és védelempolitika (KBVP) tekintetében;
4. a kiberbiztonsági ipari és a technológiai erőforrások fejlesztése kiemelten a kibervédelmi termékek egységes piacának előmozdítása és a kutatás-fejlesztési célú beruházások és az innováció ösztönzése révén;
5. összefüggő nemzetközi szakpolitika létrehozása a kibertér vonatkozásában az Európai Unió számára és az Unió alapértékeinek támogatása;² ennek érdekében beemeli a kibertérrel kapcsolatos kérdéseket az Unió külkapcsolataiba és a közös kül- és biztonságpolitikába, ideértve az Európa Tanácsot, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetet (OECD³), az ENSZ-t, az EBESZ-t, a NATO-t, az Afrikai Uniót (AU), a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségét (ASEAN⁴) és az Amerikai Államok Szervezetét (OAS⁵), valamint előirányozza a kiberbiztonsággal kapcsolatos kapacitásépítést és az ellenállóképes információs infrastruktúrák fejlesztését harmadik országokban.

¹ Közös közlemény az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az Európai Unió kiberbiztonsági stratégiája: Nyílt, megbízható és biztonságos kibertér /* JOIN/2013/01 final */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:52013JC0001> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

² Uo. 2. bek.

³ Organisation for Economic Co-operation and Development.

⁴ Association of Southeast Asian Nations.

⁵ Organization of American States.

Szintén ebben az évben az Európai Parlament és a Tanács az információs rendszerek elleni támadásokról adott ki egy irányelvet,⁶ melynek célja egyrészt a kritikus infrastruktúra védelmének erősítése volt az által, hogy a bűncselekmények tényállására és vonatkozó szankcióikra vonatkozó minimumszabályok megállapítása révén közelítse a tagállamok büntetőjogát az információs rendszerek elleni támadások terén. Másrészt azt is célul tűzte ki, hogy javítsa a tagállamok illetékes hatóságai, így a rendőrség és az egyéb bűnüldözési szakszolgálatok, valamint az Unió illetékes szakosított ügynökségei és szervei – például az Eurojust, az Europol és annak a számítástechnikai bűnözés elleni európai központja –, valamint az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség (ENISA⁷) közötti együttműködést.

Megjelent továbbá a Tanács határozata is az EU-minősített adatok védelmét szolgáló biztonsági szabályokról⁸ azzal a céllal, hogy egyenértékű védelem valósuljon meg a Tanács tulajdonában lévő EU-minősített adatok tekintetében annak más uniós intézményekkel, szervekkel, hivatalokkal és ügynökségekkel való megosztása során, valamint a tagállamok illetékes hatóságai és azok szerződéses vállalkozói tekintetében. Az Eurobarométer annuális kiberbiztonsági kérdőíveinek ismétlődő kérdései alapján kirajzolódó idősorok növekvő tendenciát mutattak a kiberbűnözéssel kapcsolatos aggodalmak terén. 2014-ben⁹ már az uniós polgárok 85%-a vélte úgy, hogy növekszik a kiberbűnözésnek való kitettség, vagyis kiberbűnözők áldozatává válhat, így az Európai Parlament és a Tanács közös rendeletet bocsátott ki a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról.¹⁰ Nem volt tehát meglepetés, hogy az Unió 2015-ös biztonsági agendájának három prioritása közül az egyik a kiberbiztonság volt. A dokumentum ugyanabban a felfogásban és szerkezetben tárgyalja a kiberbűnözést, mint a NATO 2011-es kibervédelmi koncepciója, vagyis a terrorizmussal, a szervezett bűnözéssel és a hibrid fenyegetésekkel is összefüggésben.

2016-ban két kulcsfontosságú dokumentumot fogadtak el Brüsszelben: az EU új biztonsági stratégiáját *Közös jövőkép, közös fellépés: erősebb Európa – globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan*¹¹ címmel, valamint a hálózati és információs rendszerekkel (NIS¹²) kapcsolatos direktívát. Az Állam- és Kormányfők Európai Tanácsa 2016. június 28-án fogadta el a Federica Mogherini felügyelete alatt készült új, globális európai biztonsági stratégiát, melynek alig van olyan pontja, mely ne említene

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve (2013. augusztus 12.) az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&from=fr> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 25.)

⁷ European Network and Information Security Agency.

⁸ A Tanács határozata (2013. szeptember 23.) az EU-minősített adatok védelmét szolgáló biztonsági szabályokról (2013/488/EU). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:274:0001:0050:HU:PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 25.)

⁹ Special Eurobarometer 423 on Cyber Security. Report, 02. 2015. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_423_en.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

¹⁰ Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32014R0910> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 05.)

¹¹ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 03. 25.)

¹² Network and Information Systems.

a kibervédelmet. A kiberbiztonság a dokumentum által meghatározott öt prioritás közül négyben jelenik meg explicit módon, nevezetesen a 3. rész 1. (Uniónk biztonsága), 2. (Állami és társadalmi ellenálló képesség az Uniótól keletre és délre), 4. (Együttműködésen alapuló regionális berendezkedések) és 5. (Globális kormányzás a 21. században) pontjában, valamint a 4. (Az elképzeléstől az intézkedésig) részben.

A stratégia tartalmilag és szerkezetileg is a nemzetközi biztonsági architektúrákban már kialakult módon tárgyalja a kiberbiztonság és a kibervédelem tárgykörét, új elemként hangsúlyozva, hogy támadás esetén az Unió segítséget nyújt tagállamainak a gyors helyreállításban.¹³ A dokumentum „előretékinő kiberszereplőként” (*forward-looking cyber player*) adresszálja az EU-t, mely a digitális világban is megvédi értékeit, és egy szabad és biztonságos globális internetet promotál.¹⁴ Ezen értékek közé emeli be az információ szabad áramlását a személyek, valamint a termékek és szolgáltatások szabad áramlása mellé, s egyben felelős viselkedést biztosító egyezményeket is sürget az államok részéről.¹⁵ Mindezekhez természetesen átfogó feladatrendszer delegál, mely a kritikus (információs) infrastruktúra, az adatvédelem, az állampolgárok és a szektorális szereplők védelmén túl a kiberdiplomáciára, a globális együttműködésre és a multilaterális digitális kormányzásra is kiterjed.¹⁶

A technológiai fejlődés tekintetében új együttműködést hirdet a dokumentum a versenyszférával,¹⁷ miszerint a megcélzott képességek akkor érhetőek el és tarthatók fenn, ha a védelmi együttműködést normának tekintjük, és az önkéntes megközelítés valós elköteleződésé alakul. Aláhúzza továbbá, hogy az európai stratégiai autonómiához és a KKBP hitelességéhez elengedhetetlen egy fenntartható, innovatív és versenyképes európai védelmi ipar. Nyolc nappal később fogadta el az Európai Parlament a kiberbiztonsági szabályozás letéteményesének számító irányelvet, mely 2016 augusztusában lépett hatályba. A NIS Direktíva¹⁸ széles körű javaslatcsomagot fogalmaz meg a hálózati és információs rendszerek biztonsági szintjének növelésére irányuló intézkedésekre az Unió gazdasága és társadalma szempontjából létfontosságú szolgáltatások biztosítása érdekében. Az irányelvet a tagállamoknak 2018. május 9-ig kellett átültetniük saját jogrendszerükbe, a kiberbiztonsággal kapcsolatos alapvető szolgáltatások szereplőinek beazonosítására pedig 2018. november 9. volt a határidő.

A NIS direktíva adja az EU kiberbiztonságának növeléséhez szükséges intézkedések jogi keretét, de gyakorlati útmutatással¹⁹ is szolgál, például a legjobb gyakorlatok bemutatása és bizonyos bekezdések értelmezése, magyarázata. Az intézkedéscsomag három pillére a tagállamok:

¹³ Shared Vision Common Action: i. m. 21.

¹⁴ Uo. 21., 42.

¹⁵ Uo. 42.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. 45.

¹⁸ The Directive on security of network and information systems (NIS Directive), Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union, Official Journal of the European Union, L 194/1, 19. 07. 2016. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.194.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2016:194:TOC (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

¹⁹ NIS Toolkit.

- *felkészültsége* – az illetékes hatóságok kijelölése, a számítógép-biztonsági eseményekre reagáló csoportok, vagyis a CSIRT-ek²⁰ és kompetens hálózati és információbiztonsági hivatalok felállítása,²¹ valamint a nemzeti kiberbiztonsági stratégiák elfogadása és a nemzeti kapcsolattartó pont kijelölése (amennyiben egynél több illetékes hatóság van).

Az illetékes hatóságok felelősségi körébe utalja:

- az alapvető szolgáltatásokat nyújtók (kiber)biztonsági szabályzatainak értékelését;
- a digitális szolgáltatók felügyeletét;
- a részvételt az együttműködési csoport munkájában (melynek tagjai a tagállamok illetékes hálózati és információbiztonsági hatóságai, az Európai Bizottság és az ENISA);
- szükség esetén a nyilvánosság tájékoztatását (a bizalmas adatkezelés szabályainak betartásával);
- a kötelező érvényű utasítások kiadását a kiberbiztonság folyamatos szinten tartása és fejlesztése érdekében.

A CSIRT felelősségi körébe utalja:

- a kiberbiztonsági események nyomon követését és a rájuk történő reagálást;
 - a kockázat- és eseményelemzést;
 - az együttműködést a CSIRT-ek között és a privát szférával;
 - a szabványosított gyakorlatok alkalmazásának szorgalmazását a biztonsági események és a kockázatok kezelésében, valamint az információk osztályozása tekintetében.²²
- *együttműködése* – melyben minden tagállam részt vesz, s mely kiterjed:
 - a stratégiai együttműködésre;
 - az információmegosztásra;
 - a műveleti együttműködésre;
 - a műszaki együttműködésre;
 - útmutatás biztosítására a CSIRT felé;
 - segítségnyújtásra a tagállamok kiberbiztonsági képességei kiépítésében;
 - a jó gyakorlatok átadására;
 - a biztonsági eseményekkel kapcsolatban tett bejelentések alapján hozott szabályok megvitatására.²³
 - *interszektorális biztonsági kultúrája* – mely egyaránt fontos a polgárok és a gazdaság szempontjából, főként az energetikai, a közlekedési, a vízi és a pénzügyi szektorban,²⁴ ahol egy kibertámadás az alapvető szolgáltatás zavarát okozhatja. A kulcsfontosságú szolgáltatóknak meg kell felelniük az irányelvben meghatározott biztonsági és jelentési követelményeknek, továbbá kötelezettséget kell vállalniuk arra vonatkozóan, hogy megfelelő biztonsági intézkedéseket hozzanak és tájékoztassák az érintett nemzeti hatóságokat a súlyos eseményekről. Az irányelv ezen része összességében igyekszik előmozdítani a kockázatkezelés kultúráját.

²⁰ Computer Security Incident Response Team.

²¹ Ideértve a NIS tekintetében illetékes hatóságokat és az adatvédelmi hatóságokat is.

²² Hálózati és információs rendszerek kiberbiztonsága – Összefoglaló az alábbi dokumentumról: (EU) 2016/1148 irányelv – hálózati és információs rendszerek kiberbiztonsága. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4314915&from=HU> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 05.)

²³ Hálózati és információs rendszerek kiberbiztonsága. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=LEGISSUM:4314915> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

²⁴ Beleértve a bankokat, a pénzintézeteket, a pénzügyi piacok és a pénzügyi piaci infrastruktúrát.

A direktíva nagy hangsúlyt fektet az oktatási, tájékoztató és képzési programokra, a kutatás és fejlesztés tervezésére, valamint a kockázatok azonosítására és előrejelzésére, továbbá hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat helyez kilátásba a direktíva feltételei alkalmazásának biztosítása érdekében. Az Európai Bizottság elkötelezett az irányelv implementációjáért, és periodikusan szabályozza a végrehajtás menetét és egyes aspektusait.^{25,26,27}

2017 szeptemberében értékelték a 2013-as kiberbiztonsági stratégia eredményeit,²⁸ megszületett a nagyszabású kiberbiztonsági eseményekre és válsághelyzetekre történő összehangolt reagálásról szóló bizottsági ajánlás,²⁹ valamint az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőinek közös közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak *Ellenálló képesség, elrettentés és védelem – Az Unió erőteljes kiberbiztonságának kiépítése* címmel.³⁰ Ez a közös közlemény a közös megközelítés és a holisztikus szemlélet jegyében íródott, átfogó javaslatcsomagot tartalmaz egyfelől az uniós intézmények, a tagállamok, a privát szféra és a társadalom, másfelől a gazdaság, a digitális egységes piac, a demokrácia, a szabadságjogok és az európai értékek kibertámadásokkal szembeni védelmére azzal a céllal, hogy a kiberbiztonság az Európai Unió digitális társadalmában központi szerepet kapjon.

Mindezt annak figyelembevételével, hogy:

- a kiberbiztonsági eszközök a nemzetbiztonsági struktúrák részeként tagállami kézben vannak;
- a kibertámadások határokon átnyúló jellege miatt e téren alapvető szükséglet a nemzetközi együttműködés;
- az állami szereplők (is) egyre gyakrabban alkalmaznak diszkrétebb kibereszközöket a hagyományos katonai eszközök helyett geopolitikai céljaik elérésére;
- az internetet használó polgári lakosság majdnem egésze érzékel rosszindulatú kibertevékenységet;

²⁵ A Bizottság (EU) 2017/179 végrehajtási határozata (2017. február 1.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló (EU) 2016/1148 európai parlamenti és tanácsi irányelv 11. cikkének (5) bekezdése értelmében az együttműködési csoport működéséhez szükséges eljárásrend megállapításáról. HL L 28., 2017. 02. 02., 73–77. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32017D0179> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 25.)

²⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: A kiberbiztonsági irányelv maximális kihasználása – a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló 1148/2016/EU irányelv hatékony végrehajtása felé (COM(2017) 476 final 2, 2017. 10. 04.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0476> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

²⁷ A Bizottság (EU) 2018/151 végrehajtási rendelete (2018. január 30.) a hálózati és információs rendszerek biztonságát fenyegető kockázatok kezelése céljából a digitális szolgáltatók által figyelembe veendő elemek és a biztonsági események hatása jelentőségének megállapítására szolgáló paraméterek pontosabb meghatározása tekintetében az (EU) 2016/1148 európai parlamenti és tanácsi irányelv alkalmazására vonatkozó szabályok meghatározásáról (HL L 26., 2018. 01. 31., 48–51.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0151&from=BG> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

²⁸ Commission Staff Working Document, Assessment of the EU 2013 Cybersecurity Strategy, European Commission, Brussels, 13. 09. 2017. SWD(2017) 295 final. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/other/SWD-2017-295-F1-EN-0-0.PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 25.)

²⁹ Commission Recommendation (EU) 2017/1584 of 13 September 2017 on coordinated response to large-scale cybersecurity incidents and crises. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32017H1584> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

³⁰ Joint Communication to the European parliament and the Council: Resilience, Deterrence and Defence: Building strong cybersecurity for the EU, European Commission, Brussels, 13. 09. 2017. JOIN(2017) 450 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52017JC0450> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 09.)

- 2020-ra a dolgot internetét³¹ alkotó több tízmilliárd eszköz fog csatlakozni az internethez;
- az uniós kiberbiztonsági piac bővülése akadályokba ütközik, melyek közül legjelentősebb az egységes kiberbiztonsági tanúsítási keretrendszer hiánya;
- egyes ágazatok egyedi problémákkal szembesülnek;
- az új digitális technológiák felelősségi kérdéseket vetnek fel;
- elemi fontosságú egy gyors és hatékony vészhelyzeti reagálórendszer kiépítése;
- elengedhetetlen a kiberbiztonsági képességek tagállami és uniós megerősítése;
- a kiberhigiéniának minden életkorban, minden szektorban, minden szinten és minden szakterületen biztosítottak kell lennie;
- a kiberbiztonsági eszközöknek elérhetőnek kell lenniük a vállalkozások és a magánszemélyek számára is;
- a kiberbűncselekmények kivizsgálásának, illetve a kiberbűnözők büntető eljárás alá vonásának lépést kell tartaniuk a kiberbűnözés növekedési ütemével és fejlődésével;
- nagy a kiber- és a hibrid fenyegetések metszete;
- a nemzetközi jog és különösen az ENSZ Alapokmánya a kibertérben is érvényesül.

A dokumentum összehangolt módon erősíti tovább az Európai Unió kiberbiztonsági struktúráit és kapacitásait a következő eszközökkel:

- az ellenálló képesség kialakításának érdekében a köz- és a privát szféra mellé a társadalmat is beemeli a nemzeti és az uniós kiberbiztonsági együttműködésbe;
- lehetővé teszi a stratégiai függetlenség és a reziliencia kialakítását;
- egységes keretbe foglalja a kiberellenálló képesség munkafolyamatait, rendszerezi azokat a szakterületeket, melyekkel korábban is foglalkozott az EU és kiegészíti azokat;
- az EU áttér a reaktív megközelítésről a proaktív megközelítésre;
- lendületet ad a kiberbiztonsági termékek és szolgáltatások Unión belüli előállításának és az egységes kiberbiztonsági piacnak;
- kiterjeszti az ENISA mandátumát,
- elősegíti az Unión belüli információcserét;
- előírja egy uniós kiberbiztonsági tanúsítási keretrendszert;
- ágazatspecifikus stratégiákat szorgalmaz az általános kiberbiztonsági stratégiák kiegészítésére, különösen a pénzügyi szolgáltatások, a szállítás és az energetika területén;
- szorgalmazza a kiberbiztonság beépítését a kereskedelmi és beruházási szakpolitikákba, különös tekintettel a kritikus technológiákkal kapcsolatos külföldi felvásárlások és befektetések szűrésére, valamint a külkereskedelem szabályozásának modernizálására;
- felvállalja, hogy megvizsgálja egy kiberbiztonsági vészhelyzet-elhárítási alap létrehozásának lehetőségét;
- tervezetben ismerteti, hogy hogyan illeszthető be a kiberbiztonság a meglévő válságkezelési mechanizmusokba, meghatározva a tagállamok közötti, illetve a tagállamok és az uniós szervek, szervezeti egységek együttműködésének mikéntjét;
- javaslatot tesz egy európai kiberbiztonsági kutatási és kompetenciaközpont létrehozására;
- javasolja a kutatási erőfeszítések összevonását;
- előírja a digitális piacon használt termékek és szolgáltatások titkosításának felmérését szolgáló kapacitás kialakítását;
- előmozdítja a biztonságos internetes kereskedelmet;

³¹ Internet of Things – IOT.

- az IKT-szakembereken túl kiterjeszti a kibershigiéniái képzést a többi ágazatban dolgozókra, a közszférában dolgozókra és az iskolákra, lendületet adva a kiberbiztonsági tananyag fejlesztésének;
- elősegíti a kibertudatosság fejlesztését;
- javaslatot tesz egy egyablakos tájékoztató portál kialakítására, a kiberbiztonsági eszköztár bővítésére az e-kormányzásban, illetve tájékoztató kampányokra;
- előírányozza egy kibervédelmi képzési és oktatási platform létrehozását;
- előmozdítja a bűnözésre történő reagálás fokozását;
- szorgalmazza a bilaterális és multilaterális együttműködést;
- támogatja a kiberbiztonsági fejlesztési együttműködést harmadik országokkal;
- elősegíti a kibertámadások elhárítását a tagállami védelmi kapacitások szinergiájának növelésére vonatkozó javaslatokkal;
- biztosítja a kibervédelem érvényesülését a KBVP-műveletekben;
- megerősíti az Unió kiberbiztonsági kapacitásbővítési képességét;
- biztosítja a fokozott EU–NATO kibervédelmi együttműködést;
- előírányozza az állandó strukturált együttműködési (PESCO³²) kezdeményezések és az Európai Védelmi Alapnak (EDF³³) a felhasználását a kibervédelmi projektek támogatására.

Globális összehasonlításban megkérdőjelezhetetlen Európa vezető szerepe (lásd 1. táblázat), fontos azonban megjegyezni, hogy az Egyesült Államok, Kanada és Brazília szigeteket képeznek az amerikai kontinensen kibervédelmi szempontból, és a kontinens átlaga messze alulmúlja e három ország képességeit.

1. táblázat *A világ régióinak kiberbiztonsági értékelése*³⁴

Régió	Jogi	Technikai	Szervezeti	Kapacitás-fejlesztés	Együttműködés	Átlag
Afrikai államok	0,29	0,18	0,16	0,17	0,25	0,21
Amerikai államok	0,40	0,30	0,24	0,28	0,26	0,30
Arab államok	0,44	0,33	0,27	0,34	0,29	0,33
Ázsia és a Csendes-óceán térsége	0,43	0,38	0,31	0,34	0,39	0,37
Független Államok Közössége	0,58	0,42	0,37	0,38	0,40	0,43
Európai térség	0,61	0,60	0,45	0,49	0,46	0,52
Átlag	0,46	0,37	0,30	0,33	0,34	0,36

³² Permanent Structured Cooperation.

³³ European Defence Fund.

³⁴ Global Cybersecurity Index (GCI) 2017. 25. Fig. 6.1. https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/d-str-gci.01-2017-pdf-e.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

2018 első félévében három, második félévében két területen történt előrelépés a kibervédelemben. Januárban adta ki a Bizottság a digitális oktatási cselekvési tervről szóló Közleményét,³⁵ melynek segítségével ismét a gyermekek és a fiatalok védelme került az Unió fókuszába olyan kihívásokkal szemben, mint az internetes zaklatás³⁶ és a radikalizáció, és olyan kompetenciák kialakítása kapcsán, mint a kibershigiénia és az online biztonság. Áprilisban az online dezinformációs kampányok kezeléséről jelent meg egy bizottsági közlemény³⁷ a kibertérben folytatott információs hadviseléssel szembeni védelem érdekében, melyben már gyakorlati szempontból jelenik meg a kibertámadások és a hibrid hadviselés metszete, illetve ezek kombinációja.

Az EU vezetőinek májusi, informális találkozásán is elhangzott közlemény,³⁸ mely a digitális egységes piac adatvédelméről szól, szorgalmazva a NIS Direktíva maradéktalan implementációját minden tagállamban, és javasolva, hogy a kibervédelem hatékony elrettentéssel párosuljon. Ösztözl a kutatás, a technológia, az innováció és az ipari együttműködés került az EU csúcsszerveinek napirendjére két olyan javaslattal, melyek a kiberbiztonsági szaktudás eredményorientált fókuszálására és a gazdasági értelemben is mérhető kibervédelmi ipari fejlesztésre irányultak. Utóbbi azért is elemi fontosságú, mert az élenjáró kiberbiztonsági termékek és szolgáltatások Unión belüli előállítására nem pusztán gazdasági, de biztonsági szempontból is elemi fontosságúak. Az első javaslat a Digitális Európa Program³⁹ elindítására, a második egy Európai Kibervédelmi Ipari, Technológiai és Kutatási Kompetenciaközpont és a kapcsolódó nemzeti koordinációs központok létrehozására irányul.⁴⁰

³⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Digital Education Action Plan, {SWD(2018) 12 final}. European Commission, Brussels, 17. 01. 2018. COM(2018) 22 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A22%3AFIN> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

³⁶ Cyber bullying.

³⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Tackling online disinformation: a European Approach, COM/2018/236 final, European Commission, Brussels, 26. 04. 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 05.)

³⁸ Communication from the Commission, Completing a trusted Digital Single Market for all The European Commission's contribution to the Informal EU Leaders' meeting on data protection and the Digital Single Market in Sofia on 16 May 2018. European Commission, Brussels, 15. 05. 2018. COM(2018) 320 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52018DC0320> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 09.)

³⁹ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Digital Europe programme for the period 2021–2027, {SEC(2018) 289 final} {SWD(2018) 305 final} {SWD(2018) 306 final} – Outcome of the European Parliament's proceedings (Strasbourg, 10 to 13 December 2018), COM/2018/434 final – 2018/0227 (COD), ST 15317 2018 INIT. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A434%3AFIN> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

⁴⁰ Proposal for a Regulation of the Parliament and the Council establishing the European Cybersecurity Industrial, Technology and Research Competence Centre and the Network of National Coordination Centres. A contribution from the European Commission to the Leaders' meeting in Salzburg on 19–20 September 2018. {SEC(2018) 396 final} – {SWD(2018) 403 final} – {SWD(2018) 404 final}. European Commission, Brussels, 12. 09. 2018, COM(2018) 630 final, 2018/0328 (COD). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/proposal-regulation-establishing-european-cybersecurity-industrial-technology-and-research> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

2019 első negyedében is gyorsult az ütem a szabályozás terén. Egyfelől az uniós intézmények biztonságát szolgáló határozat született a személyes adatok védelme tekintetében,^{41,42} illetve folyamatban van az ENISA mandátumának újabb felülvizsgálata,⁴³ továbbá megjelent a biztonsági unió megvalósítására vonatkozó legfrissebb, 18. helyzetjelentés,⁴⁴ illetve kidolgozás alatt van a terrorista tartalmak online terjesztésének prevencióját célzó szabályozás is.⁴⁵

2. táblázat Az EU-tagállamok osztályozása a GCI értéke szerint⁴⁶

< 40%	40–50%	50–60%	60–70%	70–80%	80–90%
(3)	(2)	(7)	(10)	(4)	(2)
			7. LV		
			8. DE		
			9. IE		
		17. HR	10. BE		
		18. RO	11. AT		
		19. BG	12. IT		
		20. HU	13. PL	3. UK	
26. MT		21. ES	14. DK	4. NL	
27. SK	24. CY	22. PT	15. CZ	5. FI	1. EE
28. SL	25. GR	23. LT	16. LU	6. SE	2. FR

⁴¹ Commission Decision (EU) 2019/236, of 7 February 2019, laying down internal rules concerning the provision of information to data subjects and the restriction of certain of their rights in the context of the processing of personal data by the European Commission for the purposes of internal security of the Union institutions. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553600741335&uri=CELEX:32019D0236> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

⁴² Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU, Euratom) No 1141/2014 of the European Parliament and of the Council as regards a verification procedure related to infringements of rules on the protection of personal data in the context of elections to the European Parliament. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553600033549&uri=CONSIL:PE_14_2019_INIT (Letöltés időpontja: 2019. 04. 10.)

⁴³ Proposal for a Regulation of the Parliament and the Council on ENISA, the „EU Cybersecurity Agency”, and repealing Regulation (EU) 526/2013, and on Information and Communication Technology cybersecurity certification („Cybersecurity Act”) – Outcome of the European Parliament’s first reading (Strasbourg, 11 to 14 March 2019), ST 6938 2019 INIT. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553599477720&uri=CONSIL:ST_6938_2019_INIT (Letöltés időpontja: 2019. 03. 22.)

⁴⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council, Eighteenth Progress Report towards an effective and genuine Security Union, COM/2019/145 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553599828872&uri=CELEX:52019DC0145> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 29.)

⁴⁵ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on preventing the dissemination of terrorist content online = Opinion of the European Economic and Social Committee, ST 15729 2018 INIT. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CONSIL:ST_15729_2018_INIT&qid=1553600033549&from=EN (Letöltés időpontja: 2019. 03. 29.)

⁴⁶ Global Cybersecurity Index (GCI) 2017. 56–57.

ÖSSZEGZÉS

A kibervédelmi koncepciók, stratégiák kialakulása, illetve a kiberbiztonsági szabályozás kezdetben az adatvédelem, a gyermekvédelem, a bűnüldözés, a terrorizmus elleni küzdelem, a kritikus infrastruktúra védelme és a hálózati biztonság területén kezdett formát ölteni, egymástól elszigetelt intézkedések révén. Az idő előrehaladtával rohamosan bővült a kiberbiztonság fogalomtára, kialakult például a kritikus információs infrastruktúra fogalma, differenciálódott a kibertámadások és azok elkövetőinek a definíciója, az állami és a nem állami szereplők által végzett tevékenységek formái, valamint a kezdeti konfúzió után letisztultak az információs és a kiberműveletek közti határok.

Az IKT-szektor és a rossz szándékú kiberműveletek rohamos terjedése és robbanásszerű fejlődése négy különböző, ugyanakkor egymással összefüggő területen jelentős.

1. Holisztikus szemlélet – ami szükségessé tette az egyre szofisztikáltabb ágazati kiberbiztonsági stratégiák és az átfogó, a kibervédelem összes aspektusát struktúráltan kezelő keretdokumentumok, önkéntességen alapuló ajánlások és törvényerejű szabályzók kidolgozását és hatályba léptetését.
2. Együttműködés – ami egyenesen következik a kibetér globális, határokon átnyúló jellegéből, valamint kiemelten fontos az euroatlanti térség biztonsága szempontjából.
3. Védelmi ipari kutatás, fejlesztés, innováció és a belső piac fejlesztése – amit egyenként indokol az iparág exponenciálisan gyorsuló fejlődése, az a fundamentális követelmény, hogy az Unió nem alapozhatja biztonságát döntő többségében harmadik, esetenként az euroatlanti térségen kívül eső országokból importált eszközökre, valamint az, hogy a belső piac ilyen irányú fejlesztése gazdasági szempontból is nagy jelentőséggel bír egy digitális társadalomban.
4. Oktatás-képzés – ami azon a felismerésen alapul, hogy a kiberbiztonság szerves eleme a felhasználó kiberrégiói képessége, így nemzetbiztonsági, sőt vállalatgazdasági szempontból is kritikus fontosságúvá vált a dolgozók képzése és a szakemberek továbbképzése, sőt az is, hogy digitális társadalmunkban minden polgár tájékoztatást kapjon e tekintetben, hogy megvéhdessük materiális és immateriális értékeinket és gyermekeinket, szem előtt tartva, hogy a felnövekvő nemzedékek már egy szinte minden tekintetben digitalizált világban fognak élni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Bizottság (EU) 2017/179 végrehajtási határozata (2017. február 1.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló (EU) 2016/1148 európai parlamenti és tanácsi irányelv 11. cikkének (5) bekezdése értelmében az együttműködési csoport működéséhez szükséges eljárásrend megállapításáról. HL L 28., 2017. 02. 02., 73–77. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32017D0179>
- A Bizottság (EU) 2018/151 végrehajtási rendelete (2018. január 30.) a hálózati és információs rendszerek biztonságát fenyegető kockázatok kezelése céljából a digitális szolgáltatók által figyelembe veendő elemek és a biztonsági események hatása jelentőségének megállapítására szolgáló paraméterek pontosabb meghatározása tekintetében az (EU) 2016/1148 európai parlamenti és tanácsi irányelv alkalmazására vonatkozó szabályok meghatározásáról (HL L 26., 2018. 01. 31., 48–51.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0151&from=BG>

- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: A kiberbiztonsági irányelv maximális kihasználása – a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló 1148/2016/EU irányelv hatékony végrehajtása felé (COM(2017) 476 final 2, 2017. 10. 04.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0476>
- A Tanács határozata (2013. szeptember 23.) az EU-minősített adatok védelmét szolgáló biztonsági szabályokról (2013/488/EU). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:274:0001:0050:HU:PDF>
- Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve (2013. augusztus 12.) az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&from=fr>
- Commission Decision (EU) 2019/236, of 7 February 2019, laying down internal rules concerning the provision of information to data subjects and the restriction of certain of their rights in the context of the processing of personal data by the European Commission for the purposes of internal security of the Union institutions. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553600741335&uri=CELEX:32019D0236>
- Commission Recommendation (EU) 2017/1584 of 13 September 2017 on coordinated response to large-scale cybersecurity incidents and crises. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32017H1584>
- Commission Staff Working Document, Assessment of the EU 2013 Cybersecurity Strategy, European Commission, Brussels, 13. 09. 2017. SWD(2017) 295 final. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/other/SWD-2017-295-F1-EN-0-0.PDF>
- Communication from the Commission, Completing a trusted Digital Single Market for all The European Commission's contribution to the Informal EU Leaders' meeting on data protection and the Digital Single Market in Sofia on 16 May 2018. European Commission, Brussels, 15. 05. 2018. COM(2018) 320 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52018DC0320>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Digital Education Action Plan, {SWD(2018) 12 final}. European Commission, Brussels, 17. 01. 2018. COM(2018) 22 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A22%3AFIN>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council, Eighteenth Progress Report towards an effective and genuine Security Union, COM/2019/145 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553599828872&uri=CELEX:52019DC0145>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Tackling online disinformation: a European Approach, COM/2018/236 final, European Commission, Brussels, 26. 04. 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236>
- Global Cybersecurity Index (GCI) 2017. 25. Fig. 6.1. https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/d-str-gci.01-2017-pdf-e.pdf
- Hálózati és információs rendszerek kiberbiztonsága. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=LEGISSUM:4314915>
- Hálózati és információs rendszerek kiberbiztonsága – Összefoglaló az alábbi dokumentumról: (EU) 2016/1148 irányelv – hálózati és információs rendszerek kiberbiztonsága. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4314915&from=HU>
- Joint Communication to the European parliament and the Council: Resilience, Deterrence and Defence: Building strong cybersecurity for the EU, European Commission, Brussels, 13. 09. 2017. JOIN(2017) 450 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52017JC0450>

- Közös közlemény az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az Európai Unió kiberbiztonsági stratégiája: Nyílt, megbízható és biztonságos kibertér /* JOIN/2013/01 final */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:52013JC0001>
- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Digital Europe programme for the period 2021–2027, {SEC(2018) 289 final} {SWD(2018) 305 final} {SWD(2018) 306 final} – Outcome of the European Parliament’s proceedings (Strasbourg, 10 to 13 December 2018), COM/2018/434 final – 2018/0227 (COD), ST 15317 2018 INIT. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A434%3AFIN>
- Proposal for a Regulation of the Parliament and the Council establishing the European Cybersecurity Industrial, Technology and Research Competence Centre and the Network of National Coordination Centres. A contribution from the European Commission to the Leaders’ meeting in Salzburg on 19–20 September 2018. {SEC(2018) 396 final} – {SWD(2018) 403 final} – {SWD(2018) 404 final}. European Commission, Brussels, 12. 09. 2018, COM(2018) 630 final, 2018/0328 (COD). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/proposal-regulation-establishing-european-cybersecurity-industrial-technology-and-research>
- Proposal for a Regulation of the Parliament and the Council on ENISA, the „EU Cybersecurity Agency”, and repealing Regulation (EU) 526/2013, and on Information and Communication Technology cybersecurity certification („Cybersecurity Act”) – Outcome of the European Parliament’s first reading (Strasbourg, 11 to 14 March 2019), ST 6938 2019 INIT. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553599477720&uri=CONSIL:ST_6938_2019_INIT
- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on preventing the dissemination of terrorist content online = Opinion of the European Economic and Social Committee, ST 15729 2018 INIT. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CONSIL:ST_15729_2018_INIT&qid=1553600033549&from=EN
- Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32014R0910>
- Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU, Euratom) No 1141/2014 of the European Parliament and of the Council as regards a verification procedure related to infringements of rules on the protection of personal data in the context of elections to the European Parliament. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553600033549&uri=CONSIL:PE_14_2019_INIT
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy. http://eas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf
- Special Eurobarometer 423 on Cyber Security. Report, 02. 2015. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_423_en.pdf
- The Directive on security of network and information systems (NIS Directive), Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union, Official Journal of the European Union, L 194/1, 19. 07. 2016. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.194.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2016:194:TOC

Rózsa Tibor ezredes:

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK ELMÉLETE, GYAKORLATA ÉS TENDENCIÁI

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tanulmányában bemutatja az információs műveletek célját és az egyre kiterjedtebbé váló információs térben folyó küzdelmet az információért és az információval. Röviden áttekinti az információ hadviselésben betöltött szerepét, az információs műveletek elméleti alapjait és a folyamatos összekapcsoltságot biztosító információs környezet jellemzőit. Áttekinti az információs műveletek fejlődéstörténetét és felosztását, az első öbölháború hatását az orosz, a kínai és az amerikai információs hadviselési eljárásokra. Elemzi az információs műveletek technikai és kognitív fókuszát, ezen belül pedig kiemelten kezeli az úgynevezett befolyásolási képességeket. A jövőbe tekintve felvázolja az információs technológia fejlődésének társadalmi és katonai aspektusait, illetve ezek katonai műveletekre gyakorolt hatásait, következképpen a katonai műveletek változásának lehetséges irányait. Vizsgálja az információs műveletek alkalmazásának lehetőségeit a szemben álló fél harci szándékának felörlésében. A fentiek alapján keresi a Zrínyi 2026 Honvédelemi és Haderőfejlesztési Program és az információs műveletek összefüggéseit, az információs kihívások kezelését. A végén összegzi a leírtakat és ajánlásokat fogalmaz meg.

KULCSSZAVAK: információs műveletek, befolyásolási tevékenységek, kognitív befolyásolás, információs műveletek jövőbeni kihívása

BEVEZETÉS

A 20. század második felében rendkívüli gyorsasággal kibontakozó technológiai fejlődés forradalmi változásokat idézett elő az információgyűjtés, -előállítás, -feldolgozás és -terjesztés módjaiban. Az információs és kommunikációs technológia elterjedésének szemléletes példája az internetfelhasználók számának növekedése, hiszen míg 1995-ben mindössze 16 millió felhasználót regisztráltak a világon, addig 2018-ban már 4,2 milliárdra nőtt ez a szám.¹ Mindeközben az 1992-ben mért napi 100 gigabyte digitális adatforgalom 2002-re már másodpercenként volt 100 gigabyte, és ez azóta is exponenciálisan nő.² Ez az óriási mennyiségű digitális információfolyam az egyre több eszközt magában foglaló és fokozatosan kiterjedő hálózatokon áramlik, amelyeket az internet köt össze. A széles sávú vezeték nélküli technológiák megteremtették a lehetőséget szinte bármilyen eszköz kapcsolódására az internethez, sőt maguknak az eszközöknek az egymáshoz kapcsolására is, amely által megszületett a „dolgoz internete”.³ A dol-

¹ Internet Growth Statistics. <https://www.internetworldstats.com/emarketing.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

² Cisco Visual Networking Index: Forecast and Trends, 2017–2022 White Paper. <https://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/white-paper-c11-741490.html> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

³ Steve Ranger: What is the IoT? Everything you need to know about the Internet of Things right now. 21. 08. 2018. <https://www.zdnet.com/article/what-is-the-internet-of-things-everything-you-need-to-know-about-the-iot-right-now> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 19.)

gok internete (*Internet of Things – IoT*) eszközök és emberek óriási hálózata, amelyen belül a kapcsolat emberek–emberek, emberek–dolgok és dolgok–dolgok között van.

Az információs technológiai robbanás katalizáló hatást gyakorolt a fegyveres konfliktusok elméletére és gyakorlatára is, és az információ hadviselésben betöltött szerepének változása több hadelméleti koncepció megalkotását indukálta. A kezdeti kutatások a technikai fejlesztésekből fakadó lehetőségek kiaknázását célozták meg, amelyek az információszerzést és -feldolgozást, a célkezelést, illetve a döntéshozatalt és a vezetés-irányítást segítették elő. Az információs infrastruktúra elemeinek összekapcsolása indította útjára a *hálózatközpontú hadviselési* koncepció kidolgozását. Az információ „felhasználásának” másik fejlődési iránya az indirekt hadviselés előretörésével, a stratégiai hatások nem halálos eszközökkel történő elérésének igényével jellemezhető. A *hatásalapú műveletek* lényege, hogy a háború fő célkitűzései, illetve az elérni kívánt végállapot nemcsak a célpontok fizikai megsemmisítésével, hanem stratégiai hatások kiváltásával, többek között információs műveletek alkalmazásával is megvalósíthatók.

Az információ stratégiai erőforrássá válása és a széles körű hozzáférés lehetősége hadszíntérré változtatta az információs környezetet, ahol a legfőbb cél az információ megszerzésén, illetve felhasználásán keresztül az ellenfél észlelésének, döntéseinek, végső soron pedig viselkedésének a befolyásolása. Céлом, hogy tanulmányomban az elmúlt évtizedekben az információs műveletek elméletében és gyakorlatában végbement fejlődési tendenciákat elemezzem, különös tekintettel a kognitív befolyás érdekében végzett tevékenységekre.

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK DEFINIÁLÁSA

Az információs műveletek megfogalmazás hallatán legkevésbé az információs képességek integrált alkalmazása, inkább egy bizonyos képesség asszociációja a jellemző. Leggyakrabban az információáramlás megakadályozása érdekében végrehajtott technikai tevékenységek, illetve a befolyásolás érdekében különböző médiumokon terjesztett célzott üzenetek (lélektani hadviselés) szinonimájaként használatos. Napjainkban mindkét tevékenység nagyrészt az információs környezet részét képező kibertérben zajlik, ezért a kiberhadviselés megnevezés is gyakran keveredik az információs műveletek fogalmának használatakor.

Az értelmezési zavar nem teljesen alaptalan és nem is egyedülálló ebben a tekintetben, hiszen nincs ez másképp magával az információval sem, amelynek szintén számos definíciója létezik. Katonai szempontból minden harctevékenység végrehajtásához szükség van információra, amely a végrehajtó számára meghatározza a tevékenység megkezdésének és befejezésének feltételeit, végrehajtásának módját.⁴

Az információs műveletek alapjainak tisztázásához szorosan hozzátartozik az információs környezet, azaz azon egyének, szervezetek és rendszerek összességének a bemutatása, akik/amelyek információt gyűjtenek, feldolgoznak, elosztanak, vagy erre alapozva végzik tevékenységüket.⁵ Három egymással szorosan összefüggő dimenzió, a fizikai, az információs és a kognitív alkotja, tehát az információs rendszerek, az információ gyűjtése, feldolgozása és elosztása, valamint az egyének tudata.

Az információs környezetnek mint műveleti színtérnek nincsenek földrajzi határai, elkülönül a szárazföldi, a légi és a tengeri hadszínterektől, viszont folyamatos és kölcsönös

⁴ Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 586.

⁵ Joint Publication 3-13, Information Operations. 27. 11. 2012. Incorporating Change 1. 20. 11. 2014., I-1.

kapcsolatban áll azokkal. Az is lényeges jellemző, hogy a fizikai hadszínterekre kiterjesztett kontroll nem elegendő az információs környezet feletti dominancia megszerzéséhez, ahhoz információs képességek alkalmazására van szükség.⁶ Persze az is kérdés, hogy az információs környezet feletti kontroll hogyan értelmezhető és hogyan valósítható meg. Ezzel kapcsolatban érdemes megvizsgálni az információs fölény kérdéskörét, amely az információs műveletek kapcsán szintén gyakran használt kifejezés. Klasszikusan az információ gyors megszerzésére, feldolgozására, megfelelő helyre történő eljuttatására és az ebből fakadó döntési-vezetési fölényre épít.⁷

Az információs környezet modellje tehát az egyes dimenziók közötti információáramlásra helyezi a hangsúlyt, amely saját oldalon a vezetés-irányítás támogatását és az információs rendszerek védelmét, az ellenség vonatkozásában az információáramlás zavarását, illetve az információ megszerzését célozza meg.⁸ Ebből következően előny, más néven információs fölény származtatható a gyors információáramlásból, következésképpen a nem hatékony információáramlás hátrányként jelentkezik. Ugyanakkor a nagy mennyiségű információ gyors megszerzése még nem garancia a helyes döntés meghozatalára. Ebben a tekintetben meghatározóak a releváns információ kontextusa és a megfelelően levont következtetések, vagyis a kognitív folyamatokra épülő tudás. Következésképpen az úgynevezett adaptív információs fölény túlmutat az információáramlás folyamatán, és az információ kontextusba helyezését, az adott környezetben történő értelmezését és várható hatását jelenti.⁹

Véleményem szerint a két megközelítés nem szemben áll, hanem jól kiegészíti egymást, hiszen a komplex műveleti környezetben a technológiai előny akkor konvertálható hadműveleti előnnyé, ha időben rendelkezünk releváns információkkal, ugyanakkor valóban megértjük jelentésüket az adott területen. Ezek alapján pedig a megfelelő fizikai vagy kognitív hatásokkal, illetve a kettő kombinációjával érhető el az adott katonai művelet céljai. Lényeges tehát, hogy a technika nem helyettesíti a kognitív folyamatokra épülő tudást, bár a mesterseges intelligencia a katonai döntéshozatal terén is új helyzetet teremthet a közeli jövőben.

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK EVOLÚCIÓJA

Az információs műveletek alapjainak tanulmányozását már az 1970-es évek közepén megkezdte Thomas P. Rona magyar származású amerikai kutató és kormánytisztviselő. Kutatásai bebizonyították, hogy az információáramláshoz kapcsolódó tevékenységek és ellentétekenységek szorosan kapcsolódnak más katonai tevékenységekhez, illetve ráépülnek azokra.¹⁰ Az információs műveletek elmélete az 1990-es években információs hadviselés néven létrejött hadelméleti koncepcióból fejlődött ki, amelyet az Amerikai Egyesült Államok 1995-ben kiadott Nemzeti Katonai Stratégiája a küzdelem és a győzelem egyik eleme-

⁶ Patrick D. Allen – Dennis P. Jr. Gilbert: The Information Sphere Domain-Increasing Understanding and Cooperation. NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence, 2010, 8.

⁷ Haig Zsolt et al.: Elektronikai hadviselés. Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 2014, 17.

⁸ Joint Concept for Operating in the Information Environment (JCOIE). Joint Chiefs of Staff, 25. 07. 2018., 2. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/concepts/joint_concepts_jcoie.pdf?ver=2018-08-01-142119-830 (Letöltés időpontja: 2019. 01. 15.)

⁹ Joint Doctrine Note 2/13, Information Superiority. Ministry of Defence (UK), Development, Concepts and Doctrine Centre, 08. 2013, 1–4. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/239342/20130813_JDN_2_13_Info_Super.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 05.)

¹⁰ Thomas P. Rona: Weapon Systems and Information War. Boeing Aerospace Company Seattle, Washington, 07. 1976, 2.

ként tart számon.¹¹ Célja az információs háború megnyerése, amihez az első iraki háború tapasztalataiból kiindulva modern felderítő-, hírszerző, elemző-, illetve nagy sebességű adatfeldolgozó és -továbbító rendszerek szükségesek. Az információs fölényre való törekvés analógiájában hasonló a korábbi szimmetrikus, lineáris konfliktusokból származó elméletekhez, melyek az ellenség létszámban és tüzerőben, majd pedig manőverezésben való túlszárnyalására irányultak. A technológiai fejlesztésekből adódóan kézenfekvőnek tűnt az információ megszerzésére, feldolgozására és a döntéshozatali folyamatban történő gyorsabb beintegrálására való képesség fejlesztése.

Az információs műveletek koncepciójának fejlődése szempontjából lényeges változásokat hozott az Amerikai Egyesült Államok 2006-ban megjelent összhaderőnemi szintű információs műveleti doktrínája.¹² A korábbiaktól eltérően ebben öt alapvető, öt támogató és három kapcsolódó képességet nevez meg az információs műveletek tekintetében.¹³ Lényeges változás, hogy az *információs hadviselés* fogalmának használata helyett bevezeti az *információs műveletek* megnevezést, valamint a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt fektet az alapvető, a támogató és a kapcsolódó képességek funkcionális bemutatására és kapcsolódási pontjaik meghatározására.

A 2012 novemberében megjelent összhaderőnemi doktrína¹⁴ viszont már nem tesz különbséget alapvető, támogató és kapcsolódó képességek között, hanem minden információs hatással rendelkező képességet és tevékenységet azonos súllyal kezel. A doktrínák vizsgálatát folytatva szembevetendő változás, hogy a 2006. évi doktrína az információs műveletek fő céljaként az információs fölényt nevezi meg, és ezzel összhangban az információs környezet fizikai, illetve információs dimenziója kap kiemelt figyelmet. A 2012-ben kiadott változatban azonban a hangsúly a befolyásolásra helyeződött át, amelyet az is jól illusztrál, hogy az információs környezet kognitív dimenzióját nevezi a legfontosabb komponensnek.¹⁵

A TUDATI BEFOLYÁSOLÁS NÖVEKVŐ SZEREPE

2013 januárjában jelent meg az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadseregének haderőnemi szintű információs műveleti doktrínája, amely már a megnevezésében is szakított az eddigi fogalomrendszerrel.¹⁶ A tájékoztatási és a befolyásolási tevékenységek címet viselő kiadvány nemcsak nevében, de koncepciójában is új alapokra helyezi az információs műveletek rendszerét.

A meghatározás szerint „a tájékoztatási és a befolyásolási tevékenységek a kijelölt információhoz kapcsolódó képességek integrációja a témák, üzenetek és harccselekmények műveletekkel történő összehangolása érdekében, az Egyesült Államok és a globális közvélemény tájékoztatása, a külföldi csoportok, illetve az ellenség és az ellenséges döntéshozatal befolyásolása céljából”.¹⁷ A tájékoztatási és a befolyásolási tevékenységek elsődlegesen tömegtájékoztatást, katonai információtámogató műveleteket, harci kamerát, katonai, ve-

¹¹ National Military Strategy. 02. 1995. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nms/nms_feb95.htm#CS (Letöltés időpontja: 2015. 01. 19.)

¹² Joint Publication 3-13, Information Operations. 13. 02. 2006.

¹³ Uo. II-1.

¹⁴ Joint Publication 3-13, Information Operations. 27. 11. 2012.

¹⁵ Uo. I-3.

¹⁶ FM 3-13, Inform and Influence Activities. 01. 2013. https://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr.../fm3_13.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

¹⁷ Uo. I-1.

zetői kapcsolattartást, civil ügyek műveleteit, civil és kulturális megfontolásokat, műveleti biztonságot és katonai megtevesztést foglalnak magukban.

A szárazföldi doktrína az információs műveleteket a befolyásolási funkció megvalósítása szempontjából rendszerezi, és ebben az információs környezet kognitív dimenziójára közvetlenül hatással lévő képességek a meghatározók. Lényeges eleme, hogy a kulturális megfontolásokat is ezek közé sorolja, ami rámutat a műveleti környezet teljes körű értékelésének jelentőségére, vagyis az adaptív információs főlény szerepére.

A technikai képességek – amelyek elsősorban az információs környezet fizikai és információs dimenziójára vannak közvetlen hatással – szükség szerint támogatást nyújtanak. Ez az elgondolás figyelembe veszi a fegyveres konfliktusok szereplői, ezáltal a különböző célcsoportok közötti határok elmosódását, valamint az állandósuló összekapcsoltságból adódóan egyre kiterjedtebbé váló információs környezet hatásmechanizmusát. Eszerint az információhoz való széles körű és valós idejű hozzáférés a befolyásolás tartalmi elemének hangsúlyossá válását eredményezte. Lényeges még a globális és a katonai információs környezet közötti választóvonal fokozatos eltűnése, hiszen a katonai tevékenységek egyértelműen a nyilvánosság előtt zajlanak, amely a fegyveres küzdelem kimenete szempontjából korábban jelentéktelen események hatását nagymértékben felerősíti.

A koncepció értelmében a tájékoztatási és a befolyásolási tevékenységek minden szinten a szárazföldi műveletek részét képezik a támadó, a védő és a stabilizációs harcok, illetve a civil hatóságok támogatása során. Az egységes üzenetek és a katonai tevékenységek szinkronizálása elősegíti a különböző csoportok attitűdjének és viselkedésének a befolyásolását, támogatják a műveleti célok elérését. A győzelemnek pedig egyértelmű sikerkritériuma az általános közvélemény megítélése, ami az információs téren keresztül jut kifejezésre. A doktrína figyelembe veszi azt, hogy a felkeléssel szembeni műveletek során az információfelhasználáshoz jól alkalmazkodtak az aszimmetrikus fegyveres konfliktusok ellenálló. Ebből adódóan a saját erők harctevékenysége során mindenképpen szükség van ennek az ellensúlyozására, amely az adat, az információ és az ellenség tudásszintjének befolyásolását jelenti pszichológiai, kiber-elektromágneses vagy fizikai akciókkal az információs környezetben.¹⁸

Véleményem szerint nem véletlen, hogy éppen szárazföldi vonatkozásban kerültek előtérbe a tájékoztatási és a befolyási tevékenységek, hiszen napjaink fegyveres konfliktusaiban elmosódtak a határok katonák és civilek között, ezáltal átfedésbe került a műveleti és a civil környezet. Az is lényeges, hogy a háború továbbra is emberi akaratok versengése, nem pedig gépeké, és különösen a szárazföldi műveletekben továbbra is az emberi dimenzió a meghatározó.¹⁹ A szárazföldi tevékenységek végrehajtása során az információs képességek integrált alkalmazásának elsődleges funkciója a célcsoportok észlelésének, döntéseinek és viselkedésének befolyásolása. A 2016-ban megjelent szárazföldi információs műveletek doktrína²⁰ terminológiájában szakít a befolyásolási és a tájékoztatási műveletek megnevezéssel, és az egységesség érdekében visszatér az összhaderőnemi doktrínában is alkalmazott terminológiához. Ugyanakkor a lefektetett alapelvek, különös tekintettel az információhoz kapcsolódó képességek szinkronizált alkalmazására továbbra is érvényben maradnak és megerősítésre kerülnek.

¹⁸ Uo. 1-3.

¹⁹ Paul Ripper – Robert H. Scales Jr.: Preparing For War In The 21st Century. <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/97autumn/scales.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 03.)

²⁰ FM 3-13, Information Operations. 12. 2016, VI. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/FM%203-13%20FINAL%20WEB.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 05. 15.)

NATO INFORMÁCIÓS MŰVELETEK

A NATO információs műveleteket a legfelső politikai szinten az Észak-atlanti Tanács által kiadott stratégiai kommunikációs irányelv fogja keretbe.²¹ A NATO válságreagáló műveleti szerepvállalásával összhangban a megjelentetését az a felismerés vezérelte, hogy a Szövetségről az információs környezetben kialakult kép közvetlen hatással van a műveletek sikerességére. A műveletek támogatása érdekében a különböző kommunikációs csatornák igénybevételével el kell érni a közvélemény informáltságának növelését, amihez a NATO és a nemzetek koordinált fellépése szükséges, megfelelő szervezeti háttérrel, alapelvekkel és kidolgozott eljárásokkal. Alapvetés, hogy a változó biztonsági helyzet és a dinamikus fejlődő információs környezet szükségessé teszi az új kihívások kezeléséhez elengedhetetlen NATO-koncepciók kidolgozását, hiszen a katonai erő egyedül nem képes a válsághelyzeteket megoldani, de a kedvező végállapot eléréséhez megteremtheti a feltételeket.

A NATO az információs célok eléréséhez előnyben részesíti a nem halálos eszközök és képességek alkalmazását, amikor az információs műveletek szerepe kulcsfontosságú. Megállapítja, hogy a múltban a katonai műveletek elsődlegesen az ellenség képességei, *és csak másodlagosan az akarata gyengítésére fókuszáltak*. Az információs műveletek viszont az akaratra irányulnak, ami befolyásolja a megértést és hatást gyakorol az ellenség szándékának kivitelezéséhez szükséges képességek mozgósítására. Ez új kontextusba helyezi a halálos és nem halálos képességek viszonyát, valamint a műveletek teljes tartományában indokoltá teszi az információs műveletek alkalmazását. A NATO információs műveleti doktrínája a tömegtájékoztatót különálló, de bizonyos mértékig kapcsolódó funkcióként kezeli, ugyanakkor a különböző célcsoportok és kommunikációs csatornák okán hangsúlyozza az üzenetek szoros koordinációjának igényét.²²

A NATO 2015-ben frissítette az információs műveleti doktrínáját. Ebben kiemeli az aszimmetrikus konfliktusok előtérbe kerülését, amelyek kezelése során kiemelt szerep hárul az információs műveletre, amelyet törzsfunkcióként határoz meg. Felhívja a figyelmet a katonai műveletek során elérendő hatások és célok megfelelő kommunikációjára, hiszen a globális információs környezetben a katonai tevékenységekről mindenki közzéteheti saját verzióját.

KONTAKTUS NÉLKÜLI HÁBORÚ: OROSZORSZÁG

Az orosz katonai stratégiai gondolkodás az információs műveletek technikai és pszichológiai oldalát egymástól elkülönítve kezeli.²³ Az 1990-es évek közepén az információt fegyverként definiálják, miszerint a jól megválasztott információ képes változásokat elérni az információs rendszerek érzékelő és feldolgozó folyamataiban.²⁴ Miközben ugyanebben az időszakban a nyugati, elsősorban az amerikai katonai gondolkodásban az információs műveletek technikai oldalára irányultak a fejlesztések, az orosz oldalon a pszichológiai, lélektani terület kapott nagyobb figyelmet. Ennek nyilvánvalóan a meglévő technológia fejlettségbeli különbsége

²¹ NATO Strategic Communications Policy. 29. 09. 2009. <https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

²² AJP-3.10 – Allied Joint Doctrine for Information Operations. 11. 2009, 1–12. <http://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. 01. 15.)

²³ Timothy L. Thomas: Human Network Attacks. <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/humannet/humannet.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

²⁴ Uo.

a legfőbb oka, de figyelembe véve az előzőekben elemzett amerikai doktrínák hangsúlyeltolódását a befolyásolás irányába, úgy gondolom, hogy figyelmet érdemel.

Az öbölháborúk tapasztalatai hatására az orosz katonai gondolkodásban erősödött az a felfogás, hogy az információ fontos erőforrás, és az információs fölény előre eldöntheti egy fegyveres konfliktus kimenetelét.²⁵ A 2010-ben kiadott katonai doktrína – amely az orosz dokumentumok rendszerében stratégiai szintű kiadványnak felel meg – az információt a nemzeti erőforrások közé emeli. Megállapítja, hogy napjaink fegyveres konfliktusaiban az információs hadviselés szerepe felértékelődött, és alkalmazásával a politikai célok katonai erő igénybevétele nélkül is elérhetőek, illetve kedvező feltételeket teremthet a nemzetközi közvélemény támogatásának megnyeréséhez, amennyiben katonai műveletekre kerül sor.²⁶

A doktrína célként jelöli meg az információs hadviselés képességeinek kialakítását, az ehhez szükséges források hozzárendelését, a modern információs technológiára épülő vezetési és precíziós fegyverek fejlesztését. A 2014 végén megjelent új doktrína szerint a modern háborúk fő jellemvonása a katonai erő, a politikai, a gazdasági, az információs és más, nem katonai módszerek integrált alkalmazása, együttműködésben a potenciálisan ellenálló lakossággal és a különleges erőkkel.²⁷ A katonai és a nem katonai módszerek együttes használatát a szakirodalom hibrid hadviselésnek hívja, bár ezt a terminológiát a dokumentum nem tartalmazza. Eszköztára hagyományos és irreguláris komponensekből áll, és mind információs, mind pedig kiberműveleteket magában foglalhat.²⁸

Az orosz felfogásban az információs tér a műveletek szempontjából ugyanolyan fontoságú, mint a szárazföld, a levegő, a tengerek és az űr. Az információszerzés és az információs tér dominanciája megváltoztatta a háború alapelveit, fogalmazott 2013-ban Geraszimov vezérezredes vezérkari főnök, és hozzátette, hogy az aszimmetrikus módszerek semlegesíthetik az ellenség katonai fölényét. A katonai célkitűzések távoli, kontaktus nélküli háborúban is elérhetőek, amelyekben a stratégiai, műveleti és harcászati, illetve a támadó és védelmi harctevékenységek közötti határvonal elmosódik.²⁹

²⁵ Steve Tatham: U.S. Governmental information operations and strategic communications: A discredited tool or user failure? Implications for future conflicts. 12. 2013, 54.

²⁶ The Military Doctrine of the Russian Federation approved by Russian Federation presidential edict on 05. 02. 2010., 6. http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

²⁷ Military Doctrine of the Russian Federation. 12. 2014. <http://www.scribd.com/doc/251695098/Russia-s-2014-Military-Doctrine> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

²⁸ Heidi Reisinger – Aleksander Golts: Russia's Hybrid Warfare. Research Paper, NATO Defense College Rome-No. 105. 11. 2014., 3.

²⁹ Roger McDermott: Gerasimov Links Russian Military Modernization to the Arab Spring. http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=40546#VOYA4C4I_6E (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

KORLÁTOZÁSOK NÉLKÜLI HADVISELÉS: KÍNA

Az első öbölháborúban újonnan felvonultatott precíziós haditechnikai eszközök és információs hadviselési módszerek alapján Kína a „Korlátozások nélküli hadviselés” című kiadványban elemzi a háború megváltozott jellegét, az információs hadügyi forradalom kibontakozását és a jövő konfliktusait.³⁰ A kiadványban leszögezik, hogy a technológiai integráció és a globalizáció korában a háborúkat nem a fegyverek szerint kategorizáljuk, és az új fegyverek, illetve koncepciók elhomályosítják a háború igazi arcát.³¹ Konklúzióként levonják, hogy a háború olyan új formái, mint a kibertámadások, a gazdasági szankciók, a konfliktusok médiaközvetítései minden határon és korlátozáson áthatolnak, és ezt korlátozások nélküli hadviselésnek nevezik.

A Kínai Népköztársaság felfogása szerint a jövő hadviselésének célja a teljes spektrumú dominancia megszerzése a katonai, a politikai, a gazdasági és a diplomáciai dimenzióban.³² A befolyásolás mindegyikben központi szerepet játszik, és megvalósítása a korlátozások nélküli hadelméletre építve az úgynevezett „három hadviselés” koncepcióban ölt testet. Ez nem más, mint maga az információs hadviselés, amelynek célja a harctevékenységhez szükséges kedvező feltételek kialakítása.³³ Három összetevője a lélektani hadviselés, a média-hadviselés és a jogi hadviselés.

A korlátozások nélküli hadviselés koncepció széles teret enged a kínai információs műveletek fontos pillérének, az egyre kifinomultabbá váló kiberhadviselésnek. Az elektronikai hadviseléssel közösen alkalmazva célja az ellenség vezetés-irányítási, kommunikációs, számítógépes, hírszerző, megfigyelő- és felderítőrendszereinek leigázása.³⁴ A kiberhadviselés elemei a kibertámadás, a kibervédelem és a kiberkémkedés. Ezen a területen békeidőben is végzett támadó tevékenység a kínai stratégiai gondolkodásban a 2000-es évek elején bekövetkezett változásnak a következménye, amely során a kedvező feltételek megteremtése érdekében az aktív védelmet az aktív támadás koncepciója váltotta fel.³⁵

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK ÁTFOGÓ ÉRTELMEZÉSE

A korunkbeli fegyveres konfliktusokban *a fizikai színtereken végrehajtott tűzcsapások is egyre inkább a tudati dimenzióban elérendő hatások érdekében történnek.* Ezen túlmenően a célkezelés során növekszik a nem kinetikus hatások mérlegelése, ezért – a manőverekhez és a tűzcsapásokhoz hasonlóan – az információs képességek és tevékenységek összehangolása is elengedhetetlen. Napjaink fegyveres konfliktusai a teljes információs dimenziót lefedik. A kívánt hatások érdekében különösen fontos az információs környezet fizikai, információs és kognitív dimenzióját befolyásoló tényezők meghatározása, melynek célja az egyének vagy csoportok cselekedeteinek és percepcióinak hatékony befolyásolása.

³⁰ Qiao Liang – Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare*. PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing, 02. 1999. <http://www.cryptome.org/cuw.htm#Chapter%202> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

³¹ Uo. első rész.

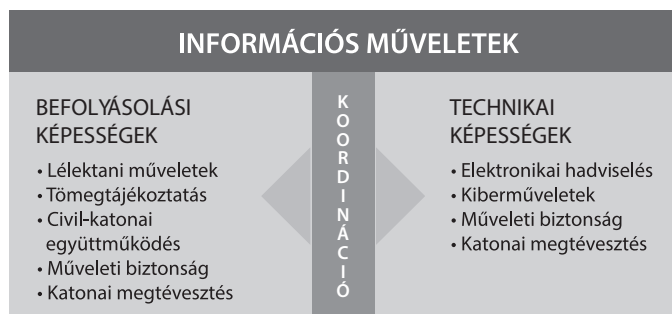
³² Tatham: i. m. 46.

³³ Timothy A. Walton: *China's Three Warfares*. Delex Special Report-3, 18. 01. 2012., 4. www.delex.com/data/files/Three%20Warfares.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

³⁴ Paulo Shakarian et al.: *The Dragon and the Computer: Why Intellectual Property Theft is Compatible with Chinese Cyber-Warfare Doctrine*. 4. http://scitechconnect.elsevier.com/the-dragon-and-the-computer/#.VOiY2C4l_6E (Letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)

³⁵ Uo. 3.

A hagyományos fizikai csapások továbbra is a legnagyobb figyelmet kapó és leginkább kényszerítő erejű katonai műveletek, de ezekkel nem feltétlenül lehet tartós hatásokat elérni. Az információs kor katonai műveleteiben a siker előfeltétele a befolyásolási műveletek végrehajtása, amelyekre a fegyveres konfliktus előtt és után is igény van. A folyamatos összekapcsoltság és a lerövidült hírciklusok meghatározó jelentőséggel bírnak az egyének, illetve csoportok percepciójára és viselkedésére, ezáltal pedig a fegyveres konfliktusok megítélésére is. A műveletek tapasztalatai és az információs környezetben bekövetkezett változások rávilágítottak, hogy a technika és a technológia elősegíti az információ megszerzését, feldolgozását és továbbítását, de az emberek tudatának befolyásolása annak tartalmán keresztül történik. Ez alapján megállapítható, hogy az információs műveletek képességei befolyásolási (kognitív) és technikai képességekre oszthatók.³⁶

1. ábra Az információs műveletek felosztása (Szerkesztette a szerző)

A mai háborúk civil környezetben zajlanak, ahol a katonai és a civil tevékenységek egymással párhuzamosan folynak, ahol mind a béke és a háború, mind pedig a háborún belüli határok gyakran elmosódnak. A műveleti környezet és a feladatok komplexitásának növekedésével az információs műveletek integrált tervezése és végrehajtása, valamint a befolyásolás hatékonyságának növelése szükségszerűvé teszi az információs és a civil környezetben generált hatások összehangolását. A fentiekből következően az információs műveletek befolyásolási oldalán egyfajta természetes integrációs folyamat megy végbe napjainkban, amelyben a lélektani műveletek, a tömegtájékoztató és a civil-katonai együttműködés kulcsszerepet játszik.

Az információs műveletek technikai képességei között – a befolyásolási oldalhoz hasonlóan – egyfajta természetes integrációs folyamat zajlik, amelyre egyértelműen az elektromágneses spektrumban működő eszközök technológiai fejlődése van hatással. Ennek célja a folyamatos információáramlás és információmegosztás érdekében egyre kiterjedtebb, illetve az állandó összekapcsoltságot biztosító hálózatok létrehozása. Ebből adódóan ezen a területen az információs műveletek funkciója hatásgyakorlás az információáramlásra, ami megakadályozást, zavarást, illetve az információ tartalmának módosítását jelenti.

A műveleti biztonság – amelynek célja az ellenség megakadályozása a saját erőkről történő információszerzésben – és a katonai megtévesztés – amely pedig a valóságtól eltérő képet alakít ki a saját csapatok elhelyezkedéséről és szándékáról – mind a kognitív, mind pedig a technikai képességek között szerepel. Ennek oka, hogy mindkét tevékenység magában

³⁶ Rózsa Tibor ezredes: Az információs műveletek vizsgálata, különös tekintettel a befolyásolási képességek alkalmazásának lehetőségeire a Magyar Honvédség feladatrendszerében. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2016, 95.

foglalhat aktív és passzív rendszabályokat, tehát kognitív és technikai módszerekkel is kivitelezhetőek. A technológiai fejlődés hatása ezeken a területeken is újszerű lehetőségeket és kihívásokat eredményezett, és a fokozódó összekapcsoltságból adódóan különösen jelentőssé vált a műveleti biztonság részét képező elektronikus információbiztonság.

Ugyanakkor az információs műveletek technikai és befolyásolási oldalán megtervezett hatásoknak és végrehajtott akcióknak a komplementaritás elvére kell épülniük. Álláspontom szerint az információs műveletek két oldalra bontása nem az elkülönülést emeli ki, hanem az információs műveletek jobb megértését, illetve a különböző információs képességek hatékonyabb koordinációját segíti elő.

INFORMÁCIÓS MŰVELETEK A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A Magyar Honvédségben érvényben lévő információs műveleti doktrína vizsgálata alapján megállapítható, hogy az információs műveletek koncepciója részleteiben még nem kidolgozott.³⁷ A vonatkozó doktrínák nincsenek összhangban egymással, a fogalomrendszer és az értelmezés nem egységes. Az információs műveletek elemei csak részben tükrözik az információs környezetben megvalósítandó tevékenységeket és képességeket.

Az összhaderőnemi doktrína szűken értelmezi az információ eszközrendszerét, és álláspontom szerint annak kizárólag támogató funkcióként kezelése nem veszi teljes mértékben figyelembe a „*puha erő*” alkalmazásában rejlő lehetőségeket. Az információ eszköz és célpont is, ezért véleményem szerint a teljes információs környezetre kiterjedő hatásmechanizmus szükséges. Egyrészt az elmúlt évtizedek válságkezelő műveleteiben támogató és támogatott funkciók gyakran felcserélődtek, tehát az információs képességek alkalmazása nem csak támogató szerepben képzelhető el. Másrészt pedig az információs képességek felhasználása a válságkezelés teljes spektrumában megvalósítható, így például a kiberműveletek elleni védelem ma már egyre fokozódó békeidőszaki feladatként jelentkezik Magyarországon is.

Az információs környezetben a hatások generálása az információs képességek integrált tervezésével és alkalmazásával történik. Ez pedig egy koherens, nemzeti jelleget tükröző információs műveleti koncepciót igényel, amely megjelenik mind az alapküldetéseinkben, mind pedig az egyes részelemek doktrínáiban. Ebben a tekintetben az összhaderőnemi, illetve az információs műveleti doktrínák a mértékadók, amelyek összeegyeztetése a következő felülvizsgálat során elengedhetetlen. Ennek fontos részét képezi az egységes fogalomrendszer kialakítása és használata minden releváns doktrínában.

Az információs műveletek képességei tekintetében minden releváns képességet számításba kell venni:

- lélektani műveletek;
- civil-katonai együttműködés;
- katonai tömegtájékoztató;
- kiberműveletek (*azon belül elektronikai hadviselés*);
- műveleti biztonság (*fontos eleme az információbiztonság*);
- megtévesztés.

Az információs műveletek keretében végzett kognitív befolyásolási tevékenységek végrehajtásának fontos feltétele az információs műveleti koncepció megújítása. A katonai tömegtájékoztató esetében szükséges a nemzeti doktrína mielőbbi megalkotása, hiszen

³⁷ Ált/57. Információs Műveletek Doktrína, 1. kiadás, 2014.

jelenleg ez még hiányzik. A kidolgozás során figyelembe kell venni az információs környezetben belüli határok elmosódását, ezért elkerülhetetlen, hogy a katonai tömegtájékoztatással összhangban a lélektani műveletek doktrína is felülvizsgálatra kerüljön.

Az egyre több eszköz és érzékelő vezeték nélküli hálózatba kapcsolása miatt – az elektromágneses spektrumban zajló konvergencia nyomán – az elektronikai hadviselés fokozatosan a kiberműveletek részévé válik.³⁸ E tendenciát figyelembe véve előremutató lehetne az elektronikai hadviselést a kiberműveletek részeként megjeleníteni.

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI

Az információs és kommunikációs technológiai fejlődés nagy iramban folytatódik, és annak meghatározó eleme lesz a dolgok internete és a mesterséges intelligencia előretörése.³⁹ A vezeték nélküli technológiák további terjedése nyomán az információs környezet és a kibertér összekapcsolódása még szorosabbá válik. Egyre több ember kapcsolódik össze a közösségi médiákon keresztül, ami még több emberi interakciót eredményez, amelyek egyre nagyobb befolyásoló hatást fejtenek ki a tudati térben. Az ember–ember interakciónál nagyobb mértékben fejlődhet az ember–gép és a gép–gép egymáshoz kapcsolódása a dolgok internete jövőbeni kiteljesedésével. A kommunikáció kritikussá válik, hiszen a dolgok internete, a hálózatba kapcsolt eszközök és az emberek közötti kommunikáció folyamatossá válik, ugyanakkor megnő a sérülékenysége is.

Az információ megítélésének változását, katonai műveletekben betöltött szerepének további felértékelődését mutatja, hogy az Amerikai Egyesült Államok doktrinális rendszerében az információ lett a hetedik összhaderőnemi funkció.⁴⁰ A többi összhaderőnemi funkcióval – vezetés-irányítás, felderítés, összhaderőnemi tűztámogatás, mozgás és manőver, erők védelme, illetve fenntarthatóság-logisztika – egy szintre emelés célja a még magasabb fokú integráció a művelet tervezésében és végrehajtásában a teljes döntéshozatali folyamat során.

Újra kell értelmezni tehát az információ szerepét és alkalmazásának lehetőségeit, a katonai tevékenységek információs aspektusait.⁴¹ Ez az új megközelítés az információval kapcsolatos eddigi koncepciók új alapokra helyezését is jelenti. A hadviselési funkcióvá emelés – azon túlmenően, hogy szimbolizálja az információ hatalmi tényezőként betöltött szerepét – új tartalommal töltheti meg az információs műveleteket. Megszűnhet az eddigi gondolkodásra jellemző alárendelt szerep, és a jövőben nemcsak az információs műveletek támogatják a katonai műveleteket, hanem az eddigi támogató-támogatott viszony is megfordulhat. Ez különösen igaz a kiberműveletek esetében.

A hagyományos katonai erő alkalmazása továbbra is a tűzcsapások és a manőverek megfelelő kombinációjára épül. Az információ szerepének felértékelődése viszont paradigmaváltást tesz szükségessé az információs környezetben történő hatékony manőverezés érdekében, és egyúttal a műveletek információs aspektusainak magasabb fokú megértését

³⁸ Haig Zsolt: Információs műveletek a kibertérben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 228.

³⁹ IT Industry Outlook 2018. 01. 2019. <https://www.comptia.org/resources/it-industry-trends-analysis> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 20.)

⁴⁰ Secretary of Defense Memorandum: Information as a Joint Function. https://www.rmda.army.mil/records-management/docs/SECDEF-Endorsement_Information_Joint%20Function_Clean.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

⁴¹ Joel Harding: To Inform is to Influence, Information as a Joint Function. 22. 08. 2017. <https://toinformistoinfluence.com/2017/08/22/information-as-a-joint-function/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

feltételezi. Az igazi kihívást a hagyományos katonai képességek és az információs tevékenységek integrációja jelenti a hosszú távú stratégiai hatások elérése érdekében. Napjaink műveleti környezete egyre inkább megköveteli nem halálos hatások generálását a célcsoportok figyelmének megragadása, percepciói megnyerése érdekében.

A katonai műveleti környezet változása elsősorban a műveleti szintereken – szárazföld, levegő, tengerek, kibertér – egymással párhuzamosan megjelenő kihívásokat jelenti, amelyek ellensúlyozása megköveteli a több műveleti szintéren egyszerre generált hatások kiváltását, más néven a multidomain műveletek végrehajtását.⁴² Az információs technológiákhoz való széles körű hozzáférés következtében a technológiai előnyök csökkennek a potenciális szemben álló felek között. Műveleti előny a multidomain képességek hatékonyabb integrációjából fakad, tehát a különböző műveleti szintereken egyidejűleg generált hatásokból, valamint a harcmező műveleti helyzetképének minél nagyobb távolságban történő beazonosítása és megjelenítése képességéből. Ugyanennyire fontos lesz, és műveleti előnyként jelentkezik a konfliktushoz kapcsolódó információ és narratívák kontrollálása, hiszen a saját értelmezés és nézőpont minél szélesebb körű közzététele közvetlen befolyásoló hatással van a műveletek kimenetelére.

A hadviselés nem kizárólagos szárazföldi/légi fölény mellett, hanem a másik fél részleges uralma alatt tartott műveleti szintereken zajlik. Ez különösen igaz az információs térre, valamint az annak részét képező kibertérre.⁴³ Ezért egyre nagyobb hangsúlyt kap a gyors döntéshozatal, amit a mesterséges intelligencia képes lesz támogatni. A döntéshozatali folyamat rendkívüli módon felgyorsul, ehhez a hírszerzési adatok gyors összegyűjtése és feldolgozása szükséges. A kinetikus műveleti hatásokat, tűzcsapásokat még nagyobb távolságra és még pontosabban kell kivitelezni, és így egyre nagyobb szerepet kapnak a precíziós fegyverek és pusztítóeszközök.

Az információ még fontosabb eszközzé válik a hadviselés minden szintjén, hiszen hatékony alkalmazásának képessége lehetővé teszi a szemben álló fél akaratának megtörését katonai képességei pusztítása nélkül.⁴⁴ Az információs műveletek megteremthetik a tartós győzelem feltételeit, eltántoríthatják az ellenséget harci szándékától, és megzavarhatják döntéshozatali folyamatait. Ebben a tekintetben az információs műveletek hatékonysága egyenértékű lehet a tűzcsapások és a manőverek fizikai hatásával, sőt, meg is haladhatják azokat. A kellő visszatartó erőt képviselő konvencionális katonai képességek és az információs műveletek megfelelő kombinációja hatékonyan hozzájárul a szemben álló fél harci szándékának felörléséhez.

A folyamatos összekapcsoltságot biztosító közösségi hálózatok kommunikációs platformként szolgálnak az információs környezet befolyásolására, ugyanakkor a célcsoportok befolyásolásához mélyreható ismeretek szükségesek. Minden katonai tevékenységnek üzenetértéke van, amelyet az egyének és a csoportok különbözőképpen értelmeznek. Nyilvánvaló, hogy mindenki a saját értelmezését helyezi előtérbe, ezért lényeges, hogy a szándékolt hatás és a célcsoportok értelmezése egybeessen. Az információ terjedésének sajátossága a figyelemfelkeltő, elsősorban negatív hírek rendkívül gyors terjedése. Sőt napjainkban a legnagyobb veszélyt az álhírek, a „fake news”, a szándékoltan hamis információk jelentik, amelyeknek elemzése túlmutat jelen tanulmány keretein.

⁴² Gina Cavallaro: Multi-Domain Operations Is a 'Distinctly Joint' Warfighting Concept. 10. 10. 2018. <https://www.ansa.org/news/multi-domain-operations-distinctly-joint-warfighting-concept> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

⁴³ The operational environment and the changing character of future warfare. U.S. Army Training and Doctrine Command. 28. 07. 2017., 5. http://www.arcic.army.mil/App_Documents/The-Operational-Environment-and-the-Changing-Character-of-Future-Warfare.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

⁴⁴ Uo. 16.

ÖSSZEGZÉS

Napjaink fegyveres konfliktusaiban a fizikai hadszínterek szorosan kapcsolódnak az információs környezethez, amelyet az egyre kiterjedtebb és állandó összekapcsoltságot biztosító kibertér jellemez. Ebből adódóan ma már egyértelmű követelményként jelentkezik a katonai hatások kiterjesztése az információs környezetre, illetve az onnan érkező hatások ellensúlyozása. A NATO szövetségi rendszeréhez történt csatlakozásunk jelenti egy új hadikultúra elsajátítását is, amely a műveletek hatásalapú megközelítésére épül, és ennek egyik fontos eleme az információs műveletek koncepciója. Véleményem szerint a Magyar Honvédségben meg kell újítani az elsődlegesen a harctevékenységek végrehajtásának módjaira összpontosító katonai gondolkodást, és a katonai műveletek elérendő végállapotára és az ahhoz vezető hatásokra kell koncentrálni. Ez elsősorban a tudati és az információs dimenzió vonatkozásában követendő, hiszen a hatások generálása itt történik. Ezen túlmenően a célkezelés során növekszik a nem kinetikus hatások mérlegelése, ezért nemcsak a manőverek és a tűzcsapások, hanem az információs műveletek összehangolása is elengedhetetlen.

A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program történelmi lehetőség, de legalább ugyanakkora felelősség is. A Zrínyi 2026 nemcsak egy katonai program, hanem tartalmaz külpolitikai, gazdasági és társadalmi elemeket is. Úgy gondolom, hogy mind a honvédelmi, mind a haderőfejlesztési területen innovatív gondolkodásra van szükség, hogy a kitűzött célok megvalósuljanak, amihez a társadalom támogatása elengedhetetlen. A Magyar Honvédségnek modern eszközökkel felszerelt, hatékony tűzcsapások kiváltására képes, manőverező- és reagálóképességgel rendelkező haderővé kell válnia. Képesnek kell lennie az információs kihívások komplex kezelésére: mind az információ gyors megszerzésére, feldolgozására és a döntési ciklusba integrálására, mind pedig a konfliktusok narratíváinak kontrollálására az információs térben. Ezzel egy időben meg kell teremteni a kibertér mint műveleti szintér műveleti képességeit és azok integrációját a katonai tervezésbe és a végrehajtásba egyaránt. Ezekhez pedig elengedhetetlen az információs kihívások kezelése, az információs műveletek hazai koncepciójának új alapokra helyezése. Nyilvánvalóan figyelembe kell venni a fejlődési tendenciákat, az új lehetőségeket, amihez az előzőekben bemutatott gondolatmenet is hozzájárul.

Összegzésként megállapítható, hogy az információs műveletek kezdeti koncepciója jelentős fejlődésen ment keresztül, és a változás folytatódik. Az információ feldolgozását és megértését a mesterséges intelligencia alkalmazása megkönnyíti, és az a jövőben képes lesz a katonai döntéshozatal támogatására is. A hálózatba kapcsolt eszközök katonai alkalmazása széleskörűen elterjed, ugyanakkor a konfliktusok végkimenetele szempontjából a narratívák szerepe is egyre fontosabbá válik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJP-3.10 – Allied Joint Doctrine for Information Operations. 11. 2009. <http://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf>
- Allen, Patrick D. – Gilbert, Dennis P. Jr.: *The Information Sphere Domain-Increasing Understanding and Cooperation*. NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence, 2010.
- Ált/57. Információs Műveletek Doktrína, 1. kiadás, 2014.
- Cavallaro, Gina: *Multi-Domain Operations Is a 'Distinctly Joint' Warfighting Concept*. 10. 10. 2018. <https://www.ausa.org/news/multi-domain-operations-distinctly-joint-warfighting-concept>

- Cisco Visual Networking Index: Forecast and Trends, 2017–2022 White Paper. <https://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/white-paper-c11-741490.html>
- FM 3-13, Inform and Influence Activities. 01. 2013. https://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr.../fm3_13.pdf
- FM 3-13, Information Operations. 12. 2016. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/FM%203-13%20FINAL%20WEB.pdf
- Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Haig Zsolt – Kovács László – Ványa László – Vass Sándor: *Elektronikai hadviselés*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, 2014.
- Harding, Joel: *To Inform is to Influence, Information as a Joint Function*. 22. 08. 2017. <https://toinformistoinfluence.com/2017/08/22/information-as-a-joint-function/>
- Internet Growth Statistics. <https://www.internetworldstats.com/emarketing.htm>
- IT Industry Outlook 2018. 01. 2019. <https://www.comptia.org/resources/it-industry-trends-analysis>
- Joint Concept for Operating in the Information Environment (JCOIE). Joint Chiefs of Staff, 25. 07. 2018. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/concepts/joint_concepts_jcoie.pdf?ver=2018-08-01-142119-830
- Joint Doctrine Note 2/13, Information Superiority. Ministry of Defence (UK), Development, Concepts and Doctrine Centre, 08. 2013. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/239342/20130813_JDN_2_13_Info_Super.pdf
- Joint Publication 3-13, Information Operations. 13. 02. 2006.
- Joint Publication 3-13, Information Operations. 27. 11. 2012. Incorporating Change 1. 20. 11. 2014.
- McDermott, Roger: *Gerasimov Links Russian Military Modernization to the Arab Spring*. http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=40546#.VOYA4C4I_6E
- Military Doctrine of the Russian Federation. 12. 2014. <http://www.scribd.com/doc/251695098/Russia-s-2014-Military-Doctrine>
- National Military Strategy. 02. 1995. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nms/nms_feb95.htm#CS
- NATO Strategic Communications Policy. 29. 09. 2009. <https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>
- Qiao Liang – Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare*. PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing, 02. 1999. <http://www.cryptome.org/cuw.htm#Chapter%202>
- Ranger, Steve: *What is the IoT? Everything you need to know about the Internet of Things right now*. 21. 08. 2018. <https://www.zdnet.com/article/what-is-the-internet-of-things-everything-you-need-to-know-about-the-iot-right-now>
- Reisinger, Heidi – Golts, Aleksander: *Russia's Hybrid Warfare*. Research Paper, NATO Defense College Rome-No. 105. 11. 2014.
- Riper, Paul – Scales, Robert H. Jr.: *Preparing For War In The 21st Century*. <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/97autumn/scales.htm>
- Rona, Thomas P.: *Weapon Systems and Information War*. Boeing Aerospace Company Seattle, Washington, 07. 1976.
- Rózsa Tibor ezredes: *Az információs műveletek vizsgálata, különös tekintettel a befolyásolási képességek alkalmazásának lehetőségeire a Magyar Honvédség feladatrendszerében*. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2016.
- Secretary of Defense Memorandum: Information as a Joint Function. https://www.rmda.army.mil/records-management/docs/SECDEF-Endorsement_Information_Joint%20Function_Clean.pdf

- Shakarian, Paulo et al.: *The Dragon and the Computer: Why Intellectual Property Theft is Compatible with Chinese Cyber-Warfare Doctrine*. http://scitechconnect.elsevier.com/the-dragon-and-the-computer/#.VOiY2C4l_6E
- Tatham, Steve: *U.S. Governmental information operations and strategic communications: A discredited tool or user failure? Implications for future conflicts*. 12. 2013.
- The Military Doctrine of the Russian Federation approved by Russian Federation presidential edict on 05. 02. 2010. http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf
- The operational environment and the changing character of future warfare. U.S. Army Training and Doctrine Command. 28. 07. 2017. http://www.arcic.army.mil/App_Documents/The-Operational-Environment-and-the-Changing-Character-of-Future-Warfare.pdf
- Thomas, Timothy L.: *Human Network Attacks*. <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/human-net/humannet.htm>
- Walton, Timothy A.: *China's Three Warfares*. Delex Special Report-3, 18. 01. 2012. www.delex.com/data/files/Three%20Warfares.pdf

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Csudáknak éve 1848–1849

A *Csudáknak éve...* című dobozkönyv a Zrínyi Kiadó háborús relikviákat is tartalmazó dokumentumkönyv-sorozatának legújabb tagja. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeit feldolgozó, különleges kiadvány az öt kötetre tervezett *Kézelfogható hadtörténelem* sorozat negyedik kötete. Szerkesztője dr. Hermann Róbert és dr. Csikány Tamás.

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc történetéről, szellemiségéről, kihívásairól, emberi sorsairól szóló dobozkönyv a 32 oldalpáron megírt hadtörténeken túl tartalmaz több száz illusztrációt, korabeli indulókat és katonadalokat hordozó CD-t, valamint egy DVD-t, amelyen szakértőkkel, hadtörténészekkel folytatott stúdióbeszélgetések, a magyar és a császári csapatok egyenruházatának, illetve felszerelésének összehasonlítása látható.

A könyvet közel 60 korabeli dokumentum-hasonmás nyomata teszi igazán különlegessé: hadijelentések, Görgei, Bem és Kossuth levelei, kitüntetési okirat, térképek, szabályzatok, felhívások, rendeletek, kiáltványok, valamint papírpénzek találhatók e különleges könyv zsebeiben. A mellékletek közti legkülönlegesebb kuriózum az a korabeli kokárdareplika, amelyet az 1849-ben létrehozott Magyar Katonai Érdemrend III. osztályú koszorúja díszít.

2014-ben, a Nagy Háború centenáriuma alkalmából jelent meg az első, *A Nagy Háború 1914–1918* című dobozkönyv, amelyet 2015-ben a *Hadikrónika 1939–1945* című, a második világháborúval foglalkozó kötet követett. A harmadik, *Remény és pokol 1956* című kiadvány a forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulója alkalmából látott napvilágot 2016-ban.

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

Tábi Levente alezredes:

A MAGYAR HONVÉDSÉG ÉS A NATO RÖGTÖNZÖTT ROBBANÓESZKÖZÖK ELLENI KIVÁLÓSÁGI KÖZPONT (NATO C-IED COE) KAPCSOLATA

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO Rögtönzött Robbanóeszközök Elleni Kiválósági Központ (Counter Improvised Explosive Devices Centre of Excellence, C-IED COE) egy olyan nemzetközi szervezet, melyet a NATO Transzformációs Parancsnokság kezdeményezésére hoztak létre Madridban – Spanyolország vezetésével –, és mára már a spanyol keretnemzet mellett 11 szponzornemzet részvételével végzi a feladatait. A Kiválósági Központ feladata a NATO tagországai és a partnerországok C-IED-feladatainak a támogatása. Magyarország szponzornemzetként már 2012 óta aktívan részt vesz a C-IED COE munkájában. Az MH és a C-IED COE kapcsolatát az egymásra épülő szabályzók és együttműködési megállapodások rendszere erősíti. Az elmúlt években az MH és a C-IED COE kölcsönös együttműködése alapvetően a különböző képzési, felkészítési programokra, rendezvényekre a kiképző- és oktatói állomány biztosításában, valamint a hallgatói állomány delegálásában jelentkezett.

KULCSSZAVAK: NATO, C-IED COE, MH, együttműködés

BEVEZETŐ

A NATO Rögtönzött Robbanóeszközök Elleni Kiválósági Központban (C-IED COE) eltöltött három és fél év alatt számos feladatot hajtottam végre, melyek során olyan nemzetközi és hazai vonatkozású tapasztalattal gazdagodtam, amit csak ilyen nemzetközi környezetben lehet megszerezni. A C-IED COE olyan, NATO által létrehozott nemzetközi szervezet, mely mind feladatrendszerében, mind struktúrájában, ezáltal kapcsolatrendszerével is egy kicsit különbözik a NATO többi kiválósági központjától.

Magyarország a Magyar Honvédségen keresztül tartja fenn kapcsolatát ezzel a nemzetközi szervezettel. A NATO C-IED-feladatrendszerének létrehozását követően az MH szinte a kezdetektől fogva együttműködőként jelen volt a C-IED-feladatok egyes mozzanataiban. Így a C-IED COE megalakításakor az MH és a COE közötti együttműködés létrehozása törvény- és értelemszerű is volt, ami az évek során csak erősödött és fejlődött.

Ebben a cikkben a C-IED COE-t mint a nemzetközi C-IED-közösség meghatározó szervezetét kívánom bemutatni, valamint azt a formális kapcsolatrendszert, amely a C-IED COE-t és az MH-t köti össze. Figyelembe véve a létrehozástól végzett munkát, az MH kifejezetten elismert a nemzetközi C-IED-közösségben. Éppen ezért ebben a tanulmányban rá szeretnék mutatni azokra a területekre, melyek tovább erősíthetik az MH C-IED-képességeinek megítélését, valamint a C-IED COE és MH kapcsolatrendszerét. Mindazonáltal úgy vélem, hogy az MH C-IED-képességét más módon is meg lehet ítélni, és ahhoz a következő oldalakon ajánlásokat kívánok megfogalmazni.

NATO C-IED COE

A C-IED COE helye és szerepe a NATO-ban

A madridi székhelyű C-IED COE megalakítására 2010. november 16-án került sor, az alapító országok: Spanyolország mint keretnemzet, illetve Franciaország, Hollandia, Németország, Portugália és Románia mint szponzornemzetek együttműködésében. Magyarország – az Amerikai Egyesült Államokkal együtt – 2011-ben csatlakozott szponzornemzetként, míg Csehország 2013-ban, Svédország 2016-ban, Törökország 2018-ban, Görögország csatlakozási eljárása pedig tervezetten 2019-ben fejeződik be. Mivel az improvizált robbanóeszközökkel keltett veszély a jövő egyik biztonsági kockázatát jelenti, ezért további nemzetek is gondolkodnak a központhoz történő csatlakozáson.

A C-IED COE a többi kiválósági központhoz (COE) képest több szempontból is különleges státuszban van. Egyik különlegessége, hogy egyike azon COE-knak, melyek szponzornemzetei között NATO-partnerország is van, jelen esetben Svédország. A másik különlegessége, hogy a törzs személyi állományában nemcsak katonák, hanem a spanyol rendvédelmi és titkosszolgálatról delegált állomány is beosztásban van. A széles körű együttműködés és feladatrendszer miatt több ország (például Nagy-Britannia és Svédország) rendvédelmi szervei is jelezték már, hogy szakembereik jövőbeni delegálásával kívánják támogatni a COE mindennapi feladatait. Az szinte természetes, hogy összhaderőnemi katonai szervezetként a COE nemzetközi törzse állományában minden haderőnem (szárazföldi csapatok, légierő, haditengerészet és tengerészgyalogság) képviselteti magát. A központ összesen közel 50 fős törzslétszámmal működik.

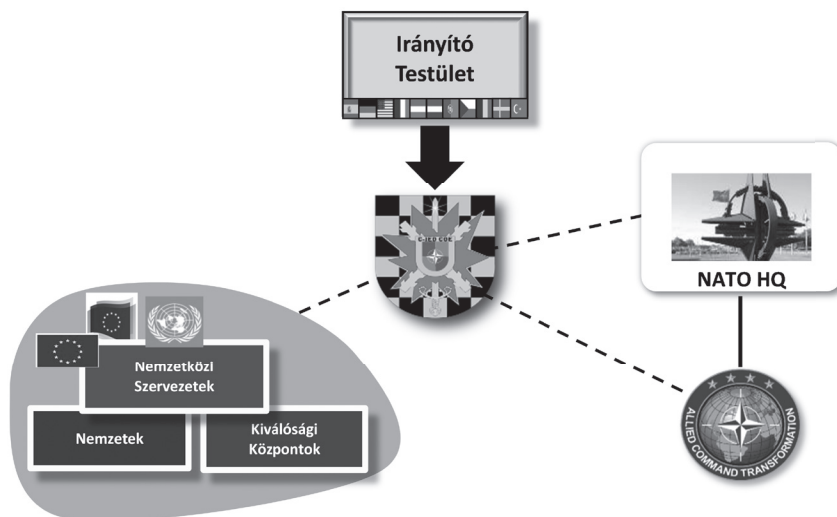
A C-IED COE működésével kapcsolatos és a feladataihoz jóváhagyást igénylő döntéseket – a többi COE-hoz hasonlóan – a tagállamok (a keret- és a szponzornemzetek) hozzák meg. Ennek egyik intézményesített formája az évente egy alkalommal összeülő Irányító Testület (SC¹). A tagállamok képviselői az SC ülésén vitatják meg:

- a COE által összeállított tárgyévi jelentésben foglaltakat;
- a következő évre szóló – a COE tagállamaitól, a NATO, illetve NATO-n kívüli szervezetektől, országoktól érkező – felkéréseket és igényeket;
- a COE által javasolt következő évi munkatervet;
- a költségvetéssel kapcsolatos jelentéseket és terveket.

Csak azok a felkérések kerülnek be a COE éves munkatervébe, amelyeket az SC ülésén a részt vevő szponzornemzetek képviselői teljes egyetértésben elfogadnak. Az SC-ülés jegyzőkönyvében rögzítésre kerül, hogy a COE következő évi programját miként fogadták el, mely alapján a COE igazgatója felhatalmazást kap a jóváhagyott programok végrehajtására.

Így, ahogy az 1. ábrán is látható, a C-IED COE közvetlen irányító- és jóváhagyó szerve a COE tagállamainak képviselőiből álló SC, míg minden más NATO- és partnerország és -szervezet direkt feladatszabással nem élhet a központ irányába.

¹ Steering Committee.

1. ábra A C-IED COE kapcsolatrendszere (Készítette a szerző)

A C-IED COE, mivel nincs benne a NATO parancsnoki struktúrájában, közvetlenül nincs bekötve egyik NATO-parancsnoksághoz sem. A NATO-törzsekben meghozott C-IED-vonatkozású döntések a COE számára fontos iránymutatások, de az SC döntése és jóváhagyása nélkül nem kötelező érvényűek. A Szövetséges Transzformációs Parancsnokság parancsnoka (SACT²) a NATO transzformációjáért felelős szervezet vezetőjeként ugyancsak másodlagos hatással van a C-IED COE feladat-végrehajtására, de mint a NATO fő koordinátora névlegesen diszponál az összes COE felett, és közvetetten befolyással lehet a C-IED COE egyes projektjeire, eseményeire.

A NATO parancsnoki struktúrájának 2017-ben elindított átalakítása (NATO Command Structure Adaptation) a fent vázolt helyzetet egy kicsit felül kívánja írni. Ebben a tervben többek között az szerepel, hogy a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (ACT³) mint feladatszabási hatáskörrel ellátott szervezet (Delegated Tasking Authority⁴) az SC jóváhagyása, valamint megfelelő költségvetési források konkretizálása nélkül is feladatot szabhat a COE-k részére. Ez mivel mind a COE-k munkarendje szempontjából, mind pedig a SC előjogainak csorbulása miatt is aggályokat vetett fel szinte mindegyik COE esetében, így az érintett szponzornemzetek – Magyarországot is beleértve – fenntartásaikat fejezték ki a NATO parancsnoki struktúrája (NCS⁵) adaptációjának a COE-kra vonatkozó törekvéseivel kapcsolatban. Ez a vita és az adaptációs folyamat még nem zárult le, így a C-IED COE, az SC és az ACT közötti alá- és fölérendeltségi kapcsolat és munkarend 2019-ben még nem változott meg.

A C-IED COE elsődleges feladata – „...to provide subject matter expertise in order to support the Alliance, its Partners, and the International Community in the fight against IED and co-operate to increase security of Allied Nations and also all the troops deployed

² Supreme Allied Commander Transformation.

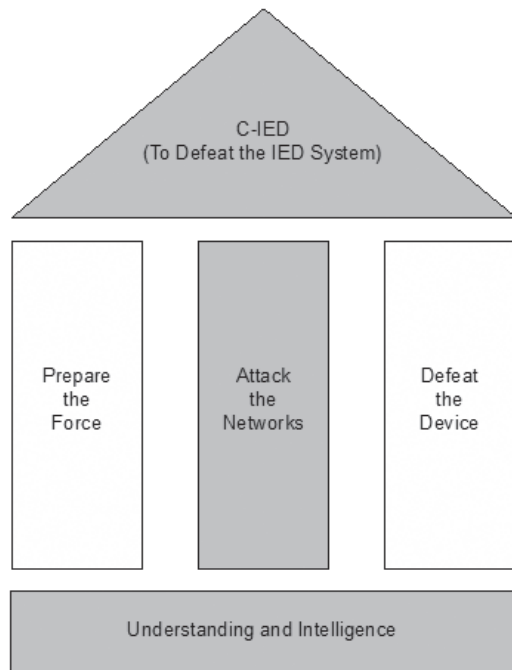
³ Allied Command Transformation.

⁴ Revision of MCM 236/03, MC concept for COE, in support of the NCS adaptation. 1. pont. 1130/TSC-FEN-0200/TT-ACT-0116/Ser: NU0444, 03. 07. 2018.

⁵ NATO Command Structure.

in theatres of operations, reducing or eliminating the threats from improvised explosive devices used or for use....”⁶ –, hogy megfelelő szakmai állomány biztosításával támogatást nyújtson a szövetséges tagországok, a NATO-partnerek és egyéb nemzetközi közösségek tagjai számára a „rögtönzött” robbanószerkezet⁷ elleni eredményes fellépéshez. Ennek részeként a COE fontos szerepet játszik a nemzetek és azok erői biztonságának növelésében, mert az általa szervezett rendezvényekkel (konferenciák, *workshop*ok, tanfolyamok stb.) hozzájárul a szembenállók/terroristák/felkelők/ stb. által használt IED-ek jelentette fenyegetések mérsékléséhez vagy megszüntetéséhez. Ezt a két célt – fenyegetés mérséklése és/vagy megszüntetése – a C-IED COE a NATO transzformációs tevékenységével összhangban, a kiképzéssel és oktatással, a doktrínafejlesztéssel, a tapasztalatfeldolgozással, a C-IED jellegű koncepciók kifejlesztésében, valamint kutatási projektekből és kísérletekből való részvétellel és együttműködéssel tervezi, szervezi és végzi.

A C-IED-feladatok intézményesítési céljából kiadott *Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices*,⁸ az Allied Joint Publication-3.15 (AJP-3.15) „C” kiadása keretbe foglalja a NATO által alapvetően hadművelleti és stratégiai szinten elvárt C-IED-feladatokat. Az AJP-3.15 a C-IED-feladatokat, annak legjelentősebb területeit három, egymással kölcsönhatásban lévő pillérrel határozta meg: *Attack the Network* – hálózat elleni tevékenység; *Defeat the Device* – eszköz megsemmisítése; *Prepare the Force* – erő felkészítése. Fontos viszont megjegyezni, hogy ez a három pillér egy olyan átfogó és támogató felderítő-, elhárító hálózaton nyugszik, mely képes folyamatosan valós idejű és a művelési terület megértését biztosító információt biztosítani (*Understanding and Intelligence*).

2. ábra A C-IED átfogó megközelítése és tartópillérei⁹

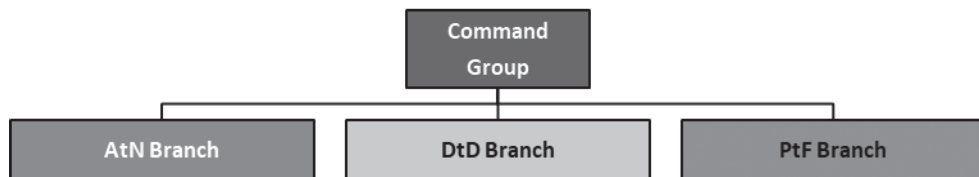
⁶ C-IED COE: Status, Mission & Concept. <https://ciedcoe.org/index.php/about-c-ied-coe/status-mission-concept> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 04.)

⁷ A rögtönzött vagy házi készítésű robbanószerkezet egy olyan nem konvencionális fegyver, mely romboló hatású, az emberi élet kioltására alkalmas, pirotechnikai vagy gyúlékony vegyi anyagokat tartalmazó, zavarkeltésre vagy zaklatásra tervezett szerkezet.

⁸ Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices (AJP-3.15) – Rögtönzött Robbanószerkezetek Elleni Védelem Szövetségi Összhadérőnemi Doktrína; 19/2017. (HK 12.) HVKFKH szakutasítás NATO egységességi egyezmények nemzeti elfogadásáról. 2017. 12. 29., 1197. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2017/12.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 21.)

⁹ AJP 3.15 (C), Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, Edition C Version 1, 052 2018., 1–6. https://nso.nato.int/protected/nsdd/_CommonList.html – a belépéshez jelszó kell. (Letöltés időpontja: 2018. 03. 04.)

Így a C-IED COE struktúrája is ennek a három pillérnek a szellemében került kialakításra. A COE törzsszerkezete – a többi NATO-központtól eltérően, de – az AJP-3.15 doktrína által meghatározott három pillérnek megfelelően három szakágra tagolódik.

3. ábra A C-IED COE egyszerűsített strukturális felépítése (Készítette a szerző)

A nemzetközi (NATO) és nemzeti szakmai szabályzók rendszere

Nemzetközi szakmai szabályzók rendszere

A C-IED COE működését két műveleti okmány: az Operational Memorandum of Understanding¹⁰ (MOU) és a Functional MOU¹¹ deklarálja.

Az Operational MOU a COE adminisztratív egyezménye, amelyben a COE létrehozását, működését, valamint a tagállamok jog- és feladatrendszerét fogalmazzák meg. Ebben az MOU-ban határozták meg, hogy milyen hatásköre és feladata van a keretnemzetnek, a szponzornemzeteknek és a C-IED COE-nak. Ezt az okmányt minden új nemzet csatlakozásakor kiegészítik, majd a szponzornemzetek kijelölt képviselői aláírásukkal hitelesítik.

Magyarország csatlakozásakor ezt az okmányt az akkori MH Nemzeti Összekötő Képviselő (NÖK) vezetője, Bali Zoltán ezredes 2011. február 9-i dátummal írta alá a NATO SACT-nál Norfolkban. Ezt követően az aktuálisan megújuló, módosuló MOU-kat Magyarország nevében a kapott felhatalmazások alapján továbbra is a NÖK mindenkori vezetője aláírásával hagyja jóvá.

A Functional MOU a COE és a NATO viszonyrendszerét és formális kapcsolatait határozza meg. Ennek értelmében a C-IED COE elsődleges NATO-kapcsolata az ACT, amely koordináló feladatokat lát el a COE és a NATO szervezetei között. A C-IED COE a Functional MOU alapján a NATO-tól érkezett felkéréseket, igényeket minden esetben kiemelt prioritással kell hogy kezelje, tervezze és végrehajtsa. Ebben a MOU-ban azt is meghatározták, hogy az ACT milyen formában tudja jelezni a COE-től kért szakfeladatok végrehajtását, ami egyértelmű keretet szab a két fél kapcsolatrendszerére. Éppen ezért is nehezen értelmezhető, hogy egy mindkét fél által elfogadott igénylési rendszer helyett miért is kívánja az ACT a korábban említett „feladatszabási hatáskörrel ellátott szervezeti” rendszert bevezetni.

A COE mindennapi munkarendjét a C-IED COE egységes műveleti eljárási szabályai (SOP¹²) határozzák meg, melyek aktualizálása és pontosítása rendszeres és folyamatos. Ennek az aktualizálási folyamatnak a támogatására a COE nemzeti rangidősei évente legalább két alkalommal üléseznek. Ezekon a megbeszéléseken alapvetően azokat a témákat tárgyalják meg, melyek a COE mindennapi működését, ezen belül is kiemelten a nemzetközi törzs állományának munkakörülményeit érinthetik.

¹⁰ Műveleti Egyetértési Nyilatkozat.

¹¹ Funkcionális Egyetértési Nyilatkozat.

¹² Standard Operating Procedure.

A C-IED COE tevékenységét az SC által jóváhagyott éves munkaterv és költségvetési terv határozza meg. Ezt a munkatervet a COE folyamatosan pontosítja, aktualizálja, valamint a COE-hoz év közben érkező felkérések, meghívások alapján kiegészíti. A munkaterv az évi egy SC-ülésen általában úgy kerül elfogadásra, hogy a COE igazgatójának marad annyi mozgástere, hogy egyes eseményeket át tud tervezetni, bizonyos esetekben külön felkéréseket tud elfogadni. Az elmúlt évek során volt arra is példa, hogy olyan be nem tervezett felkérések érkeztek a COE-hoz, melyek elemzését követően a COE igazgatója a feladat felvételét a munkatervbe és annak végrehajtását is külön kezdeményezte a szponzornemzeteknél. Ilyen feladat volt például a 2016 januárjában Ukrajnában végrehajtott és egy mobil kiképzőcsoport által levezetett „C-IED Awareness” tanfolyam, vagy a 2016–17-ben az iraki katonai és rendvédelmi állomány részére megszervezett és levezetett harcászati szintű „IEDD¹³ Clearance” tanfolyamok.

Nemzeti szabályzók rendszere

Az MH és a C-IED COE kapcsolatának pontos bemutatásához célszerű először megvizsgálni, hogy milyen nemzeti szabályzók is foglalják keretbe a HM és az MH C-IED feladatait. Elsőként tisztázni kell, hogy melyek azok a NATO C-IED-kiadványok, melyeket a HM/MH ratifikált és bevezetéséről nyilatkozott. Ezek az alábbiak:

- az AJP-3.15 Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, Edition C Version 1, February 2018 – a NATO-doktrína a 19/2017. (HK 12.) HVKFKH szakutasítással került elfogadásra és fenntartás nélkül bevezetésre;
- az ACIEDP-01 Countering Improvised Explosive Devices Training Requirements, Edition B, Version 1, November 2018 – a NATO szabványosítási kiadvány a 2/2018. (HK 6.) HVKFKH szakutasítással került elfogadásra és fenntartás nélkül bevezetésre;¹⁴
- az ACIEDP-02 NATO Weapons Intelligence Team (WIT) capabilities Edition B, Version 1, February 2018 – a NATO szabványosítási kiadvány a 17/2017. (HK 9.) HVKFKH szakutasítással került elfogadásra és fenntartás nélkül bevezetésre.¹⁵

A fentiek alapján egyértelműen látszik, hogy ezt a három meghatározó NATO C-IED-kiadványt Magyarország elfogadta és nyilatkozott azok bevezetéséről.¹⁶ Ezért azt ki lehet jelenteni, hogy Magyarország és így az MH számára – mivel a ratifikációs nyilatkozatban a fenti NATO-kiadványok fenntartások nem kerültek elfogadásra – a NATO-dokumentumokban megfogalmazott követelmények, elvárások és rendszerek az MH számára elfogadhatóak, illetve az azoknak való megfelelés tervezett.

Ennek szellemében vizsgáljuk most meg, hogy milyen nemzeti szabályzók is vannak érvényben, és azok miképpen határozzák meg az MH C-IED-feladatait.

Magyarország Alaptörvényét, Nemzeti Biztonsági Stratégiáját és Nemzeti Katonai Stratégiáját jelen elemzésből figyelmen kívül hagyva a legmagasabb szintű nemzeti szabályzó – mely elsőként kihatással van az MH és a C-IED COE kapcsolatrendszerére – a HM Szervezeti és Működési Szabályzata (HM SZMSZ). Az SZMSZ értelmében a HM

¹³ Improvised Explosive Device Disposal – IED ártalmatlanítása.

¹⁴ 2/2018. (HK 6.) HVKFKH szakutasítás NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról. 2018. 06. 29., 661. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2018/6.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 21.)

¹⁵ 17/2017. (HK 9.) HVKFKH szakutasítás NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról. 2017. 09. 27., 892. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2017/9.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 27.)

¹⁶ Az adott C-IED-szabályzók bevezetési az MH rendszerébe a katonai vezetés által meghatározottak szerint történtek.

védelempolitikáért és védelmi tervezésért felelős helyettes államtitkár a HM Védelmi Tervezési Főosztályon keresztül „védelempolitikai és védelmi tervezési szempontú iránymutatást ad a NATO kiválósági központokba és azok irányító testületébe delegált szakértők szakmai munkájához”.¹⁷ Ugyancsak a HM SZMSZ-ben az is meghatározásra került, hogy a HVK Haderőtervezési Csoportfőnökség (HTCSF) „Koordinálja a NATO kiválósági központokkal kapcsolatos MH-szintű tevékenységet, [...] biztosítja a kiválósági központoknál született eredmények, produktumok hazai felhasználását”.¹⁸ 2018. december 31-ig ez a HM SZMSZ megfelelő működési alapot és keretet adott a stratégiai szintű feladatok koordinálására, viszont úgy vélem, hogy a HM és az MH 2019. év eleji szétválásával a HM SZMSZ felülvizsgálata szükségessé válik.¹⁹

A következő nemzeti szabályzó, amely foglalkozik a COE-k és az MH kapcsolattartásával, az az MH NÖK SZMSZ-e. Az MH NÖK alaprendeltetésében meghatározásra került az „Átruházott hatáskörben engedélyező eljárói feladatok ellátása, valamint adminisztratív támogatás biztosítása [...] az ACT-vel funkcionális együttműködésben lévő szervezeteknél”.²⁰ Az MH NÖK SZMSZ-ben meghatározottak szerint az MH NÖK fő feladatai között szerepel, hogy a nemzeti érdekek képviselője érdekében kapcsolatot tartson fenn, valamint iránymutatással éljen minden kiválósági központban vezényelt MH-állomány irányába, így a C-IED COE-nál beosztásban lévő állomány részére is.²¹

A következő, már kifejezetten szakmai szabályzó a 19/2018. (HK 5.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedése, melyben az MH C-IED Munkacsoport (MCS) létrehozásáról és működésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról intézkedik az eljáró. Az MCS feladataként az került itt meghatározásra, hogy az MH érdekében, azaz annak stratégiai szintű C-IED-feladatait koordinálja és a szakmai feladatok végrehajtásának felügyeletét végezze. Az intézkedés alapján megalakult egy keresztfunkcionális munkacsoport, mely három, egymással mellérendeltségében lévő szekcióban végzi munkáját.²² Ezek a szekciók a:

- műveleti szekció;
- kiképzési és oktatási szekció;
- technológiai és beszerzési szekció.²³

Az együttes intézkedés értelmében az MCS a kapcsolatát C-IED COE-val a HTCSF-en keresztül tartja fenn. Mivel a fenti intézkedés alapján az MCS-t az MH-szintű C-IED-feladatok koordinálására és felügyeletére hozták létre, így értékelésem szerint ez a fórum kell, hogy biztosítsa az MH és a C-IED COE között is a szakmai kapcsolatot.

¹⁷ HM SZMSZ, 53/2014. (VIII. 1.) HM utasítás 16. cikk (2) f) pont; 2. függelék, 7.1.1a.2. HM Védelmi Tervezési Főosztály, 3. Európai uniós, NATO- és nemzetközi feladatok, h) pont.

¹⁸ HM SZMSZ, 53/2014. (VIII. 1.) HM utasítás 2. függelék, 7.3.0.5. Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Csoportfőnökség, 3. Európai uniós, NATO- és nemzetközi feladatok, i) pont.

¹⁹ A cikk megírását és a kézirat leadását követően került kiadásra az új HM SZMSZ (16/2019. [III. 5.] HM utasítás), ezért ebben a cikkben az még nem kerülhetett feldolgozásra és értelmezésre (a szerző).

²⁰ MH NÖK SZMSZ, 5.

²¹ MH NÖK SZMSZ, 6.

²² 19/2018. (HK 5.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedése a Magyar Honvédség rögtönzött robbanószervezetek elleni védelmi feladatait koordináló és felügyelő munkacsoport létrehozásáról és működéséről. 2018. 05. 25., 531. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2018/5.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 17.)

²³ Uo. 535.

Együttműködés az MH és a C-IED COE között

Még Magyarország COE-hoz történő csatlakozását megelőzően az MH bekapcsolódott a NATO C-IED képzési rendszerébe. 2011-et megelőzően az ACT C-IED integrált projektcsapatába (IPT²⁴) delegált magyar kiemelt főtiszt, Lőrinc Gábor alezredes proaktív kezdeményezéssel vonta be az MH-t a NATO C-IED képzéseibe, kiképzéseibe. Ennek eredményeként az MH Központi Kiképző Bázis (KKB) bázisán megalakult nemzetközi kiképző alosztály személyi állománya komoly nemzetközi tapasztalatot és elismerést szerzett a kezdeti C-IED-képzések során.²⁵

A magyar kiképzők hasznos és hatékony munkája, valamint a 2012-től a C-IED COE-ba delegált magyar kiemelt főtiszt, Reményi István alezredes által biztosított információk alapján, továbbá a HM/MH állománya által végzett kreatív feldolgozó munka eredményeként a NATO WIT-tanfolyamok²⁶ levezetésében és biztosításában az MH is jelentős, vezető szerepet tudott vállalni. Ezeket a tanfolyamokat jelenleg is a C-IED COE vezeti, de minden tanfolyam rotációs jelleggel más és más országban kerül végrehajtásra. Magyarország a NATO önkéntes nemzeti hozzájárulási alap (VNCF²⁷) létrehozásától fogva²⁸ a WIT-tanfolyam évenkénti egyszeri hazai megrendezésével és a többi tanfolyamhoz oktatók biztosításával járul hozzá. Az évi egy MH által Magyarországon tervezett WIT-tanfolyamot az MH Altiszti Akadémia (AA) szervezi és biztosítja a képzéshez szükséges helyszínt, a tanfolyam nemzeti támogatását is. Mivel a tanfolyamon egy nemzetközi kiképzői csoport tartja az előadásokat, illetve vezeti le a gyakorlati foglalkozásokat, ezért az MH nemcsak a magyar szervezésű tanfolyamra biztosítja a magyar kiképzőket, hanem a többi, más országokban levezetésre kerülő tanfolyamokra is biztosít tanfolyamonként egy-egy kiképzőt. A legutolsó NATO WIT VNCF-projekt²⁹ alapján 2020-ig biztosan lesz Magyarországon NATO WIT-tanfolyam, amelyben az MH aktívan részt tud venni.

Mivel a WIT-tanfolyamot az MH házigazdaként Magyarországon vezeti le, így az MH AA rendelkezik azokkal a felszerelésekkel, készletekkel, melyekkel mind a nemzetközi, mind pedig a saját hazai tanfolyamok biztosítását eredményesen tudja végezni. Ezeknél a nemzetközi tanfolyamoknál a NATO WIT VNCF értelmében az MH AA költségvetési kompenzációt kap attól függően, hogy a tanfolyam házigazdája, vagy a további nemzetközi WIT-tanfolyamokra kiképzőt delegál.

A C-IED COE és az MH AA nemzetközi kiképző alosztálya állományának sokéves együttműködése alapján ki lehet jelenteni, hogy az MH komoly elismerést ért el a C-IED széles körű nemzetközi közösségében. A WIT-tanfolyamokon mutatott szakmai kompetencia és professzionális hozzáállás eredményeként az MH kiképzőit minden fórumon és képzésben szívesen látják és fogadják. Így fordulhatott elő, hogy az iraki és a jordániai biztonsági szervek részére a NATO által meghatározott, a védelmi képességek kialakítását (DCB³⁰)

²⁴ IPT – Integrated Project Team.

²⁵ Lőrincz Gábor ezredes: Válasz az aszimmetrikus fenyegetésre. C-IED-képességépítés a Magyar Honvédségben rövid és középtávon (2.). Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/3. szám, 42. <https://honvedelem.hu/kiadvany/44000> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 21.)

²⁶ Weapon Intelligence Team.

²⁷ Voluntary National Contribution Fund.

²⁸ Lőrincz: i. m. 43.

²⁹ Voluntary National Contribution Fund NATO Weapons Intelligence Team (WIT) Training 2019 Executing Management Agreement/Financial Management Agreement.

³⁰ Defence Capacity Building.

célzó projektek C-IED-tanfolyamainak levezetéséhez – például IED Kereső és Hatástalanító Alaptanfolyam (IED Basic Search and Clearance Course) – a C-IED COE felkérésének eleget téve az MH is biztosított szakmai kiképzőket.

A WIT mellett az MH ugyancsak oktatóval támogatta a C-IED COE korábbi törzstiszti tanfolyamát (SOAC³¹). Ebben a tanfolyamban még kiemelt szerepet kapott a NATO információs műveletek ismertetése, ezért az MH Civil-katonai és Lélektani Műveleti Központ 2015-ig minden tanfolyamra biztosított egy-egy oktatót ennek a témának az ismertetéséhez. Ez az együttműködés viszont megszakadt, amikor a C-IED COE a SOAC-tanfolyamot továbbfejlesztette és átalakította.

De nem csak oktatók fordultak meg a C-IED COE képzésein. A lenti táblázatban látható, hogy melyik COE tanfolyamra hány fő hallgatót küldött, delegált az MH.³²

Tanfolyam megnevezése	Időszak	MH-létszám
Advance Analysis Tools And Procedures Course (AATP)	2012	1 fő
Analyst's Notebook® Users Course (ANUC)	2015–18	2 fő
Intel Analysis for Attacking the Network Course (ATAC)	2011	1 fő
Attack the Network Interagency Exploitation and Analysis course (ATIX)	2015–18	1 fő
Attack the Network Operational Course (AtNOC)	2015–18	3 fő
C-IED Staff Officer Course (CSOC)	2016–18	7 fő
Human Network Analysis and Targeting (HNAT)	2012–13	3 fő
Intelligence Fusion for Threat Network Analysis Course (IFTNA)	2013	1 fő
Staff Officer Awareness Course (SOAC)	2010–15	17 fő
Weapon Intelligence Team Course (WIT)	2011–18	31 fő

Ezeket a tanfolyamokat – a WIT-tanfolyamot leszámítva – mind a C-IED COE bázisán tartották meg, és általában egy hét időtartamúak voltak. Nyilván ez a statisztika is csal, hiszen biztosan vannak olyanok, akik több különböző tanfolyamot is elvégeztek. De ha csak pusztán – a WIT-tanfolyamot leszámítva – az MH-résztvevők összlétszámát nézzük (36 fő), akkor is kijelenthetjük, hogy jelentős számú személyi állomány részesült NATO-szintű C-IED felkészítésben. A WIT-tanfolyamokon részt vett 31 fős MH-állomány NATO-szinten is jelentősnek számít.

Emellett a C-IED COE-nak van olyan weboldala,³³ ahol igénybe lehet venni digitális távoktatást (ADL³⁴), mely nem igényel külön regisztrációt. Ezért arról nincs regisztrált adat, hogy hány fő magyar katona végezte már el. De számuk jelentős lehet, mivel például a NATO „Eltökélt Támogatás” (NATO Resolute Support) misszióban szolgálatot teljesítő törzsellományoknak is ajánlott e digitális tanfolyam elvégzése.

³¹ Staff Officer Awareness Course.

³² Az adatok a C-IED COE belső nyilvántartásából származnak.

³³ NATO Joint Advanced Distributed Learning. <https://jadl.act.nato.int> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 19.)

³⁴ Advanced Distributed Learning.

Természetesen az MH nemcsak C-IED COE-tanfolyamokra delegál kiképzendő állományt, hanem más rendezvényekre is küld résztvevőket. Így a C-IED COE által rendszeresen megrendezett tapasztalatfeldolgozó (NATO C-IED Lessons Learned) vagy a védelmi és a biztonsági szervek részvételével megtartott ((Inter-Agency) C-IED-konferenciákon is vett már részt az MH-tól kijelölt állomány.

A kiválósági központ nem kizárólagosan csak Spanyolországban vezet le rendezvényeket. Az MH felkérésére szinte minden évben egy C-IED-szeminárium került levezetésre Magyarországon, melyben vezető szerepet kapnak a C-IED COE-tól kijelölt előadók. 2014-ben az MH AA biztosításával Szentendrén volt az első vezetői szeminárium, 2016–17-ben az MH ÖHP adott helyet ennek a rendezvénynek. 2016-ban alapvetően az MH ÖHP és alárendelt alakulatai vezetői állománya részére szervezték a szemináriumot, majd a következő évben az MH ÖHP alárendelt alakulatok C-IED-koordinátorai vettek részt a rendezvényen. A 2018-ra betervezett vezetői szeminárium az MH kérésére átervezésre került 2019-re, mivel az új MH Parancsnokság felállításával nem lett volna célszerű a korábbi HM/HVK- és MH-vezetőknek megtartani ezt a rendezvényt.

A 2019-re tervezett C-IED-szeminárium újra egy jó lehetőség lehet az MH vezetői részére, hogy megismerkedjenek, felrfrissítsék a NATO C-IED-konceptiójával kapcsolatos ismereteiket, valamint megvitassák a NATO és az MH C-IED-feladatai harmonizációjának lehetőségét, illetve hogy pontos képet kapjanak az MH jelenlegi és jövőbeni C-IED-képességéről.

Jó példa a további együttműködésre, hogy az MH 2019. évi igényeinek megfelelően a C-IED COE támogatást nyújt az MH C-IED-konceptiójának megfelelő saját, hazai C-IED-tanfolyamok kidolgozásában is. Így a központtal együttműködésben felülvizsgálat alá fog kerülni a korábban megalkotott magyar hálózatellenes tanfolyam, valamint további C-IED-jellegű tanfolyamok is átvételre, kidolgozásra kerülhetnek a közeli jövőben.

Ezenfelül nemcsak tanfolyamok és rendezvények megszervezésével és levezetésével tud a C-IED COE együttműködést felmutatni az MH-val, illetve Magyarországgal kapcsolatosan. Az évek folyamán az SC-üléseken, valamint az éves támogatási igényekben az MH igényt támasztott a kiválósági központ által rendszeresen és tematizáltan összeállított és a szponzornemzetek részére megküldött jelentésekre is. Az eddig elkészített összefoglaló jelentések elérhetőek a C-IED COE³⁵ és a C-IED Lessons Learned³⁶ weboldalain, vagy akár érintett és érdeklődő szaktestület által történt megkeresést követően bármilyen hivatalos email-címre történő direkt levelezés útján is.

De nem csak az MH-nak nyújt segítséget a C-IED COE. Sikeres kapcsolatfelvételt követően a COE már 2016-tól a kiválósági központ és a Belügyminisztérium Készenléti Rendőrség Tűzserész Szolgálatával között is rendszeres kapcsolat van, amely jelenleg még csak az egyes igényeknek megfelelő információk biztosításában merül ki. Viszont kijelenthető, hogy mindkét fél nyitott és törekvő a további kapcsolatok bővítésére, az együttműködés szorosabbá tételére.

A rendszer működésével kapcsolatos ajánlások, javaslatok

Minden szakfeladatnál, így a C-IED vonatkozásában is a szakmai kapcsolatok kialakítása, fenntartása fontos és számos esetben nélkülözhetetlen is. A fent felsorolt nemzetközi és nemzeti szabályozók formálisan ugyan meghatározzák a viszonyrendszert az érintett

³⁵ <https://ciedcoe.org/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 19.)

³⁶ <https://nllp.jallc.nato.int/cmnt/ciedcoi/Pages/home.aspx> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 19.)

szervezetek és szervek között, de a C-IED témakör folyamatosan változó sokrétűsége és az MH-n belüli fejlesztés, képességépítés igénye és szükségyszerűsége megköveteli, hogy a szakmai alapú, folyamatos kapcsolatrendszer egyértelmű és világosan szabályozott legyen, illetve az új és jövőbeni szervezetek vonatkozásában is kialakuljon.

Szerencsére Magyarországon az IED-veszélyhelyzet az MH részéről alapvetően nem követeli meg évi kettőnél több MCS-ülés levezetését. Viszont látni kell, hogy egyre több olyan C-IED-vonatkozású nemzetközi esemény, rendezvény kerül NATO-szinten betervezésre és levezetésre, amelyeknél a NATO-tagországok együttműködésével számolnak a szervezők. Mivel ezeket a rendezvényeket esetenként nem lehet előre prognosztizálni, így a C-IED COE sem tudja mindet időben betervezni, illetve a szükséges támogatást, együttműködést előre megkérni. Ennek okán én úgy vélem, hogy az MCS eseti jellegű, ad hoc összehívása helyett azon MH-szervezetek részére kellene az operatív jellegű döntési jogokat delegálni, amelyek az MCS-üléseken született és jóváhagyott iránymutatásokkal összhangban képesek a szükséges és operatív koordinációt végrehajtani, illetve az elvárt szakmai intézkedéseket kiadni.

Ugyancsak az MCS vonatkozásában javaslom megfontolni a C-IED COE magyar beosztott szakmai előkészítő munkába történő rendszeresebb bevonását. Erre más nemzeteknél rendszeres példa van, tehát a C-IED COE szempontjából egyáltalán nem testidegen, ha egy SNR igényt támaszt a saját nemzetének kérése alapján. Sőt, a C-IED COE szemszögéből számos esemény, történés esetenként más megvilágításba kerül, a háttér-információk más megközelítésűek. Ezeknek az információknak a megismerésével az MCS által kialakításra kerülő nemzeti állásfoglalások, javaslatok szakmailag még pontosabban alátámasztottabbak lehetnek. Az MCS-üléseken elfogadott álláspontok megismerése a C-IED COE magyar delegáltja számára is meghatározó, hisz így egyértelművé teszi számára, hogy az MH C-IED feladatai mely szakmai döntések háttéréből származnak, ezáltal még pontosabban, célratörőbben tudja a C-IED COE-ban az MH C-IED-érdekeit képviselni.

A C-IED-feladatok műveleti környezetben sem csupán katonai feladatokat jelentenek. Számos, civil irányítás alatt tevékenykedő rendvédelmi, biztonsági szervezet is érintett lehet a C-IED-feladatokban mint azt támogató vagy mint a konkrét intézkedésekért felelős szerv. Ez nincs másként Magyarországon sem. Békeállapotban a belügyi szervek felelősek a biztonság alapvető szavatolásáért, az MH csak külön felkérés alapján támogatja a fegyveres társszervek tevékenységét. Viszont egy különleges jogrendi állapot esetén a szerepek és hatáskörök megváltoznak, ami vonatkozik az MH-ra is.³⁷ Tehát az MH-nak – akár egy országhatáron kívüli missziós feladatban vagy egy országhatáron belüli különleges jogrendi állapotban érintett – mindenképpen fel kell készülnie a hadsereg struktúráján kívüli szervezetekkel történő valós együttműködésre. Ezt egyrészt megfelelő nemzeti szabályzók harmonizációjával, együttműködési megállapodásokkal, másrészt az együttműködési képességet növelő közös képzésekkel, kiképzésekkel lehet elérni.

Az MH már eddig is jelentős elismerést ért el a különböző C-IED-képzések során. Ennek erősítése, de legalább megtartása mindenképpen célszerű és nemzeti érdekek miatt is javasolt. Azzal, hogy az MH felkészített szakállománya rendszeresen bevonásra kerül a nemzetközi C-IED-képzési, -kiképzési rendezvények végrehajtásába, ugyanakkor szervezi, vezeti a hazai szakkiképzéseket, nyugodt szívvel ki lehet jelteni, hogy az MH-nak megvan az a képessége, hogy a C-IED harcászati szintű képzéseinek területén regionális

³⁷ Magyarország Alaptörvénye. 2011. 04. 25. Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám, 49–52. cikk. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk11043.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 21.)

vezető szerepet töltsön be. Talán az MH-nak csak ki kellene törnie az eddigi támogató szerepéből, és együttműködésben az C-IED COE-val, annak természetzerű támogatásával olyan C-IED-felkészítési rendezvényeket kellene szerveznie és levezetnie, amilyenekkel valóban egyedülként tudja a régióban a NATO által is elvárt képzési feltételeket biztosítani.

A C-IED COE kezelésében például volt és van olyan tanfolyam, melynek átvételével a NATO C-IED-elvárásait és a NATO-partnerországok igényeit is ki lehetne elégíteni. Így például 2011-ben már egyszer a NATO által „Selected”³⁸ minősítéssel nyilvántartásba vett, a majdani kiképzők kiképzését végző T3-tanfolyam³⁹ továbbfejlesztésével, aktualizálásával az MH vezető szerephez jutna a térségben. Már csak azért is, mivel a C-IED COE 2019-es koncepciója már nem a konkrét tudás és ismeret átadásán nyugszik, hanem inkább az egyes érintett nemzetek autonóm képességének, azaz a saját kiképzési képességének a kialakításán. Ehhez viszont olyan felkészítési rendszer kell a NATO-n belül, amelyben a nemzeti kiképzőket készítik fel. Ilyen tanfolyam-struktúrájú képzést a C-IED szakterületén a NATO szintjén egyedül az MH hajtott eddig végre, ezért ennek a tudásnak a továbbépítése véleményem szerint javasolt.

Egy másik potenciális lehetőség helyszínelő alaptanfolyam (BIFEC⁴⁰) levezetése NATO-partnerországok részére. Számos partnerország hadereje képességihiánnyal küzd az egyes IED-eseményeket követő helyszínelési feladatok végrehajtásához. Erre a C-IED COE-nak megvan a kidolgozott programja (a NATO WIT-tanfolyamon kívül, ez a BIFEC), mellyel akár nemzeti szinten nagyobb létszámban is lehet alapképességet szerezni. Egy ilyen tanfolyam átvételével a C-IED COE is tehermentesíthető, mivel amúgy is kihívás a COE számára a keretnemzeti támogatásával egynél több tanfolyamot leszervezni Spanyolországban. Mindazonáltal ezzel a tanfolyamtípussal az MH nemzetközi pozitív megítélése is erősíthető, hisz a NATO WIT után egy ilyen alaptanfolyam csak logisztikai kérdés az MH AA számára, szakmailag biztosan nem jelentene problémát, viszont a nemzetközi visszhangja meghatározó lehet.

A C-IED COE 2016-tól kifejezetten a hadművelati törzsszállomány és a hadművelati szint felett dolgozó C-IED-törzstisztek felkészítésére koncentrált. Ez a NATO vonatkozásában elvárt követelmény, viszont a képzés szervezésének és levezetésének aktív résztvevőjeként kérdésként merült fel bennem, hogyha a NATO alaptörzstiszti (altiszti) képzést nem ír elő, akkor mennyire felkészült állomány fog a jövőben a C-IED COE hadművelati szintű tanfolyamára érkezni? Mennyire lesznek a hallgatók szakmailag felkészültek egy emeltebb szintű képzésre, ha még alapismereti szinttel sem rendelkeznek? Így egy extrém helyzetben az is történhet, hogy a C-IED COE által biztosított CSOC-tanfolyamra⁴¹ idővel ismerethiánnyal rendelkező állomány fog majd jelentkezni. Erre példa volt az Amerikai Egyesült Államok haderejében is, amely hasonló utat bejárva visszahozta a képzési rendszerébe a törzstiszti C-IED-tanfolyamot, ezzel is biztosítva, hogy a képzések, kiképzések egymásra épüljenek. Ezért is gondolom, hogy az MH-nak kezdeményeznie kellene a CSOC-t megelőző SOAC-tanfolyam átvételét, majd annak átdolgozásával kiajánlását kezdeményezni a NATO szövetséges és partnerországai részére. Megítélésem szerint ez a SOAC által biztosítható harcászati szintű C-IED-törzsképeség a jövőben hiányozni fog.

Az MH C-IED-szemináriumi éves igényét továbbra is fenn kell tartani. Ez egy olyan lehetőség, mellyel az MH és a C-IED COE egyaránt nyer. Az MH nyer, mivel az MH kijelölt

³⁸ Lőrincz: i. m. 42.

³⁹ Train the Trainer.

⁴⁰ Basic Field Exploitation Course.

⁴¹ C-IED Staff Officer Course – törzstiszti C-IED-tanfolyam, a SOAC fejlesztett változata, célzottan a NATO magasabb harcászati és hadművelati törzseiben C-IED-szakfeladatokat végrehajtó beosztottak számára.

személyi állománya naprakész információt tud kapni a valós nemzetközi IED-veszélyekről, a NATO aktuális C-IED-megközelítéséről, projektjeiről és további vonatkozó témakörökről. A C-IED COE is nyer ezzel a kezdeményezéssel, hisz egy szponzornemzet konkrét támogatásában, képességének építésében tud aktív szerepet vállalni, ami ugyancsak egy pozitív üzenet mindenkinek a C-IED-közösségben.

BEFEJEZÉS

A C-IED COE a nemzetközi közegben és ezen belül a C-IED-környezetben önállóan működő szervezet, munkáját több NATO- és azon kívüli fórumon is elismerik, hisz eredményei előremutatóak. A C-IED COE szerteágazó kapcsolatrendszere nagymértékben segíti a C-IED COE munkáját, ezért a COE vezetése törekszik is a meglévő kapcsolatok fejlesztésére és új kapcsolatok kialakítására. Az eredményeket viszont csak a C-IED COE-tagállamok támogatásával és együttműködésével lehetett elérni. A spanyol kiválósági központ számára fontos, hogy minden szponzornemzet a lehető legeredményesebben tudjon fellépni a folyamatosan jelen lévő és átalakuló IED-veszélyhelyzetre.

Az MH és a C-IED COE kapcsolatrendszerét a COE MOU-k és a hazai szabályzók meghatározzák. Ez minden érintett szereplő számára megfelelő keretet ad az elvégzendő munkához és a vele kapcsolatos kommunikációhoz. Mindezek mellett az MH és a C-IED COE kapcsolata évekre visszamenően stabil, folyamatos és előremutató. A HM és az MH vezetésének szétválásával értelemszerűen új alapokra is lehet, vagy éppen kellene helyezni az MH C-IED stratégiáját. Viszont ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy az MH és a C-IED COE kapcsolatát is meg kell változtatni, sőt véleményem szerint inkább erősíteni kell azt.

Az MH a kapcsolatát a COE-val a különböző C-IED-kiképzések, -képzések végrehajtásához kiképzők biztosításával alapozta meg. Ez a kapcsolat kifejezetten prosperáló és az együttműködés folyamatosan fejlődő. Az MH évek óta folyamatosan biztosít szakmailag jól felkészült C-IED-kiképzőket nemcsak a NATO WIT-tanfolyamokra, hanem egyéb olyan szakkiképzésekre is, amelyek végrehajtásához a COE külső előadók bevonását igényli. Mivel a COE és az MH kapcsolata a képzések és kiképzések területén erős szálakon kötődik egymáshoz, így törvényszerű, hogy az MH-nak ezen a téren mindenképp folytatnia kell ezt az együttműködési formát. Természetesen továbblépési lehetőség is van. A C-IED-felkészítések regionális vezető szerepének a honvédelmi tárca szerint elvárt megtartása és erősítése érdekében úgy vélem, hogy olyan hiányképzéseket kellene átvennie, mint a harcászati szintű törzstiszti tanfolyam (SOAC) vagy az IED-eseményeket követő alaphelyszínelő tanfolyam (BIFEC). Ezeknek a tanfolyamoknak az átvételével, hazai rendezéseivel az MH további képességet tud felmutatni, valamint az elvárt regionális vezető szerep is erősíthető.

A COE nem csak az MH-t támogatja Magyarországon. A kezdeti kapcsolatfelvétel a magyar Készenléti Rendőrség Tűzserész Szolgálat és a C-IED COE között megtörtént. Ennek a kapcsolatnak az erősítése és a szakmai alapú munka elmélyítése a jövő feladata. Ebben egyértelműen az MH is tud segítséget nyújtani, aminek eredményeként az MH és a BM közötti C-IED-együttműködés is erősödhet.

Ebben a cikkben azt kívántam bemutatni, hogy a NATO C-IED COE milyen kapcsolatban van az MH-val, és ez a kapcsolat egy valós és kétirányú együttműködés, illetve ez az együttműködés előremutató és folyamatosan fejlődő. Úgy vélem, hogy Magyarországnak a kiválósági központhoz 2011-ben bekövetkezett csatlakozásával az MH mindenképpen nyert, hisz az MH komoly eredményeket tudott elérni a C-IED-képesség építésében. Ez a fejlődés az elkötelezett magyar szakállomány proaktív és kreatív munkájának is köszönhető.

A C-IED területén ezt a proaktivitást és professzionális hozzáállást az MH részéről fenn kell tartani, így az MH képes lesz az előjárók által elvárt nemzeti és nemzetközi eredményeket és sikereket a jövőben is elérni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 17/2017. (HK 9.) HVKFKH szakutasítás NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról. 2017. 09. 27. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2017/9.pdf>
- 19/2017. (HK 12.) HVKFKH szakutasítás NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról. 2017. 12. 29. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2017/12.pdf>
- 19/2018. (HK 5.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedése a Magyar Honvédség rögtönzött robbanó-szerkezetek elleni védelmi feladatait koordináló és felügyelő munkacsoport létrehozásáról és működéséről. 2018. 05. 25. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2018/5.pdf>
- 2/2018. (HK 6.) HVKFKH szakutasítás NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról. 2018. 06. 29. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2018/6.pdf>
- AJP 3.15 (C), Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, Edition C Version 1, 02. 2018. https://nso.nato.int/protected/nsdd/_CommonList.html
- C-IED COE: Status, Mission & Concept. <https://ciedcoe.org/index.php/about-c-ied-coe/status-mission-concept>
- HM SZMSZ, 53/2014. (VIII. 1.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról. https://www.kormany.hu/download/c/e/6/71000/hatalyos%20HM%20SZMSZ%20Jogt%C3%A1rb%C3%B3l_20180911.pdf
- Lőrincz Gábor ezredes: *Válasz az aszimmetrikus fenyegetésre. C-IED-képességépítés a Magyar Honvédségben rövid és középtávon* (2.). Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/3. <https://honvedelem.hu/kiadvany/44000>
- Magyarország Alaptörvénye. 2011. 04. 25. Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám. cikk <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk11043.pdf>
- MH NÖK SZMSZ.
- NATO Joint Advanced Distributed Learning. <https://jadl.act.nato.int>
- Revision of MCM 236/03, MC concept for COE, in support of the NCS adaptation. 1. pont. 1130/TSC-FEN-0200/TT-ACT-0116/Ser: NU0444, 03. 07. 2018.
- Voluntary National Contribution Fund NATO Weapons Intelligence Team (WIT) Training 2019 Executing Management Agreement/Financial Management Agreement.

<https://ciedcoe.org/>

<https://nllp.jallc.nato.int/cmmt/ciedcoi/Pages/home.aspx>

Kővári László alezredes:

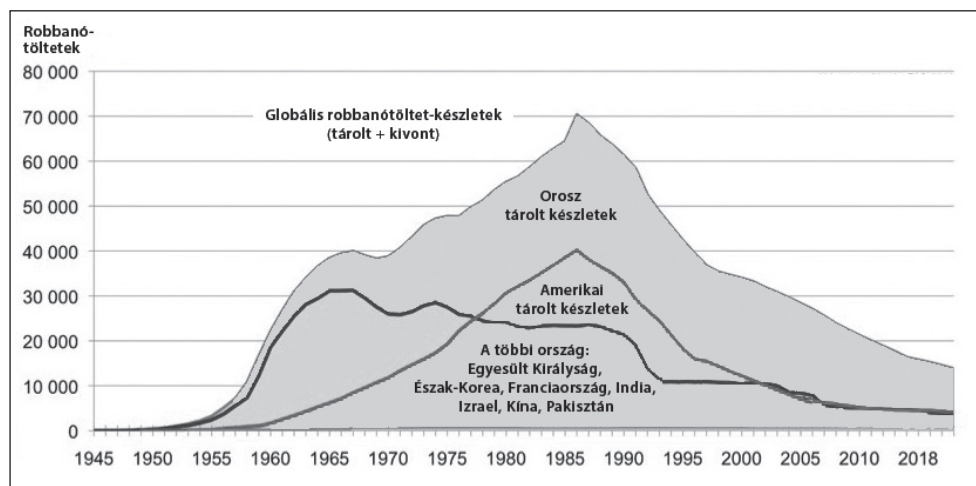
AZ AMERIKAI–OROSZ FEGYVERZETKORLÁTOZÁSI, ILLETVE -CSÖKKENTÉSI MEGÁLLAPODÁSOK HELYZETE ÉS PERSPEKTÍVÁJA

ÖSSZEFOGLALÓ: 2019-ben mérföldkőhöz érkezik a világ biztonsága. Az év közepére az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország hivatalosan is felmondja a közepes és rövidebb hatótávolságú nukleáris eszközök teljes kivonásáról és megsemmisítéséről szóló INF-egyezményt. A hidegháborúban szemben álló két hatalmi központ között már csak egy, a 2010-ben megkötött ÚJ START, avagy START–III egyezmény marad hatályban. Jelen tanulmányban a szerző kísérletet tesz felvázolni az amerikai és a szovjet, majd orosz fél közötti fegyverzetkorlátozási, illetve -csökkentési tárgyalásokat és egyezményeket, majd felmérni az előttünk álló új fegyverkezési spirál terepeit és következményeit.

KULCSSZAVAK: SALT, START, INF, korlátozás, csökkentés

A második világháború után több mint négy évtizeden át, a hidegháború 1989-re tehető lezárásáig a bipoláris szembenállás legfenyegetőbb kísérőjelensége az amerikai–szovjet fegyverkezési verseny volt, amelyet találónan „fegyverkezési hajszának” tituláltak. Mindkét szuperhatalom olyan nukleáris hadászati potenciált halmozott fel, amellyel egy átfogó konfliktusban többszörösen képessé váltak egymás – illetve az egész emberi civilizáció – elpusztítására.

A nukleáris arzenál két összetevője a hordozó- (vagy célba juttató) eszköz és a nukleáris töltet. A következő ábra a globálisan felhalmozott nukleáris töltetkészleteket mutatja be:

1. ábra A világ nukleáris robbanótöltet-készletei 1945–2018 között

Forrás: Hans M. Kristensen – Robert S. Norris: *Status of World Nuclear Forces*. Federation of American Scientists, november, 2018. <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

Az amerikai nukleáris robbanótöltetek száma az 1960-as évek közepére érte el a csúcsertékét, de az orosz atomtöltetek számának rohamos emelkedése ezt követően is folytatódott. A hordozóeszközök sajátosságainak (sebesség, találati pontosság stb.) elemzése idővel elvezetett a felismeréshez: a két szemben álló fél már nemcsak elsődleges, de másodlagos, azaz nukleáris válaszcspás végrehajtására is képessé vált. A nagyszámú hordozóeszköz és atomtöltet olyan helyzetbe lavírozta, olyan mértékű csapásmérésre tette alkalmassá a két szuperhatalmat, hogy hadászati támadó potenciáljuk, illetve rakétavédelmi rendszereik hatékonysága ellenére sem tudták volna elpusztítani a szemben álló fél eszközeit sem indítás előtt, sem röppályájuk során. Az 1962-es kubai válság idején vált világossá, hogy a két fél elérte a kölcsönösen biztosított megsemmisítés, azaz a MAD (Mutual Assured Destruction) fázisát, ami eleve értelmetlenné tette egy nukleáris eszközökkel megvívott konfliktus kezdeményezését.¹

A korlátozott nukleáris konfliktus lehetősége ugyan továbbra is fennmaradt a politikai kommunikációban, de a tömegpusztító fegyverek – és elsősorban a nukleáris eszközök – fogalmának definíciója egyértelműen rögzíti, hogy hatásuk időben és térben behatárolhatóan. Az atomfelhő terjedésének iránya változik az időjárási körülményeknek köszönhetően, kiszámíthatatlan a nukleáris csapadék kiválásának helye és intenzitása, ahogy az az 1986-os csernobili atomerőmű-katasztrófa esetében is történt.²

Az 1960-as évek közepére az amerikai és a szovjet politikai vezetés is belátta, hogy a globális nukleáris konfliktus veszélyének csökkentése érdekében olyan egyezségekre kell jutniuk, amely keretek közé tereli kettejük vetélkedését, hozzávetőleges egyensúlyban tartva képességeiket. A felhalmozott nukleáris eszközöket elégséges olyan mennyiségi szinten maximalizálni, amellyel elrettentik egymást egy atomcsapás kezdeményezésétől.

A két szuperhatalom közvetlen tárgyalásait azonban megelőzte az ENSZ égisze alatt 1968. július 1-jén aláírt, ún. „atomsorompó-egyezmény”.³ Az akkori öt atomhatalom (az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, a Kínai Népköztársaság, az Egyesült Királyság és a Szovjetunió) rögzítette, hogy nem segítenek hozzá további államokat nukleáris fegyver előállításához, de a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség⁴ felügyelete mellett bármely más állam hozzájuthat békés célra felhasználható nukleáris technológiákhoz.

A rakétafegyvereket, így a ballisztikus rakétákat hatótávolságuk szerint osztályozzák, amelyet a következő oldalon szereplő 2. ábra szemléltet.

Az akkori szocialista országokban (a Varsói Szerződésben) kis különbséggel ugyanezek a kategóriák, illetve meghatározások léteztek: 1000 km-ig kis hatótávolságú, 1000–5500 km között közepes hatótávolságú, 5500 km felett pedig interkontinentális rakétákról beszélünk, utóbbiak közismert jelölése az ICBM.⁵ A kis hatótávolságú rakétákat tovább lehetett osztályozni: harcászati, hadműveleti-harcászati, sőt „magnövelt hatótávolságú hadműveleti-harcászati” rakétákra.

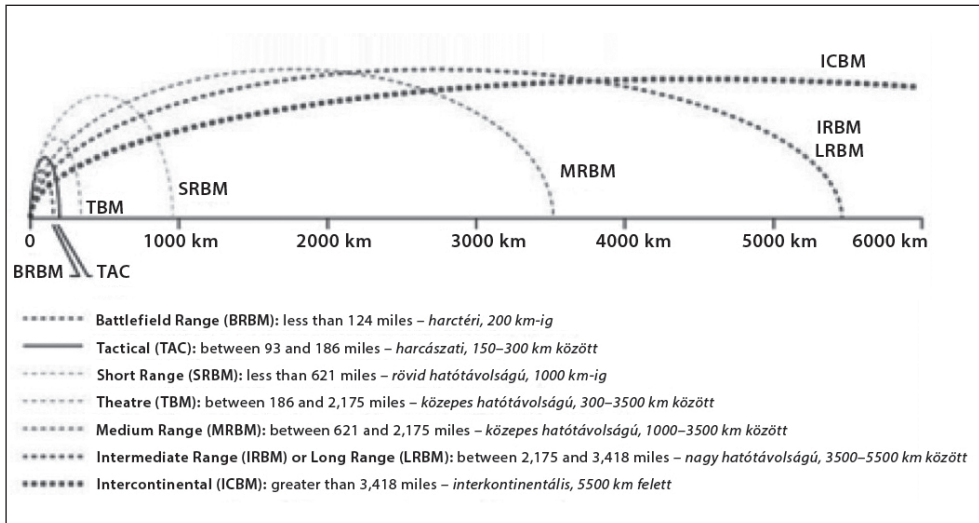
¹ Adeyinka Makinde: „Mutually Assured Destruction” (MAD): The Nuclear Debate America Should be Having. Global Research, 10. 10. 2016. <https://www.globalresearch.ca/mutually-assured-destructionmad-the-nuclear-debate-america-should-be-having/5550384> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

² Chernobyl Accident (Updated April 2018). World Nuclear Association, 2018. <http://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/chernobyl-accident.aspx> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

³ Nuclear Nonproliferation Treaty (NPT). Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. UNODA. <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

⁴ International Atomic Energy Agency (IAEA). <https://www.iaea.org/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

⁵ Intercontinental Ballistic Missile.

2. ábra A föld-föld rakéták típusai

Forrás: www.space.com

A harcászati rakéták nyugati (ábra szerinti) osztályozása alapján nagyjából 300 km, a rövid hatótávolságúak 1000 km, a közepes hatótávolságúak 1000–3500 km, míg a nagy hatótávolságúak 3500–5500 km között képesek csapásmérésre. Az 5500 km-nél nagyobb hatótávolságú csapásmérő rakétaeszközöket az interkontinentális kategóriába sorolják. Utóbbiak a hadászati bombázókkal és az atomfegyver hordozására alkalmas tengeralattjárókkal együtt képezik az úgynevezett „hadászati triadot”, amellyel a szovjet–amerikai fegyverzetcsökkentési és leszerelési tárgyalások egy csomagban foglalkoztak, mint a „kölcsonösen biztosított megsemmisítés” eszközeivel. A rövid és közepes hatótávolságú, úgynevezett „hadszíntéri eszközökkel” (az ábra ezt 300–3500 km-es gyűjtőkategóriába sorolja), illetve az ennél valamivel nagyobb hatótávolságú, de az eurázsiai és az amerikai kontinensek közötti távolságot leküzdeni nem képes rakétaeszközökkel kapcsolatos megállapodásokra csak a „kis hidegháború”⁶ után, a hidegháború lezárási időszakában került sor.

1969 novembere és 1972 májusa között folytak a tárgyalások a szovjet és az amerikai szakértők között egy kétoldalú nukleáris egyezményről, váltott helyszíneken (Bécs, Helsinki). A szerződést⁷ végül 1972. május 26-án Moszkvában írta alá Richard Nixon amerikai elnök és Leonid Brezsnyev, a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára.

A SALT-I⁸ nevet kapott megállapodás egyszerre két területen is eredményt hozott. A rakétavédelmi szerződés⁹ minimális mennyiségű, 200-200 (később 100-100 darabra

⁶ Kis hidegháború alatt az 1979–1985 közötti időszakot értik, amely a Szovjetunió afganisztáni intervenciójától Mihail Gorbacsov pártfőtitkárságáig tartott. Az amerikai fél ekkor a Szovjetunió gazdasági kifárasztására törekedett, amelyet a költséges csillagháborús tervek révén gyakorlatilag el is ért.

⁷ Strategic Arms Limitation Treaty I. Atomic Archive. <http://www.atomicarchive.com/Treaties/Treaty8.shtml> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

⁸ Strategic Arms Limitation Talks. NTI. <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/strategic-arms-limitation-talks-salt-i-salt-ii/appendix-salt-i-text/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

⁹ Anti-Ballistic Missile (ABM).

redukált) rakétaelhárító egységet engedélyezett a két félnek, és egyértelműen kizárta (tiltotta) az ország egész területét védelmezni képes, átfogó rakétaelhárító rendszer kiépítését.

A másik, ún. „Ideiglenes Megállapodás” néven jelölt egyezmény pedig maximalta az interkontinentális ballisztikus rakétasilók, valamint a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták¹⁰ fedélzeti indítóállványainak, indítócsöveinek számát. Az Amerikai Egyesült Államok legfeljebb 1054 siló és 656 fedélzeti indítóállvány hadrendben tartását vállalta, míg a Szovjetunió esetében 1607 siló és 740 fedélzeti indítóállvány lett a felső korlát. (A nyilvánvaló aránytalanságot az amerikai fél azért vállalhatta fel, mert lényegesen több hadászati bombázóval rendelkezett, illetve már rendszeresített több töltettel ellátott interkontinentális rakétát.)

A „nukleáris triád” szárazföldi és tengeri elemét szabályozó megállapodás nem foglalta magában a hadászati repülőket, illetve nem érintette a nukleáris robbanófejek számát, s ezzel nyitva hagyta az ajtót a feleknek a nagy távolságú bombázóflottájuk¹¹ növelése, illetve a földi és tengeri indítású hadászati ballisztikus rakéták minőségi fejlesztése (például több robbanótöltettel történő felszerelése) előtt.

2002-ben az Amerikai Egyesült Államok egyoldalúan felmondta és kilépett az ABM-szerződésből.¹² A lépést az atomfegyverek megszerzésére törekvő terrorista szervezetek és a „lator államok” elleni rakétavédelem kiépítésének szükségével indokolták. A Bush-kormányzat a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások után kialakult transznacionális fenyegetettségre hivatkozott, de az orosz fél másként, fenyegetésként, az orosz támadó potenciál leértékelésére irányuló kísérletként értelmezte az amerikai lépést. Ugyanakkor viszont a két fél kidolgozott és aláírt egy egyezményt, amely tíz éven belül megsemmisítésre ítélte az amerikai és az orosz nukleáris atomtöltetek mintegy kétharmadát. (A 2003-as moszkvai szerződés részleteiről később lesz szó.)

Az Ideiglenes Megállapodás elvileg 5 évig volt érvényben (a valóságban tovább). 1972 végén ugyanis az amerikai és a szovjet fél megegyezett a fegyverzetkorlátozási tárgyalások folytatásáról. Ezúttal is a nukleáris fegyverek hordozó- vagy célba juttató eszközeinek korlátozásáról, minimális csökkentéséről tárgyaltak. Az 1979-ben aláírt SALT-II-megállapodás¹³ 2250 eszközben (interkontinentális ballisztikus rakétasiló, tengeralattjáró fedélzeti indítóberendezés, illetve nehézbombázó repülőgép) maximalta a hordozók mennyiségét, külön szabályozva a veszélyesebb, több töltettel ellátott hordozóeszközöket. A szovjet eszközöket az egyezmény alapján csökkenteni kellett volna, míg az amerikai eszközpark a felső korlát alatt volt, így akár újakat is hadrendbe állíthattak volna, amennyiben a megállapodás érvénybe lép. Az 1979-es afganisztáni szovjet invázió miatt azonban Carter elnök nem terjesztette a Szenátus elé ratifikálásra az egyezményt,¹⁴ ezzel együtt mind az amerikai, mind a szovjet fél kijelentette, hogy törvényhozási jóváhagyás nélkül is betartják a szerződésben előírt mennyiségi korlátokat.

A két SALT-megállapodás egyértelműen korlátozást eredményezett, de csak a hordozóeszközök területén. További sajátosságuk volt, hogy az ellenőrzést kizárólag technikai

¹⁰ Submarine Launched Ballistic Missile (SLBM).

¹¹ Long Range Aviation (LRA).

¹² Wade Boese: U.S. Withdraws From ABM Treaty; Global Response Muted. Arms Control Association, 2002. 07–08. https://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/abmjul_aug02 (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

¹³ Treaty between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II). U.S. Department of State, 18. 06. 1979. <https://www.state.gov/t/isn/5195.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

¹⁴ Andrew Glass: Carter withdraws SALT II accord, Jan. 2, 1980. Politico, 01. 01. 2018. <https://www.politico.com/story/2018/01/01/carter-withdraws-salt-ii-accord-jan-2-1980-319819> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

eszközök (felderítő műholdak) révén valósították meg. A helyszíni ellenőrzés ideje még nem jött el. Ezzel együtt a megállapodások korszakalkotó jelentőségéhez nem fér kétség.

A Reagan-kormányzat a korlátozás helyett már a csökkentést részesítette előnyben, így az 1980-as években ebben a mederben folytak a tárgyalások. A START–I-egyezményt¹⁵ végül 1991-ben írták alá, 1600 hordozó- (célba juttató) eszközre, illetve 6000 nukleáris töltetre csökkentve a két nagyhatalom hadászati atomarzenálját. A felek kötelezték magukat a kvótán felüli mennyiség megsemmisítésére, aminek az ellenőrzésére egy átfogó mechanizmust dolgoztak ki helyszíni szemlékkel és technikai (például műholdas) eszközökkel. Az egyezmény tartalmazott egy érdekes kitélt is, amelyben 3600 tonnában korlátozta a ballisztikus rakéták indítási súlyát (elsősorban a szovjet nehézrakéták vonatkozó paramétereiként).

A START–I-szerződés végrehajtását jelentősen hátráltatta a Szovjetunió szétesése, és az, hogy az aláíró szovjet állam helyett négy újonnan létrejött ország (Fehéroroszország, Kazahsztán, Oroszország, Ukrajna) területén, a megállapodást nem parafáló politikai vezetés illetékességébe került a szovjet atomarzenál. Oroszország átvette a másik három szovjet utódállamtól az atomfegyvereket, és azok háromoldalú nemzetközi biztonsági garanciákat kaptak az atomstátuszról való lemondásukért, valamint – atomfegyvermentes országgént – csatlakoztak az atomsorompó-egyezményhez. Ukrajna 2014-től a szovjet utódállamok nukleáris arzenálját rendező 1994-es Budapesti Memorandumra hivatkozva kéri számon Oroszországtól területi integritásának tiszteletben tartását, amelyet az utóbbi a Krim félsziget erőszakos elcsatolásával megsértett.

A START–I-megállapodásban előírt csökkentési kvótákat 2001 végére érte el az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország, a megállapodás érvényessége pedig 2009. december 5-ével lejárt.

Az amerikai fél egyértelmű sikerként értékelte a START–I-szerződés aláírását, és a következő évben, 1992-ben tárgyalásokat kezdtek a jelicini Oroszországgal a további csökkentésről. Az 1993 elején aláírt START–II-megállapodás¹⁶ 3000–3500 felszerelhető nukleáris robbanótöltetet engedélyezett volna a két fél hadrendben tartott célba juttató eszközein, a kvótán felüli nukleáris robbanófejeket azonban nem kellett volna megsemmisíteni (lehetett raktározni). A megállapodás megtiltotta volna a szárazföldi telepítésű interkontinentális ballisztikus rakéták több robbanófejjel való felszerelését. A START–II-megállapodás eredeti, 2003-as végrehajtási határidejét egy 1997-ben aláírt jegyzőkönyv 2007-re módosította. Mindkét állam törvényhozása ratifikálta az eredeti megállapodást, de a Szenátus nem hagyta jóvá az 1997-es jegyzőkönyvet, valamint az ABM-szerződés módosításait, amelyeket az orosz parlament alsóháza, az Állami Duma a START–II érvénybe lépésének feltételeként szabott. Az Amerikai Egyesült Államok 2002-es kilépésével az ABM-szerződésből¹⁷ a START–II-megállapodás végrehajtása lekerült a napirendről.

A START–II-megállapodást módosító jegyzőkönyv aláírásával párhuzamosan, 1997-ben tárgyalások kezdődtek a Clinton- és a Jelcin-adminisztráció között a START–III-szerződésről, amely tovább csökkentette volna a hadrendben tartott célba juttató eszközökön a nukleáris

¹⁵ Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (START I). NTI. <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaties-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-i-start-ii/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

¹⁶ Jeff Berliner: Bush, Yeltsin sign START II treaty. UPI, 03. 01. 1993. <https://www.upi.com/Archives/1993/01/03/Bush-Yeltsin-sign-START-II-treaty/8819726037200/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

¹⁷ Boese: i. m.

robbanótölteteket 2000–2500 darabra. A START–II-megállapodás végrehajtásának elakadása azonban zsákutcába juttatta a további csökkentési terveket. 1999 végén Borisz Jelcin orosz elnök távozott a hatalomból, a helyére lépő Vlagyimir Putyin a kezdeti belső konszolidáció után – az energiahordozók emelkedő világgpiaci ára által biztosított gazdasági háttérrel – hamarosan újra nagy hatalmi ambíciókat kezdett táplálni Oroszország nemzetközi helyével és szerepével kapcsolatban.¹⁸

A putyini korszak első ciklusa még az amerikai–orosz fegyverzetkorlátozási tárgyalások jegyében telt. 2003-ban aláírták a hadászati támadóeszközök csökkentéséről szóló, ún. „moszkvai szerződést”,¹⁹ amely tíz év alatt, vagyis 2012-re 1750–2250 nukleáris robbanótöltet birtoklását engedélyezte a hadrendben álló hordozó- vagy célba juttató eszközökön. A megállapodás nem írta elő sem a kvótán felüli eszközök, sem az atomtöltetek megsemmisítését.

A SORT-megállapodást még a 2012. decemberi végrehajtási határidő lejárta előtt, 2011-ben felváltotta a 2010-ben aláírt ÚJ START-megállapodás.²⁰ Az egyezmény 1550 hadászati nukleáris robbanótöltetet engedélyezett hadrendben álló 700 hordozón vagy célba juttató eszközön, ugyanakkor – a raktározott tartalékot is figyelembe véve – 800 darabban korlátozta az ilyen eszközök teljes számát a felek arsenáljában. A 2011-es megállapodás radikálisan, felére csökkentette a SORT-egyezmény hordozókra vonatkozó előírását, ugyanakkor a robbanótöltetek számát kevesebb mint harmadával mérsékelte. Az ÚJ START-megállapodás szintén rögzített ellenőrzési mechanizmust, amely magában foglalta a helyszíni ellenőrzést, fegyverbemutatót, adatcserét és a hadászati támadófegyverek telepítéséhez kapcsolódó változási értesítést. Évi öt alkalomra maximalta a másik fél területe feletti ellenőrző repülést. Mindkét fél törvényhozása ratifikálta a megállapodást, amelynek érvényessége 2021-ben újabb öt évre kitolódhat a felek egyetértése esetén. 2018-ra mindkét állam teljesítette az ÚJ START-egyezményben előírt keretszámokat.

A START-megállapodások tehát elsősorban a robbanótöltetekre koncentrálnak (természetesen a hordozóeszközöket is figyelembe véve), döntően a csökkentést célozzák, és kezdetől kiterjesztették az ellenőrzési mechanizmust a helyszíni ellenőrzésre is. Mindez nagyon jelentős előrelépés az amerikai–szovjet, illetve amerikai–orosz kapcsolatokban.

A START-megállapodásokkal párhuzamosan felmerült az igény a nem hadászati támadóeszközök korlátozására is. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió 1987-ben megállapodást írt alá a közepes és rövidebb hatótávolságú nukleáris eszközök hadrendből történő teljes kivonásáról és megsemmisítéséről. (A megnevezést célszerű értelmezni: a tárgyalások eredetileg a klasszikus *közepes* hatótávolságú – 1000–5500 km – rakétákról folytak, de a megbeszélések előrehaladtával a szerződés hatályát kiterjesztették az 1000 km-nél *rövidebb* – 500–1000 km közötti hatótávolságú – rakétákra is).

¹⁸ Michael Crowley: Putin's Revenge. Politico, 16. 12. 2016. <https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/russia-putin-hack-dnc-clinton-election-2016-cold-war-214532> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

¹⁹ Hivatalos nevén Strategic Offensive Reduction Treaty (SORT). U.S. Department of State. <https://www.state.gov/t/isn/10527.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

²⁰ Az amerikai megnevezése, az ÚJ START Barack Obama „Russian reset” elnevezésű (az oroszokkal való újrakezdés) politikájának következménye, míg orosz részről START–III-megállapodásként tartják számon, ezzel utalva az előző, azonos nevű egyezmények jogfolytonosságára.

Az INF-szerződés²¹ a szemben álló felek eszköztárából teljes egészében kiiktatja az 500-tól 5500 km-ig terjedő tartományban alkalmazott szárazföldi telepítésű ballisztikus rakétákat és manőverező robotrepülőgépeket. 1991 közepére az amerikai és a szovjet fél is megsemmisítette a megállapodás hatálya alá eső eszközeit, és erről ellenőrcsoportok győződhetek meg a mindkét ország területén végrehajtott helyszíni szemlék során.

1. kép Mihail Gorbacsov szovjet államfő és Ronald Reagan amerikai elnök Washingtonban aláírja az INF-szerződést 1987. december 8-án

Forrás: BBC²²

A következő oldalon látható térkép az INF-szerződés alapján leszerelt, illetve hadrendből kivont eszközöket veszi számba.

1991 után az INF-egyezményt a szovjet utódállamok közül Oroszország, Fehéroroszország, Kazahsztán, Ukrajna, Türkmenisztán és Üzbegisztán írta alá, de az utóbbi kettő nem vett részt sem a dokumentumhoz kapcsolódó egyeztetéseken, sem a helyszíni ellenőrzéseken.

Megjegyzendő, hogy az 500 km alatti hatótávolságú, nukleáris töltet hordozására is alkalmas rakéták korlátozásáról, csökkentéséről vagy leszereléséről soha nem folytak érdemi megbeszélések az érintett felek között.

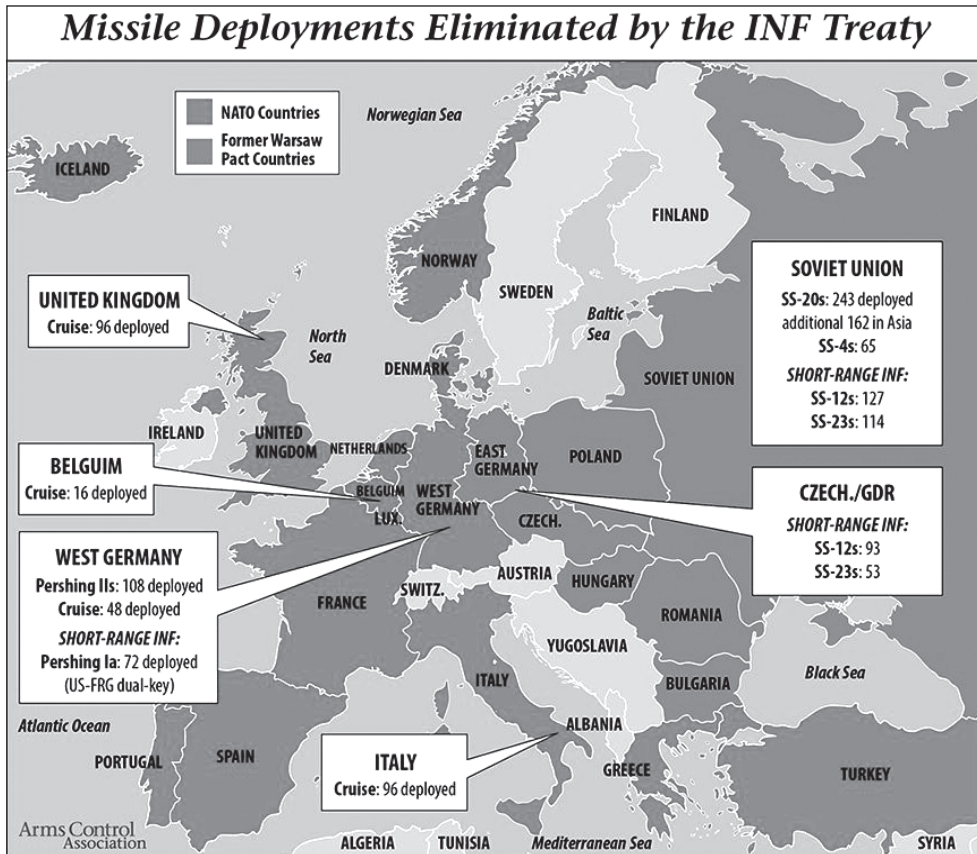
A 21. század második évtizedére újabb hidegháborús spirál bontakozott ki az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország között, amely negatívan érintette a kétoldalú fegyverzetkorlátozási megállapodásokat is. Ebbe az irányba mutatott már az Egyesült Államok kilépése is az ABM-szerződésből, de különösen az az amerikai elképzelés, hogy megcélazzák egy átfogó rakétarendszer kiépítését, és annak egyes elemeit az európai szövetségesek (Csehország, Lengyelország) területén helyezik el. A moszkvai vezetés reagálását jól tükrözi Putyin elnök „hidegháborús” hangvételű felszólalása 2007-ben a müncheni biztonságpolitikai konferencián. Az ellenlépések között Oroszország felfüggesztette a hagyományos fegyverek korlátozásáról 1990-ben aláírt CFE-szerződés²³ által előírt rendszeres adatszolgáltatást.

Az amerikai fél 2014-től azzal vádolja Oroszországot, hogy robotrepülőgép-kísérleteivel megsérti az INF-megállapodást, mivel az eszközök hatótávolsága a tiltott sávba esik.

²¹ Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty). U.S. Department of State. <https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

²² Tom de Castella: How did we forget about mutually assured destruction? BBC News Magazine, 15. 02. 2012. <https://www.bbc.com/news/magazine-17026538> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

²³ Conventional Armed Forces in Europe. Arms Control Association. <https://www.armscontrol.org/factsheet/cfe> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

1. térkép Az INF-szerződés alapján leszerelt telepített rakéták

Forrás: Daryl Kimball – Kingston Reif: *The Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty at a Glance*. Arms Control Association, 02. 2019. <https://www.armscontrol.org/factsheets/INFtreaty> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

Az orosz fél ugyanakkor azzal vádolja az Amerikai Egyesült Államokat, hogy az európai kontinensre telepített ballisztikusrakéta-elhárító rendszer által alkalmazott elfogórakéták hatótávolsága szintén az INF-szerződés szerinti határértékek közé esik.²⁴

Bár Oroszország nem utasította el teljesen a nyugati (amerikai, illetve NATO) rakétavédelmi rendszert, de garanciákat akart szerezni arra, hogy az nem ellene irányul. Javaslatot tett a szektorális rakétavédelem kialakítására Európában, amelyben a NATO és Oroszország felosztják egymás között a felelősségi zónákat, ahol az európai célra indított ballisztikus rakéták indítását észlelik, röppályáját beazonosítják, elfogják, majd megsemmisítik az ellenséges eszközöket. A NATO ragaszkodott hozzá, hogy két önálló rakétavédelmi rendszer épüljön ki, saját irányítórendszerrel, amelyeket kizárólag az adatcsere és a korai előrejelző rendszerek információs együttműködése köt össze. Az Amerikai Egyesült Államok kész lett volna orosz szakértőket fogadni az európai rakétavédelmi rendszer tesztelésének fázisai

²⁴ Julian Borger: US to begin nuclear treaty pullout next month after Russia missile talks fail. *The Guardian*, 16. 01. 2019. <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/16/us-russia-inf-treaty-nuclear-missile> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 17.)

során. Magát az orosz javaslatot azonban elutasították, mivel a NATO döntési folyamataiban csak a tagállamok vehetnek részt. Az európai védelem a nyugati felfogás szerint nem függhet egy külső fél szuverén döntésétől, vagyis attól, hogy Oroszország kész-e kiadni a parancsot az európai földrészt támadó ellenséges ballisztikus rakétatámadás elhárítására.²⁵

A Trump-adminisztráció az INF-szerződés körüli évek óta tartó vitában – a kölcsönös vádaskodás végkifejleteként – 2018 őszén új szakaszt nyitott, amikor október 20-án az elnök bejelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok kész egyoldalúan felmondani a megállapodást. Az amerikai adminisztráció egyszerre két indokot is megnevezett a lépés hátterében. Trump szerint országa lépéshátrányba kerülhet az atomhatalom Kínával szemben, amelyet nem köt az INF-szerződés. Mike Pompeo külügyminiszter december 4-én pedig újra Oroszországot vádolta a megállapodás megsértésével, és 60 napos határidőt nevezett meg arra, hogy az orosz fél visszatérjen az előírások betartásához.

Az orosz fél továbbra sem ismerte el, hogy bármit is megsértett volna, így értelmetlennek ítélte az INF-hez történő visszatérését is. A két hónapos határidő leteltével Donald Trump amerikai elnök 2019. február 1-jén bejelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok kivonul a szerződésből, a felmondás hat hónap múlva lép érvénybe.²⁶

Vlagyimir Putyin egy nappal később kijelentette, hogy Oroszország „tükörválaszként” szintén felfüggeszti a szerződés érvényesítését.²⁷ A Kremlben rendkívüli tanácskozást tartott Szergej Lavrov külügyminiszterrel és Szergej Sojgu védelmi miniszterrel, és áttekintették a kialakult helyzetet. Az orosz elnök elrendelte, hogy folytassák a megkezdett fegyverkísérleteket, amelyek – esetenként új technológiai alapokon – olyan új képességekkel bővítik az orosz haderő eszköztárát, amelyekkel Oroszország képes egyensúlyt képezni az amerikai fegyverkezési törekvésekkel szemben.²⁸

2019. március elején Szergej Lavrov orosz külügyminiszter bejelentette: országa fenntartja a jogot arra, hogy amennyiben az amerikai fél a felmondott szerződés hatálya alá eső eszközöket telepít a világ bármely régiójában, ott Oroszország is – érdekei védelmében – rakétaeszközöket telepítsen.²⁹

A kölcsönös lépésekkel gyakorlatilag elszabadul egy regionális fegyverkezési verseny, ami elsősorban az európai fenyegetettséget növeli, valamint védelmi kiadásai emelésére kényszeríti a kontinens államait. Oroszország hadiipara már rövid távon képes a közbelső hatótávolságban alkalmazható rakéták kifejlesztésére, majd csapatpróba után egy-két éven belül hadrendbe állhatnak az új eszközök. Európa védelmi ipara számára kihívást jelenthet a technológiai bázis megteremtése és hasonló eszközök előállítás. Az amerikai hadiipar ugyanakkor az oroszhoz hasonlóan képes hazai vagy NATO-megrendelés alapján akár tömegesen beindítani a termelést. Európa mindenképpen jelentős anyagi tehervállalás elé néz:

²⁵ Выход США и России из Договора о ликвидации ракет средней и меньшей дальности. ТАСС, 01. 02. 2019. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6069375> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

²⁶ President Donald J. Trump to Withdraw the United States from the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty. White House, 01. 02. 2019. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-withdraw-united-states-intermediate-range-nuclear-forces-inf-treaty/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

²⁷ Linda Givertash: Putin says Russia also suspending key nuclear arms treaty after U.S. move to withdraw. NBC News, 02. 02. 2019. <https://www.nbcnews.com/news/world/putin-says-russia-also-suspending-key-nuclear-arms-treaty-response-n966146> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

²⁸ Meeting with Sergei Lavrov and Sergei Shoigu. Kremlin, 02. 02. 2019. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/59763> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 05.)

²⁹ Russia stresses right to deploy missiles after US does same. AP News, 06. 03. 2019. <https://www.apnews.com/bb6cb9357979c4866aa393c81de017d24> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 07.)

NATO-keretben szerzi be a paritáshoz szükséges fegyvereket, vagy az Amerikai Egyesült Államoktól „vásárolja” meg a védelmet. Az amerikai gazdaságnak tehát előnyös a fegyverkezési spirál újraindítása. Az európai védelmi képességek fejlesztése mellett természetesen az amerikai eszközöket telepíthetik a csendes-óceáni régióban is, ahol a helyi szövetségeseitől Trump szintén begyűjti a „védelmi pénzt”.

Az orosz gazdaság ugyanakkor nehéz helyzetbe kerül, mivel gyakorlatilag „kényszerfegyverkeznie” kell, azaz a putyini vezetésnek már középtávon újra kell gondolnia a stratégiáját. Azzal valószínűleg tisztában vannak Moszkvában, hogy a fegyverkezési spirál magával hozza a gyengébb fél lehetséges gazdasági összeomlását. Az elnök és kortársai szemtanúi és elszenvedői voltak a Szovjetunió szétesésének, felismerik, hogy Putyin az „orosz földek összegyűjtőjéből” a történelemben az „orosz állam kudarcának előidézőjeként” vonulhat be. Az orosz kommunikáció ezért arra irányul, hogy az európaiak figyelmét ráirányítsák az amerikai törekvések kettősségére, amely szerint a fegyverkezési verseny a biztonsági garanciák mellett elsősorban üzlet, az amerikai gazdaság megrendelésekkel való ellátását és a vetélytársak meggyengítését szolgálja.

Oroszországnak a globális biztonsági kihívások mellett regionális szinten is komoly gondot jelenthet, hogy a közvetlen környezetében is van olyan ország – elsősorban Ukrajna –, amely agresszorként tekint rá, és rendelkezik olyan védelmi ipari képességekkel (tudományos, technológiai, és távlatokban akár termelési szinten is), amelyek alkalmassá tehetik Oroszországot veszélyeztető kis és közepes hatótávolságú rakétaeszközök előállítására. Ukrajnában jelen vannak azok a politikai erők, amelyek politikai kudarcként élik meg országuk atomstátuszának felmondását, és szívesen helyreállítanák azt. Oroszország számára létérdek, hogy megmaradjon körülötte egy ütközőzóna, amely olyan – katonailag gyengébb – államokból áll, amelyeket befolyás alatt tarthat – esetenként katonai erejének demonstrációjával. Az ukrán válság megoldását is az orosz erők határ menti koncentrációja hátráltatta 2014. augusztus–szeptemberben, majd 2015. január–februárban az orosz haderő megmutatta, milyen veszteségeket tud okozni az ukrán félnek. Amennyiben Ukrajna komoly ballisztikus rakétafejlesztésbe kezd, még az sem kizárható, hogy Oroszország megelőző csapást helyez kilátásba az ukrán kísérleti intézmények ellen.

Oroszország számára további terhet jelenthet, hogy Ázsiában is jelen van politikai, gazdasági és katonai téren egyaránt, így azon a kontinensen is biztosítani kell a biztonságpolitikai paritást, ami ott minimum háromszereplős lesz, de az orosz–kínai–amerikai versengés mellett beindulhat egy India–Pakisztán fegyverkezési spirál is. A valószínűsíthetően kifejlesztésre kerülő rövid és közepes hatótávolságú eszközök felvevőpiacaként a két ország tovább fűti az orosz és az amerikai gazdaságot, amelyek versenytársak lesznek ezen a piacon is.

A fél évszázadra visszatekintő kétoldalú amerikai–szovjet, majd amerikai–orosz nukleáris fegyverzetkorlátozási és -csökkentési egyezmények tehát 2019 második felére az ÚJ START-megállapodásra szűkülnek le. A Donald Trump fémjelzte politikai irányzat belpolitikai mozgástere egyre kisebb, és valószínűleg a külpolitikát fogja felhasználni mozgósító erőként, hogy szélesítse szavazói bázisát, biztosítsa az elnök újraválasztását, ezzel politikai (és gazdasági) felszínen maradását.

Az orosz politikai vezetés negyed évszázadon át elmulasztotta a gazdaság szerkezeti reformjának végrehajtását, és az egykori Szovjetunióhoz hasonlóan meghatározóan függ az energiahordozók világpiacon árártól. A jelenlegi politikai elit hatalmon maradásához fenn kell tartania a nagyhatalmi státusz látszatát, ezért kénytelen felvenni a versenyt a fegyverkezési hajszában. Az évtized elejétől romló gazdasági mutatók csak a társadalom zártságának

növelésével, a szovjet nosztalgiára alapozott ideológiai felépítmény visszahozásával ellenőrizhető legalább a kommunikáció szintjén.

Trump a fegyverkezés költségét részben áthárítaná a nyugati szövetségesekre, ezzel a fentebb kifejtettek alapján felpörgetné az amerikai gazdaságot és fékezne a versenytársakat. Oroszország öt éve politikai, gazdasági és technológiai szankciókkal sújtott államháztartása a kimerülés jeleit mutatja (költségvetési módosítások, nyugdíjkorhatár emelése); kérdéses, hogy mennyi erő tartaléka maradt. A fegyverek előállításához szükséges hadiipari háttér rendelkezésre áll, de a társadalom teherbírása kétséges.

Vlagyimir Putyin 2018-as beszédei során – mindenekelőtt a törvényhozáshoz intézett márciusi üzenetében – többször említést tett új típusú fegyverek és fegyverrendszerek fejlesztéséről, amelyek lépéselőnyhöz juttathatják Oroszországot potenciális ellenfeivel és vetélytársaival szemben. A multimédiás eszközökkel bemutatott fegyverekről azonban utólag jobbra kiderült, hogy régebbi projekteket poroltak le, vagy elméleti kidolgozási szakaszban lévő elgondolásokról volt szó.³⁰ Az orosz vezető fellépéséből viszont látható, hogy a technológiai lemaradást egyes területeken csak több evolúciós lépcsőfok átugrásával lennének képesek leküzdeni. Oroszországot mint ellenfelet sosem szabad lebecsülni, de az orosz társadalmat feszítő erők eddig többször is belső robbanáshoz vezettek, amelyet első sorban maguk az orosz emberek szenvedtek meg a legjobban.

A két ország vezetése veszélyes politikai játszma küszöbén áll, ahol mindkét vezető léte, sorsa és jövője függ a végeredménytől. Az előző hidegháború többször vitte a pusztulás szélére világunkat, reméljük, hogy most is a józan helyzetmegítélés válik meghatározóvá.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Berliner, Jeff: *Bush, Yeltsin sign START II treaty*. UPI, 03. 01. 1993. <https://www.upi.com/Archives/1993/01/03/Bush-Yeltsin-sign-START-II-treaty/8819726037200/>
- Boese, Wade: *U.S. Withdraws From ABM Treaty; Global Response Muted*. Arms Control Association, 2002. 07–08., https://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/abmjul_aug02
- Borger, Julian: *US to begin nuclear treaty pullout next month after Russia missile talks fail*. The Guardian, 16. 01. 2019. <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/16/us-russia-inf-treaty-nuclear-missile>
- Castella, Tom de: *How did we forget about mutually assured destruction?* BBC News Magazine, 15. 02. 2012. <https://www.bbc.com/news/magazine-17026538>
- Conventional Armed Forces in Europe. Arms Control Association. <https://www.armscontrol.org/factsheet/cfe>
- Chernobyl Accident. World Nuclear Association, 04. 2018. www.world-nuclear.org
- Crowley, Michael: *Putin's Revenge*. Politico, 16. 12. <https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/russia-putin-hack-dnc-clinton-election-2016-cold-war-214532>
- Givetash, Linda: *Putin says Russia also suspending key nuclear arms treaty after U.S. move to withdraw*. NBC News, 02. 02. 2019. <https://www.nbcnews.com/news/world/putin-says-russia-also-suspending-key-nuclear-arms-treaty-response-n966146>
- Glass, Andrew: *Carter withdraws SALT II accord, Jan. 2, 1980*. Politico, 01. 01. 2018. <https://www.politico.com/story/2018/01/01/carter-withdraws-salt-ii-accord-jan-2-1980-319819>

³⁰ Ирина Тумакова: „Пентагон в восторге!”. Новая Газета, 16. 01. 2019. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2019/01/14/79174-pentagon-v-vostorge> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 17.)

- International Atomic Energy Agency (IAEA). <https://www.iaea.org/>
- Kimball, Daryl – Reif, Kingston: *The Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty at a Glance*. Arms Control Association, 02. 2019. <https://www.armscontrol.org/factsheets/INFtreaty>
- Kristensen, Hans M. – Norris, Robert S.: *Status of World Nuclear Forces*. Federation of American Scientists, 11. 2018. <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>
- Makinde, Adeyinka: „*Mutually Assured Destruction*” (MAD): *The Nuclear Debate America Should be Having*. Global Research, 10. 10. 2016. <https://www.globalresearch.ca/mutually-assured-destructionmad-the-nuclear-debate-america-should-be-having/5550384>
- Meeting with Sergei Lavrov and Sergei Shoigu. Kremlin, 02. 02. 2019. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/59763>
- Nuclear Nonproliferation Treaty (NPT). Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. UNODA. <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>
- President Donald J. Trump to Withdraw the United States from the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty. White House, 01. 02. 2019. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-withdraw-united-states-intermediate-range-nuclear-forces-inf-treaty/>
- Russia stresses right to deploy missiles after US does same. AP News, 06. 03. 2019. <https://www.apnews.com/bb6cb935979c4866aa393c81de017d24>
- Strategic Arms Limitation Treaty I. Atomic Archive. www.atomicarchive.com
- Strategic Offensive Reduction Treaty (SORT). U.S. Department of State. <https://www.state.gov/t/isn/10527.htm>
- Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (START I). NTI. <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaties-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-i-start-ii/>
- Treaty between the United States of America and the Union Of Soviet Socialist Republics on the Elimination of their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty). U. S. Department of State. <https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>
- Treaty between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II). U.S. Department of State, 18. 06. 1979. <https://www.state.gov/t/isn/5195.htm>
- Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. UNODA. <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>
- Выход США и России из Договора о ликвидации ракет средней и меньшей дальности. ТАСС, 01. 02. 2019. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6069375>
- Тумакова, Ирина: „Пентагон в восторге!”. Новая Газета, 16. 01. 2019. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2019/01/14/79174-pentagon-v-vostorge>

Zentai Károly őrnagy:

KATONAI MESTERLÖVÉSZEK ALKALMAZÁSA

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1990-es évek második felétől a Magyar Honvédségnél (MH) több hazai és külföldi gyártású mesterlövészfegyvert is rendszeresítettek. Napjainkban az MH-ban a különböző szintű egységeknél és alegységeknél a mesterlövész beosztású katonák szervezése, alá-fölé rendeltségi viszonya, alkalmazásuk gyakorlata az aktuális feladatokon múlik és különböző elveken alapul. Az írás célja, hogy összegyűjtse és rendszerezze a megfelelően kiképzett és felszerelt katonai mesterlövészekben rejlő lehetőségeket, javaslatokat tegyen szervezésükkel és gyakorlati példákat mutasson alkalmazásukkal kapcsolatban.

KULCSSZAVAK: mesterlövészcsoportok, mesterlövészekért felelős tiszt, mesterlövész-koordinátor, mesterlövészek feladatai, katonai mesterlövészek műveletekben

„A mesterlövész speciális képességekkel, képzéssel és felszereléssel rendelkezik. Feladata nagyon pontos puskatűzzel leküzdeni olyan ellenséges célokat, amelyek az átlagos lövész által nem küzdhetők le sikeresen a távolság, a méret, az elhelyezkedés, a mozgás vagy a korlátozott láthatóság miatt. A mesterlövész szakma a gyalogos lövész alapvető készségeinek magasabb szintjét követeli meg. Egy mesterlövész kiképzése több tárgykört is magában foglal, hogy egy katonai erő részeként növelje annak alkalmazhatóságát és túlélőképességét a harcmezőn. A mesterlövészet művészetének birtoklása tanulást és ismétlődő gyakorlást igényel. A mesterlövésznek képzettnek kell lennie nagy lőtávolságú puskás céllövészetben, harcászaton és terepismeretben a hatékony, de minimális kockázattal járó alkalmazhatóság érdekében.”¹

BEVEZETÉS

Ha egy katonai szervezet állománytáblájában létezik bizonyos számú mesterlövész beosztás, fontos, hogy a különböző szintű parancsnokok a valóságnak megfelelően tervezzenek ezzel a képességgel: ne követeljenek a mesterlövészeketől lehetetlent, ugyanakkor maximálisan használják ki a bennük rejlő lehetőségeket. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, a parancsnoki állománynak tisztában kell lennie a közelmúltban rendszeresített² mesterlövészfegyverek és a feladatokat végrehajtó személyi állomány képességeivel.

MESTERLÖVÉSZEK A KÜLÖNFÉLE KATONAI SZERVEZETEK BEN

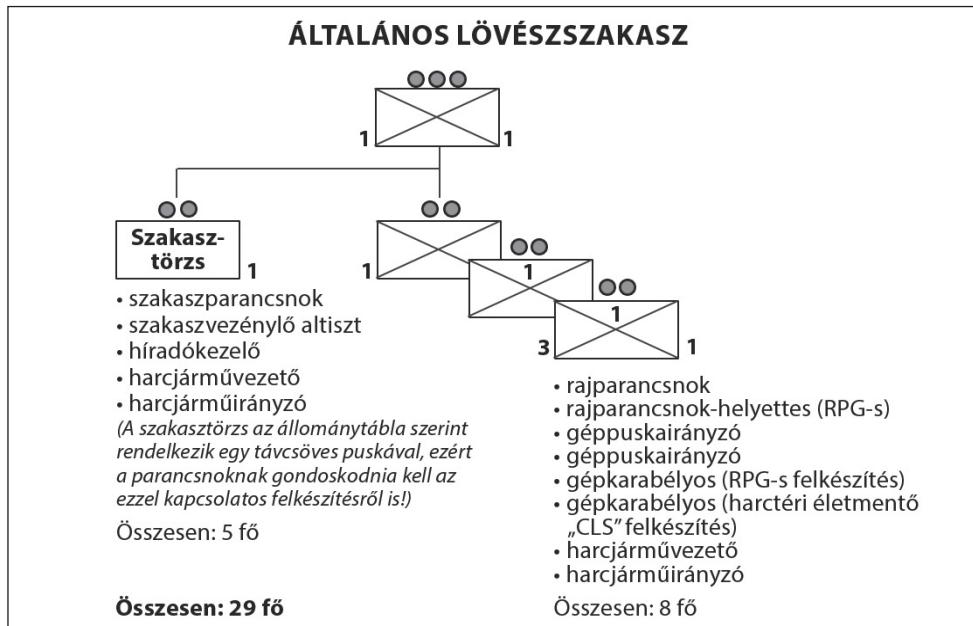
A világ számos hadereje alkalmaz alegységparancsnok mellé rendelt, az alegységgel együtt mozgó, szakasztámogató távcsöves puskás lövészeket. Angolszász nyelvterületen többnyire

¹ Sniper Training: Field Manual No. 23-10. Department of the Army, 1994, 1. A szerző fordítása.

² Trautmann Balázs: Könnyebb, okosabb. Magyar Honvéd, 2016. 08. 17. <http://www.honvedelem.hu/cikk/58657> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 22.)

a *designated marksman*³ kifejezést használják, ami általában egy, a szakaszparancsnok által „kinevelt”, a szakaszból a kiemelkedő lökészsége, a szakterület iránti érdeklődése miatt kiválasztott katonát jelent, aki nem feltétlenül rendelkezik speciális mesterlövész-képzettséggel.

Egyéni fegyvere általában egy nagy tárkapacitású, félautomata távcsöves puská, amely nemritkán a szakasznál rendszeresített egyéni lőfegyver nehezebb csövel, optikai irányzékkel és jobb minőségű lőszerrel ellátott változata, a gépkarabélyok hatásos lőtávolságát meghaladó, 700–800 m-es lőtávolsággal.

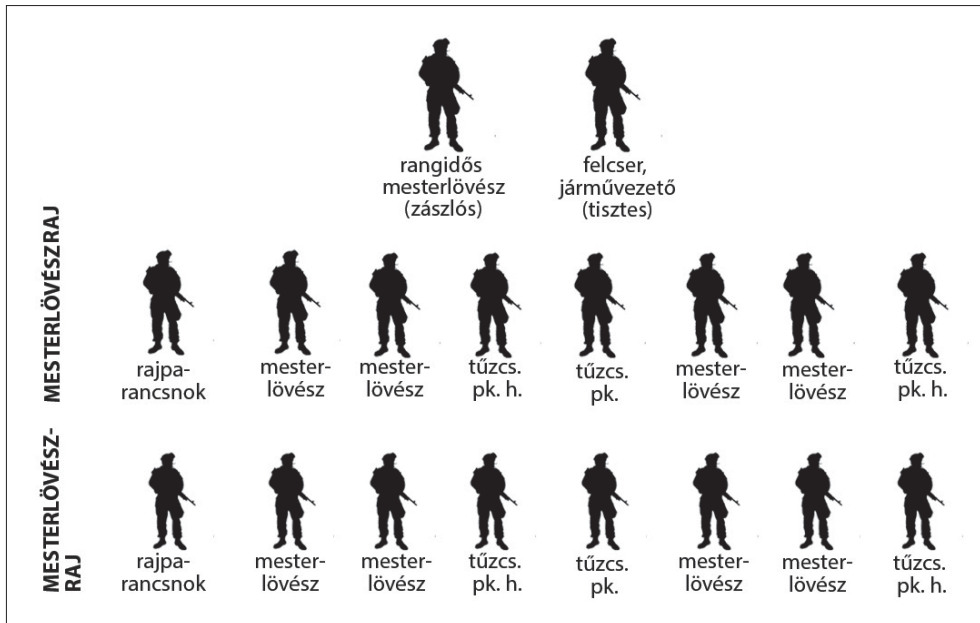
1. ábra Távcsöves puská helye a lövésszakaszban⁴

A témával foglalkozó egyes szakírók szerint már az első világháborúban is léteztek központi vezetés alatt álló mesterlövész-alegységek.⁵ Napjainkban a korszerű lövészalakulatoknál mesterlövészszakaszokat vagy a tűztámogató szakaszokhoz tartozó mesterlövészrajokat hoznak létre, amelyek magját a kétfős mesterlövészcsoporthat alkotja. Az így kialakított kisalegységek többtípusú és űrméretű fegyverekkel, nappali és éjszakai figyelő-műszerekkel, valamint szállítóeszközökkel is rendelkeznek. Közepes űrméretű (7,62 mm-től) vagy nehéz (12,7 mm-től) precíziós puskáikkal a gépkarabélyok lőtávolságát többszörösen meghaladó távolságból képesek az ellenség élőerejét és anyagi-technikai céljait pusztítani, rongálni. Jó szervezeti példa erre a 2006-os kiadású, kanadai katonai mesterlövészről szóló szabályzatban található szervezeti leírás, ahol a mesterlövészszakasz a zászlóalj tűztámogató századának képezi részét. Vezetője az alegység rangidős mesterlövésze (*unit master sniper*),

³ John L. Plaster: *The Ultimate Sniper*. Paladin Press, 2006, 4.

⁴ Horváth Tibor (szerk): *A honvéd és a harcászati szintű kisalegységek (raj és szakasz szintű kötelékek) általános harcászati gyakorlati felkészítése*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 10.

⁵ Martin Pegler: *Out of Nowhere: A History of the Military Sniper*. Osprey Publishing, Osceada, 2004, 120.

2. ábra 18 fős kanadai mesterlövész-alegység (Szerkesztette a szerző)⁶

aki a mesterlövészek kiképzéséért, haditechnikai eszközeiért és harckészültségükért felel, továbbá részt vesz a mesterlövészeket érintő műveletek tervezésében, alkalmazásuk során pedig javaslatokat tesz a műveletet vezető parancsonoknak.

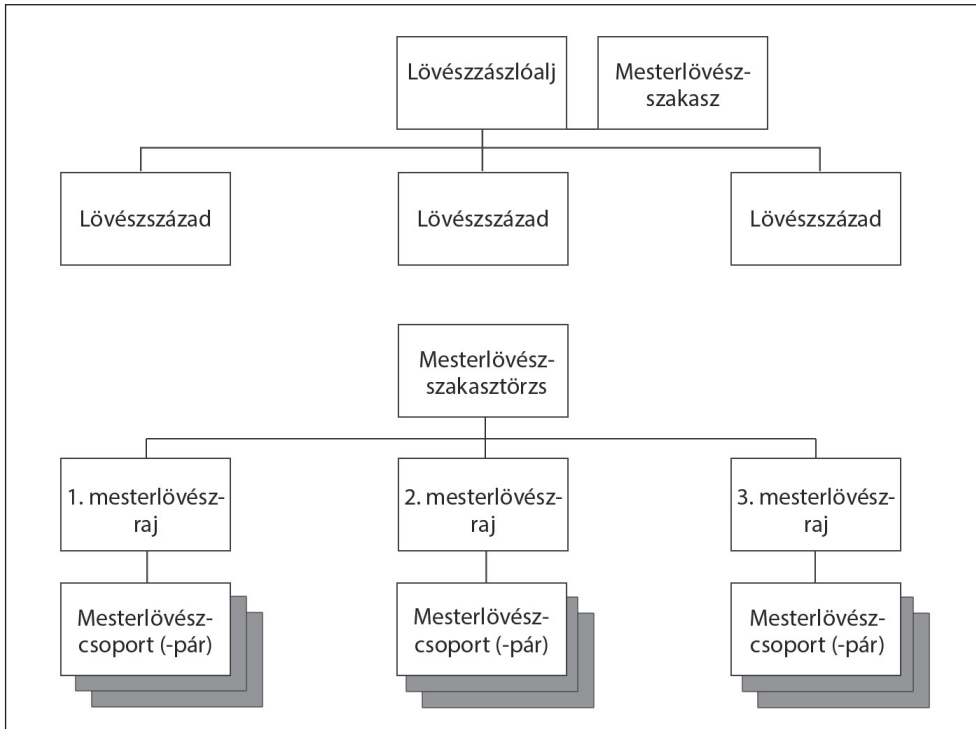
Az Amerikai Egyesült Államok lövészalakulatainál a mesterlövészcsoportok és -alegységek helye és szerepe – a tapasztalatok figyelembevételével – a vietnámi háború alatt és után konszolidálódott, vezetésük centralizáltabbá vált, a zászlóalj vagy a századvezetés közvetlen alárendeltségébe kerültek.

Az így kialakított szervezetek többségében a mesterlövészek – nagy teljesítményű optikai eszközök és álcázási képességek birtokában – felderítőként is gyakorolják képességeiket. E funkciót jól tükrözi, hogy a tengerészgyalogságnál hivatalos elnevezésük felderítő-mesterlövész (*scout-sniper*).

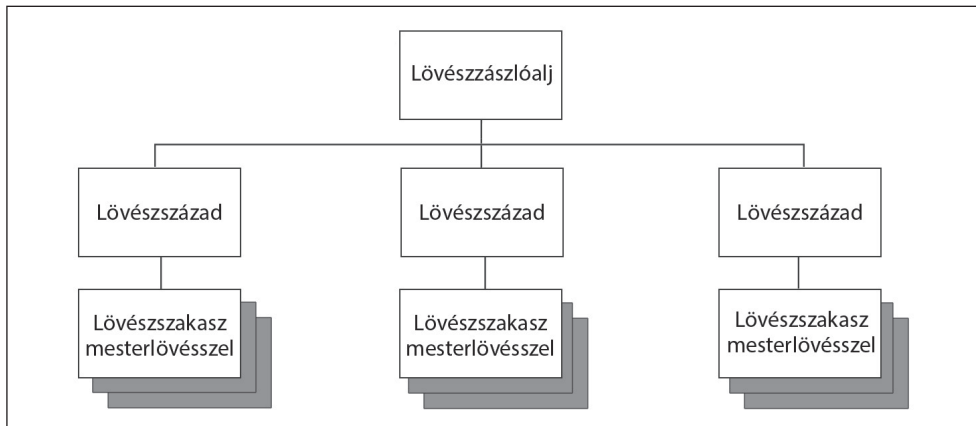
A mesterlövészek külön alegységben való szervezésének számos előnye van:

- közös, szakmai részletekre fókuszáló kiképzésen vesznek részt;
- hatékonyan feldolgozhatják a bevetések, műveletek, harcászati és lögyakorlatok tapasztalatait;
- alegységük közvetlen előjárója gondoskodik szükségleteikről, figyelemmel kíséri fejlődésüket, az aktualitások alapján javaslatot tesz alkalmazásukra;
- zászlóaljközvetlen alegységként vezetésük, felhasználásuk koncentráltabb, erőforrásaik nincsenek felaprózva.

⁶ Forrás: B-GL-392-005/FP-001, Sniping. Ministry of National Defence, 2006, 8. <https://www.slideshare.net/matheusgaldino355/62431973-bgl392005fp001snipingcanadaarmy> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 22.)

3. ábra A U.S. M.C. és a U.S. Army könnyűlövész-zászlóaljainak alárendeltségeiben lévő mesterlövészszakaszok és -párok⁷ (Szerkesztette a szerző)

4. ábra A U.S. Army Ranger századának mesterlövészpárjai⁸ (Szerkesztette a szerző)

⁷ Forrás: Plaster (2006): i. m. 3.

⁸ Uo.

A példaként leírt egyesült államokbeli szervezetekben a mesterlövészszakasz közvetlenül a zászlóalj hadműveleti (S3 Operations Officer) vagy felderítő- (S2 Intelligence Officer) tisztjének irányítása alatt áll. A mesterlövészek koordinálásával megbízott vezető elnevezése az angolszász nyelvterületen gyakran SEO, azaz *Sniper Elements/Employment Officer*, aki egyes források szerint lehet a felderítőszakasz parancsnoka (parancsnokhelyettese), vagy gépesített lövészszázadoknál a századparancsnok is.⁹ Legjobban a *mesterlövész-koordinátor*¹⁰ kifejezés adja vissza a zászlóaljnál betöltött szerepét.

A szakterülettel kapcsolatos feladatai a következők:

- javaslatétel a zászlóaljparancsnok felé a mesterlövészek alkalmazásáról;
- feladatszabás a mesterlövész-alegység parancsnokának;
- a megfelelő feladat „megtalálása” adott műveleten belül a mesterlövészek számára;
- folyamatos koordináció fenntartása a zászlóaljvezetés és a mesterlövészcsoportok között;
- a mesterlövész-alegység anyagi-technikai eszközökkel való ellátottságának figyelemmel kísérése, a szükségleteik betöltésének alátámasztása, támogatása;
- a mesterlövészek képzésének felügyelete.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy egy lövésszászlóalj személyi állománya időről időre cserélődik, tehát aki a mesterlövész-koordinátori feladatkört kezdi el ellátni, annak rendelkeznie kell ismeretekkel velük kapcsolatban, adott esetben részt kell vennie képzéseken és tanulmányoznia kell az ide vonatkozó szakirodalmat, hogy ez irányú feladatát is hatékonyan elláthassa. Mesterlövésznek lenni egy szakma, és az egység ilyen szakembereiért felelős tiszt nem alakíthatja ki a velük kapcsolatos koncepcióját hiedelmekre, korábbi tapasztalatokra, egyéni elgondolásokra alapozva. Fontos, hogy figyelembe vegye a mesterlövészek (és eszközeik) valós képességeit, szükségleteit, alkalmazhatóságuk határait. A haditechnikai eszközök rohamos fejlődése megköveteli, hogy a harcászati szinten feladatokat tervező és végrehajtó katonák ne a múlt, hanem a jelen fegyvereivel, optikai eszközeivel számoljanak.

A MESTERLÖVÉSZEK ALKALMAZÁSÁNAK KORLÁTAI

A harcfeladatot tervezőknek több tényezőt figyelembe kell venni az abba bevont mesterlövészekkel kapcsolatban. A harcászati szintű tervezéshez hozzátartozik a tüzelőállás kiválasztása; a mozgásmódok megtervezése; elterelési, menekülési terv kidolgozása, felszerelés összeállítása stb. Azonban – ahogy más katonai szakterületeken is – a tervezőnek látnia kell a kérdést szélesebb perspektívából is. Tényként kell kezelnie, hogy a mesterlövész egy különleges „fegyverrendszer”, akinek jellemzői eltérnek az átlagos és általános gyalogos lövészkatonákétól.

Tűzerő és tűzsűrűség

A leggyakrabban félreértett dolog a mesterlövészcsoport tűzereje és az általuk produkált tűzsűrűség. A hagyományos, főleg tűzsűrűséget hangsúlyozó sorozatlövő fegyverektől eltérően a mesterlövész által kiváltott tűz lényege a pontosság. A mesterlövész tüze akkor hatásos, ha egy olyan tervezői elme alkalmazza, aki él a nagy távolságból, szinte felfogha-

⁹ Sniper Training, 1–2.

¹⁰ A szerző által alkotott kifejezés.

tatlan precízitással leadott lövés lehetőségével. Egy mesterlövészcsoport csak korlátozott tüzerővel rendelkezik – hiába a pontosság –, még egy átlagos lövészrajhoz képest is. Nem megfelelően alkalmazva a mesterlövész is csak egy gyalogos a harctéren, ráadásul egy alacsony tárkapacitású, optikai (azaz szűk látómezejű) irányzékkal ellátott, adott esetben ismétlőfegyverrel felszerelve.

Idő

Statikus feladat-végrehajtás esetén akár két- vagy többfős mesterlövészcsoport is tartózkodhat az előre kialakított (vagy hevenyészett) tüzelőállásban. A magukkal vihető víz és élelem mennyisége, a keletkező vizelet és széklet okozta higiéniai problémák, a megfigyelési feladatból adódó fáradtság legfeljebb három-négy napra korlátozza az ott eltölthető időt. A lakott területen vagy annak periferiáján berendezett, az optimálisnál hosszabb ideig „lakott” tüzelőállás ráadásul növeli a lelepleződés veszélyét: a helyi viszonyokat, az élővilág viselkedését ismerő helyi lakosság felfigyelhet a változásokra. Mesterlövészek vagy megfigyelők alkalmazása előtt ezeket a szempontokat is figyelembe kell venni.

Közelbiztosítás

A már említett korlátozott tüzerő és tüzsűrűség kötelezővé teszi a tüzelőállásban lévő mesterlövészek több módon való biztosítását. A legalapvetőbb módszer a tüzelőállás rejtett kialakítása és elfoglalása, valamint az ott-tartózkodás alatt az álcázási rendszabályok legszigorúbb betartása. Szóba jöhet robbanó és nem robbanó műszaki záruk alkalmazása is, ha a tüzelőállás előkészítésekor ezek telepítésére megfelelő idő áll rendelkezésre. Lelepleződés esetén, vagy ha más okból kényszerülnek pozíciójuk elhagyására, a mesterlövészcsoport figyelmét és energiáját főleg a visszavonulás, a biztonságos körletbe mozgás feladatai kötik le. Ebben az esetben a művelet tervezőjének előre gondoskodnia kell olyan, az ellenséget lekötő, tüzzel lefogó alegységről, tüzérségi támogatásról vagy közvetlen légi támogatásról, amely a mesterlövészcsoport mozgását fedezni fogja.¹¹

A MESTERLÖVÉSZEK LEGGYAKORIBB FELADATAI

A mesterlövészcsoportokat alapvetően tűztámogatási, felderítési, megfigyelési céllal lehet lövészszakaszok, -századok vagy más alegységek mellé kijelölni, de kaphatnak önálló tűzfeladatot is. A sokoldalúan képzett szakemberek a feladat függvényében választják ki a csoport létszámát, fegyverzetüket és felszerelésüket.

A támogatott alegységektől viszonylag függetlenül tevékenykedő, a feladat-végrehajtás idejére mellé rendelt, centralizált szervezésű mesterlövészekről alkotott általános kép is nagyon sok esetben az alegységparancsnok mellett dolgozó szakasztámogató távcsöves puskásról van (hibásan) megformázva a parancsnoki állomány fejében: „28. A mesterlövész kötelmei: [...] harc közben a parancsnok közelében tartózkodik.”¹²

¹¹ Lester W. Grau – Charles Q. Cutshaw: Russian Snipers – In the Mountains and Cities of Chechnya. Infantry, Vol. 91, 2002/2., 10. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/snipers.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 03.)

¹² Az MH Szárazföldi Haderőnemének Harcshabályzata, III. rész. Honvédelmi Minisztérium, 1993, 31.

Véleményem szerint a speciálisan képzett, felszerelt és vezetett mesterlövész-al egységek tagjait pazarlás úgy alkalmazni, hogy a bennük rejlő lehetőségek nincsenek maximálisan kihasználva. A mesterlövészeket alkalmazó parancsnokok tájékozottságán és kreativitásán múlik, hogy kihasználják-e fegyvereik pontosságát, nagy lőtávolságát, optikai eszközeiket és álcázási képességeiket. Bizonyos esetekben feladataik nagyon speciálisak, ugyanakkor a mesterlövészekre bízható tevékenységek zöme a legtöbb műveletben előfordul:

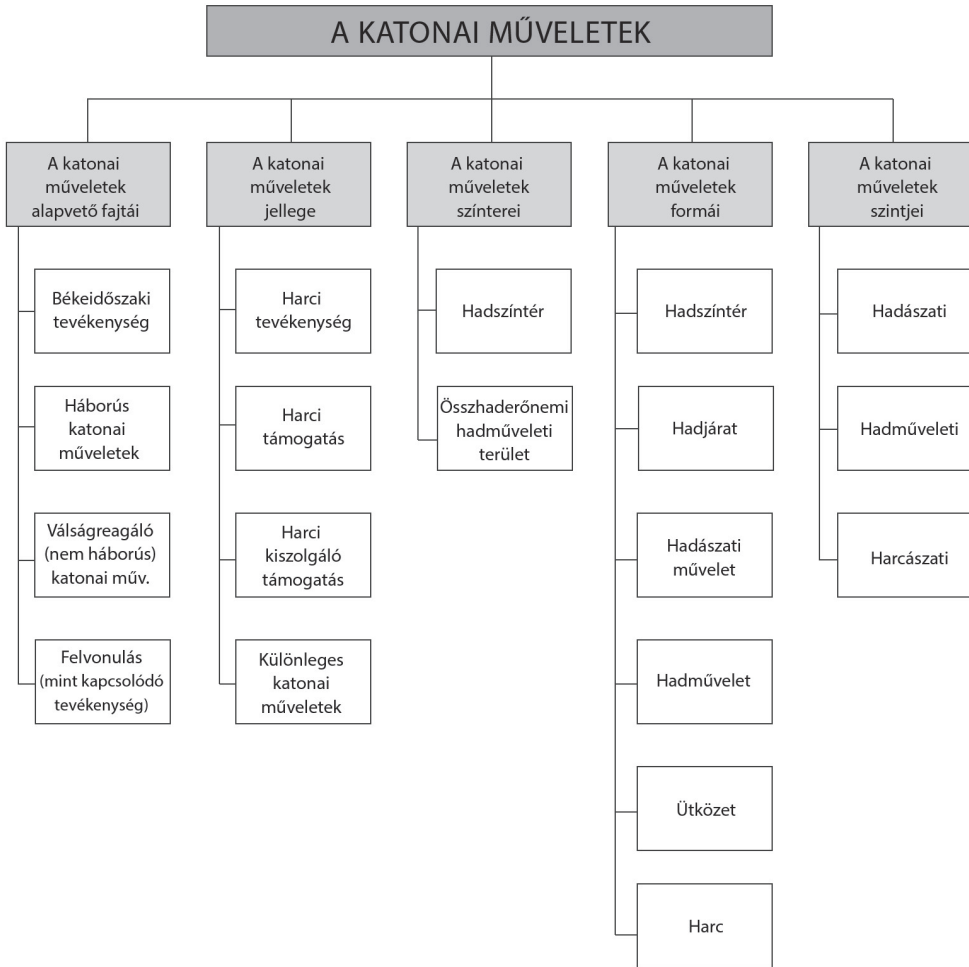
- kulcsfontosságú ellenséges katonák (parancsnokok, híradószakemberek, kollektív-fegyver-kezelők) megsemmisítése;
- különféle feladatokat végző katonák biztosítása;
- nagy kiterjedésű katonai objektumok (az Amerikai Egyesült Államok légierije az 1990-es évek közepe óta képez mesterlövészeket légibázisaik védelmére¹³) és az azokhoz vezető útvonalak figyelése, biztosítása;
- ellenséges mesterlövész felderítése, megsemmisítése (*counter sniping*);
- dominancia fenntartása kulcsfontosságú területek felett;
- ellenséges támpontok, állások megfigyelése;
- közvetett irányzású fegyverek és légicsapások találatainak figyelése, jelentése;
- nagy értékű ellenséges technikai célok rongálása, megsemmisítése;
- robbanótetek megsemmisítése puskatűzzel;¹⁴
- lőrések (bunkerek) támadása precíziós lövésekkel;
- saját/baráti erők biztosítása támadásban, védelemben;
- visszavonuló ellenség zavarása;
- lesállások végrehajtása;
- tevékenységek hátramaradt erők részeként;
- előretelepítve támadás biztosítása;
- célobjektum izolálása puskatűzzel;
- stabilizációs műveletek során tömegkezelésben való részvétel;
- mentorként, lökiképzőként való tevékenység.

KATONAI MESTERLÖVÉSZEK KÜLÖNFÉLE MŰVELETEKBEN

A távcsöves puskával felszerelt katona feladatai rendszerint nem haladják meg a harcászati szintet, a történelem mégis sok olyan esetet produkált, amikor a nagy távolságból leadott puska lövés stratégiai vagy politikai következményekkel járt. Itt elsősorban magas rangú katonai és politikai vezetők előre megtervezett, vagy ad hoc jellegű kiiktatására kell gondolni: ezekben a pillanatokban a precíziós lövész taktikai szintje térben és időben átfedésbe került a lőtávolságban lévő célszemély stratégiai szintjével. Az eredmény több esetben egy adott térség történelmének megváltoztatása lett. Természetesen korunkban az ilyen jellegű akciók jogossága megkérdőjelezhető, ha az adott célpont elhelyezkedése, tevékenysége nem meríti ki az aktuális műveletben érvényes fegyverhasználati szabályok feltételeit. A nagy pontosságú, minden előzmény nélküli és váratlan pusztítás a pillanatnyi

¹³ Bryon Eyre: USAF Advanced Designated Marksman Course. Sniper Central, 26. 02. 2018. <http://www.snipercentral.com/usaf-advanced-designate-marksman-course/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 22.)

¹⁴ A cikk szerzője 2008-ban oktatóként vezette a katonai tüzserész szakemberek ez irányú felkészítését.

5. ábra *A katonai műveletek felosztása*¹⁵

helyzet által teremtett lehetőség fegyverévé teszi a mesterlövészeket, akik képességeik, rugalmasságuk, technikai eszközeik révén szinte minden fajtájú, jellegű, szintű és formájú katonai műveletben használhatónak bizonyulnak.

A továbbiakban néhány olyan történelmi példát hozok, ahol különböző műveletekben, különféle helyzetekben katonai mesterlövészeket alkalmaztak.

Dieppe, 1942

1942. augusztus 19-én egy 5000 fős kanadai–brit egység megerősítve 50 fő amerikai rohamosztaggal (*U.S. Army Rangers*) partraszállást és rajtaütést hajtott végre a francia Dieppe kikötővárosban. Annak ellenére, hogy a kanadai erők több mint fele odaveszett, a résztvevő

¹⁵ Szendy István: Hadügy és hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 107.

mesterlövészek bebizonyították hatékonyságukat. A legidősebb kanadai mesterlövész tapasztalatait még az első világháborúban szerezte. Az egység 300 katonája, megerősítve 20 távcsöves puskával, azt a feladatot kapta, hogy semmisítsék meg a város jobbszárnyán, Varengeville-nél elhelyezkedő német tüzérségi üteget. Sikerükhöz nagyban hozzájárult, hogy a velük lévő mesterlövészek olyan pontos tüzet vezettek az ágyúk kezelőire, hogy azokat szinte lehetetlen volt használni. A rohamozókat támogató mesterlövészek közül néhányan egy közeli mezőgazdasági épületben foglaltak tüzelőállást, .55 ürméretű, brit gyártmányú Boys rombolópuskákkal és tüzükkel a német élőerőben és az eszközökben is nagy kárt okoztak. Az esetről írt források megemlítik, hogy az egyik, álcaruhát viselő mesterlövész mintegy 100 méterre megközelítette a tüzérségi üteget őrző három német géppuskát, és pontos lövésekkel megölte azok kezelőit. A művelet után a kanadai erők minden lövésszázslóaljat kiegészítettek egy mesterlövészszakasszal, a britek pedig minden ejtőernyős-zászlóaljhoz 38 fő mesterlövészt rendszeresítettek.¹⁶

Bejrút, 1981

A bejrúti repülőtérenél lévő amerikai tengerészgyalogosokat szabálytalan időközönként gyermekek és fiatalok gyűrűjéből tüzet nyitó fegyverek támadták meg. Bár az Amerikai Egyesült Államok tengerészgyalogságának mesterlövészei nagyon jó hírnévvel rendelkeztek, ebben az esetben mégis a Libanonban jelen lévő Delta Force (DF) különleges műveleti csoportjától kértek szakmai segítséget: a tengerészgyalogos mesterlövészek akkoriban (1981) rendszeresített lőszerrel teljes köpenyű volt, tehát fennállt a veszélye, hogy a fegyverek eltalálása után a testükből kilépő lövedékmaradványok a körülöttük álló fegyverteleneket is megsebesítik vagy megölik. Azonban ilyen forgatókönyvet az amerikaiak nem engedhettek meg maguknak. A DF tagjai teszteltek és használtak olyan kézzel töltött, nagy kezdősebességű és pontosságú, expanzív (a mozgási energiáját hirtelen leadó, szétesésre hajlamos) lövedékkel szerelt töltényeket, amelyek használatkor minimális volt az esély, hogy az eltalált személy testéből lövedékrepeszek lépjenek ki. A DF mesterlövészei (2 fő) háromnapnyi várakozás után agyonlőtték a fiatalkorúak által körülvelt két fegyverest. Civil, fegyvertelen áldozat és sérült nem volt.¹⁷

Izrael

Az izraeli rendvédelmi szervek és a hadsereg folyamatosan a nemzetközi közvélemény és a média szoros figyelme alatt végzik munkájukat. Az egymás után indított intifádák során több olyan tüntetés, zavargás, utcai harc zajlott le a városaikban, amikor a palesztin tüntetők kövekkel, Molotov-koktélokkal vagy más tárgyakkal dobálták a biztonsági erők tagjait, vagy akár az izraeli állampolgárokat. A rendőrök által ellenőrzött és megfigyelt tömegben lévő, veszélyesen viselkedő, vagy fegyveres személyek elleni fegyverhasználat, halálos sérülés okozása gyorsan kiváltja a nemzetközi közvélemény nemtetszését. 1987-ben az izraeli kormányzat elleni felkelés során több összecsapásra került sor a palesztin tüntetők és az izraeli biztonsági erők között. A tapasztalatokra alapozva a tömeg megfékezéséhez az addig alkalmazott gumilövedéknél hatékonyabb, de az M4 és Galil egyéni lőfegyverek rendszeresített teljes köpenyű 5,56×45 mm NATO-lőszerénél csekélyebb hatású eszközre volt szükség.

¹⁶ John L. Plaster: *The History of Sniping and Sharpshooting*. Paladin Press, 2008, 389–390.

¹⁷ Eric L. Haney: *Inside Delta Force*. Bantam Dell, New York, 2002, 242–250.

Tehát az IDF (Israeli Defense Force¹⁸) olyan – megfelelően pontos – fegyvert keresett, amellyel a tüntetők hangadóit vagy a közjük vegyült fegyvereseket végtaglövésekkel ártalmatlanná tehetik. A feladatra az egyesült államokbeli Ruger cég Ruger 10/22 típusú, öntöltő rendszerű, hangtompítóval felszerelt, 0.22-es űrméretű¹⁹ fegyverét választották ki. Az optikai irányzékkal ellátott fegyvert kis számban ugyan, de a legtöbb izraeli lövész- és speciális alakulatnál rendszeresítették. Hasonló fegyvereket egyes hadseregek és rendvédelmi szervek különleges alegységei arra is használnak, hogy behatolás előtt az adott területet, objektumot őrző kutyákat elnémítsák – kiiktatva ezzel a „korai jelzőrendszert” –, vagy az utcai lámpák kilövésével csökkentik a közeledő csoport felfedésének lehetőségét.²⁰ A 2000-es években ismétlődő palesztin–izraeli összecsapások során újra alkalmazták a fegyvert az izraeliek mint „kevesbé halálos” hatású eszközt a tüntetők ellen. Ebben az időszakban több palesztin polgár is meghalt a .22 Long Rifle űrméretű fegyver alkalmazása során, mivel a lövéseket leadó katonák nem végtagra, hanem felsőtestre céloztak.

6. ábra A Ruger 10/22 hangtompítós változata optikai irányzékkal²¹

Természetesen így is kevesebb áldozatot követelt a tömegben lévők elleni fegyverhasználat, mintha a lövést egy több személyt is átütő gépkarabélyból vagy mesterlövészpuskából adták volna le. Az esetek után a fegyver hatékonyságát lőtéri kísérletekkel újrazsálgálták. Megállapították, hogy a koponyát vagy a felsőtestet ért találat – bár a testet többnyire nem üti át – vérzésállapítás és azonnali orvosi segítség nélkül az illető halálát okozza. Ezért napjainkban az izraeli erők a Ruger 10/22 puskát rendkívül ritkán használják.²²

A Maersk Alabama

2009. április 8-án négy szómáliai kalóz eltérítette az Amerikai Egyesült Államok zászlaja alatt hajózó *Maersk Alabama* kereskedelmi szállítóhajót. A kapitány utasítására a legénység a biztonsági helyiségbe zárkózott, míg ő maga a hídon maradt, majd megadta magát a tá-

¹⁸ Az izraeli állam fegyveres ereje a mi fogalmaink szerint katonaság, de a rendvédelemben is részt vesznek.

¹⁹ A 0.22 jelölés az angolszász hüvelyk mértékegységből ered. Európában 5,6 mm-esnek is nevezik.

²⁰ Plaster (2006): i. m. 74.

²¹ Israeli Ruger 10/22 sniper rifle. Israeli Ruger 10/22 suppressed sniper rifle. The Sight Ruger 10/22. http://www.ruger1022.com/docs/israeli_sniper.htm (Letöltés időpontja: 2018. 04. 20.)

²² Steve Johnson: Israel Adopts Ruger SR-22 in „Less Lethal” Sniper Role. The Firearm Blog, 21. 10. 2015. <http://www.thefirearmblog.com/blog/2015/10/21/israel-adopts-ruger-sr-22-in-less-lethal-sniper-role/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 20.)

madóknak. Ezután a legénység az *Alabamán* maradt, a kapitány pedig a kalózokkal együtt túszként a mentőhajóra szállt. A következő napon a USS *Bainbridge* romboló érkezett a helyszínre és tárgyalások kezdődtek a kapitány elengedése érdekében. Április 10-én a fogva tartott kapitány „hézagot” tapasztalt a kalózok figyelmében, a tengerbe ugrott és megpróbált átúszni a rombolóra. A terroristák rálöttek és újra elfogták. A helyzet egyre feszültebbé és kockázatosabbá vált. A túszejtők abban reménykedtek, hogy Szomáliában partra sodródva az elfogott kapitányért magasabb váltságdíjat követelhetnek. Április 11-én a kalózok elfogadták, hogy a romboló vontassa őket, és egyikük átment annak a fedélzetére tárgyalni. A következő nap egy ejtőernyővel odajuttatott Navy SEAL csoport érkezett a rombolóra. A hajó tatján foglaltak tüzelőállást mesterlövészfegyverekkel, és vártak. Április 12-én a romboló kapitánya úgy döntött, hogy nem kockáztatják tovább a fogva tartott amerikai állampolgár életét, és tűzparancsot adott a mesterlövészeknek, akik több, közel egy időben leadott lövéssel megölték a három fogvatartót.²³

KÖVETKEZTETÉSEK

A példák alapján megállapítható, hogy a mesterlövészek feladataikat két képességükre alapozva hajtják végre:

- a minden részletre kiterjedő, alapos és elemző jellegű vizuális-optikai megfigyelő-képesség;
- az ellenség számára váratlanul nagy távolságból leadott, pontos egyeslövésre való képesség.

E két képesség a feladatok végrehajtása alatt kronologikusan követi egymást, de fokozatosság van az agresszivitás, az alkalmazott erő szintjei között is: a megfigyelés folyamata a mesterlövész (vagy a velük összeköttetésben lévő parancsnok) döntése alapján átmehet a célpont tevékenységét megszüntető halálos erő alkalmazásába is. Tehát egy adott helyszínen jelen lévő mesterlövészcsoporthoz *a valós idejű információ megszerzésének és az arra való azonnali reagálásnak* a lehetősége is megvan. Többek között ez a kombináció teszi lehetővé, hogy a korszerű hadviselés a mesterlövész-képességeket minden műveletben ki tudja használni. Alkalmazásuk során a célpontok megfigyelése, kiválasztása, a megfelelő időzítés, technikai eszközök kihasználása hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az adott műveleti területen az ellenség demoralizálásával, félelemben tartásával, pusztításával a saját erők harcászati lehetőségeit növeljük és az ellenség tevékenységét a számunkra kedvező irányba befolyásoljuk. Az ellenséges élőerő és haditechnikai eszközök működésképtelenné tételéhez nem feltétlenül szükséges több millió forintnyi értéket felemésztő légcsapás vagy tűzérési tűz. Az eszközök gyenge pontjait ismerve, mérlegelve a végrehajtó-állományra nehezedő kockázatot, a megfelelő fegyver-lőszer kombinációval, viszonylag csekély anyagi befektetéssel nagy károkat okozhatunk az ellenség műveleteiben. Véleményem szerint a Magyar Honvédségnél a jövőben rendszeresítendő mesterlövészfegyverek, lőszer típusok és optikai eszközök kiválasztásakor figyelembe kell venni, hogy a pontosság, a beszerzési költségek, a lőtávolság és az átütési adatok a felhasználási területtel, a várható feladatokkal legyenek összhangban, illetve a mesterlövész beosztást ellátó katonákat olyan elvek alapján szervezzék és vezessék, amelyek elősegítik e képesség hatékony és optimális alkalmazását.

²³ Maersk Alabama Lifeboat and Mk 25 Sniper Rifle from „Easter SEAL Rescue”. Navy-SEAL Museum. <https://www.navysealmuseum.org/home-to-artifacts-from-the-secret-world-of-naval-special-warfare/maersk-alabama-lifeboat-and-mk-25-sniper-rifle-from-easter-seal-rescue> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az MH Szárazföldi Haderőnemének Harcscsabályzata, III. rész. Honvédelmi Minisztérium, 1993.
- B-GL-392-005/FP-001, Sniping. Ministry of National Defence, 2006. <https://www.slideshare.net/matheusgaldino355/62431973-bgl392005fp001snipingcanadaarmy>
- Eyre, Bryon: *USAF Advanced Designated Marksman Course*. Sniper Central, 26. 02. 2018. <http://www.snipercentral.com/usaf-advanced-designate-marksman-course/>
- Grau, Lester W. – Cutshaw, Charles Q.: *Russian Snipers – In the Mountains and Cities of Chechnya*. Infantry, Vol. 91, 2002/2. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/snipers.pdf>
- Haney, Eric L.: *Inside Delta Force*. Bantam Dell, New York, 2002.
- Horváth Tibor (szerk.): *A honvéd és a harcászati szintű kis alegységek (raj és szakasz szintű kötelékek) általános harcászati gyakorlati felkészítése*. Nemzeti Közszerzői Egység, Budapest, 2014.
- Israeli Ruger 10/22 suppressed sniper rifle. The Sight Ruger 10/22. http://www.ruger1022.com/docs/israeli_sniper.htm
- Johnson, Steve: *Israel Adopts Ruger SR-22 in „Less Lethal” Sniper Role*. The Firearm Blog, 21. 10. 2015. <http://www.thefirearmblog.com/blog/2015/10/21/israel-adopts-ruger-sr-22-in-less-lethal-sniper-role/>
- Maersk Alabama Lifeboat and Mk 25 Sniper Rifle from „Easter SEAL Rescue”. Navy-SEAL Museum. <https://www.navysealmuseum.org/home-to-artifacts-from-the-secret-world-of-naval-special-warfare/maersk-alabama-lifeboat-and-mk-25-sniper-rifle-from-easter-seal-rescue>
- Pegler, Martin: *Out of Nowhere: A History of the Military Sniper*. Osprey Publishing, Osceola, 2004.
- Plaster, John L.: *The History of Sniping and Sharpshooting*. Paladin Press, 2008.
- Plaster, John L.: *The Ultimate Sniper*. Paladin Press, 2006.
- Sniper Training: Field Manual No. 23-10. Department of the Army, 1994
- Szendy István: *Hadügy és hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- Trautmann Balázs: *Könnyebb, okosabb*. Magyar Honvéd, 2016. 08. 17. <http://www.honvedelem.hu/cikk/58657>

Kiss Ferenc ezredes:

A KÜLFÖLDI MISSZIÓS SZOLGÁLAT HELYE, SZEREPE A KATONAI TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉSI ÉS ELŐMENETELI RENDSZERBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző 2015. szeptember 3. és 2016. szeptember 3. között missziós szolgálatot teljesített fegyvertelen katonai megfigyelőként Afrikában, a Nyugat-Szaharában, ahol megismerte az Egyesült Nemzetek Szervezete MINURSO-missziójának teljesítményértékelési rendszerét. Ezt hasonlítja össze a magyarországi gyakorlattal, felhasználva saját tapasztalatait, és javaslatot tesz a missziós teljesítményértékelés honi rendszerbe történő beillesztésére.

KULCSSZAVAK: teljesítményértékelés, MINURSO, misszió

BEVEZETÉS

Tanulmányom megírását két tényező inspirálta: egyrészt az ENSZ MINURSO-missziójának tagjaként szerzett tapasztalataim, másrészt az a célom, hogy átfogó képet kapjak a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség által együttesen kidolgozott – és többször módosított – jelenleg hatályos teljesítményértékelési és az arra szervesen épülő előmeneteli rendszerről.

A Magyar Honvédségben történt átalakítások, változások merőben új helyzetet teremtettek, amikor az ENSZ MINURSO-missziója után visszatértem szervezeti egységemhez, hiszen munkakörülményeim változása mellett – az előzetes információk alapján – munkakörömben, beosztásomban is prognosztizálhatók voltak változások.

Katonai vezetőként egyébként is elengedhetetlennek tartom a teljesítményértékelési és előmeneteli rendszerrel kapcsolatos alapvető tájékozottságot, hiszen a motivációs folyamatok, elméletek ismeretére szert téve a munkatársak motiváltságának megfelelő szinten tartása, szükség szerinti növelése, meggyőződésem szerint, jelentősen hozzájárul egy katonák által működtetett közigazgatási szervezet sikeréhez, a munkafolyamatok magas szintű szervezéséhez és a jelentkező feladatok minőségi elvégzéséhez. Meggyőződésem, hogy egy szervezet kizárólagosan akkor működtethető sikeresen, ha az egyén és a szervezet érdekei, céljai találkoznak egymással, amely az egyén szempontjából a teljesítményértékelésben, illetve az előmenetelben, a szervezet szempontjából annak eredményeiben tükröződik vissza.

Célom emellett, hogy bemutassam a Nyugat-Szaharában szolgálatot teljesítő fegyvertelen katonai megfigyelők által elvégzett feladatokat és megcáfoljam a misszióval szembeni negatív megnyilvánulásokat.

Mindezek megalapozására a következőkben röviden ismertetem a magyar közigazgatás újjászervezésének stratégiai keretét biztosító Magyar Zoltán közigazgatás-fejlesztési programot, valamint a Magyar Honvédség arra épülő, 2012–2021 közötti humánstratégiáját, ezt követően pedig a jelenleg hatályos jogforrások alapján bemutatom a teljesítményértékelési és előmeneteli rendszert, illetve azok kapcsolatát a missziós szolgálatokkal.

A MAGYARY ZOLTÁN KÖZIGAZGATÁS-FEJLESZTÉSI PROGRAM ÉS HATÁSA A MAGYAR HONVÉDSÉGRE¹

A 2011. június 10-én – a névadó születésnapján – útjára indított Magyary Zoltán közgazgatás-fejlesztési program (Magyary Program) alapvető célkitűzése, hogy a kormány létrehozza a jó államot, ami a közigazgatás újjáépítése, újjászervezése, az abban dolgozók megbecsültsége nélkül elképzelhetetlen. Ugyancsak fontos feladata visszaállítani az állampolgároknak a közigazgatásba vetett bizalmát, hitét, hogy a „közigazgatás” szót ne azonnal a korrupcióval azonosítsák, és ne egy rendkívül bürokratikus szervezeti rendszer képét villantsa fel.

A program keretet próbál teremteni a közigazgatás teljes körű átalakításához, fejlesztéséhez: egy olyan forgatókönyvet nyújt, amely rugalmasan, az újonnan felmerülő kihívások célszerű, észszerű és jogszerű megvívását, megoldását hivatott szolgálni. A Magyary Program a hatékony nemzeti közigazgatás megvalósítása érdekében egy négy komponensből álló rendszerben tervezi a teljes közigazgatási reformot megvalósítani, amely kiterjed a szervezetre, a feladatra, az eljárásrendre és a személyzetre. A szervezet vonatkozásában az eredményes szervezeti működés, míg a feladatok viszonyrendszerében a feladatrendszer megújítása az alapvető cél. Ugyancsak a célkitűzések között szerepel a belső eljárások megalapozása és racionalizálása, az ügyfélkapcsolatok javítása, továbbá a személyzeti igazgatás fejlesztése és a kiszámítható, vonzó életpálya megteremtése.

A program kulcsfontosságú szegmense a közigazgatásban dolgozó szakemberekkel kapcsolatos körülmények, részletes és előremutató, az egyén szakmai fejlődését és megelégedettségét biztosító személyzeti politika kidolgozása, a közszolgálati életpályamodell aprólékos kimunkálása. Ugyancsak létrehozták a vertikális, felfelé jutást biztosító és a horizontális, átjárást biztosító karrierutak és munkakörcsaládok elméleti alapjait.

A Magyary Program segítséget nyújtott továbbá a különböző életpályák közös kapcsolódási pontjainak meghatározásához: a hivatásetikai normák és elvárások, a munkaköralapú rendszer, a kiválasztás, az értékelés, az előmenetel és javadalmazás, a képzési, továbbképzési és vizsgarendszer, valamint az állami-munkáltatói gondoskodás kialakításához. E kapcsolódási pontok felfedezhetők a Magyar Honvédség humánstratégiájában, illetve a teljesítményértékelést és az előmenetel rendszerét meghatározó jogforrásokban is.

A Magyary Program sok egyéb ponton kapcsolódik a honvédelmi tárcához és a Magyar Honvédséghez. Figyelemmel arra, hogy a honvédelmi ágazat is szerves része a közigazgatásnak, a program áttanulmányozásakor számos helyen megtalálhatjuk a katonákra, a katonai, honvédségi struktúrára, szervezetekre való utalásokat, hivatkozásokat.

A Magyary Program hatására átszerveződött, átalakult a Honvédelmi Minisztérium mint ágazati stratégiát alkotó, hatósági tevékenységet végző, koordináló, közszolgáltatást szervező és nyújtó központi államigazgatási szerv. Megvalósult többek között a dereguláció, ami a honvédelmi tárgyú jogforrások áttekintését, naprakésszé tételét, illetve az eljárások szempontjából a közbeszerzési eljárások rendszerének átalakítását tűzte célul.

¹ Magyary Zoltán közigazgatás-fejlesztési program (MP 11.0) – A haza üdvére és a köz szolgálatában. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2011. 06. 10. http://infoter.eu/attachment/0011/10551_magyary_program.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 25.)

A MAGYAR HONVÉDSÉG HUMÁNSTRATÉGIÁJA, 2012–2021

A Magyar Honvédség jelenleg hatályos humánstratégiáját, a teljesítményértékelési és előmeneteli rendszerrel kapcsolatos főbb rendezőelveket „a Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021 közötti időszakra” kiadásáról szóló 79/2011. (VII. 29.) HM utasítás² 1. számú melléklete tartalmazza. Ez az utasítás egyben hatálytalanította „a Magyar Honvédség humánstratégiája (2008–2017)” kiadásáról szóló 53/2008. (HK 12.) HM utasítást. A jelenleg hatályos jogforrást az Alaptörvénnyel, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvénnyel és a Magyar Programmal teljes összhangban dolgozták ki.

A hatályos humánstratégia négyes pillérét a hiteles és valós pályamodell, a munkaköri követelmények rendszere, a személyzetfejlesztés és az illetmények, juttatások, támogatások egymástól elválaszthatatlan elemeinek rendszere alkotja.

A Magyar Honvédség humánstratégiájában egyértelműen felfedezhetők a Magyar Programban meghatározott főbb irányelvek, úgymint a felfelé irányuló, vertikális mozgás támogatása vagy éppen a horizontális elmozdulás, a „szakértővé válás” lehetőségének biztosítása. Annak érdekében, hogy ezeken a vertikális és horizontális karrierutakon a mozgás biztosított legyen, lehetőség szerint már a stratégiában meg kellett teremteni az objektív mérési kritériumokon alapuló teljesítményértékelési és az arra épülő előmeneteli rendszert.

A humánstratégia kialakításakor ugyanakkor figyelembe kellett venni azt a tényezőt is, hogy a katonai pálya nem egy foglalkozás, hanem sokkal inkább egy hivatás, ami élet-hosszig tart és számos lemondással, áldozatvállalással jár, s ez egy civil számára szinte érthetetlen.

A humánstratégiában foglaltak alapján a teljesítmény mérésének két alapvető eszközét különböztetjük meg: a teljesítmény értékelését és az egyén kezdeményezésén alapuló minősítést. A teljesítmény mérésének célja a megfelelő kiválasztás – a megfelelő személyt a megfelelő helyre –, az előmenetel biztosítása, a teljesítmény növelése, valamint az egyén fejlődésének támogatása.

A teljesítményértékelést a tiszti, altiszti rendfokozati állománycsoport vonatkozásában éves gyakorisággal kell elvégezni. Irányelvként jelenik meg a stratégiában továbbá az objektív mérési szempontok számának, illetve azok súlyának növelése, hogy a mérés rendszerében a szubjektumnak történő kitétség a lehető legnagyobb mértékben csökkenjen.

Ezt az elvárt objektivitást jelenleg a fizikai állapot felmérésének eredménye és az éves kiképzési feladatok teljesítése szolgálja. Ezek a mérési pontok azonban torzíthatják a mérés eredményét: a jót leonthatják, a kevésbé jót felértékelhetik.

A humánstratégiát áttekintve világosan kirajzolódik az előmenetel rendszere, ami a teljesítmény mérésére, azon belül is a teljesítményértékelésre és a minősítésre helyezi a hangsúlyt az objektivitás magas szintű biztosítása mellett.

Természetesen klasszikus előmenetelről a vertikális karrierutakon történő felfelé mozgás esetén beszélhetünk, ahol sajnálatos módon nem minden esetben jelenik meg kötelezően a misszióban való részvétel, ami, megítélésem szerint, jelentősen hozzájárulhatna a jövő vezetői látókörének bővítéséhez, szélesítéséhez.

² 79/2011. (VII. 29.) HM utasítás „a Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021 közötti időszakra” kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A11U0079.HM&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 25.)

A MAGYAR HONVÉDSÉG JELENLEGI TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉSI RENDSZERE

Annak érdekében, hogy megvizsgáljuk a missziós szolgálatok elhelyezkedését a teljesítményértékelési és előmeneteli rendszerben és meghatározzuk, hogy azok becsatornázása a megfelelő szinten valósult-e meg, fontosnak tartom áttekinteni a hatályos jogi szabályozást. E vizsgálat lefolytatásához a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény és az e törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet vonatkozó paragrafusait vettem alapul.

A törvényi szabályozást áttekintve megállapítható, hogy a teljesítmény értékelése fellelhető a jogszabály egyik szakaszában, de annak a missziós szolgálatokhoz való kapcsolódására nincs se jogszabály, se utalás. Gyakorlatilag a Magyar Honvédség hatályos humánstratégiájában lévő főbb gondolatok nyomatékosítása történt meg törvényi szinten, valamint kiadtak egy felhatalmazó rendelkezést, ami szerint a teljesítményértékelés részletszabályait rendeletben szabályozza a honvédelmi tárca.³

A rendeleti szintű szabályozásban tizenkét paragrafusban és egy mellékletben találjuk meg a teljesítményértékeléssel kapcsolatos azon részletszabályokat, amelyek alapján a tiszti, altiszti és a legénységi állomány teljesítményértékelése a gyakorlatban megvalósulhat.

A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendeletben van kijelölve az értékelő személye és azok az időtartamok, amelyek letelte után a teljesítményértékelés lefolytathatóvá válik. Meghatározták továbbá az értékelési szempontokat, az azokhoz kapcsolódó súlyozott értékeket, illetve az öt kategóriába felosztott, betűkódokkal és százalékokkal jelzett teljesítményszinteket.

A rendelet áttekintésekor csupán egyetlen bekezdés volt beazonosítható, ami az értékelést végző vezető döntésének függvényében számításba veheti a napi feladatvégzést közvetlenül irányító személy véleményét, az értékelendő személy vezénylese esetén, az éves teljesítményértékelés lefolytatásakor: „(3) Ha az értékelési időszak alatt az állomány tagja a szolgálati beosztás ellátásából adódó napi feladatait nem az értékelő vezető irányítása alatt végzi, vagy legalább 2 hónapot meghaladóan vezénylesre kerül, az értékelést az eredeti szolgálati beosztása szerinti értékelő vezető készíti el a napi feladatvégzését közvetlenül irányító személy véleményének kikérése mellett.”⁴

Értelmezésem szerint csupán ez a bekezdés teszi jogszabályi szinten lehetővé, hogy az értékelő vezető figyelembe vegye az éves teljesítményértékelés során az egy évet, fél évet misszióban lévő személy műveleti területen nyújtott teljesítményét. Ugyanakkor arra nem található szabályozás, hogy ennek a vezetőnek a véleményét milyen mértékű súlyozással számítják be az éves teljesítményértékelésbe.

Annak ellenére, hogy a rendelet a hazai teljesítményértékelés rendszerében külön, súlyozott egységben nem jeleníti meg a missziós szolgálat során nyújtott teljesítményt, a külföldi szolgálatra történő kiválasztásnál figyelembe kell venni a korábbi külföldi szolgálatokról készített teljesítményértékelést.⁵

³ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 87. § (5) bekezdés. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200205.TV> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 25.)

⁴ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet 81. § (3) bekezdés. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300009.HM> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 25.)

⁵ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet 198. § (2) bekezdés.

A MAGYAR HONVÉDSÉG ELŐMENETELI RENDSZERE

A Magyar Honvédség előmeneteli rendszere és a missziós szolgálat közötti kapcsolat értékelésekor ugyancsak az előzőekben feldolgozott jogszabályokat vettem alapul. A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény szerint az előmenetel megvalósulhat a szolgálati beosztásba történő kinevezéssel, illetve előléptetéssel.⁶ A törvényi szintű szabályozásban az előmeneteli rendszer és kifejezetten a missziós szolgálat közötti kapcsolat szó szerinti nevesítése ugyancsak nem található meg.

Ebben a jogforrásban mindössze két olyan csatlakozási pont volt beazonosítható, amelyekre esetleg azt mondhatjuk, hogy közvetetten becsatornázhatja a missziós szolgálatteljesítést az előmeneteli rendszerbe. Az egyik ilyen lehetőség, ha a munkaköri leírásnak az „egyéb munkaköri követelménynek való megfelelés”⁷ című részében igényként jelenik meg a korábbi missziós szolgálat ellátása. Így, a missziós tapasztalatnak köszönhetően előnyt élvezhet a magasabb beosztást megpályázott egyén a többi vetélytársával szemben. A másik lehetőség ugyancsak közvetetten biztosít előnyt a missziót megjáró katonára abban az esetben, ha a teljesítményértékelést végző vezető valóban figyelembe veszi a missziós parancsnok véleményét.⁸

A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendeletet áttekintve megállapítható, hogy a tiszti és az altiszti állomány előmeneteléről és előmenetelének tervezéséről szóló részben ugyancsak nem beazonosítható a missziós szolgálat vállalásával megszerzett tapasztalat szükségessége és az előmenetel – úgymint a magasabb szolgálati beosztásba történő kinevezés, valamint az előléptetés – közötti kapcsolat.

A korábbiakban ismertetett jogforrásokat vizsgálva egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a missziós szolgálatteljesítés, valamint a teljesítmény mérése – azon belül is a teljesítményértékelés és az arra épülő előmeneteli rendszer – között közvetlen kihatással bíró kapcsolat nem mutatható ki.

Jogosan merülhet fel minden missziót megjáró katonában a kérdés: milyen erkölcsi elismerés vagy előny származhat egy – akár az emberi élet kockáztatásával is járó, teljesen idegen területen végrehajtott, féléves-egy éves időtartamot felölelő – missziós feladatból az anyagi többletjuttatáson kívül?

A kérdés főleg annak függvényében elgondolkodtató, hogy számtalanszor hangzik el: a Magyar Honvédségnek szüksége van a missziót megjáró katonák tapasztalatára, mert ezáltal a hadsereg szakmai színvonala tovább növelhető, és ha egy többnemzeti feladatban hazánk eredményesen részt tud venni, ezzel kitűnik szövetségeseinktől.

Ugyancsak megdöbbentő és töprengésre ad okot, hogy a katonák által végrehajtott feladatokat minden esetben értékeli, kivéve a missziós szolgálatteljesítést. A jelenlegi jogforrásokban, bármennyire is az objektív módon történő teljesítmény mérése a cél, a misszió vonatkozásában ez erőteljesen szubjektív tényezőként jelenik meg, ha egyáltalán megjelenik a teljesítményértékelések során.

⁶ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 2. § 6. pont.

⁷ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 83. § (2) bekezdés c) pont.

⁸ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 83. § (2) bekezdés f) pont.

A NYUGAT-SZAHARAI FEGYVERTELEN KATONAI MEGFIGYELŐ MISSZIÓ SORÁN VÉGREHAJTOTT FELADATOK TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉSI RENDSZERE

A következőkben az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által fenntartott United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara (MINURSO) fegyvertelen katonai misszióra való felkészítést, a misszióban lévő feladatokat és a missziót lezáró teljesítményértékelési rendszert mutatom be.

Több évvel ezelőtt fogalmazódott meg bennem, hogy missziós szolgálatot teljesítsek valamely ENSZ-misszióban, fegyvertelen katonai megfigyelőként. Választásom azért esett erre a szervezetre, mert úgy ítélt meg, hogy annak szellemisége rendkívül közel áll a személyiségemhez, és mert szerettem volna hozzájárulni szerencsétlen sorsú emberek életkörülményeinek javításához, valamint tapasztalatokat szerezni olyan típusú feladatokban, amelyek szakmai többletet biztosíthatnak jövőbeni karrierem szempontjából.

Éppen ezért tudatosan kezdtem meg az ENSZ által működtetett fegyvertelen katonai megfigyelői missziókra való felkészülést. 2014-ben jelentkeztem az MH Békétámogató Kiképző Központ által szervezett, illetve akkreditált háromhetes fegyvertelen katonai megfigyelői tanfolyamra, a szeptember-októberi képzésre. A tanfolyam során lehetőségünk nyílt az alapvető szakmai ismeretek elsajátítása mellett megismerni az ENSZ által működtetett valamennyi misszió elméleti alapjait is. A képzés során folyamatos értékelési rendszerben kellett napról napra növekvő teljesítményt nyújtanunk, amelynek végén egy kétnapos zárógyakorlatot hajtottunk végre a valóságot modellező járőrtáborokon (*teamsite*-okon) fenntartott beosztásokban. A három hét alatt nyújtott teljesítményünk alapján a közel harminc főből négyet jelöltek ki a zárógyakorlaton parancsnoki beosztás betöltésére, s e szűk kis csapatnak magam is tagja voltam.

Ez a három hét elegendő volt ahhoz, hogy a missziókról kapott információk alapján megtaláljam azt, amelyben szolgálatot szeretnék vállalni, így a tanfolyam utolsó hetében három-négy kollégámmal együtt leadtuk jelentkezésünket a soron következő, még össze nem állított váltásokba.

A nyugat-szaharai fegyvertelen katonai megfigyelő misszióra való jelentkezésemet pozitívan bírálták el, s ennek eredményeként 2015 nyarán célirányos felkészítésen vettem részt. A felkészítést követően szeptember 3-án öt bajtársammal együtt kiutaztunk a műveleti területre.

2015. szeptember 4-től megkezdtük egyhetes beillesztő felkészülésünket a misszióba, amelynek során ismételt orvosi vizsgálaton, vezetési teszten, nyelvi felméréson kellett helytállnunk, továbbá igazolnunk az ENSZ által a misszióhoz kötelezően előírt nyolc online tanfolyam elvégzését.

Ezt követően szétválasztották a magyar „kontingenst”, és minden bajtársam egyedüli magyarként kezdte meg feladatát a kilenc *teamsite* egyikén. Mielőtt önálló járőrparancsnokként ténykedhettünk volna az öt keleti és négy nyugati szektorban lévő *teamsite* valamelyikének felelősségi körzetében, járőrparancsnoki vizsga letételére voltunk kötelezve. A vizsgára való felkészülésre négy-hat hetet biztosítottak, amelynek során minden egyes nap be voltunk osztva járőrtagnak különböző beosztásokban, ahol a jártassággal rendelkező nemzetközi kollégáink ugyancsak folyamatosan értékelték a tevékenységünket.

A vizsgakövetelményeket négy héttel a mijeki bázisra érkezésemet követően sikeresen teljesítettem, amelynek során számot kellett adnom a járőrparancsnoki beosztással kapcsolatosan elsajátított, továbbá az egészségsügyi, fel nem robbant robbanóeszközök megtalá-

lása során alkalmazandó ismereteimből. Ugyancsak követelményként jelent meg és a sikeres járőrparancsnoki vizsga feltétele volt egy másfél órás angol nyelvű előadás megtartása a Marokkó és Polisario Front közötti konfliktus előzményeiből, az ENSZ által addig megtett és a jövőben tervezett lépésekről, valamint a felelősségi körzetünk sajátoságaiból.

A sikeres vizsgát követően kezdtem meg tevékenységemet önállóan járőrparancsnokként, illetve személyügyi és logisztikai tisztként. Parancsnokom, látva a feladatokhoz való pozitív hozzáállásomat, rövidesen felterjesztett *teamsite*-parancsnoki beosztásba a misszió főparancsnoka elé, és e felterjesztését előnyösen bírálták el.

Sokakban felmerülhet a kérdés: Milyen feladatokat is látnak el pontosan a fegyvertelen katonai megfigyelők a MINURSO-ban? A napi több száz kilométeres, gépjárművel, illetve helikopterrel végrehajtott járőrözés mellett minden megfigyelő saját beosztással rendelkezik, amelynek lelkiismeretes elvégzése közvetlen kihatással bír az adott *teamsite* teljes tevékenységi spektrumára.

A járőrözés célja a katonai egyezményekben vállalt kötelezettségek maradéktalan teljesítésének ellenőrzése, aminek végrehajtására az alakulatlátogatások és összekötő tisztí egyeztetések alkalmával kerül sor. A szolgálati helyemen (Teamsite Mijek) havonta hét katonai alakulatot kellett ellenőriznünk, közel 22 000 km² kiterjedésű sivatagi területen.

A fegyvertelen katonai megfigyelőnek le kell reagálnia azt a helyzetet is, ha a sivatagban olyan sátortáborot talál, ahol az ott élők betegségben szenvednek. Ekkor figyelemmel kell lenni arra, hogy a legközelebbi orvosi segítség akár több száz kilométerre is lehet, és a megbetegedett személyek mozgatása sivatagi körülmények között állapotuk romlásához vezethet.

A kinttartózkodásom során sajnálatosan arra is volt példa, hogy egy helyi lakos súlyos autóbalesetet szenvedett és elsősegélyt kellett számára nyújtani. E tevékenység egy nemzetközi csapatban – dél-koreai, nigériai, német, magyar járőrben – komolyabb kihívást jelentett a résztvevőknek, hiszen az angol egyik bajtársamnak sem volt az anyanyelve.

Mindezen (tervezett és nem tervezett) feladatok mellett figyelmet kell fordítani továbbá a szinten tartó képzések elvégzésére is. Az első féléves periódusom zárásaként a *teamsite* parancsnoka az ENSZ irányelvei alapján végezte el a teljesítményem értékelését. Az értékelés szempontjai a hazai teljesítményértékelési adatlapon rögzített szempontokkal gyakorlatilag megegyeznek. Az értékelést a misszió vezető beosztású személyei is kézjegyükkel jóváhagyják.

A szektorban való munkavégzést jelentősen megnehezíti, hogy a Polisario Front által ellenőrzött területen gerillaharcmodorral találkozik az ember, ami egy európai szemszögéből szokatlannak mondható. Ugyancsak kihívást jelentett a nyugati szektorból jött katonai megfigyelőnek elfogadtatni saját magát, hiszen a nomádok kezdetben úgy tekintenek a másik oldalról jött megfigyelőkre, mintha a marokkóiak érdekeit képviselnék. Nehezen értik meg az ott lakók, hogy a fegyvertelen katonai megfigyelő minden körülmények között teljesen pártatlan a két féltől.

2016 márciusában jelentősen megromlott az ENSZ és a marokkói oldal közötti kapcsolat. Ennek eredményeként a misszió első számú diplomatája a polgári szegmens mielőbbi evakuálása mellett döntött, s az evakuálást az elrendelést követő 72 órán belül végre is hajtották. A civilek kiemelése után kilátásba helyezték a fennmaradó – fegyvertelen katonai megfigyelő – állomány evakuálását is. A nemzetközi diplomácia erőfeszítéseinek köszönhetően erre végül nem került sor.

A napi járőrözést nehezítette a térségben az Iszlám Állam megjelenése és annak helyi szövetségese által megküldött fenyegetés is. Ennek köszönhetően szinte mindennaposá váltak a hirtelen megjelenő műveleti korlátozások a személyi állomány életének védelme érdekében.

Ugyancsak volt arra példa, hogy egy elromlott autó miatt egy a sivatagban rekedt nomád családnak kellett segítséget nyújtani, mentést szervezni, akik egyébként kisgyermekkel, élelem és ivóvíz nélkül vágtak neki egy közel 100 kilométeres utazásnak.

Rendszeresek voltak emellett a régióparancsnokokkal szervezett egyeztetések is, amelyek sikere jelentősen függött attól, hogy mely ország katonája hogyan tekint a nomádokra, egyenrangú félként kezeli-e a Polisario Frontot más ország katonáival szemben. A magyar katonákban kialakult szociális érzékenységnak és a katonai kultúrának köszönhetően ezek az egyeztetések minden esetben előremutatók, sikeresek voltak, ami a konfliktus jövőbeni megoldását pozitív irányba mozdíthatja el.

A második félév zárásaként szintén teljesítményértékelésre került sor, amit a *teamsite* parancsnokaként már én hajtottam végre, az első félévhez hasonlóan a misszió személyügyi főnöke és a törzsfőnök jóváhagyásával.

A fegyvertelen katonai megfigyelők féléves periódusokban történő értékelését alapvetően a *teamsite* parancsnoka végzi, aki az értékelést jóváhagyásra felterjeszti a misszió személyügyi főnökének és törzsfőnökének. A teljesítményértékelő lap számos ponton mutat azonosságot a hatályos hazai jogforrásban feltüntetett dokumentummal. A személyes adatok megadását követően a betöltött beosztások felsorolására kerül sor, továbbá egy ötfokozatú skálán értékelik a katonát. Az értékelési szempontok gyakorlatilag megegyeznek a hazaiakéval. Ezt követően kerül sor a szóveges értékelésre, illetve az összegzett eredmény megjelölésére. Az értékelt személy, éppúgy, mint itthon, észrevételezheti az elkészült dokumentumot, amit a misszió személyügyi főnökének és törzsfőnökének szóveges értékelése, véleménye zár le.

ÖSSZEZGÉS

Elemzésembe igyekeztem bemutatni a hazai jogforrások iránymutatásai alapján elkészített teljesítményértékelés és a missziós szolgálat közötti kapcsolatot. Sajnálatos módon a hazai szabályzók áttekintését követően egyértelműen megállapítható, hogy a missziós szolgálat során nyújtott teljesítmény kizárólag a hazai értékelést végző személy pozitív döntése függvényében jelenik meg.

Ugyancsak meglepő számomra, hogy bár az ENSZ bármely missziójában elkészített teljesítményértékelés kellő alapot jelent egy soron következő, ugyanezen szervezet katonái által végrehajtott misszióra való alkalmasság megállapításához, a hazai teljesítményértékelésbe gyakorlatilag nem számítják be.

Írásommal kettős céloom volt. Szerettem volna bemutatni azokat a tevékenységeket, amelyek a teljesítményértékelés alapját adják, illetve érzékeltetni kívántam azokat a kihívásokat, amelyekkel a szolgálatot vállaló katonának szembesülnie kell. Elviselni nyáron az 52–56 °C-os hőmérsékletet, homokviharban feladatokat végrehajtani, skorpiók, pókok és kígyók közt élni, egy évet tölteni a műanyag konténerben, több mint másfél órán keresztül elsősegélyt nyújtani, a sivatagban, nyílt terepen éjszakázni, stb. nem igazán tekinthető jutalomnak, sokkal inkább egy életre szóló tapasztalatnak.

Végezetül szeretnék javaslatot tenni a missziós szolgálat teljesítményértékelési, előmeneteli rendszerben történő elhelyezésével kapcsolatban. Meglátásom szerint célszerű lenne

a misszió évében elfogadni az ott kiállított teljesítményértékelést, amennyiben a misszió ilyet készít. Abban az esetben, ha ilyen dokumentum az adott misszióban nem készül, javaslok egy formanyomtatvány összeállítását, annak jogforrásban történő szerepeltetését, amelynek kitöltésére a közvetlen missziós szolgálati előjáró felkérhető.

Javaslok továbbá a jelenleg hatályos, a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet vonatkozó mellékletében⁹ egy missziós kitétel elhelyezését, ami a missziót követő 3–5 év időtartamban 10% többletértéket jelent a teljesítményértékelés során, ha a missziós teljesítményértékelés legalább „jó” szintű vagy 80%, illetve afölötti volt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200205.TV>

79/2011. (VII. 29.) HM utasítás „a Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021 közötti időszakra” kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A11U0079.HM&getdoc=1>

9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300009.HM>

Magyary Zoltán közigazgatás-fejlesztési program (MP 11.0) – A haza üdvére és a köz szolgálatában. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2011. 06. 10. http://infoter.eu/attachment/0011/10551_magyary_program.pdf

⁹ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet 7. melléklet.

Terék Tamás alezredes:

SZEMELVÉNYEK A ROBBANÓANYAG- ÉS GYÚJTÓSZERTÁROLÁS, -KARBANTARTÁS ELŐÍRÁSAIBÓL A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉGBEN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT, A MAI HAZAI SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program haderő-átalakítási törekvései kapcsán a publikáció összeveti, párhuzamba állítja a tárgyalt korszak és napjaink robbantóanyag-tárolási, -kezelési és -szállítási szabályait, előírásait, vizsgálja az eltéréseket és az azonosságokat. Jelen írás célja az elődök által megalkotott rendszerek ismertetése, azok napjainkban is alkalmazható elemeinek adaptálása korunk szabályzóiba, kiegészítve az aktuális anyagokkal és a hozzájuk alkalmazandó eljárásrendekkel.¹

KULCSSZAVAK: robbantóanyag-kezelés, robbantóanyag-tárolás, gyújtószertárolás, AASTP-1

BEVEZETÉS

A lőpor feltalálása óta, annak pusztító ereje felfedezését követően az emberiség hatalmas erőfeszítéseket tett a rombolás hatékonyságának növelésére. Évszázadokon keresztül tökéletesítették a lőporokat a stabilabb és nagyobb hatású anyag megalkotása érdekében. Valós áttörést a 19. század jelentett. A ma is – önállóan vagy keverékekben – alkalmazott robbanóanyagok döntő többségének felfedezése ebben az időszakban történt.² A tudomány fejlődése, a szellemi tőke erősödése táptalajt jelentett a civil és a katonai eszközök és anyagok megalkotásához. Az aktuális politikai helyzet, a forrongó Európa, a növekvő hadiszükségletek inspirálták a tudományt és az ipart.

Nőtték az igények az egyre fejlettebb eszközökre, anyagokra. Ezek előállításához szükség volt a hatékonyabb bányászatra, iparra. Gépek kellettek a gyárakba, földekre, nyersanyagok a gyártósorokra. A hatékonyság növelése mellett egyre lényegesebb volt a robbanóanyagok fizikai és kémiai stabilitásának fokozása a biztonságos felhasználás érdekében. A biztonságo-

¹ E folyóirat hasábjain korábban megjelent írásomban már végeztem történeti elemzést és összehasonlítást a két világháború közti korszak, valamint napjaink szabályzórendszerei között a lőszerkezelésével, tárolásával és vizsgálatával kapcsolatban. Terék Tamás: Lőszertárolás a Magyar Királyi Honvédségben a két világháború között, a mai hazai szabályozás tükrében. Honvédségi Szemle, 2018/5., 105–115. Abból az írásomból kimaradt a robbanóanyagokra és gyújtószerekre vonatkozó különbségek elemzése, s ezt a hiányt igyekszem e cikkemben pótolni. Nem foglalkozom ugyanakkor a robbantószerek alkalmazási eljárásainak változásával, a robbantási utasítások, szakutasítások elemzésével. A vizsgált szabályzó szakanyagokból csak a tárgyalt területhez szorosan kapcsolódó pontokat érintem.

² Bővebben lásd Lukács László: Szemelvények a magyar robbantástechnika fejlődéstörténetéből. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 29–37.

sabb és tervezhetőbb bányászat több nyersanyagot szolgáltatott, amiből nagyobb mennyiségű és jobb minőségű fegyverzet volt gyártható a katonák részére. A fegyverek, lőszeres szállítására különféle kerekes, később lánctalpas eszközök, erődítésükhöz, rejtésükhöz, álcázásukhoz műszaki anyagok és eszközök kellettek.

Ennek az igénynek a mentén jól megfigyelhető a robbanóanyagok és gyújtószeres szükségessége a civil felhasználáson keresztül a katonai alkalmazásig. Az idők során a katonai igények is meghatározók lettek, ezért a katonai szféra is támogatta a kutatásokat, hiszen céljaik a hatékonyság növelését szolgálhatták. Később nemcsak egyszerűen támogatta, hanem inspirálta is a kutatókat az új eszközök, anyagok kikísérletezésében, meghatározva a kutatási irányokat. Minden védelmi célú kutatási irány támogatóra talált a védelmi szektorban.

A két világháború között, a Magyar Királyi Honvédségben a Nagy Háború tapasztalatainak feldolgozásával több szabályzót is kiadtak a robbanóanyagok és gyújtószeres kezelésére, tárolására és alkalmazására. A megtanult anyagismeret és a megszerzett tapasztalat jó alapot jelentett a harcanyagok biztonságos kezelésére. Írásomban a kor irányadó szabályzóit dolgozom fel, amelyek a tárgykörben születtek. Így feldolgozom és összehasonlítom a Magyar Királyi Honvédségben (osztrák művek alapján) született, 1924-ben³ és 1926-ban⁴ kiadott robbanóanyag-tárolási utasításokat; a Varsói Szerződés tagjaként a szovjet szabályzatok alapján, az 1970-es években bevezetett *Mű/239 szabályzatot*;⁵ valamint az 1928-ban kiadott *Robbantási utasítást*⁶ és a *Mű/213 Robbantási utasítást*⁷ a tárgyhoz szorosán kapcsolódó mértékben. Kitérek napjainknak a Szövetségből adódó aktualitásaira, valamint az új szabályzórendszer alkalmazásba vételének prognosztizált feladataira is, amelyhez felhasználom az *AASTP-1* (Allied Ammunition Storage and Transport Publication) *szabályzatot*, amelyet az NSO (NATO Standardization Office) tett közzé több NATO-nemzet közös kidolgozása szerint. Munkám során e három „kor” szabályzóinak összehasonlítását, valamint az előttünk álló feladatok összegzését kívánom elvégezni.

Célom a – ma már furcsának ható nyelvezettel megfogalmazott⁸ – alapelvek ismertetése, de főként a párhuzam megvilágítása napjaink érvényben levő szabályzóival. Írásom egy másik jelentős fókuszpontja a robbanóanyagok definiálásával és a raktározással kapcsolatos terminológia használatának alakulása, változása. Célom továbbá a NATO-szabályzórendszer adaptálásával elének táruuló feladatok irányának meghatározása, ami egyben a kutatásom aktualitását is adja.

Dolgozatomban többször használom a *robbanóanyag* kifejezést. Az ipari robbantástechnikában elfogadott terminológiát alapul véve a robbanóanyag fogalma alatt a robbanóanyagokat és a robbantószereset összefoglalóan értjük. Ezen belül robbantószer a töltet közvetlen iniciálására szolgáló anyag vagy szerkezet (gyutacs, időzített gyújtózsínór és robbanózsínór stb.).⁹

³ F-103. Utasítás a lőszer, robbanóanyagok, lőporok és gyújtószeres kezelésére, rátárolására és megvizsgálására. Pallas, Budapest, 1924.

⁴ F-104. Utasítás a M. Kir. Honvédség robbanó és gyújtószeresinek karbantartására, felújítására, raktározására és szállítására. Pallas, Budapest, 1926.

⁵ Mű/239. Műszaki felszerelések tárolási szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1977.

⁶ E-34. Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára. 2. füzet. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1929.

⁷ Mű/213. Robbantási utasítás. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1971.

⁸ A feldolgozott korabeli dokumentumokban olvasható kifejezések eredeti – a maitól sokszor eltérő helyesírású – formájukban szerepelnek.

⁹ Robbantástechnikai terminológia – A robbantástechnika időszerű kérdései. 5. sz. füzet. OMBKE Robbantástechnikai Szakbizottság, Budapest, 1980.

A ROBBANTÓANYAG FOGALMA AZ EGYES KOROK SZABÁLYZATAIBAN

Robbanóanyagok, gyújtószerek, robbantóanyagok – a feldolgozott szabályzatokban más és más megfogalmazást találunk ezekre. Az 1926-os utasítás nem is definíciót határoz meg, hanem a tárgyalt anyagokat mintegy tételesen felsorolja a következők szerint:

„I. Ezen utasítás, még pedig kizárólag a raktározás, karbantartás, felújítás és szállítás szempontjából tárgyalja:

- a m. Kir. honvédség szabványos robbanó- és gyújtószereit;
- jelenleg a belföldön gyártott dynamitokat;
- a fekete lőport, amennyiben az robbantási célokra szolgál;
- a robbanó és gyújtószerekkel közösen tárolt akna és robbantási munka segédeszközeit;
- a csomagolást általában.”¹⁰

A *Mű/239 szakutasítás* már konkrétan definiálja a műszaki harcanyagokat: „123. pont. Azokat a műszaki harceszközöket és anyagokat, amelyek magukba foglalják a műszaki záróeszközöket, robbanó ájtáronyító eszközöket, robbanóanyagokat, gyújtószereket és pirotechnikai eszközöket a továbbiakban együttesen »robbanószerek«-nek nevezzük. A műszaki harceszközök (robbanószerek) pontos nomenklatúráját a mindenkor érvényben levő »Műszaki felszerelések fényképes kódjegyzéke« tartalmazza.”¹¹

A két korszak meghatározási metódusában lévő különbség igen egyszerű. A két világháború közti időszakban az alkalmazott anyagok palettája lényegesen szűkebb volt, mint az 1970-es évek végén.¹² Egyszerűbb és konkrétabb meghatározásra volt lehetőség annak felsorolásával.

Mielőtt a szabályzatok feldolgozásában elmerülnék, rá szeretnék világítani egy elem tárgyalt cikkeire, amely 1930-ban jelent meg a *Műszaki Szemlében*. A szerző a következőkre figyelmezteti az olvasókat:

„Lőpor és robbanószerek tárolása:

A füstnélküli lőporok nagy tömege szabadban meggyújtva viszonylag lassan ég el, csak a különösen likacsos nitrocellulóza lőporfajtás (vadászlőpor, katonai gyakorló-lőporok és a gyullasztó-lőporok) robbannak a fekete lőporhoz hasonlóan.”¹³

A szerző leír egy esetet, amikor egy 18 000 kg lőport szárító épület leégett anélkül, hogy a tető vagy a falak szétrobbantak volna. A gáznyomás „leemelte” a tetőszerkezetet, és a falakat a védőtöltéshez döntötte. Robbanást, durranást nem lehetett hallani, csak erős fűvást. Tény, hogy a lőporzacskók a helyiségben a szárításhoz megfelelően, lazán voltak elhelyezve, ami a tűz tovább terjedéséhez is ideális volt.

„Nem jelenti ez azonban a füstnélküli lőporok veszélytelenségét, mert az elégségnél keletkező láng 50 m, sőt nagy mennyiségnél annál nagyobb is lehet.”¹⁴ Mivel lángok ellen könnyebb védekezni, mint robbanás ellen, a robbanóanyagok nagyobb mennyisége esetén 1–1,5 m vastag falak alkalmazását javasolja a szerző, majd gondolatait a következőkkel folytatja: „Lakóhelyektől, nyilvános utaktól és vasutaktól a távolságot legalább 500 m-rel kell választani különösen lővőszertárolóknál a szerte repülő lövedékek miatt.”¹⁵ A szerző ebben

¹⁰ F-104. 7.

¹¹ *Mű/239*. 39.

¹² Bővebben lásd Lukács: i. m. 38–41.

¹³ Ty.: Lőpor és robbanószerek tárolása. *Műszaki Szemle*, 1930/2., 77.

¹⁴ Uo. 78.

¹⁵ Uo.

az idézetben kiválóan összefoglalja az alapvető különbséget a lőszer és a robbanóanyag között. A lőszer tömeges robbanása egy tárolóhelyen nagyon kis valószínűségű. Az elműködés során egy jelentősebb mennyiség felrobbanása esetén nagyobb problémát eredményez a kivetődő lőszer vagy azok alkatelemeinek becsapódása a környező épületekbe, mint a robbanásból adódó detonáció. „Helyesen épített robbanószerraktárak nem veszélyeztetik a környéket szerte repülő nagy darabokkal, hanem csak robbanási hullámmal.”¹⁶

A tapasztalatok alapján a szerző szerint a feketelőport tároló raktárak esetében a szikramentes kialakítás a biztonság szem előtt tartása miatt több mint lényeges, előírt követelmény.

„Fontos az is, hogy a robbanószer vagy lövészer raktárakban csak olyan munkákat szabad elvégezni melyek szorosan véve a tároláshoz tartoznak. Már maga a ládák nyitogatása is tilos a raktárban, kivéve az igen kis mennyiséget (25 kg) tartalmazó kézraktárakban. [...] Igen fontos az is, hogy egy raktárba ne kerüljön különféle robbanószer minden megfontolás nélkül. [...]”

Nem szabad a viszonylag érzéketlenebb robbanószerekkel egy raktárban az érzékenyebb gyújtó anyagokat (robbantógyutacsok, csappantyúk) tárolni.”¹⁷ Ez a pont érinti napjaink egyik tárolási alapvetését: a robbanóanyag és gyújtószer elkülönített tárolását.

A továbbiakban a szerző a tárolóhely kialakítására vonatkozó szabályokról szól, például a tárolási magasságról, a tárolási tömbök megalakításáról, valamint a szellőztetés lehetőségeinek biztosításáról.

A raktárépület külső körletének meghatározása során deklarálja az aljnövényzetmentes környezetet, amely napjaink szabályzóiban „tűzvédő sávként” szerepel.

A cikk esszenciálisan összefoglalta a harcanyagok alapvető tárolási kérdéseit. Természetesen így, megvilágítva és összegezve mindenkinek nyilvánvalók ezek a gondolatok, de aki nem tevékenykedik a lőporok, robbanóanyagok területén, annak e szabályok és alapelvek nem feltétlenül egyértelműek. Ugyanakkor sok esetben hajlamosak vagyunk ezeknek az anyagoknak a veszélyes mivolta miatt tartózkodni e szerek, szerkezetek használatától, pedig a megfelelő, szükséges és elégséges előírások betartása mellett az esetleges baleset valószínűsége nagyon alacsony.

De melyek is ezek a szabályok: miket határoztak meg az egyes időszakokban a szakemberek, milyen előírásokat tartalmaztak az utasítások, szakutasítások?

A ROBBANTÓANYAG-TÁROLÁS SZABÁLYAI A MÚLTBAN ÉS MA

A robbanóanyag-vizsgálat szabályainak változása

A robbantóanyagok tárolási szabályait a 20. század elején az 1928. évi E-34 (műsz. okt. műsz.) *Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára* című kiadvány 2. füzetében, azon belül is a *Robbantások* című II. fejezet határozta meg (a továbbiakban: *Műszaki oktatás*). A kiadvány III. fejezete foglalkozik a robbantóanyagok vizsgálatával, tárolásával és szállításával.

Az oktatófüzet a vizsgálatok lényegét két irányban határozta meg. Az egyik cél az volt, hogy a tárolás során bekövetkező, önbomlásból adódó robbanásokat elkerüljék, valamint a használhatatlan robbanóanyagok és gyújtószerek leselejtezése megtörténjen, a felhasználásuk helyén működéstechnikai problémákat ne okozzanak. Az erre vonatkozó

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. 79.

adatokat, információkat a vizsgálatot végrehajtó állomány részére táblázatos formában foglalták össze.

Napjaink szabályzóival összevetve érdekes a *Műszaki oktatás* 379. pontja, amely ki mondja: „A vizsgálatnál romlottnak talált robbantóanyagokat a raktárakból távolítsuk el és hűvös helyen, a közbiztonság szem előtt tartása mellett, a nap sugarai ellen gallyakkal vagy deszkákkal befedve tároljuk.”¹⁸

A vizsgálatok másik fő területe a működésvizsgálat volt. Ezzel állapították meg a robbanóanyagok megfelelőségét, és próbának vetették alá a gyújtószereket is.

„384. Ha a robbantóanyag a külseje után ítélve jó, de a gyújtási próbánál mégsem felel meg, akkor a robbantógyutacs átütőerejét kell megvizsgálnunk.”¹⁹ Ezt a gyújtóvizsgálati módszert napjainkban is alkalmazzuk. A szabályzat is taglalja az ólomátütés-vizsgálatot, amit napjainkban is hasonló formában és követelménnyel végzünk, de ezeket laboratóriumi körülmények között tesszük.

A vizsgálatok meghatározását követően a tárolás megszervezésére tér át a szabályzat. Különléleke épületkialakítási eljárások mellett kiemelt figyelmet fordít az együtt tárolási szabályokra is: „387. A robbanóanyag-raktárakat úgy építsük, hogy azok szárazak, jól szellőztethetők, biztosak és lehetőleg gránátállók legyenek. A raktárakat repülő megfigyelés elől rejtjük.”²⁰

A későbbi pontokban rögzítették a tárolási távolságokat. Az utasítás alapvetése nem a tárolási paraméterek meghatározása volt, fő része maga a robbantási tevékenység szabályozásából állt. A tárolás problémakörét leginkább ebből vezeti vissza, összhangban az érvényben lévő, ténylegesen tárolással foglalkozó szakutasítással. Ez a kettősség a mai központi szabályozásban is megtalálható – külön robbantási és robbantóanyag-tárolási szakutasítások formájában –, sőt még ellentmondásos szabályozás is lehet ugyanarra a tevékenységre vonatkozóan a két anyagban. Az 1977-es *Mű/239. Műszaki felszerelések tárolási szakutasítása I.* például – bár címében erre nem utal – részletesen foglalkozik a szállítás (akár hajón, köz- és vasúton vagy légi úton történő) szabályaival is. A *Robbanószerek szállítása gépkocsin* című alfejezetben²¹ azonban nem említi meg a robbanóanyagok és gyújtószerek (gyutacsok) egy járművön való együtt szállíthatóságának szabályait, viszont a *Robbanószerek rakományok csoportra és osztályokra osztása, közös vagonokban történő szállításának feltételei* című 13. melléklet végén, a 124. oldalon található „megjegyzések” f. pontjában az olvasható, hogy „gépkocsi szállítás esetében egy gépkocsin a robbanóanyag és gyújtószerek mennyisége nem haladhatja meg robbanóanyagból a 200 kp-ot, gyutacsból a 100 db-ot”. A hatályban lévő *Mű/213. Robbantási utasítás – Robbanóanyagok és gyújtószerek szállítása, tárolása és megsemmisítése* című, 4. mellékletében viszont – ugyanerre vonatkozóan – a 200 kg robbanóanyaggal 400 gyutacs együtt szállíthatóságáról ír.²²

A robbantóanyag-tárolás szabályai 1926-ban és ma

A következőkben az 1926-ban megjelent *F-104. Utasítás a M. Kir. Honvédség robbanó és gyújtószereinek karbantartására, felhívására, raktározására és szállítására* című szakanyag (a továbbiakban: *Utasítás*) és az 1977-ben megjelent, ma is érvényes *Mű/239. Műszaki felsze-*

¹⁸ E-34. 180.

¹⁹ Uo. 182.

²⁰ Uo. 183.

²¹ *Mű/239.* 225–233. pont, 65–67.

²² *Mű/213.* 359–360. pont.

relések tárolási szakutasítása (a továbbiakban: *Szakutasítás*) című, robbantóanyag-tárolással foglalkozó katonai szabályzatban foglalt előírások összehasonlítását végzem el.

A robbantóanyagok tárolását, kezelését és részben a vizsgálatokat érintve igyekszem a korabeli szabályzat egyes alapvetéseit napjaink szabályrendszerével összehasonlítani. Nem egyszerű ezek összevetése, mert az egyes szabályzati pontoknak nincs egzakt megfelelőjük, esetenként tartalmában sem feleltethetők meg egymásnak. Olykor nem található egyértelmű megfogalmazás ugyanazokra a kérdésekre sem.

Az *Utasítás* elsőként a mindenkori honvédelmi szervezet működésében az egyik legjelentősebb dolgot, a hatás- és jogkör meghatározását fogalmazza meg: „2. A felvételezést illetően békében a hatóságok, csapatok és intézetek a csepeli Lőszerátvételi Bizottsághoz vannak utalva.”²³

A *Szakutasítás* a következők szerint rögzíti a döntéshozó szervezetet és a feladatrendszert: „125. A központi robbanószer raktárak közvetlenül az MN MŰF-ség alárendeltségébe tartoznak, központi készletű anyagokat tárolnak. [...]

127. Az előbbi raktárakban más csapatok, valamint egyéb intézmények és szervek anyagát, vagy a nem rendszeresített, lejárt tárolási határidejű robbanószerkezetet csak ideiglenesen lehet tárolni, külön helyiségben az MN MŰF-ség írásbeli engedélyével. Abban az esetben, ha külön tárolóhelyiségben nem lehet elhelyezni azokat, akkor jól látható módon a saját anyagtól feltűnően elkülönítve kell tárolni!”²⁴ Látható, hogy a vezető és szakirányító szervezeteket mindkét szakanyagban meghatározták.

Az *Utasítás* az első fő részben a Magyar Királyi Honvédségben rendszeresített robbantóanyagokat sorolja fel, tulajdonságaikat írja le és a hozzájuk tartozó eljárásokat határozza meg. A második fő részben taglalja a tárolásra vonatkozó meghatározásokat.

„54. Robbanó- és gyújtószerkezetet az elhelyezésükre kiszemelt raktárakban tároljuk. Ha a raktár csoportnál 1 külön helyiség (épület) létezik a gyújtószerkezet számára, akkor ezeket – alábbi kivétellel – a robbanószerkeztől és egyéb robbanékony anyagtól elkülönítve, a gyújtószer helyiségben (épületben) tároljuk.

Oly raktártelepeken, melyek nem bírnak külön gyújtószer helyiségekkel (épületekkel) közösen csak csekély mennyiségű robbanó- és gyújtószer helyezhető el. Ezen esetben a robbanó- és gyújtószerkezetet külön-külön csoportosítva, egymástól lehetőleg távol helyezzük el.”²⁵ Ez a pont egyrészt a tárolásra létrehozott terület működtetéséről, a technikai területről szól, egyidejűleg az együtt tárolás szabályaira világít rá.

A *Szakutasítás* a következők szerint fogalmaz a témakörben: „140. A robbanószer raktárak területét övezetekre kell osztani:

- technikai övezetre, mely csak a robbanószerkezetek tárolására, karbantartására és javítására szolgál. A technikai övezetben kell elhelyezni a raktárakat, rakodókat. A technikai övezeten lakóépületeket, gyúlékony anyagokból készült helyiségeket és anyagokat elhelyezni, általában a technikai területet a mindennapi élet céljaira felhasználni SZIGORÚAN TILOS! TILOS a technikai övezetbe bárkinek lőfegyverrel vagy gyújtószerkezzel belépni, kivétel a technikai övezet fegyveres védelme, illetve annak gyakorlása. A technikai övezetbe állandó belépési engedéllyel rendelkező személyeket külön erre a célra felfektetett füzetben kell nyilvántartani;
- egyéb övezetekre vonatkozóan az érvényben levő VKF. utasításokat kell betartani. [...]

²³ F-104. 7.

²⁴ Mű/239. 39.

²⁵ F-104. 41–42.

142. A gyújtószereket a raktár technikai területének mélységében levő tárolóhelyiségekben kell elhelyezni. Nagy mennyiségű gyújtószert ne egy tárolóhelyiségben, hanem legalább 2-3 tárolóhelyiségben kell tárolni.”²⁶

Mindezekből látható, hogy a gyújtószerek elkülönítése kiemelt fontosságú feladat volt úgy a múltban, mint jelenleg is. A *Szakutasítás* már azt is meghatározza, hogy az egyéb tűzveszélyes, vagy egyszerűen arra érzékeny anyagok – például a csomagolóeszközök – tárolása a fent meghatározott területről elkülönítve történjen.

Mindkét szabályzó esetében kiemelt fontosságú a gyártmányok elkülönítése típus, gyártó, évjárat és sorozat szerint. „172. A robbanószer rakásokat anyagfajtánként, gyártó üzemenként, gyártási sorozatonként, gyártási évek, kategóriák és felszerelési előírások szerint kell tárolni.”²⁷

Kiemelt figyelmet kap az *Utasításban* a szakanyagok kezelése, ennek vonatkozásában az épületek szellőztetése, a hőmérséklet és páratartalom megfelelő szinten tartása. Természetesen ez érthető dolog, hiszen a tartós tárolásba helyezett lőporok, robbanóanyagok és gyújtószerek állagmegóvásának egyik alappillére a viszonylag stabil tárolási környezet biztosítása.

„A raktárberendezéshez tartozó hőmérőt az illető helyiség napoldali belső falfelületén helyezzük el, melynek állását a helyiségbe való belépéskor mindenkor leolvassuk és egy előjegyzési könyvbe bejegyezzük. Ez utóbbi rendszerint a raktárhelyiségen kívül, illetőleg ennek kezelési helyiségében őrzendő meg.

Ha a 35 °C megengedett legmagasabb hőfok túllépése állapított meg, a raktár belső hőmérsékletének csökkentését, kivált a hűvösebb reggeli és esti órákban, alapos szellőztetés által azonnal megkíséreljük. A maximális hőmérséklet ismételt túllépésének megállapítása jelentendő, hogy a raktárhelyiségek, illetőleg készletek túlságos felmelegedése elleni szükséges építési óvintézkedések foganatosíthatók legyenek.”²⁸

Napjaink szabályzója a következők szerint fogalmaz a levegő nedvességtartalmának regisztrálása vonatkozásában: „155. A raktárakban a levegő relatív nedvességtartalmának általában 40 és 70% között kell lenni!

A nedvességmérőket a leolvasás előtt 1,5 órával el kell helyezni a helyiségben és a leolvasás befejezése után vissza kell vinni a tárolási helyükre (műszerszoba), mert ellenkező esetben a nedvességmérő hamar tönkremegy. Ha hajszálhigrométereket alkalmaznak a nedvesség meghatározására, akkor azokat évente legalább egyszer hitelesíteni kell!

A tárolóhelyiségek számára meghatározott hőmérséklet és nedvességtartalom biztosítása, a műszerek leolvasása, a grafikon vezetése a tárolási (osztályvezető) alosztályvezető, illetve raktárvezető feladata a jelen utasítás és az »MN Egységes Tárolási Utasítása« (Alt/15) alapján.”²⁹

A tárolási kondíciók meghatározását követően talán az egyik leglényegesebb kérdés – ha lehet egyáltalán valós rangsort felállítani a robbantószerek tárolása esetében a biztonság szemszögéből – a tűzvédelem. A két világháború közti időszak ismeretében egyáltalán nem meglepő e pontok fontossága. Nem állt rendelkezésre szikramentes világítóforrás, legalábbis az infrastruktúrától távol eső robbanóanyag-raktáraknál biztosan nem. Nem voltak olyan zseblámpák, amelyek segítették volna a raktáros munkáját. Valamint társadalmilag teljesen elfogadott volt – és széles körben elterjedt – a dohányzás. Lényeges volt a figyelemfelhívás és a szigorító rendszabályok foganatosítása az esetleges tűz vagy robbanásos balesetek elkerülése érdekében: „Dohányzás és minden más tűzveszéllyel egybekötött tevékenység úgy magukban

²⁶ Mű/239. 44–45.

²⁷ Uo. 55.

²⁸ F-104. 48.

²⁹ Mű/239. 51.

a raktárakban, mint azoknak közelében is (kb. 100 lépés távolsággig), tilos. Ezen tilalom a raktárak környékén alkalmas helyeken, külön figyelmeztető táblákon hirdetendő ki. [...]

Munka közben tűzveszélyes tárgyakat maguknál nem tarthatnak, fegyverzetüket a robbanó- és gyújtószerkezetekbe való belépésük előtt tegyék le. Ha a raktárban fekete lövőpor is el van helyezve, akkor lábbelijükre még nemezsből készült cipőt is húzzanak fel. [...]

Az embereket e tekintetben a felügyelő személyzet vizsgálja meg. [...]

A raktárak belsejében végzendő munkáknál a felügyelő személyzeten kívül csak a feltételül szükséges számú munkást alkalmazunk. [...]

Raktárakba égő lámpával belépni csak kényszerhelyzetben és akkor is kizárólag biztonsági lámpa mellett engedhető meg. A lámpa jó állapotáról közvetlenül a használatbavétel előtt meggyőződést szerzünk. A lámpáknak meggyújtása a raktárépületen belül tilos. [...]

Az égő lámpákat úgy helyezzük el, hogy megsérülésük kizárassék.³⁰

Természetesen napjainkban sem hagyhatók figyelmen kívül ezek a rendszabályok. A technikai területre belépéskor az ellenőrző-áteresztő ponton szolgálatot teljesítő személy egyik kiemelt feladata – a belépési jogosultság ellenőrzése és adminisztrálása mellett – a tűzgyújtó és dohányzó eszközök átvétele a belépő személyektől.

A következő, 1926-ban megfogalmazott gondolatok szintén nagyon jelentősek és napjainkban is figyelemre méltók: „A tartályokat a raktárakban felbontani, lezárni, javítani, vagy tartalmukkal foglalatkoskodni legszigorúbban tilos.

Ily munkák kizárólag a külön e célra kijelölt kezelőhelyiségben, vagy a raktártól megfelelő távolságban szabad ég alatt végzendők.”³¹

A tárolóhelyen végzett munkafolyamatok nagy veszélyt hordozhatnak magukban. Természetesen mindig feltételezzük a körülmények és szakértő hozzáállást, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül az esetlegesen bekövetkező tragikus eseményt sem. Egy bekövetkező baleset egy nagy tömeget magában foglaló raktárhelyiségben beláthatatlan eredménnyel járna. Ezért a raktárból eltávolítva, kellően biztonságos távolságban kell a feladatokat végrehajtani, hogy egy teljesen lokalizált helyen következhesen csak be a nem kívánt eset.

Az *Utasítás* a III. fejezetben a szállítás kérdéseit taglalja. Kitér a közúti, vasúti és vízi szállítás szabályaira külön szakaszokban.

A szabályzat a IV. fejezetben a bányászat témakörét, az általános fogalmakat és alapelveket, valamint a kőbányaüzemet taglalja. Leírja a kőbánya létesítését, kialakítását és a bányászat eszközeit. Érdekesnek tartom, hogy egy ilyen civil tevékenység is bekerült a minisztériumi szabályzatba.

ÖSSZEGZÉS

Minden korszakban, minden rendszerben komoly hangsúlyt fektettek a katonai robbantószerkezetek tárolásának és kezelésének szabályozására. Korszakról korszakra haladva igyekeztem bemutatni a szabályzó környezet alapvetéseit. Érdekes, de természetes dolog a kor technikai színvonalának tükröződése az előírásokban. Míg régen a „romlott” robbantóanyagok gallyakkal való betakarásáról olvashattunk, addig napjainkban már a precíziós lőszerkezetek klimatizált raktárakban történő elhelyezéséről tartunk.

Az éppen aktuális szövetségi rendszer természetesen mindig is rányomta bélyegét a hatályos előírásokra, de az alapvetésekre nem. Az 1999-es NATO-csatlakozásunk óta

³⁰ F-104. 47–48.

³¹ Uo. 49–50.

egy „új” szövetségi rendszer részei vagyunk. Természetesen ennek keretein belül is komoly hangsúlyt fektetnek a veszélyes termékek, áruk kezelésére, és komoly erőfeszítéseket tesznek az egyes intézkedések harmonizálására. A bevezetőmben bemutatott AASTP-1 további kötetei a következőket foglalják: *AASTP-2 – Manual of NATO Safety Principles for the Transport of Military Ammunition and Explosives* (A katonai lőszeres és robbanóanyagok szállítására vonatkozó NATO biztonsági alapelvek kézikönyve); *AASTP-3 – Manual of NATO Safety Principles for the Hazard Classification of Military Ammunition and Explosives* (A katonai lőszeres és robbanóanyagok veszélyességi osztályozására vonatkozó NATO biztonsági alapelvek kézikönyve); *AASTP-4 – Explosives Safety Risk Analysis* (Robbanóanyagok biztonsági kockázatelemzése); *AASTP-5 – NATO Guidelines for the Storage, Maintenance and Transport of Ammunition on Deployed Operations or Missions* (A NATO utasításai a lőszeres tárolására, karbantartására és szállítására a műveleti területen vagy missziókba).³²

Ezekből is jól látható, hogy a szervezetben a többnemzeti kötelékben tevékenykedő alegységek azonos eljárásrendjeit célul tűzve, a NATO komoly kidolgozó munkát folytat. Nem feltétlenül előírásokat határoz meg, többnyire ajánlásokat tesz, amelyeket nemzetközi kidolgozó csoport állít össze, alakít ki. Az egyes kiadványok ratifikálása, későbbi bevezetése jelenti az egyes tagállamok részére azok szabályzatszintre emelését.

Esetünkben sok feladat áll előttünk. A veszélyességi osztályba besorolások szerinti nyilvántartás bevezetése, a robbanóanyagok raktározása infrastrukturális feltételeinek megteremtése, és oly sok további kérdés mellett a hatályos szabályzórendszerünk teljes átdolgozása. A mi feladatunk, hogy kellő körültekintéssel, felkészültséggel és az egyes szakmai szervek, szervezetek együttműködő munkájával alakítsuk át a meglévő szabályzó környezetünket, megfeleltetve az anyagoknak, a szervezeteknek, a biztonságának és nem mellékesen a szövetségi környezetnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AASTP-1 NATO Guidelines for the Storage of Military Ammunition and Explosives. Edition B Version, 01. 12. 2015.

A robbantástechnika időszerű kérdései. 5. sz. füzet. OMBKE Robbantástechnikai Szakbizottság, Budapest, 1980.

E-34. Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára. 2. füzet. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1929.

F-103. Utasítás a lövészer, robbanóanyagok, lőporok és gyújtószeres kezelésére, rátárolására és megvizsgálására. Pallas, Budapest, 1924.

F-104. Utasítás a M. Kir. Honvédség robbanó és gyújtószeresinek karbantartására, felújítására, raktározására és szállítására. Pallas, Budapest, 1926.

Lukács László: *Szemelvények a magyar robbantástechnika fejlődéstörténetéből*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.

Mű/213. Robbantási utasítás. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1971.

Mű/239. Műszaki felszerelések tárolási szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1977.

Terék Tamás: *Lőszertárolás a Magyar Királyi Honvédségben a két világháború között, a mai hazai szabályozás tükrében*. Honvédségi Szemle, 2018/5.

Ty.: *Lőpor és robbanószeres tárolása*. Műszaki Szemle, 1930/2.

³² AASTP-1 NATO Guidelines for the Storage of Military Ammunition and Explosives. Edition B Version, 01. 12. 2015., 10.

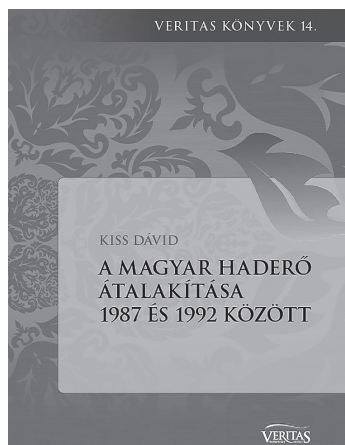
Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

A HADERŐ-ÁTALAKÍTÁSOK KEZDETE

Kiss Dávid: A magyar haderő átalakítása 1987 és 1992 között című kötetről

2018 végén jelent meg Kiss Dávid, a VERITAS Történetkutató Intézet történész kutatójának könyve a rendszerváltozás kori haderő-átalakításról. A könyv – levéltári kutatások és a korszak vonatkozó szakirodalmának feldolgozása alapján – a magyar haderő átalakításának történetét mutatja be 1987-től 1992-ig. A kezdő időpont azért fontos, mert akkor indult meg a Néphadsereg Varsói Szerződésen belüli nonkonform átszervezése, amely aztán 1989-ben kulminált a Németkormány honvédelmi reformjával. Az 1987-es átszervezéssel (Rubin-feladat) az akkori honvédelmi vezetés – Oláh István és Kárpáti Ferenc minisztersége idején – a haderő új politikai körülmények közötti racionalizálási lehetőségeit kereste. Megjegyzendő, hogy az akkori hatadosztályból három hadtestet alakítottak ki, ma pedig három dandárunk van. Fontos a kutatott időszak záró időpontja is, ugyanis 1992-re fejeződött be az első, rendszerváltozás utáni biztonság- és védelempolitikai koncepció kidolgozása, amit az Országgyűlés (OGY) 1993-ban fogadott el.¹ A Veritas Könyvek sorozat 14. kötete érdekes olvasmány: a figyelmes olvasó *közvetlen összefüggéseket fedezhet fel* a most zajló haderő-megújítás (a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program) és a rendszerváltozást elindító haderőreform között.

A könyv tíz fejezetet tartalmaz, amelyben az I. fejezet a hadsereg életét befolyásoló politikai helyzetet vázolja fel, a II. fejezet röviden összefoglalja a hadsereg 1945–1992 közötti történetét, a III. fejezet a Nemzeti Kerekasztal előtti jogszabályi helyzetet tisztázza, a IV. fejezet a pártok haderőprogramjait ismerteti, az V. fejezet az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) hadsereggel kapcsolatos felfogását tárgyalja, a VI. fejezet már a rendszerváltás időszakának törvényi változásait mutatja be. A VII. fejezettől (90. o.) kezdődnek a haderővel kapcsolatos kérdések, az önálló védelmi koncepció (doktrína) ismertetése. A VIII. fejezet mutatja be a Honvédelmi Minisztérium (HM) és a Magyar Honvédség (MH) helyét és szerepét az új állami struktúrában, a IX. fejezet az MN/MH parancsnokságát és központi szerveit írja le, végül a X. fejezet az MH szervezeti átalakítását (Rubin-, Bakony-, Gerecse-, Gamma-feladat) értékeli a levéltári dokumentumok alapján.

¹ 11/1993. (III. 12.) OGY határozat: A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei. 1993. 03. 12. http://www.grotius.hu/doc/pub/XEUMGG/2009_128_ignath_eva.pdf; 23/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=993H0027>. OGY (Letöltés időpontja: 2019. 05. 26.)

A könyv 356 oldal terjedelmű, amelyből 96 oldal melléklet, az átszervezések strukturális, diszlokációs és szervezeti felsorolása. A kitűnő monográfiát Fodor Lajos vezérezredes és Markó György hadtörténész bírálta.

A vizsgált időszakban e könyvrecenzió írója a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia tanészkezetője, majd 1991-től a Magyar Honvédség Parancsnoksága (MHP) Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség (ATFCSF) hadtápcsoportfőnöke volt. Számos emlék és élményem maradt ebből az időszakból, amelyekről a szerző is részletesen ír: az „északi, déli, keleti, délkeleti” irányokban való háborús tervezésről (97. o.), vagy például a „Felhő” fedőnevű feladatról, amikor megterveztük, hogy mennyibe is kerülne egy modern hadsereg. Akkor ez 1500 Mrd Ft-ot igényelt volna, de az 1991. évi védelmi költségvetés csak 76 Mrd Ft volt, amiből az Országgyűlés 54,5 Mrd Ft-ot hagyott jóvá (205. o.). Nem tudtuk, hogy a szuperfejlesztési feladat miért kapta a „Felhő” kódnevet (az akkori legenda szerint azért, mert olyan messze voltunk ettől, mind a felhők a Földtől; de még az is lehet, hogy az elnevezés Kéri Kálmán vezérezredestől származik, aki az ilyen típusú tervezést csak „felhőtologatásnak” nevezte [111. o.]).

A könyv megfelelő nemzetközi és hazai politikai háttérrel ad a védelempolitika vizsgálatának, nemzetközi és hazai politikai történések foglalják keretbe a hazai haderő-átalakítás kezdeti koncepcióját. A szerző jól ragadja meg – és mutatja be – a folyamat nemzetközi jellegét és meghatározottságát (a „peace dividend” [a béke osztalék] politikai szlogen; nincs ellenségkép; a haderők leszerelése, új helyzethez való igazítása).

Magyarországon a szovjet típusú tömeghadseregből kis létszámú, az ország védelmére elegendő nemzeti haderőt kellett kialakítani. A fő okokat jól járja körül a szerző: a szovjet csapatok kivonása, az európai hagyományos fegyveres erőkről (CFE) szóló szerződés (1990. november 19.) következményei, az ország nyitása a nemzetközi szerepvállalás felé (tavaly volt 30 éves az ENSZ magyar békefenntartás!), az ország honvédelmi koncepciójának kialakítása „a légtüres térben”. A Varsói Szerződés megszűnése és a Szovjetunió felbomlása (1991) véget vetett a tömbpolitikán alapuló bipoláris világrendnek és jelentősen csökkentette az európai kontinensen az államok közötti nagyméretű háborúk esélyét. Ez az európai országok többségében magával hozta a védelmi kiadások és a haderők létszámának jelentős csökkentését, valamint a haderőreform szükségességét. Így történt ez Magyarországon is, ahol 1989–1990-ben hajtották végre a Magyar Honvédség első, nagyobb mértékű átalakítását és létszámcsökkentését.

Igen izgalmas olvasmány a könyv IV. és VII. fejezete. A parlamenti pártok, különösen az ellenzéki pártok (SZDSZ, MSZP, FIDESZ, MDF, KDNP, FKGP) programjaikban általános politikai kérdésekkel foglalkoztak, konkrét haderő-átalakítási tervvel nem rendelkeztek. Az MDF például a kvázi semlegesség mellett érvelt, a FIDESZ pedig hosszú távon a sorozás felszámolását és a hivatásos haderő kialakítását tartotta fontosnak. A VII. fejezet a védelmi koncepcióval kapcsolatos vitákat ismerteti: hogyan alakult ki az önálló (Für Lajos honvédelmi miniszter elhíresült kifejezése szerint „körkörös”) védelmi doktrína, amit az OGY csak 1993-ban hagyott jóvá. Jól látható a kutatásokból az első évek „reagáló” biztonság- és védelempolitikai gondolkodása, amelyeket az események (például Barcs bombázása, berepülések, menekültek stb.) jelentősen formáltak. A könyv tárgyalja ugyan (a 36–37. oldalon) az 1989. november 30-i minisztertanácsi haderőreformot, amit Németh Miklós jelentett be 1989. december 1-jén, azonban a koncepció sokkal erőteljesebb, nagyobb hatással volt az MH fejlődésére, mint ahogy azt a szerző leírja. Sőt, nemcsak az első kormányzati ciklusra volt hatással, de legfőbb kérdései végighúzódnak az elmúlt harminc év haderő-átalakításain, reformjain, transzformációs változásain vagy újjáépítésein...

A reformkoncepció legfontosabb elemei a következők voltak: 1. új haderő-irányítás; 2. a Magyar Néphadsereg 30–35%-os létszámcsökkenése; 3. a védelmi költségvetés csökkentése; 4. a hadiipar helyzetének rendezése a fejlesztés érdekében; 5. a Polgári Védelmi Parancsnokság átalárendelése a HM-től a BM-hez. A koncepciót gyakorlatilag az Antall-kormány is elfogadta, kiegészítésére csak a hadsereg depolitizálása, a területvédelem kiépítése területén történtek új intézkedések. *A reform valamennyi eleme szinte napjainkig jelen volt a honvédelmi átalakításokban, ami azt mutatja, hogy a honvédelem meghatározó kérdéseiről van szó.*

1990-ben a Honvédelmi Minisztériumból „kivették” a hadsereg katonai vezetését, és létrehozták a *Magyar Honvédség Parancsnokságát* (MHP). A „kettéválasztott” vezetés az átalakítások egész sorát indította el hadászati és hadműveleti szinten. 1991. november 11-én megszűnt az 5. Hadsereg Parancsnoksága, felszámolták a hadtestvezetési szintet, Székesfehérváron létrehozták a Szárazföldi Csapatok Parancsnokságát, a légvédelmi és repülőszervezetek vezetésére pedig Veszprémben megalakult a Légvédelmi Parancsnokság. A következő nagy átszervezésnél, 1997-ben a két parancsnokságot haderőnemi vezérkarrá „emelték”, s ezeket a stratégiai felülvizsgálat (1999–2000) eredményeképpen 2001-ben újra visszaalakították MH Szárazföldi Parancsnoksággá, illetve MH Légierő Parancsnoksággá. Integrálták 2001-ben a HM-et és a Honvéd Vezérkart (HVK) is, így megint egységes minisztérium irányította a védelempolitikát és a haderőt. NATO-mintára 2007. január 1-jével jött létre az MH Összhaderőnemi Parancsnokság Székesfehérváron. 2019-ben *egy dezintegrációs átszervezéssel* visszatértek az 1989-es modellhez (külön HM és külön MHP), bár a részletek (a volt HVK új funkciói, a szemléltőségek megalakítása, a hadműveleti vezetés új rendje stb.) már a 21. századi követelmények szerint formálódnak.

A rendszerváltozás utáni vezetési átalakítások azonban nemcsak a felső szintű katonai vezetési struktúrát érintették, hanem *kiterjedtek a teljes támogatási és kiszolgálási háttérstruktúrára* (az oktatástól a logisztikán át az egészségügyig, gondoljunk például a Honvédkórház ma is jelen lévő problémáira).

Az 1989-ben bejelentett *létszámcsökkenés* is szinte „bekódolt eleme” volt valamennyi későbbi haderőreformnak. Az első nagy csökkentési hullám 1994-re 90 ezer fős haderőt eredményezett. A NATO-ba az MH már 55 ezer fővel „lépett be”. A sorkatonai szolgálat békeidőszaki megszüntetésekor és az önkéntes haderő felállításakor, 2004-ben a hadsereg létszáma már csak 36 ezer fő volt. A 2000-es évek közepétől egy évtizeden át az MH létszáma 30 ezer főben stabilizálódott. A folyamat megfordítása 2018-ban indult el, amikor az Országgyűlés az MH létszámát 37 650 főben határozta meg.

A *védelmi költségvetés csökkentése* is végigkíserte a haderő átalakítását: az 1989. évi GDP 2,64%-os védelmi költségvetése 1994-re 1,49%-ra csökkent. A NATO-tagságra való felkészülés időszakában a kormányzat növelte a katonai kiadásokat, és 1999-ben, amikor NATO-tagok lettünk, a védelmi büdzsé elérte az 1,65%-ot. Az első Orbán-kormány alatt a kiadások 2001-ben 1,8%-os csúcsra emelkedtek. Ezt követően megindult a védelmi költségvetés lassú csökkentése, amely a 2004-es EU-tagság után felgyorsult, és 2005-ben már csak 1,25% lett. A szocialista-liberális kormány alatt a katonai kiadások 1,1–1,3% között mozogtak. A védelmi büdzsé 2012-től lezuhant 1% alá, 2014-ben érte el a mélypontot 0,86%-kal. Az MH költségvetési helyzete csak 2016-tól kezdett javulni: 2018-ban – az év közbeni 140 Mrd Ft-os megerősítést is figyelembe véve – már megközelítette az 1,4%-ot. 2024-re vállaltuk, hogy elérjük a NATO által követelt GDP 2,0% nagyságú védelmi költségvetést.

A rendszerváltozás kori haderőreform negyedik elemét a magyar hadiipar új helyzethez történő alakítása képezte. Sajnos ezen a területen is nehéz a felzárkózás, mert a magyar

védelmi ipar lehetőségei igen korlátozottak. Nemcsak azért, mert Magyarországon a rendszerváltozás előtt sem gyártottak repülőgépet, helikoptert, harckocsit vagy tüzérségi löveget, hanem mert a politikai, gazdasági és katonai változások miatt a védelmi ipar gyakorlatilag összeomlott. A megrendelések radikális visszaesése, a hadiipari vállalatok privilegizált helyzetének megszűnése és a spontán privatizáció miatt ma az ágazat csak töredéke a régi nagyságának. 2016-ban a magyar hadiipar 1700 főt foglalkoztatott, 31 Mrd Ft-os forgalmat bonyolított, nem sokkal többet, mint 1988-ban, de az akkori termelési érték ma 230 Mrd Ft-nak felelne meg. Az év során 496 cégnek volt hadiipari tevékenységi engedélye, 240 vállalkozás bírt külkereskedelmi engedéllyel, de igazi fegyvergyártó kapacitással nem rendelkezünk. Ezért folyik ma a magyar hadiipari (kézifegyver- és lőszergyártási) kapacitás kiépítése Kiskunfélegyházán.

Az 1989-es reform *egyetlen változatlan pontja* a polgári védelem BM-alárendeltségben (jelenleg a Katasztrófavédelmi Főigazgatóság keretében) történő folyamatos működtetése. Nemrégén a HM olyan törvényi változtatásokba kezdett, ami a polgárvédelmi kapacitások erősítését célozza meg.

Összességében a könyv a rendszerváltozás kori haderőreform lényeges csomópontjait ragadta meg, figyelemre méltó olvasmány: sok esetben az olvasó úgy érzi, hogy nem a múltat, hanem a jelent olvassa. Az elismerés nemcsak a szerzőt, hanem a Veritas Történetkutató Intézetet is megilleti, amely kutatási „radarjait” a haderő és a védelempolitika irányába is fordította. Javaslom a könyvet elolvasásra mindazoknak, akiket érdekel, hogyan indult a Magyar Honvédség átalakítása három évtizeddel ezelőtt.

Kiss Dávid: *A magyar haderő átalakítása 1987 és 1992 között* (Veritas Könyvek 14.)
Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2018, 356 oldal

Hegedűs Ernő mk. alezredes:

HOGYAN GYŐZZÜNK KISZÁMÍTHATATLAN KÖRNYEZETBEN IS?

Porkoláb Imre új könyvéről

Szun-ce *A hadviselés törvényei* című munkája a hadtudományi alpművek közé sorolható, keleti filozófián nyugvó felfogása azonban nehéz feladat elé állítja azt a nyugati elemzőt vagy szakírót, aki e mű interpretálására vállalkozik. Még nehezebb ez a feladat, ha a katonai nagyhatalom, Kína több mint kétezer éves hadtudományi alapvetését napjaink szupermodern, légi és szárazföldi robotoktól, mesterséges intelligenciától és kiberhadviseléstől, lopakodó repülőgépektől és különleges műveleti erőktől zsúfolt high-tech hadviselésével kívánjuk gondolati síkon összekötni. Erre a feladatra vállalkozott Porkoláb Imre *A stratégia művészete – Szervezeti innováció kiszámíthatatlan környezetben Szun-ce gondolatai alapján* című új könyvében.

A szerző a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemen, a Sandhurst Királyi Katonai Akadémián (RMAS), illetve a kaliforniai Stanford Egyetemen és az USA Haditengerészeti Posztgraduális Iskolájában szerzett a hadtudományhoz és az innovációhoz kötődő diplomákat, emellett elvégezte a Harvard Egyetem felsővezetői tanfolyamát is. PhD-fokozatot szerzett a hadtudomány területén, közel száz hadtudományi szakcikk és több könyv szerzője. Dolgozott a Pentagonban, részt vett az „Iraki Szabadság” hadműveletben.

Erre a tudás- és tapasztalati bázisra alapozva írta meg könyvét, amelynek egyik fontos tartalmi pillére a szervezeti innováció, a másik pedig a stratégia, amelyet a szerző katonai és üzleti értelemben is tárgyal, értelmez. A katonai stratégia ugyanis az üzleti stratégia bölcsője volt, a két terület között szoros a kapcsolat. *A stratégia művészete* című könyv ezért a változásmenedzsmentet, a szervezeti átalakítás innovatív módszereit és annak az üzleti életben, illetve haderőfejlesztésben való alkalmazhatóságát kutatja. A monográfia Szun-ce

tanításaira épülve mutat be egy olyan szemléletet, amely képessé tette a legnagyobb hadvezéreket és vállalati vezetőket arra, hogy felülkerekedjenek a napjaink hadviselésére és üzleti világára jellemző káoszon, és kiszámíthatatlan helyzetekben is győzedelmeskedjenek.

Porkoláb Imre a hagyományostól eltérő vezetést, a VUCA környezetben (*Volatility* – változékonyság; *Uncertainty* – bizonytalanság; *Complexity* – komplexitás; *Ambiguity* – többértelműség) sikeres változásmenedzsmentet, illetve a szervezeti átalakítás innovatív módszereit kutatja. A szerző szerint az innováció a hadviselésben nemcsak arról szól, hogy gyorsabban kifejlesztünk egy technológiát, hanem arról, hogy gyorsabban tudjuk ellenfeleinknél az újdonság elsajátítását a legelső szintekig eljuttatni.

Összességében a könyv eligazítást nyújt a dinamikusan változó környezetben folytonos megújulásra és innovációra törekvő szervezetek és a csúcsteljesítményt célul kitűző csapatok számára, és a való életből – gyakran hadtörténeti, illetve napjaink háborúiból – vett példái segítségével bepillantást enged korunk legsikeresebb vezetőinek módszereibe.

A könyv éppen idejében érkezett ahhoz, hogy elméleti szinten támogassa a Magyar Honvédség Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program során lezajló átfogó szervezeti, haditechnikai és doktrinális transzformációt, választ adva arra a kérdésre: napjaink gyorsan változó környezeti feltételei között hogyan kell megújulnia egy olyan komplex szervezetnek, mint a haderő?

Porkoláb Imre: *A stratégia művészete – Szervezeti innováció kiszámíthatatlan környezetben Szun-ce gondolatai alapján.* HVG Könyvek, Budapest, 2019.

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Chris MacNab – Nyulászi Tamás

A legteljesebb túlélési útmutató

Felkészülni, vigyázz, kész – túlélni!

Mit tegyünk, ha víz nélkül maradunk?

Miként tudunk élelmet szerezni a vadonban?

Hogy építsünk menedéket a természetben?

Hogyan védjük magunkat a zord időjárási viszonyok közepette?

Milyen hatékony elsősegély-technikákra van szükség vészhelyzetben?

Hogyan boldoguljunk elektromos áram nélkül?

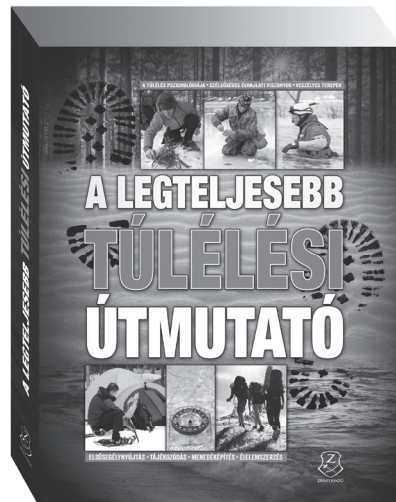
Mi a megfelelő védekezés drónok és hőkamerák ellen?

Hogyan viselkedjünk, ha fogságba kerülünk?

A *Legteljesebb túlélési útmutató* megtanít arra, hogyan kezeljük a válsághelyzeteket – a legszükségesebb önvédelmi fogásoktól a túlélőkészlet összeállításán át egészen addig, hogy sivatagi körülmények között élelmet szerezzünk.

Nemzetközi és magyar különleges katonai erők módszereire alapozva, ez a könyv világos, lépésről lépésre elmagyarázott, nagyon részletesen illusztrált útmutatót ad a túléléshez.

Zrínyi Kiadó, 2019

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

Végh Ferenc. ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

ERDOĞAN VESZÉLYEZTETI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A NATO BIZTONSÁGÁT?

Személyes vélemény a török elnök külpolitikájáról

Max Erdemendi, a START (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism) nemzetközi kutatóintézet szakértője szerint Erdoğan elnök veszélyezteti az Egyesült Államok és a NATO biztonságát. A *Small Wars Journal* 2019. április 3-i számában megjelent elemzésében Erdemendi egy azon a héten megjelent hírre reagál, miszerint számos figyelmeztetés után az Amerikai Egyesült Államok hivatalosan is felfüggesztette az F-35 vadászgépek és a hozzájuk szükséges fontos felszerelések törökországi beszállítását 2019 áprilisában, amíg az ország nem változtatja meg az orosz SZ-400 „Triumpf” rakétavédelmi rendszer megvásárlására vonatkozó döntését. Az etikai válság tétje az, hogy egy NATO-tagország egy ellenségesnek tekintett hatalom által kifejlesztett kifinomult fegyverzetnek a NATO védelmi rendszerébe való integrálására törekszik. Az SZ-400 rakétavédelmi rendszer integrációja Törökország védelmi infrastruktúrájába kulcsfontosságú információkat és felderítési adatokat juttathat Oroszországnak, véli Erdemendi, ami veszélyezteti az Egyesült Államok és a NATO biztonságának sértetlenségét.

Abból, ahogy Törökország a tervek megvalósításával halad, egy dolog biztosan megállapítható, állítja a szerző: az Egyesült Államok már nem számíthat Törökországra a hatékony, hosszú távú nemzetközi biztonsági megoldások elérésében. Ez nem újdonság: Törökország az amerikaiak iraki behatolása óta lassan és folyamatosan kihátrál az Egyesült Államok befolyása alól.

Ahhoz, hogy megértsük, miért vall kudarcot az Egyesült Államok és Törökország közötti stratégiai partnerség, és hogyan lehet (ha egyáltalán lehet) megmenteni azt, két fontos tényezőt kell figyelembe venni. Először is: a szabálytalan, aszimmetrikus (szürke zónás) konfliktusokkal jellemzett új biztonsági ökoszisztéma kérdéseket vet fel a nemzetközi együttműködési modellekkel, például a stratégiai partnerséggel kapcsolatban. Másodszor: az Egyesült Államok és Törökország eltérő stratégiai és hadműveleti nézeteket vall, amelyek különböző perspektíváik miatt a kölcsönös biztonsági kihívások kezelése mellett kapcsolatuk jellegét is befolyásolják.

Max Erdemendi szerint Recep Tayyip Erdoğan megbízhatatlan regionális partnernek bizonyult, mivel gyakran alkalmaz olyan taktikát, amely aláássa az Egyesült Államok hatalmát és befolyását. A regionális dominancia neoimperialista fantazmagóriákon alapuló stratégiájához való ragaszkodása érvénytelenít minden reményt az Egyesült Államok és Törökország viszonyának stabil és megbízható jövőjét illetően. Ezért az Egyesült Államoknak újra kell értékelnie a Törökországgal való kapcsolatát. Az F-35-ösök eladásának megtagadása a kezdet – azt az üzenetet közvetíti, hogy az Egyesült Államok és a NATO biztonsága nem tárgyalási alap.

Törökország stratégiai partnereként már régóta kiváltságos helyzetben van. A hidegháború biztonsági kontextusában ez a fajta partnerség értékes volt. Az Egyesült Államoknak ki

kellett terjesztenie befolyását a Varsói Szerződés közvetlen szomszédságában elhelyezkedő Törökországra is, hogy megszüntesse a szovjet kommunista fenyegetést a térségben. Cserébe Törökország hosszú távú diplomáciai, gazdasági és védelmi segítséget kapott Amerikától, ami segítette az ország katonai képességeinek korszerűsítését, javította demokráciáját és gazdaságát, és tovább integrálta Törökországot a NATO-ba és az ENSZ-be. Napjainkra azonban egyre világosabbá válik, hogy ennek a partnerségnek nincs „stratégiai oka”, mivel kettőjüknek soha nem is volt sok közös érdeke. A közelmúltbeli fejlemények is jól illusztrálják az Egyesült Államok és Törökország közötti növekvő szakadékot.

A cikk írója szerint el kell azonban ismerni Törökországnak a NATO-ban betöltött szerepét és értékeit. A korábbi török vezetők lehetővé tették az Egyesült Államok katonai jelenlétét az országban, ami hasznosnak bizonyult az USA és a NATO katonai, stabilizációs műveleteiben Koreában és Afganisztánban, illetve az öbölháború alatti logisztikai támogatásban. Nem beszélve arról, hogy Törökország fontos eszközökkel rendelkezik a NATO nukleáris tehermegosztási megállapodásában.

Az elmúlt 16 évben azonban Erdoğan elnök olyan külpolitikát alakított ki, amelyet nagyban befolyásolnak a belföldi változások, és gyakran ellentétben áll Törökország partnereinek az érdekeivel. Erdoğan hazai támogatottsága jelentős ösztönző erő a nyugati nemzetek – köztük az Egyesült Államok és az EU – elleni tiltakozásában.

Az igazság azonban az, hogy Törökország nem világhatalom. Erdoğan elnök nagyon is tudatában van annak, hogy a török politikai és katonai hatalom legalább olyan fontos, mint a szuperhatalom, amelyhez csatlakozni kíván – legyen az az Egyesült Államok vagy Oroszország. Ezért továbbra is veszélyes orosz rulettet játszik, hogy mindkét országtól megkapja azt, amit akar. Erdoğan úgy véli – írja a szerző –, hogy az F-35 program dugába dől, ha nem szállítják le a Törökországban előállított alkatrészeket. Ez, véli a szerző, minden bizonnyal késlelteti, de nem veszélyezteti a tervek megvalósulását.

Az Egyesült Államok kormányának meg kell akadályoznia, hogy Erdoğan kihasználja Amerikának a Törökországgal fenntartott normális, egészséges, megbízható kapcsolatok iránti elkötelezettségét, függetlenül attól, hogy elutasítja-e az ellenséges védelmi rendszerek vásárlásával való török fenyegetőzést vagy hogy szövetséges milicista csoportok elleni harcok folynak Észak-Irakban és Irakban – zárja gondolatait a cikk szerzője.

Max Erdemendi (USA): President Erdogan is a Threat to U.S. and NATO Security. Small Wars Journal, 2019. 04. 03., angol, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/president-erdogan-threat-us-and-nato-security>

LENGYELORSZÁG BIZTONSÁGA EGY OROSZ ÚJSÁGÍRÓ SZEMÉVEL

Viktor Kuzovkov elemző egy lengyel tábornok, Waldemar Skrzypczak nemrégiben megjelent *Jesteśmy na progu wojny* (A háború küszöbén állunk) című interjúkötetének kapcsán írt cikket *Nukleáris csapás Oroszországra – Lengyel militarizmus a kétségbeesés enyhe mellékizével* címmel. A szerzőt a könyvbemutatón elhangzott gondolatok késztették elemzése megírására.

A lengyel tábornok szerint az Egyesült Államok készen áll nukleáris csapást mérni Oroszországra, hogy egy feltételezett katonai invázió esetén megvédje Lengyelországot, ezenfelül világosan kijelöli Oroszország szerepét a Nyugat örök ellenfeleként. Párhuzamot von a lengyel NATO-tagság és országának a Varsói Szerződésben betöltött szerepe között is. Véleménye szerint Lengyelország számára alapvetően semmi sem változott: ahogy annak idején az Egyesült Államok készen állt arra, hogy egy sor nukleáris csapást mérve megállítsa

a Lengyelországban állomásozó és összpontosuló akkori szovjet hadsereget, hazája most is hasonló csapások áldozatává válhat. A tábornok elismeri, hogy Lengyelország önállóan nem képes ellenállni egy esetleges orosz támadásnak: *„Nem kell nagy stratégiának lenni ahhoz, hogy láthassuk: az orosz katonai gépezettel való összetűzés esetén egyedül egyetlen európai hadseregnek, köztük a lengyeleknek sincs esélye.”* Vagyis Lengyelország számára nincs más alternatíva, mint a NATO-tagság.

„Így néz ki ma a térségünkben a geopolitikai valóság, amelyet sok éve építünk a NATO-val. A jövőt nem lehet előre látni – csak azt tudjuk, hogy Oroszország továbbra is a keleti szomszédunk marad.”

A lengyel tábornok azzal zárja gondolatait, hogy háború esetén Oroszország csendben elfoglalja a balti államok területét, és csak Lengyelország mélységében lehetne megállítani. Ennek következtében Lengyelország ismét harctérre válhat, amelyre fel kell készülni. A Szövetség azonban nem hagyja magára Lengyelországot Oroszországgal szemben, véli Skrzypczak. Ennek megfelelően az orosz agresszió megfékezésére és Lengyelország megsegítésére az Egyesült Államok és szövetségesei minden rendelkezésre álló eszközt, köztük nukleáris fegyvereket is bevethetnek.

A helyzet meglehetősen pragmatikus, kezdi elemzését Kuzovkov. Van azonban ezekben a számításokban egy gyenge pont (ami a lengyelek önbizalmából, arroganciájából adódik): azt képzelik, hogy az egész világ kész meghalni a lengyelekért. Ez valahol, persze egy szimpatikus, hazafiságuk mélyén rejlő gondolat. De próbáljuk meg ezeket az érveket még több pragmatizmussal és józan gondolattal megtölteni!

Először is: nagyon kétséges, hogy az amerikaiak készen állnak Lengyelország és általában bárki más érdekében meghalni.

Másodszor pedig, sajnálatos, de így van: az Oroszországra mért bármilyen atomcsapás legalább ugyanolyan erejű válaszcsoport kiváltását feltételezi az Egyesült Államok ellen. Nukleáris támadás esetén minden perc számít, és nem valószínű, hogy az orosz vezérkar gondosan számolgatná az Orosz Föderációra mért csapások számát. Az Orosz Föderáció és az Egyesült Államok közötti konfliktus esetén logikus inkább tömegcsapásra számítani, hogy maximáljuk a rakétáink átjutási esélyeit az Egyesült Államok rakétavédelmi rendszerén.

Azt az álmot, hogy valaki Varsó kedvéért elindít egy nukleáris csapást az Orosz Föderációra, bízunk azok lelkiismeretére, akik ebben hisznek. Tény, hogy Varsó kedvéért senki nem fog globális nukleáris konfliktusba keveredni, és jó lenne, ha ezt ott is megértenék.

Moszkva Lengyelország elleni inváziója is nagyon kétséges. Sokkal realiztikusabb lehetőség, hogy Oroszország saját biztonsága érdekében kénytelen lenne megelőző nukleáris csapást mérni az Egyesült Államok Lengyelországban telepített rakétavédelmi létesítményeire – és ezt szigorúan a katonai szükségesség diktálná. Sőt, Oroszország ezt anélkül megethetné, hogy a következményektől félnie kellene: ugyanis Amerika sem akar meghalni Lengyelországért, ezért a maximális amerikai válasz ebben az esetben a csapásmérés lenne az Oroszországon kívüli orosz katonai objektumokra. Ha megvizsgáljuk, hogy hány hasonló célpont van nálunk és hány az amerikaiaknál, akkor egyértelmű, hogy ez teljes katasztrófa lenne az Egyesült Államok számára.

Kétségkívül a lengyel tábornokok többé-kevésbé ismerik az ilyen foratókönyveket. Minden olyan kijelentés, amely az atomcsapásokról szól, nem más, mint kísérlet az amerikai blöff támogatására, és a lengyel emberek megnyugtatására. Nos, ez érthető motívum, és van benne logika. Mégis jobb lenne, ha a lengyel tábornokok józanul értékelnék a helyzetet és megpróbálnák megakadályozni a vázolt szörnyű események bekövetkezését.

Bizonyos értelemben Waldemar Skrzypczaknak teljesen igaza van, véli a cikk írója: valóban „a háború küszöbén állunk”, és pontosan Lengyelország az a hely, ahol leginkább ismerik a háború kegyetlenségét.

Виктор Кузовков: Ядерный удар по России. Польский милитаризм с привкусом безысходности. Военное обозрение, 2019. 04. 06., orosz, <https://topwar.ru/156441-jadernyj-udar-po-rossii-polskij-militarizm-s-privkusom-bezyshodnosti.html>

HOGYAN LEHET AZ ÉRZELMI HATÁSOKAT CSÖKKENTENI A DÖNTÉSHOZATAL SORÁN?

Az operatív tervezés pszichológiai háttere

A most következő, régebben megjelent, de igen fontos írás a döntéshozatal emocionális hátterével foglalkozik. A cikk írója, Anthony Schwarz fregattkapitány tapasztalt katonai tervező, 2009 óta a Haditengerészeti Tartalék Erők tengerészeti tervezőcsoportjának hadműveleti tervezőtisztje az Egyesült Államok Csendes-óceáni Flotta Főparancsnoksága törzsénél. Cikkében a tervezés érzelmi motívumainak kérdéskörét járja körül, és tapasztalatait osztja meg az olvasókkal.

A katonai tervezők a döntés-előkészítés során javaslatokat fogalmaznak meg parancsnokaik számára, amelyhez sokféle adatot felhasználnak: az egyesített haderőnemi és fegyvernemi doktrínákat, a saját erők és az ellenség képességeinek az elemzését, a személyes és közösen megosztott tapasztalatokat. Egy kategória azonban gyakran hiányzik a számításaikból, és ez az érzelmi hatás.

Minden embernek vannak érzelmei (szélesebb értelemben érzései), ami azt jelenti, hogy senki sem képes a teljesen racionális magatartásra. Általánosan elfogadott az a tény, hogy bár az emberek próbálnak észszerű döntéseket meghozni, tudatos, racionális ítélőképességüket érzelmek – más néven a tudatalattiban lévő irracionális akaratok és tendenciák – korlátozzák. A döntések meghozatala során az érzelmek kizárása tehát nem lehetséges, de a tervezőknek tudniuk kell kezelni azok hatásait – állapítja meg a szerző.

Érzelmek és ellenőrzésük

Az érzelmek negatív hatásainak csökkentésére irányuló erőfeszítéseinket nem szabad összekeverni az érzelmek megszüntetésére irányuló kísérletekkel. Először is ez lehetetlen; ráadásul egyes negatív érzelmek valójában javíthatják a problémamegoldási képességeinket. Jennifer Lerner, a Harvard professzora által végzett kutatások például azt bizonyítják, hogy a harag növelheti a határozottságot.¹

Döntéseink során hogyan gondolkodhatunk konstruktívan az érzelmekről? – kérdezi a cikk írója. Hasznos leírást nyújt ehhez a Herbert Simon által az 1980-as években először közzétett korlátozott racionalitás elmélete.² Simon szerint a racionális információfeldolgozást

¹ Jennifer S. Lerner et al.: Fuel in the Fire: How Anger Impacts Judgment and Decision-Making. In: Michael Potegal et al. (eds.): International Handbook of Anger. 2010, 287–310. http://scholar.harvard.edu/files/jenniferlerner/files/fuel_in_the_fire_how_anger_impacts_judgment_and_decision_making_0.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 15.)

² Herbert A. Simon: Korlátozott racionalitás. Válogatott tanulmányok. (Szerk.: Hajnal Albert – Kindler József.) Közgazd. és Jogi Kvk., Budapest, 1982.

és döntéshozatalt több tényező is korlátozza: befolyásolja például az általunk birtokolt információk mennyisége és típusa, agyunk kognitív korlátai és a véges idő, amely alatt döntést kell hoznunk. Ezek szerint a tervezők, döntés-előkészítők racionális képességei rendkívül korlátozottak – állapítja meg a szerző. A felfogóképességünk soha nem lehet eléggé tökéletes, a tervezők (azaz az emberek) eleve elfogultak és eredendő belső hajlamokkal rendelkeznek, és természetesen soha nincs elég idő a tervezésre.

Ez azonban arra is lehetőséget nyújt, hogy tudatosan csökkentjük az érzelmeink döntéshozatalunkra gyakorolt negatív hatásait. Különbőféle kontrollok beépítésével a tervezők átléphetik a korlátokat. Az ellenőrzések sokféle formát ölthetnek: kezdeményezéssel, dominanciával például megakadályozhatjuk, hogy az emberekre jellemző minimális kockázatvállalási készség korlátozza az elképzeléseink megvalósulását. Az ellenőrzés finomabb formája lehet az is, ha például egy csapattagot jelölünk ki arra, hogy független, indokalapú, objektív segítségével kritikusán értékelje a tervezés minden aspektusát. Az érzelmeink negatív hatásait kiszűrhetjük úgy is, hogy a tervezést végző törzs világos és részletes útmutatást kap.

Schwarz kapitány a katonai tervezésből vett néhány példát, hogy azon keresztül mutassa be a szubjektív tényezők befolyását a tervezésre.

A terv elbírálásának szempontjai. Az egyesített haderő tervezési doktrínája (*Joint Publication 5-0: Joint Planning*) szerint a tervnek megvalósíthatónak, elfogadhatónak, megkülönböztethetőnek és teljesnek kell lennie. Mindezek a követelmények bizonyos mértékig irányadóak, de közülük leginkább az elfogadhatóság esik szubjektív megítélés alá. Az amerikai haditengerészet katonai döntéshozatali folyamatában létezik egy napjainkban is aktuális definíció: ahhoz, hogy egy cselekvési változatot elfogadjanak, a végrehajtásával elérhető műveleti haszonnak vissza kell igazolnia a befektetett erőforrásokat, az esetleges veszteségeket, a befektetett időt és lehetőségeket. Mégis, ami elfogadható egyeseknek, nem lesz az másoknak – mondja Schwarz. A szubjektív tényező csökkentése érdekében a lehető legpontosabban meg kell fogalmazni, mi az, ami elfogadható.

A cselekvési változatok összehasonlítása. A tervező törzsnek a cselekvési változatok kidolgozása után össze kell hasonlítania a tervek relatív előnyeit és hátrányait. A szubjektivitás csökkentése érdekében a törzsnek ismételtelen meg kell vizsgálnia az iránymutató tényezőket, és folyamatos kommunikáció mellett össze kell vetnie azokat a vezetés elemeivel. A parancsnoknak joga van szubjektívnek lenni, de a törzsnek nem.

A feladat-végrehajtás hatékonyságának mérése. Amennyiben kétség merül fel a feladatteljesítés hatékonyságát illetően, akkor a tervezőknek meg kell nézniük az ezerszáz oldalas általános feladatjegyzéket (Universal Joint Task List Database). A parancsnok harcparancsának végeredményben azt kell tükröznie, hogy az alárendelteknek mit kell tenniük, és nem azt, hogyan kell a parancsot megvalósítaniuk. Az egyesített haderő tervezési doktrínája megerősíti azt, amit a jó vezetők már régóta tudnak: a legjobb tervek lehetővé teszik az alárendelteknek az önállóságot, szabadságuk kibontakozását, azt, hogy saját módszereiket, eljárásaikat alkalmazzák az előljáró parancsnok céljainak elérése érdekében. Valójában a tervezőknek elegendő teret kell adniuk a szubjektív cselekvésnek, de nem túl sokat.

Tervezzük meg előre a tervezési feladatot!

Az irracionális tervezés negatív hatásainak ellensúlyozása érdekében jobb elkerülni azokat, mielőtt felmerülnek, és biztosítani kell, hogy eleve ne is jöjjenek létre. A legtöbb katonai felső vezető megtanulta, hogyan kerülje el a művelettervező csoport gyakori hibáit: ne hangsúlyozza

túl a rangját, ne marginalizálja vagy idegenítse el a csapattársakat stb. Az irracionális tervezés elkerülése érdekében a legfontosabb teendő az, hogy a parancsnok a parancsnoki munka megkezdése előtt alaposan ellenőrizze a törzs minden oldalú felkészültségét.

A következőkben Schwarz kapitány felsorolja a gyakori problémákat és lehetséges megoldásait:

Az információ kontextusba helyezése. A döntéshozók érzékenyen reagálhatnak lényegtelennek tűnő különbségekre abban a tekintetben, hogyan közlik velük az információkat. Például, ha a cselekvési változatok összehasonlítása során a tájékoztatást végző egy bizonyos cselekvéssort sikeresként, míg a másikat veszteségesként mutat be, ez gyakran azt eredményezi, hogy akkor is az előbbit fogják választani, ha az utóbbi objektíve sokkal jobb. Ennek elkerülése érdekében a parancsnoknak emlékeztetnie kell a művelettervező csoportot, hogy ugyanazon szemüvegen át vizsgálja meg a cselekvési változatok minden szempontját (különösen a kockázatértékelést), hogy a tájékoztató az összes változatot következetesen tudja előadni, azonos módon értékeli az előnyöket és hátrányokat, és biztosítsa azt, hogy az irányadó mutatók minden cselekvési változat értékelése során azonosak legyenek. A kutatások azt mutatják, hogy az analitikusabban vagy a szisztematikusabban gondolkodók kevesebb hibát követnek el.

Önigazolásból eredő torzítás. Akkor keletkezik, amikor például a tervezők az ellentétes mutatók ellenére határozzák meg a fő erő kifejtés összpontosítását, ezáltal helytelenül értékeli a kritikus képességeket és a gyenge pontokat. Ennek egyik ellenszere az, ha egy kívülálló időközönként figyelemmel kíséri a művelettervező csoport munkáját, és biztosítja, hogy a tervezés a jövőbeni helyes hatásokra és előnyökre összpontosítson. Ha bizonyítékok kerülnek napvilágra az önigazolásból eredő torzításról, a művelettervező csoportnak fel kell vállalnia a felelősséget a tervezési hibákért, és nem engedheti meg magának, hogy büszkeségből (önigazolásból) megakadályozza a változás folyamatát.

A hozzáférhetőségi heurisztika³ lényege az, hogy a jövőbeni események bekövetkezésének valószínűségét hogyan, milyen könnyen ítéljük meg. Például a tervezők úgy vélik, hogy az ellenség egy adott cselekvési tervének azért nagy a valószínűsége, mert az a legegyszerűbben kivitelezhető; más esetben az ellenség stratégiájára vonatkozó elméletüket a legutóbbi példákra, személyes tapasztalatokra alapozzák a tények és érvényes tervezési hipotézisek helyett. Természetesen fontos történelmi kontextusban értékelni az ellenség lehetséges cselekvési terveit, de a hadijáték (az együttműködés megszervezése) előtt a művelettervező csoportnak óvatosan kell kezelnie az ilyesmit, és a jelenlegi helyzetre vonatkozó aktuális adatokra kell összpontosítania, különösen az olyan empirikus bizonyítékokra, mint például a megerősített hírszerzési jelentések és a relatív harci teljesítményelemzések.

Viszonyításból eredő torzítás. Ez akkor következik be, amikor a tervezők még akkor is egy adott hadműveleti tervre vagy más irányelvekre támaszkodnak, ha a parancsnok már módosította a szándékát. Ennek elkerülése érdekében a tervezők ne hagyatkozzanak a már meglévő (rég) tervre! Tartsák a kidolgozott hadműveleti terveket a polcon, használják azokat feltételesnek; mert nem lehet tökéletes a beillesztésük komoly módosítások

³ A hozzáférhetőségi heurisztika (vagy elérhetőség heurisztika) azt jelenti, hogy egy esemény elképzelhető okait, bekövetkezésének valószínűségét, illetve annak gyakoriságát sokszor az alapján ítéljük vagy becsüljük meg, hogy milyen könnyen jutnak eszünkbe a hozzá kapcsolódó emlékeink, hasonló tapasztalataink, vagy az adott eseménnyel kapcsolatos példák. Tehát egy esemény előfordulását annál lehetségesebbnek fogjuk tartani, minél könnyebben felidézhetők a hozzá hasonló információk (pl. mert nemrég vagy sűrűn hallunk róluk, vagy mert élénk emlékezetünkben egy hasonló esemény).

megtétele nélkül különleges, újonnan jelentkező helyzetekben. (Eisenhower azt mondta, hogy a tervek lehetnek értéktelenek, de a tervezés elengedhetetlen.) A tervezők az előljáró szervezet szándékával és a parancsnok útmutatásával megegyező tervezést végeznek, ahogyan azt a művelet elemzésének ismertetése és az elgondolás is tartalmazza!

Visszaigazolási torzítás. Az öngazolásból eredő torzításhoz kapcsolódóan ez is egy adott eredmény elfogadására vonatkozik, ami befolyásolja a végeredményt. A közgazdaságtan az egyetlen lehetőségre összpontosított becsléseket „egyetlen eredmény előrejelzésének” nevezi. A katonai tervezés során, ha például a tömegpusztító fegyverek meglétét és alkalmazását stratégiai végállapotként azonosítjuk, ezzel megtagadhatjuk a lehetséges alternatívák megfontolását, és ezáltal a hadműveleti tervezés célját és módját az ellenkező irányba befolyásoljuk. Ezért a művelettervező csoportnak rugalmasan kell terveznie, hogy a fegyvernemi, ágazati tervek (eltérő végállapotokkal) könnyen aktiválhatók legyenek.

Az eredeti állapothoz (status quo) való ragaszkodásból eredő torzítás. Ez az a tendencia, amikor az emberek a változás nagyon nyilvánvaló szükségessége ellenére is ellenállnak a változásoknak. A legtöbb ember a feladat teljesítése során elkövetett hibát ugyanis sokkal súlyosabbnak ítéli meg, mint a mulasztással elkövetett hibát – vagyis, egy hibás cselekedet sokkal nagyobb kárt jelent, mint egy, a hiba kijavítására irányuló cselekedet elmulasztása. Ezt nem könnyű kezelni, ezért ki kell alakítani egy olyan tervezési környezetet, ahol barátságos a légkör. A tervezőknek el kell fogadniuk a különböző feltevéseket és az új kihívásokat, fenn kell tartaniuk a nyitott gondolkodásmódot és keresniük kell az új alternatívákat.

Összegzés

Amikor a hadműveleti tervezők a doktrínák, szabályzatok, példák, szituációs adatok stb. felhasználásával észszerűen végzik tervezői munkájukat, egy kívánt végállapotot kapnak. A parancsnokunknak felelősséggel tartozunk azzal, nehogy valamilyen érzelmi tényezőt belevigyünk a kritikus feladatok tervezésébe – vonja le a következtetést a szerző. Ehhez az szükséges, hogy ismerjük azokat a magatartásformákat, véleményeket, normákat és társadalmi tendenciákat, amelyek alig észrevehetően befolyásolnak bennünket abban, hogy bizonyos helyzetekben bizonyos döntéseket meghozzunk. Mint megbízható tervezőknek, ezeket a tényezőket előre kell látnunk. Tudatában kell lennünk a személyes hajlamoknak, torzításoknak és tendenciáknak, és nem szabad megengednünk, hogy azok formálják a tervezési erőfeszítéseinket. Amennyiben a tervezést megelőzően majd alatta végrehajtjuk a megfelelő ellenőrzéseket, a parancsnok biztos lehet abban, hogy a tervezés a lehető legracionálisabb módon zajlik. Az érzelmek hatásainak tudatosítása javítja a saját ítélőképességünket.

Cmdr. Tony Schwarz (USA): How to reduce the effects of emotion on decisionmaking. Armed Forces Journal, 2014. 03. 20., angol, <http://armedforcesjournal.com/the-psychology-of-operational-planning/>

MESTERSÉGES INTELLIGENCIA A HARCTÉREN

Tanulmány a mesterséges intelligenciának az elrettentésre, a stabilitásra és a stratégiai meglepésre gyakorolt hatásáról

Zachary S. Davis, a Lawrence Livermore Nemzeti Laboratórium Globális Biztonsági Kutatói Központjának vezető munkatársa és a kaliforniai monterey-i Haditengerészeti Posztgraduális Iskola kutatóprofesszora bevezető tanulmányában a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásainak várható hatásairól ír.

Davis professzor forradalmian új technológiának tekinti a mesterséges intelligenciát (MI), és ezzel egyetértenek a szakirodalom veterán szakértői is. Potenciális katonai alkalmazása azonban még a kezdeti szakaszban van, ezért ezzel kapcsolatban hasznosnak véli feltárni a lehetséges alkalmazási területeket, különösen a stratégiai elrettentés szempontjából fontosakat. Kérdés, hogy az MI miként képes az elrettentés metódusának alapvető megváltoztatására. Hogyan befolyásolhatják az MI által támogatott katonai rendszerek a regionális stabilitást? Milyen kapcsolat van a regionális stabilitás és a stratégiai elrettentés között? Milyen veszélyeket rejt és milyen stratégiai meglepést okozhat az MI?

A szerző elsőként tisztázza az MI fogalmát, amely általában a számítógépek használatához kapcsolódó, összefüggő jelenségek széles tárházát (*big data*) foglalja magában. Ebben hasonlít a *cyber* (kiber) kifejezéshez, amit a hálózatoktól a hardverig és szoftverig, az automatizálásig, az ipari tevékenységekig, a hackelésig, a megfélemlítésig, a hadviselésig és a médiáig szintén széleskörűen használnak. Az MI jelentős tartalmi különbségeit gyakran összemossák, s ezek az értelmezések során sokszor zavart okozhatnak. A jelenleg használt alkalmazások nagy többségében az MI olyan algoritmusokból áll, amelyek a mintázatfelismerő szoftverek alapját képezik. A többszintű mesterséges neurális hálózatok teszik lehetővé a „gépi tanulást”, a „felügyelt tanulást” és a „megerősítő tanulást”. Ezenfelül az MI magában foglalja a nyelvi feldolgozást, a tudásmegjelenítést és a következtetéseket is, amelyek a szoftver, a hardver, az adatgyűjtés és az adattárolás terén bekövetkezett fejlesztések miatt válnak lehetővé.

Az MI általános értelemben magában foglalja az emberi agy funkcióinak utánzását és újrafelépítését célzó technológiákat, de a legtöbb szakértő szerint az MI még messze van az emberszerű viselkedéstől. Bár az MI valóban motiválja a sci-fi világát (lásd kiborgok, űrháborúk és robothadseregek), a szűkebb értelemben vett MI már jelen van egy ideje a hétköznapijainkban is. Az üzleti világban, a tudomány területén széles körű alkalmazásokat kínál, elsősorban az adatokban gazdag kutatási területeken, beleértve az alapkutatásokat (pl. fizika, kémia és biológia) és az alkalmazott tudományokat (például az orvostudomány, a repülés és a környezeti tanulmányok). Az adatok tudománya (*data science*) a tudományos felfedezés minden aspektusában gyors előrelépést tesz lehetővé, és minden bizonnyal hosszú távon a módszertani normákat és gyakorlatokat is megváltoztatja. Robotikával kombinálva az MI új ipari korszakba lép, ahol a munkaerőre és a menedzsmentre is hatást gyakorol.

Az MI – mint sok más technológia – rejtett katonai potenciállal is rendelkezik, állítja Davis. Az algoritmikus hadviselés a hadügyi forradalom potenciálisan elsődleges mozgatója. Az MI által támogatott adatelemzést már használják például a védelmi és hírszerzési területeken. Ezek az alkalmazások általában két kategóriába sorolhatók: azok, amelyek elsősorban a háború hadműveleti szintjén hatnak, mások a hadászati szintet is befolyásolják. A háború hadműveleti szintjén az MI-alkalmazások a harcászati célok elérése érdekében

alkalmazandó általános katonai erők tevékenységére, és ezáltal a hagyományos elrettentés hitelességére hatnak. Az MI-alkalmazások stratégiai szinten jelentősen befolyásolhatják a háború mértékét, terjedelmét és eszközlációját, valamint a stratégiai stabilitást és elrettentést érintő politikai döntéseket.

Az MI bevetésének három lehetséges területe van a háború hadművelleti szintjén. Az első a mindenütt jelen lévő és mindentudó önjáró járművek, amelyek új generációjának kihasználása kiemelt fontosságú terület az MI katonai alkalmazásaiban, különösen a különböző pilóta nélküli szárazföldi, tengeri és légi rendszerek navigációjában. Az érzékelők által támogatott, MI-informált navigációs szoftverek lehetővé teszik a pilóta nélküli járművek számára az ellenséges területeken való bevetést is, és alkalmat adnak arra, hogy a drónok a támogató fegyverekkel több területtípuson is működjenek. Kijelenthetjük, hogy az önjáró járművek és a robotika forradalmasítják a hadviselést.

A második a szimuláció, a modellezés és a hadijátékok, amelyek már a főbb fegyverrendszerek tervezési folyamatának kulcsfontosságú részét képezik, és a repülőgépektől a hadihajókon át az űrhajókig és a precíziós vezérlésű lőszerreig sok területen alkalmazzák.

A harmadik a hírszerzési, illetve felderítési adatgyűjtés és elemzés, amelyek a döntéshozók számára elemzést igénylő, sok forrásból származó bejövő adatokat dolgozzák fel. A gépi tanulás fontos eszköz az összes forráslemező számára, akiknek egyre nagyobb szükségük lesz arra, hogy a globális biztonsági környezet megértéséhez forrásokat, helyszíneket és tudományágakat használjanak fel. A hiteles információ megalapozott döntésekhez vezet, ezért az MI alkalmazása ezen a területen a stratégiai stabilitást eredményezi.

A szerző a fogalmi tisztázás után az MI lehetséges destabilizáló aspektusait mutatja be. Többen úgy vélik, hogy az MI rontja a kölcsönös stratégiai sebezhetőség határfokát, ezáltal növeli a háborús kockázatot. Míg a valós idejű adatkezelés hatalmas előnyöket ígér, az információhiány katasztrófát okozhat. A véletlenszerűen kiválasztott rossz célpontok megsemmisítése például stratégiai következményekkel járhat. Az adatvédelem lehet az MI Achilles-sarka.

Az MI elrettentésre és stabilitásra gyakorolt hatásait vizsgálva a szerző arra is keresi a választ, hogyan tudja az MI megváltoztatni az elrettentés mértékét a potenciális stratégiai célok szem előtt tartásával. Hogyan befolyásolhatja a harcászati és stratégiai releváns tényezők együttes hatása a stratégiai egyensúlyt? – teszi fel és válaszolja meg a kérdéseket Davis.

A regionális környezetre kiterjesztett hagyományos és nukleáris elrettentés erősítése csökkenti a kockázatvállalási ösztönzőket és támogatja a stratégiai elrettentés szélesebb körű érdekeit. Az ilyen célokat támogató MI-alkalmazások kedvező hatással lesznek a stratégiai stabilitásra.

A megbízhatatlan (elavult, veszélyeztetett) adatokból, a gépi tanulás torzulásából és az értelmezési hibákból eredő kockázatok azonban fokozott hatással vannak a döntéshozatali folyamatokra. A szélesebb hibahatárok a kutatási célok esetén elfogadhatók, de a nemzetbiztonság gyakorlati követelményei, különösen a nukleáris kockázatok esetében nem.

Az MI-t a katonai missziók széles skálájába építik be azzal a szándékkal, hogy javítsa a katonák tudását a művelési környezetről, a szemben álló fél képességeiről, valamint a támadó- és védőfegyverek tulajdonságairól. A torzított adatok alapján azonban az MI olyan hibákat követ el, amelyek befolyásolják a stratégiai stabilitást. Az adatok téves értelmezése véletlen cselekedetekhez vezethet, amelyek katasztrófális reakciókat okozhatnak, zavarhatják a konfliktuskezelést, beleértve az eszközlációt és a megtorlást. Az MI által támogatott számítógépes, információs háború, beleértve a hamis híreket és hamisítványokat is, torzíthatja a közvéle-

mény és a vezetés nemzetközi eseményekről kialakított véleményét. A más technológiákkal (például a kvantumszámítás és az elektromágneses impulzus) történő váratlan konvergenciák megzavarhatják a támadó vagy védekező utasításokat, és olyan nemkívánatos eredményekhez vezethetnek, mint például a rossz célpontok megsemmisítése.

Az amerikai nukleáris erőket és infrastruktúrát (például a vezetést és az ellenőrzést, a logisztikát és a készletgazdálkodást) támogató MI-alkalmazások az erők túlélésének és hitelességének megerősítésével a stratégiai elrettentés megszilárdítását szolgálják. Az MI a harcászati alkalmazásokat is erősíti, és szintén támogathatja a stratégiai elrettentést, különösen regionális környezetben.

Az elrettentés regionális és a stratégiai szintjei közötti összefüggés mindig is fontos volt, és most még szorosabbá válik a köztük lévő kölcsönhatás, mivel harcászati szinten a megnövekedett sebesség, pontosság és megsemmisítés katonai eredményei potenciálisan a stratégiai szintre is hatást gyakorolnak.

Amennyiben az MI katonai alkalmazásai előremozdítják a nemzetbiztonsági célkitűzéseket, azokat olyan átfogó stratégiával kell integrálni, amelyek regionális és stratégiai szinten is megerősítik az elrettentést. Az MI katonai alkalmazásainak világméretű elterjedése fokozott figyelmet fordít arra, hogy biztosítsa a maximális előnyt az Egyesült Államok és szövetségei számára, minimalizálja a stratégiai stabilitásra gyakorolt negatív hatásokat és megakadályozza a stratégiai meglepetést – zárja tanulmányát a szerző.

Zachary S. Davis (USA): Artificial Intelligence on the Battlefield – An Initial Survey of Potential Implications for Deterrence, Stability, and Strategic Surprise. TechWatch, Vol. LXXXIX, 2019. 03. 27. angol, https://cgsr.llnl.gov/content/assets/docs/CGSR-AI_BattlefieldWEB.pdf

KÍNA TAJVAN ELFOGLALÁSÁRA KÉSZÜL?

Lehetséges forgatókönyvek a tajvani partraszálláshoz

Miután a Kreml 2014-ben elcsatolta a Krím félszigetet és Szevasztopolt, félő, hogy Peking is erővel próbálja majd megoldani a tajvani kérdést. Kína haderejének (Kínai Népi Felszabadító Hadsereg, KN) harci képességei ugyanis folyamatosan nőnek, amiből a Pentagon elemzői arra a következtetésre jutottak, hogy a Kínai Népköztársaság (KNK) tengeri deszanttal kívánja megoldani a „két Kína” problémáját.

A Peking számára ideális tajvani katonai invázió vízióját Jen Easton *The Chinese Invasion Threat: Taiwan's Defense and American Strategy in Asia* (A kínai támadás veszélye – Tajvan védelme és az amerikai stratégia Ázsiában) című könyve írja le a legszemléletesebben. A könyv szerint a támadás első szakaszában a kínaiak rövid hatótávolságú ballisztikus rakétákkal megsemmisítik a kulcsfontosságú infrastrukturális létesítményeket, repülőtereket, közlekedési csomópontokat, kormányzati épületeket stb., ezzel egy időben az „alvó ügynökök” és a KN különleges erői a helyi önkormányzatokat, a katonai vezetés és az üzleti elit képviselőire vadásznak. A cél, hogy Tajvan minél hamarabb a kontrollálhatatlan káosz állapotába kerüljön.

A támadás második szakaszában a világtörténelem legnagyobb haditengerészeti deszantjának partraszállása következik. A KN-nek legalább egymillió katonát, nagy mennyiségű haditechnikát és lőszert kell átszállítania a szigetre, amely több tízezer hajó igénybevételét jelenti, ezért a KNK kereskedelmi flottáját is bevonják. A partraszállást rakéták és Kína légierije fedezi. Miután létrehozták a légi fölényt, a KN egy héten belül megsemmisíti

a rezsim védelmezőit, és két hét múlva teljes ellenőrzést gyakorol a szigeten, amely után hadiállapotot vezetnek be.

A Pentagon elemzői szerint a kínai hadsereg és a haditengerészet felkészült egy ilyen műveletre: megnövekedtek a rohamdeszantdandárok, megújultak a csapatrepülő-erők, a légi-deszanterők, és új deszantalegységeket hoztak létre. A KN légideszanterőinél megjelentek a légideszantdandárok, egy speciális műveleti dandár, egy repülődandár és egy támogatódandár. A kiképzésen az erők nagy távolságra történő átdobását gyakorolják.

A KN növelte a hajók, tengeralattjárók és a tengerészgyalogosok számát, illetve harci képességeit. A haditengerészeti erőknél speciális logisztikai és technikai támogatóerők jöttek létre, amelyek nagyszabású katonai művelet végrehajtásához szükségesek. A kínai hadsereg felkészült a számítógépes támadásra és az információs háborúra is.

A Pentagon ugyanakkor néhány hiányosságot is észlelt a pekingi katonai gépezetben. Az amerikai szakértők szerint a kínai tengerészgyalogosok nincsenek jól felszerelve, és a flotta sem rendelkezik egy ilyen művelethez szükséges mennyiségű partraszálláshoz (deszantoláshoz) alkalmas eszközzel.

Jen Easton szerint a KN minden bizonnyal vereséget szenved. Egyrészt, mert az ilyen nagyszabású katonai előkészületek egy-két hónappal az első lövés előtt már észrevehetőek, így a meglepetés hatása elmarad. Tajpej előzetesen letartóztatja az összes gyanúsított személyt, mozgósítja a hadsereget, a tartalékokat, készenlébbe helyezi a flottát és elaknásítja a hajózható útvonalakat. Ahol lehetséges a partraszállás, ott már minden elő van készítve: az alagutakat már kiépítették, csapdákat ástak, és minden megközelítési lehetőség kész az elaknásításra. A városokban minden épületet átalakítottak, a tajvani különleges erők (akik jól ismerik a terepet) elfoglalják állásaikat, és megkezdik a szabotázsakciókat. Ennek eredményeképp a kínai tengeri partraszállás valódi vérfürdővé válhat.

A cikk szerzője, Szergej Marzsetszkij erről a forgatókönyvről kikérte Valerij Zaparenko orosz tábornok véleményét is. A tábornok kalandváltozatnak tartja ezt a scenáriumot: „Egy olyan sziget elfoglalásához, mint Tajvan, a légideszanterők állományának legalább néhány légideszant-hadosztályt és -dandárt kell magukban foglalniuk, és a haditengerészeti deszant kötelékébe legalább 5-7 összefegyvernemi hadosztályt, valamint a tengerészgyalogság magasabbegységeit, csapatait is be kell vonni” – válaszolta a kérdésre.

A tábornok szerint ez az erő csak a tenger partszakaszainak megszállására, a hídfőállítások birtokbavételére elegendő. Ahhoz, hogy az egész szigetet megszállják, további több százezer katonát kell bevetni technikával, felszereléssel és lőszerrel együtt. Ehhez óriási mennyiségű partraszállító járműre és a KN teljes haditengerészeti, valamint légi fölényére van szükség. A nagy kérdés az, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei beavatkozás nélkül, nyugodtan szemlélnének-e egy ilyen hadműveletet.

Valószínűbbnek tűnik, hogy Peking a tajvani problémát politikai módszerekkel oldja meg, és a gyorsan bevethető légideszant-hadosztály lehetőségeit más, egyszerűbb célokra használja – vonja le következtetését a szerző.

Сергей Маржецкий: Сценарий войны: сможет ли Китай взять Тайвань силой? Топкор, Репортёр 2019. 05. 07. <https://topcor.ru/8395-scenarij-vojny-smozhet-li-kitaj-vzjat-tajvan-siloi.html>

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

NAGY-BRITANNIA F-35 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPEINEK ELSŐ HARCI BEVETÉSE

Június végén Penny Mordaunt brit védelmi miniszter bejelentette, hogy megtörtént a brit Királyi Légierő legkorszerűbb repülőgépeinek első harci bevetése.¹ Még május elején a 617. repülőszázad állományából hat F-35 Lightning II típusú lopakodó repülőgép települt át az Akrotiri (Ciprus) brit légibázisra, ahonnan hat héten keresztül gyakorlórepüléseket hajtottak végre. Június 16-án kapták az első parancsot a harci bevetésre, majd összesen 16 bevetésben vettek részt Szíria és Irak légterében azzal a feladattal, hogy fegyveres védelmet biztosítsanak az Iszlám Állam erőit felderítő Typhoon vadászpilótáknak. Szükség esetén támadhattak volna földi célpontokat is, de az általuk hordozott Paveway IV típusú lézervezérlésű bombákból egyet sem használtak fel. A Királyi Légierő állományában jelenleg 17 darab rövid nekifutással felszálló és függőlegesen leszállni képes F-35B változatú – alapvetően a Harrierek leváltására vásárolt – repülőgép van, az első 48 ilyen gép beszerzési költsége 9,1 milliárd font. A Védelmi Minisztérium összesen 138 F-35 típusú repülőgép beszerzését tervezi, de egyelőre nincs döntés arról, hogy a fennmaradó 90 repülőgép milyen változatú lesz.²

BRIT LÉGI SZÁLLÍTÁSÚ ERŐK „ELFOGLALTÁK” A HORVÁTORSZÁGI UDBINA REPÜLŐTERET

A „Swift Response 2019” gyakorlatot június 13–25. között hajtották végre Bulgária, Horvátország, Németország és Románia területén több mint 20 NATO-ország részvételével. A gyakorlat célja az volt, hogy a Szövetség demonstrálja: orosz agresszió esetén képes jelentős erőket nagyon rövid időn belül átcsoportosítani Kelet-Európába.³ Nagy-Britannia részéről a 16. Légi Szállítású Rohamdandár is részt vett a gyakorlaton, melynek egyik mozzanataként a dandár egy alegysége – francia légideszantosokkal együtt, összesen több mint 600 fő – szimulált támadást hajtottak végre a horvátországi Udbina repülőter

¹ Dominic Nicholls: Britain's new F35 stealth jets used on operations for the first time. 29. 06. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/06/24/britains-new-f35-stealth-jets-used-operations-first-time/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 29.)

² F-35A – hagyományosan fel- és leszálló; F-35B – rövid nekifutással felszálló és függőlegesen leszálló (kisebb repülőteréről is alkalmazható); F-35C – repülőgép-hordozóra kifejlesztett változat. F-35 Lightning II: F-35 variants – Three Variants, Common Capability. <https://www.f35.com/about/variants> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 15.)

³ US-led multinational airborne exercise Swift Response set to begin. 12. 06. 2019. <https://www.airforce-technology.com/news/exercise-swift-response-begin/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 29.)

ellen.⁴ Az ugrásokat C–130 Hercules és C–160 Transall típusú repülőgépekről végezték. Az ejtőernyősöket további mintegy 2500 fős erő követte. Egy részük C–47 Chinook típusú szállítóhelikopterekkel érkezett – köztük a rohamdandár állományába tartozó gurka harcosok –, mások szárazföldön, és hosszú menet végrehajtása után vettek részt a repülőter elfoglalásában. A szövetséges erők ezt követően gyakorolták a repülőter védelmét, melyet páncélozott gépesített lövészerők „támadtak”. Brit részről a gyakorlat végrehajtásába tartalékosokat is bevontak.

AZ ENSZ AZT SZERETNÉ, HOGY NAGY-BRITANNIA MONDJON LE A CHAGOS-SZIGETEKRŐL

Nagy-Britannia súlyos diplomáciai vereséget szenvedett májusban, amikor az ENSZ Közgyűlésén a tagállamok döntő többsége megszavazta, hogy adja vissza Mauritániának a vitatott hovatarozású Chagos-szigeteket. A szenegáli javaslatot 116 ország támogatta, hat ellenezte, 56 pedig tartózkodott.⁵ A szavazásra a Nemzetközi Bíróság három hónappal korábbi határozata alapján került sor, miszerint Nagy-Britanniának biztosítania kell a szigetek függetlenségét. A Közgyűlés állásfoglalásának nincs olyan kényszerítő ereje, mint a Biztonsági Tanács határozatának, ezért nem várható, hogy Nagy-Britannia eleget tesz annak. Az Indiai-óceánban fekvő szigetcsoport 1814-ben került brit fennhatóság alá. Nagy-Britannia 1965-ben 3 millió fontot fizetett az akkor még a brit Koronához tartozó Mauritiusnak a Chagos-szigetekért, amelyeket ezt követően beolvasztott a Brit Indiai-óceáni Területbe. A britek akkor hajlandóak lemondani a szigetcsoportról, ha azokra védelmi, illetve stratégiai szempontból nem lesz már szüksége. Erre azonban a közeli jövőben biztosan nem kerül sor, hiszen földrajzi helyzete az Indiai-óceánon tapasztalható erősödő kínai katonai jelenlét miatt is fokozatosan felértékelte fontosságát. A szigetcsoport – melynek legnagyobb tagja Diego Garcia⁶ – turisták által nem látogatható, mivel katonai bázisnak számít.

AUSZTRÁL VÉLEMÉNY SZERINT NAGY-BRITANNIÁNAK KATONAILAG NAGYOBB SZEREPET KELLENE VÁLLALNIA AZ ÁZSIAI–CSENDES-ÓCEÁNI TÉRSÉGBEN

Linda Reynolds ausztrál védelmi miniszter júniusi kinevezése utáni első útja Nagy-Britanniába vezetett. Július 8-án Londonban meglátogatta a Stratégiai Kutatások Nemzetközi Intézetét, ahol kifejezte óhaját, miszerint az ausztrál és a brit védelmi, biztonsági képességeket egyesíteni kellene a nagyobb hatékonyság érdekében, miközben figyelembe kell

⁴ Dominic Nicholls – Levison Wood: British airborne forces join Nato allies in show of force to Russia. 21. 06. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/06/21/british-airborne-forces-join-nato-allies-show-force-russia/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 29.)

⁵ Roland Oliphant: UN backs demand for Britain to relinquish Chagos islands. 22. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/22/un-backs-demand-britain-relinquish-chagos-islands/> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 29.)

⁶ 1965-ben a britek szerződés keretében lehetővé tették az Amerikai Egyesült Államoknak, hogy a szigetet katonai bázisként használja. Időközben az egyik legfontosabb amerikai hadászati jelentőségű katonai bázis vált belőle. Jenni Marsh: Is the United States about to lose control of its secretive Diego Garcia military base? 11. 03. 2019. <https://edition.cnn.com/2019/03/09/asia/chagos-islands-feature-intl/index.html> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 24.)

venni a saját prioritásokat. Reynolds külön kiemelte a hírszerző ügynökségek szorosabb együttműködésének fontosságát. A Dél-kínai-tenger egyes területeivel szemben támasztott kínai igényekre és a Salisburyben orosz ügynökök által idegméreggel elkövetett merényletre utalva megállapította, hogy a nemzetközi normák és törvények betartatása egyre nagyobb kihívást jelent. Ausztráliát különösen aggasztja Kína erősödő geopolitikai szerepe az ázsiai – csendes-óceáni térségben. Kína sokat költ Dél-Ázsia vasút- és úthálózatának javítására, fejleszti a mélyvízi kikötőket, hogy ellenőrzése alatt tarthassa a hajózási útvonalakat, valamint a Malakkai-, a Szunda- és a Lombok-szorosokat. Az ausztrál védelmi miniszter fontosnak tartja az öthatalmi védelmi megállapodásban részt vevő országok – Ausztrália, Malajzia, Nagy-Britannia, Szingapúr és Új-Zéland – minél hatékonyabb fellépését a katonailag erősödő Kína ellen.

A NATO KIEGÉSZÍTŐ INTÉZKEDÉSEKET FOGANATOSÍT, HA OROSZORSZÁG NEM SEMMISÍT MEG RAKÉTÁKAT

A NATO-tagországok védelmi miniszterei azt fontolgatják, hogy növelik a hadgyakorlatok számát és erősítik a hírszerző tevékenységet, ha Oroszország nem hajlandó megsemmisíteni azokat a rakétákat, amelyek megsértik az 1987-ben az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió által aláírt, a közepes és rövid hatótávolságú, nukleáris robbanófejek hordozására alkalmas rakéták felszámolását előíró INF-szerződést,⁷ jelentette ki Jens Stoltenberg NATO-főtthek. Stoltenberg szerint Oroszországnak le kell állítania az SSC-8 NATO-kódú – orosz kódja 9M729 – rakéta fejlesztését, a meglévő példányokat pedig meg kell semmisítenie. Ha ezt nem teszik meg, akkor az ebből eredő minden következményért az oroszok lesznek a felelősek. A NATO részéről az alábbi válaszok lehetségesek: a hadgyakorlatok számának növelése, a hírszerzés és felderítés intenzitásának növelése, a lég- és rakétavédelem erősítése. A miniszterek megerősítették, hogy nem szorgalmazzák nukleáris töltetet hordozó újabb NATO-rakéták európai telepítését. Amerikai vélemény szerint az SSC-8 egy már létező, mintegy 2500 km hatótávolságú, eredetileg tengeralattjárókra kifejlesztett orosz támadó robotrepülőgép szárazföldi indítású és nukleáris robbanófej hordozására átalakított változata.⁹ Mivel az INF-szerződés az 500–5500 km hatótávolságú eszközökre vonatkozik, ezért az SSC-8 rendszeresítése a szerződés megsértését jelenti.

OROSZ HADITENGERÉSZETI KÖTELÉK A KARIB-TENGEREN

Június 24-én az *Admiral Gorskov* fregatt vezetésével orosz haditengerészeti kötelék kötött ki Havanna kikötőjében.¹⁰ A fregatt még februárban hagyta el honi kikötőjét, Szeveromorszkot, hogy megtegye első világ körüli útját. Az amerikai haditengerészet fokozott figyelemmel

⁷ Intermediate-range Nuclear Forces Treaty.

⁸ Danielle Haynes: NATO considers extra exercises, surveillance if Russia doesn't destroy missiles. 26. 06. 2019. https://www.upi.com/Top_News/World-News/2019/06/26/NATO-considers-extra-exercises-surveillance-if-Russia-doesnt-destroy-missiles/3241561582241/?sl=12 (Letöltés időpontja: 2019. 06. 29.)

⁹ SSC-8 (Novator 9M729). <https://missilethreat.csis.org/missile/ssc-8-novator-9m729/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 22.)

¹⁰ Ed Adamczyk: U.S. Navy tracking movement of advanced Russian frigate in Cuba. 26. 06. 2019. <https://www.upi.com/Defense-News/2019/06/26/US-Navy-tracking-movement-of-advanced-Russian-frigate-in-Cuba/7091561566932/?sl=15> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 29.)

kíséri az orosz haditengerészet egyik legkorszerűbb hajójának a tevékenységét a Karib-tengeren. Orosz hivatalos közlemény szerint a hajó „hosszú távú hajózással kapcsolatos feladatokat lát el, valamint látogatást tesz a térség egyes szigetállamainak kikötőiben”. Az amerikai fél aggodalmát fejezte ki, hogy az *Admiral Gorskov* jelenléte a térségben hatással van a venezuelai eseményekre. Az amerikai hírszerzés június 11. körül észlelte a hajókat, miután azok elhagyták a Panama-csatornát. A fregattot három hajó kíséri: az *Elbrusz* ellátóhajó, a *Kama* közepes üzemanyag-szállító és a *Nyikolaj Csiker* vontatóhajó.¹¹

OROSZORSZÁGBAN VALÓSZÍNŰLEG HELIKOPTERHORDOZÓ HAJÓT ÉPÍTENEK

Az orosz haditengerészet a Projekt 11711 keretében áprilisban megkezdte két újabb Ivan Gren-osztályú partraszállító hajó építését.¹² Az osztály első, névadó hajóját a haditengerészet 2018-ban, kétéves tengeri teszthajózás után vette át. A hajó 13 harckocsit, vagy 36 páncélozott harcjárművet, vagy 300 tengerészgyalogost szállíthat. Más feladatra egy megerősített tengerészgyalogos-századot teljes felszereléssel juttathat rendeltetési helyére. Az osztály második hajója, a *Pjotr Morgunov* jelenleg tesztelésen van, várhatóan még 2019-ben átadják a haditengerészetnek. Az osztály további két hajója – Vlagyimir Andrejev és Vaszilij Trusin – azonban már változtatott terv szerint épül. Az új változat hosszabb lesz, vízkiszorítása 6 ezerről 7–8 ezer tonnára nő, és az elődöktől eltérően nem két fedélzete, hanem csak egy lesz. Egy helikopter helyett négyet hordozhat, és a megnagyobbított fedélzetnek köszönhetően egyszerre két harci helikoptert – Ka–52K vagy Ka–29 – tudnak felszállásra előkészíteni.¹³ Tervek szerint az orosz haditengerészet a két új hajót 2025-ben kapja meg.

INDIA ÚJ PÁNCÉLTÖRŐ RAKÉTÁT TESZTEL

India Nag típusú páncéltörő rakétájának keresőfeje az indítás előtt a célt már 4 km távolságból képes észlelni és befogni, ezzel világelső lett.¹⁴ A többi hasonló, „tüzelj és felejts el” elven működő páncéltörő rakéta kezelője a célt ennél kisebb távolságból tudja csak támadni. Az amerikai Javelin és az izraeli Spike rakétáknál a cél befogási távolsága 2,5 km. A Nag azonban repülése során – az említett rakétáktól eltérően – nem a cél által kibocsátott infravörös sugárzást követi, hanem a célbefogáskor rögzített, de repülés közben változó képet. Ehhez új célkövető rendszert dolgoztak ki. A harmadik generációs rakéta

¹¹ Bill Gertz: Moscow Sends Warships to Havana in Message to US. 26. 06. 2019. <https://freebeacon.com/national-security/moscow-sends-warships-to-havana-in-message-to-us/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 23.)

¹² Two New Russian Ivan Gren-class Warships Likely To Be Helicopter Carriers. 25. 06. 2019. https://www.defenseworld.net/news/25022/Two_New_Russian_Ivan_Gren_class_Warships_Likely_To_Be_Helicopter_Carriers#.XSQu7Gd1OUk (Letöltés időpontja: 2019. 07. 08.)

¹³ Xavier Vavasseur: Yantar Shipyard Unveils Design Of Improved Ivan Gren-Class LST. 01.07. 2019. <https://www.navalnews.com/naval-news/2019/07/yantar-shipyard-unveils-design-of-improved/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 23.)

¹⁴ Anti-tank Missile With Longest Lock-On-Before-Launch Capability Range In The World Enters Final Testing In India. 08. 07. 2019. https://www.defenseworld.net/news/25096/Anti_tank_Missile_With_Longest_Lock_On_Before_Launch_Capability_Range_In_The_World_Enters_Final_Testing_In_India#.XSQuIwd1OUk (Letöltés időpontja: 2019. 07. 08.)

fejlesztése 2009-ben kezdődött, és eddig mintegy 47 millió dollárba került. Az eszközt gépesített lövészcsapatok és légi szállítású erők fegyverének szánják. A rakétát helikopterek is hordozhatják. Lőtéri tesztelését július elején kezdték el.

SZÍRIÁBAN PÁNCÉLOZOTT CSAPATSZÁLLÍTÓ JÁRMŰVET FEJLESZTETTEK KI

A Szabad Szír Hadsereg (FSA¹⁵) kifejlesztette és már gyártja az első, al-Fahd névre keresztelt páncélozott szállító járművét Szíria északnyugati térségében.¹⁶ A 4×4 kerékképletű jármű sebessége sík terepen 80 km/h, hossza 6 m, szélessége 1,75 m. Tíz katonát szállíthat, ebből öt fő a jármű kezelőszemélyzete. Fegyverzete egy géppuska, az éjszakai vezetést nagy felbontóképességű éjjellátó készülék és monitor segíti. Hátsó ajtaját hidraulika működteti, a jármű két oldalán összesen hét lönyílást alakítottak ki. Szélvédője golyóálló üveg, földi aknáknak és kumulatív töltetek elleni védelemként kiegészítő páncéllemezeket szereltek fel rá.

SZERBIÁBAN SZEMÉLYZET NÉLKÜLI KATONAI JÁRMŰVET FEJLESZTENEK

A Szerb Haditechnikai Intézet megkezdte a Milos névre keresztelt személyzet nélküli jármű (UGV¹⁷) tesztelését a Nikinci lőtéren.¹⁸ A Milos kifejlesztésénél figyelembe vették a szerb haderő által megfogalmazott követelményeket. A jármű tervezett feladatai: a különleges erők és a felderítőcsapatok támogatása, különösen terrorellenes műveletekben zárt térben vagy városi körülmények között. A Milos tréleren szállítható a feladat-végrehajtás helyszínére. Fegyverzete egy 7,62×54 mm-es géppuska 500 lőszerrel, melynek fogyását számláló kíséri figyelemmel. Az eszközön elhelyezett, a géppuskával párhuzamosított érzékelők között van egy nappali kamera 30-szoros zoommal (1000 m távolságból képes észlelni egy embert), egy hőkamera négyszeres digitális zoommal (450 m-es felismerési távolsággal) és egy lézeres távolságmérő (2000 m-es hatótávolsággal). A jármű távirányítását végző kezelője a járművön fixen elhelyezett nappali és éjszakai kamerák képei alapján navigál. A lánctalpas jármű meghajtását elektromotor biztosítja. Maximális sebessége úton 12,5 km/h, terepen 7 km/h.¹⁹

¹⁵ Free Syrian Army – 2011 augusztusában alakult Törökországban főleg a szír kormányerőktől dezertáltakból. Guide to the Syrian rebels. 13. 12. 2013. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 23.)

¹⁶ Syria Develops Its First Armoured Personnel Carrier. 08. 07. 2019. https://www.defenseworld.net/news/25097/Syria_Develops_Its_First_Armoured_Personnel_Carrier#.XSQuMGd1OUk (Letöltés időpontja: 2019. 07. 08.)

¹⁷ Unmanned ground vehicle.

¹⁸ Christopher F. Foss: Serbia advances Milos UGV development. 05. 07. 2019. <https://www.janes.com/article/89709/serbia-advances-milos-ugv-development> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 08.)

¹⁹ Besposadno vozilo, srpski robot: „Mali Miloš” namenjen vojnim i policijskim misijama (FOTO). 25. 06. 2019. <https://www.srbijadanas.com/vesti/naoruzanje/bezposadno-vozilo-srpski-robot-mali-milos-namenjen-vojnimi-policijskim-misijama-foto-2019-06-25> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 23.)

FRANCIAORSZÁG KIVONT A HADRENDBŐL EGY ATOMHAJTÁSÚ TENGERALATTJÁRÓT

A francia haditengerészet július 3-án bejelentette, hogy a hónap végéig kivonja a hadrendből az első Rubis-osztályú atomhajtású támadó tengeralattjárót.²⁰ A *Saphir* építését Cherbourg-ban 1979-ben kezdték meg, és 1984. július 6-án állt szolgálatba. A tengeralattjáró a 35 év aktív szolgálata alatt összesen közel 120 ezer órát – több mint 13 évet – töltött a víz alatt, és mintegy 1,2 millió mérföldet tett meg. A *Saphir*t a cherbourg-i kikötőben fogják szétszerelni, illetve feldarabolni. A *Saphir* a hat egységből álló hajóosztály második tagja, eredetileg felszíni hajók elleni alkalmazásra szánták. Az osztálynak az 1990-es évek elején szolgálatba lépett 5. és 6. tagja – *Amethyste* és *Perle* – azonban már megnövelt méretű, fegyverzetét és felszerelését korszerűsítették, valamint alkalmassá tették ellenséges tengeralattjárók elleni harcra. A későbbiek folyamán a Rubis-osztály első négy tagját is ennek megfelelően korszerűsítették.²¹

SVÉDORSZÁG LÉGVÉDELMI RENDSZERT TELEPÍTETT A BALTI-TENGER EGYIK SZIGETÉRE

A svéd Védelmi Minisztérium július 1-jén bejelentette, hogy a haderő új légvédelmi rakéta-rendszert telepített Gotlandra, az ország legnagyobb szigetére.²² A lépést az utóbbi időben a térségben érzékelhető növekvő feszültség váltotta ki. A szigetet elhelyezkedése kiválóan alkalmassá teszi a Balti-tenger hajózási útvonalainak és légtérének ellenőrzését lehetővé tevő eszközök telepítésére, illetve katonai erő elhelyezésére. A Krim elcsatolása, az ukrajnai konfliktus, az orosz haditengerészeti kutatótevékenység a Stockholmhoz közeli szigetvilágban és a feltételezett tengeralattjáró-jelenlét is mind szerepet játszottak a svéd döntésben. A szigetre telepített BAMSE SRSAM²³ rendszer mintegy 2100 km² területet képes ellenőrzés alatt tartani, rakétái a 15 000 m-nél alacsonyabban repülő légi célok – repülőgépek, helikopterek, pilóta nélküli repülőeszközök – ellen hatásosak.²⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

Adamczyk, Ed: *U.S. Navy tracking movement of advanced Russian frigate in Cuba*. 26. 06. 2019. <https://www.upi.com/Defense-News/2019/06/26/US-Navy-tracking-movement-of-advanced-Russian-frigate-in-Cuba/7091561566932/?sl=15>

Anti-tank Missile With Longest Lock-On-Before-Launch Capability Range In The World Enters Final Testing In India. 08. 07. 2019. https://www.defenseworld.net/news/25096/Anti_tank_Missile_With_Longest_Lock_On_Before_Launch_Capability_Range_In_The_World_Enters_Final_Testing_In_India#.XSQulWdIOUk

²⁰ Nicolas Fiorenza: France retires SSN. 08. 07. 2019. <https://www.janes.com/article/89752/france-retires-ssn> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 08.)

²¹ Rubis class. http://www.military-today.com/navy/rubis_class.htm (Letöltés időpontja: 2019. 07. 24.)

²² Sweden deploys new air defence missile system on Baltic island. http://www.spacewar.com/reports/Sweden_deploys_new_air_defence_missile_system_on_Baltic_island_999.html (Letöltés időpontja: 2019. 07. 08.)

²³ Bofors Advanced Missile System Evaluation – Short Range Surface-to-Air Missile – a Bofors cég korszerű rakéta-rendszer fejlesztési programja eredményeként készült rövid hatótávolságú légvédelmi rakéta.

²⁴ Bamse Air Defence Missile System. <https://www.army-technology.com/projects/bamse/> (Letöltés időpontja: 2019. 07. 24.)

- Bamse Air Defence Missile System. <https://www.army-technology.com/projects/bamse/>
- Besposadno vozilo, srpski robot: „Mali Miloš” namenjen vojnim i policijskim misijama (FOTO). 25. 06. 2019. <https://www.srbijadanas.com/vesti/naoruzanje/bezposadno-vozilo-srpski-robot-mali-milos-namenjen-vojnim-i-policijskim-misijama-foto-2019-06-25>
- F-35 Lightning II: F-35 variants - Three Variants, Common Capability. <https://www.f35.com/about/variants>
- Fiorenza, Nicolas: *France retires SSN*. 08. 07. 2019. <https://www.janes.com/article/89752/france-retires-ssn>
- Foss, Christopher F.: *Serbia advances Milos UGV development*. 05. 07. 2019. <https://www.janes.com/article/89709/serbia-advances-milos-ugv-development>
- Gertz, Bill: *Moscow Sends Warships to Havana in Message to US*. 26. 06. 2019. <https://freebeacon.com/national-security/moscow-sends-warships-to-havana-in-message-to-us/>
- Guide to the Syrian rebels. 13. 12. 2013. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003>
- Haynes, Danielle: *NATO considers extra exercises, surveillance if Russia doesn't destroy missiles*. 26. 06. 2019. https://www.upi.com/Top_News/World-News/2019/06/26/NATO-considers-extra-exercises-surveillance-if-Russia-doesnt-destroy-missiles/3241561582241/?sl=12
- Marsh, Jenni: *Is the United States about to lose control of its secretive Diego Garcia military base?* 11. 03. 2019. <https://edition.cnn.com/2019/03/09/asia/chagos-islands-feature-intl/index.html>
- Nicholls, Dominic: *Britain's new F35 stealth jets used on operations for the first time*. 29. 06. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/06/24/britains-new-f35-stealth-jets-used-operations-first-time/>
- Nicholls, Dominic – Wood, Levison: *British airborne forces join Nato allies in show of force to Russia*. 21. 06. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/06/21/british-airborne-forces-join-nato-allies-show-force-russia/>
- Oliphant, Roland: *UN backs demand for Britain to relinquish Chagos islands*. 22. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/22/un-backs-demand-britain-relinquish-chagos-islands/>
- Rubis class. http://www.military-today.com/navy/rubis_class.htm
- SSC-8 (Novator 9M729). <https://missilethreat.csis.org/missile/ssc-8-novator-9m729/>
- Sweden deploys new air defence missile system on Baltic island. http://www.spacewar.com/reports/Sweden_deploys_new_air_defence_missile_system_on_Baltic_island_999.html
- Syria Develops Its First Armoured Personnel Carrier. 08. 07. 2019. https://www.defenseworld.net/news/25097/Syria_Develops_Its_First_Armoured_Personnel_Carrier#.XSQuMGd1OUk
- Two New Russian Ivan Gren-class Warships Likely To Be Helicopter Carriers. 25. 06. 2019. https://www.defenseworld.net/news/25022/Two_New_Russian_Ivan_Gren_class_Warships_Likely_To_Be_Helicopter_Carriers#.XSQu7Gd1OUk
- US-led multinational airborne exercise Swift Response set to begin. 12. 06. 2019. <https://www.airforce-technology.com/news/exercise-swift-response-begin/>
- Vavasseur, Xavier: *Yantar Shipyard Unveils Design Of Improved Ivan Gren-Class LST*. 01. 07. 2019. <https://www.navalnews.com/naval-news/2019/07/yantar-shipyard-unveils-design-of-improved/>

ABSTRACT

FOCUS

Col. Imre Porkoláb – Lt. Col. Imre Négyesi: Research of the use of artificial intelligence in the military 3

The authors present a comprehensive review of the recent US Artificial Intelligence research trends based on the recent "Artificial Intelligence Strategy 2018" and have also completed an analysis of the various services in the US Armed Forces, by showing recent applied research examples of AI. The analysis is also extended to depict some key EU and NATO AI research and development activities as well in order to outline suggestions for Hungary and the Hungarian Defence Forces in the field of AI strategy, research and development.

Keywords: NATO, artificial intelligence, strategy, Command and Control, security

TWENTY YEARS IN NATO

Maj. Richárd Dániel: The assessment of Operation Atlantic Resolve (OAR) 21

The unexpected Russian-Ukrainian conflict in 2014 and the annexation of Crimea by Russia have posed a serious challenge to the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and burdened NATO-Russia and the US-Russian relations. Operation Atlantic Resolve (OAR), initiated by the Obama administration and launched in April 2014, is based on the concept of a "permanent", rotational, American military presence. The main purpose of OAR is to demonstrate the commitment of the USA for NATO's collective defence missions, with the main message: "the US will not abandon its allies". The study examines the initiatives, main events, and trends of OAR between 2014 and 2018 in light of the policy and military initiatives of NATO.

Keywords: NATO, USA, Operation Atlantic Resolve, improved readiness, collective defence capability

Anna Molnár: Cooperation between the European Union and NATO in the light of EU's gaining independence 44

In 2019, the 70th anniversary of NATO and the 20th anniversary of the EU's Common Security and Defense Policy provide an opportunity to review and analyze relations between the two organizations. The cooperation between NATO and the EU became important after the decision of the European Council in 1999 when the Common European Security and Defense Policy (CESDP) was established. The first part of the article deals with the beginning of the cooperation and the processes before 2003, while the second one is a description of the halting cooperation after the accession of Cyprus in 2004. Although the Treaty of Lisbon, which entered into force in 2009, strengthened the European Union in the field of the Common Foreign and Security Policy as well as in that of the CESDP, there had been no significant progress in the cooperation of the two organizations. In 2016, following the referendum on Brexit and the adoption of a global strategy, the relations were given new impetus. The third part of the article is dedicated to the global strategy and NATO-EU relations, and the end of the study describes the reviving institutional relations.

Keywords: European Union, Common Security and Defence Policy, NATO, cooperation, anniversaries

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Maj. Klára Fekete-Karydis (Res) – Lt. Bence Lázár: Development of cyber defence strategies, cyber defence challenges, current issues 2. 60

The second part of the paper describes cyberspace, the types of cyber threats and their trends. The study is focused on the critical issues, the main risks, challenges and threats, and what is needed to operate a national and international system that efficiently responds to cyber-attacks.

Keywords: cyber strategy, critical information infrastructure, terrorism, cyber security, cyber-attack, hybrid warfare, military development, cyber defence

Col. Tibor Rózsa: Theory, practice and trends of information operations. 73

The paper presents the aims of information operations and the struggle in the extended infosphere by and for information. The role of information in warfare, the theoretical basis of information opera-

tions and the characteristics of the continuously interconnected information environment are briefly presented. The evolution and the categorization of information operations are outlined. With regard to future trends, the social and military consequences of the evolution of information operations, also their effects on military operations and the potential evolution of military capabilities are forecast. The opportunities of using information operations in undermining the willingness of adversaries to fight are assessed. On the basis of the aforementioned the relationship between “Zrínyi 2026” National Defence and Armed Forces Development Program and information operations, and also the possible ways to tackle the difficulties of information operations. Finally, a summary of observations and some recommendations follow.

Keywords: information operations, influence activities, cognitive influence, future challenges to information operations

Lt. Col. Levente Tábi: The relations between the Hungarian Defence Forces and the NATO C-IED COE 88

The NATO Counter Improvised Explosive Devices Centre of Excellence is an international organization that was called to be established by NATO ACT; and Spain took the lead to set it up in Madrid. This COE is conducting its mission under the lead of the framework nation, Spain, with the support of 11 sponsoring nations. One of the main tasks of the C-IED COE is to support NATO countries and partner nations in their C-IED tasks and missions. Since 2012 Hungary has been one of the sponsoring nations and has been taking very active part in the C-IED COE activities. The relations between the Hungarian Defence Forces and the C-IED COE are underpinned by the structured supportive regulations and mutual understanding. In recent years the cooperation has been based on mutual support with instructors and course attendees in multiple education and training events.

Keywords: NATO, C-IED COE, HDF, cooperation

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Lt. Col. László Kővári: The current state and prospects of the American – Russian arms limitation and reduction agreements 102

In 2019, the security of the world reaches a milestone. By the middle of the year, the United States and Russia will formally have denounced the INF Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles. It will be only the New START or START III agreement which remains valid, that was concluded back in 2010 between the two former superpowers of the Cold War. In his study, the author attempts to briefly overview the arms control and reduction agreements and treaties between the US and the then Soviet Union (now Russia), and also to assesses the domains and consequences of the new, prospective arms race spiral.

Keywords: SALT, START, INF, limitation, reduction

COMMAND TRAINING

Maj. Károly Zentai: The use of snipers in the military 114

After the mid-1990s several domestic and foreign-made sniper rifles were commissioned in the Hungarian Defence Forces (HDF). Nowadays the organisation, subordination, and practice of snipers’ deployment depend on current missions and are based on various principles. The objective of the study is to gather and systematise the opportunities provided by appropriately trained and properly equipped military snipers, to make proposals relating to their organisation, and to present practical models of their use.

Keywords: sniper groups, officer responsible for snipers, sniper coordinator, sniper missions, military snipers in operations

Col. Ferenc Kiss: The possible and necessary position and role of foreign missions in the military performance assessment and career system 126

The author of the present article was on a mission as an unarmed military observer in Western Sahara, Africa, where he had a chance to learn how the performance assessment system of the MINURSO mission of the UN works. This is compared to the Hungarian practice with the use of his own experience, and makes proposals to integrate the mission assessment system into the Hungarian one.

Keywords: performance assessment, MINURSO, mission

MILITARY HISTORY

- Lt. Col. Tamás Terék: Excerpts from the regulations of storage and maintenance of explosive materials and ammunition in the Royal Hungarian Defence Forces in the interwar period, compared to current regulations 135

The paper compares the rules and regulations of storage, transportation, and maintenance of explosive materials of the discussed period and the present, in the light of the transformation efforts of the Zrínyi 2026 National Defence and Armed Forces Development Program, with special focus on differences and similarities. The objective of the study is to present the systems established by the predecessors, the integration of its certain still applicable elements into current regulations complemented with new materials and the relating standing operational procedures.

Keywords: explosive management, explosive storage, incendiary storage area, AASTP-1

REVIEW

- Lt. Gen Zoltán Szenes: The beginning of military transformations 144
 A review of the book “The Transformation of the Hungarian Military Forces between 1987 and 1992”, written by Dávid Kiss.
- Lt. Col. (Eng.) Ernő Hegedűs: How to win even in an unpredictable environment?
 A review of the new book by Imre Porkoláb 148
- Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 150
 A summary of the latest news in the international military and military technology press.
- Gen. (Ret.) Ferenc Végh: Review of international scientific and special literature 161
 The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stílizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (kiss.zoltan@hmzrinyi.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Ványa László: *Navigációs berendezések zavarása és megtévesztése*. Repüléstudományi Közlemények, XXVII. évf. 2015/2., 7–16.

Petkovics Tamás: *A hadiipar fejlesztési lehetőségei Magyarországon*. Katonai Logisztika, 24. évf. 2016/1., 54–87.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzet*ben történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egységmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

John M. Violanti – Fred Aron: Police Stressors: Variations in Perception Among Police Personnel. *Journal of Criminal Justice*, 1995, 23:3, 287–294.

Walter Lippmann: *Public Opinion*. New York, Free Press, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni:

Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*:

Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Borbély Zsuzsanna et al.: A tömeges méretű illegális migráció pszichés következményei a rendészeti feladatellátás során. *Hadtudományi Szemle*, X. évf. 2017/3., 288–304.

Hobson et al.: Compelling evidence of the need for corporate work/life balance initiatives: result from a national survey of stressful life-events. *Journal of Employment Counseling*, 38:1, 2001, 38–44.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

ZRÍNYI KIADÓ